

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

YAZ SUMMER 2025 • SAYI ISSUE 114

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences of the Turkic World

YAZ SUMMER 2025 • SAYI ISSUE 114

Sahibi Owner

Ahmet Yesevi Üniversitesi Adına Mütavelli Heyet Başkanı
Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK

Editör Editor

Prof. Dr. Firat PURTAŞ • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Yayın Kurulu (Alan Editörleri) Editorial Board (Field Editors)

Prof. Dr. Yüksel ÇELİK • Marmara Üniversitesi (Tarih)
Prof. Dr. Yunus KOÇ • Hacettepe Üniversitesi (Tarih)
Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türk Dili ve Edebiyatı)
Prof. Dr. Firat PURTAŞ • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Uluslararası İlişkiler)
Doç. Dr. Nergis DAMA • Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (İktisat ve Sosyal Politikalar)
Doç. Dr. Djumaniyazova Feruza DJUMANAZAROVNA • Özbekistan Bilimler Akademisi (Doğu Bilimleri)
Dr. Murat YILMAZ • Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu Üyesi (Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör Yardımcısı Managing & Assistant Editor
Dr. Emine Sıdıka TOPTAŞ

Dil Editörü (Türkçe) Language Editor (Turkish)
Dr. Öğr. Üyesi Mikail CENGİZ

Yabancı Dil Editörü (İngilizce) Foreign Language Editor (English)
Dr. Öğr. Gör. Ahmet Şahin ATA

Sekreteryâ Secretariat
Harun SARIGÜL

Yönetim Merkezi Management Center
Aşağı Öveçler Mahallesi, 1314. Cadde, No: 19 Çankaya/Ankara
Tel : (0 312) 216 06 00 • Faks : (0 312) 216 06 09
www.ayu.edu.tr
bilig.yesevi.edu.tr • e-posta: bilig@yesevi.edu.tr

Yayın Türü

3 aylık, yaygın, süreli

Tasarım&Baskı Design&Printed by
SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
+90 (312) 472 37 73
www.sfn.com.tr

Basım Yeri: ANKARA
Basım Tarihi: 31/07/2025

ISSN: 1301-0549
E-ISSN: 2822-6348

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdıldacan AKMATALİYEV
Millî Bilimler Akademisi/Kırgızistan
Dr. Serdar ÇAM
Kültür ve Turizm Bakanlığı/Türkiye
Prof. Dr. Nurettin DEMİR
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Pál FODOR
Macaristan Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi/Macaristan
Prof. Dr. Edward FOSTER
Talisman/ABD
Prof. Dr. Osman HORATA
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Ergin JABLE
Priştine Üniversitesi/ Kosova
Prof. Dr. Lars JOHANSON
Almanya
Prof. Dr. Yerden KAJIBEK
Kazakistan Dil Kurumu/Kazakistan
Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE
Marmara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Abdolvahap KARA
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU
Marmara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Farhad MAKSUDOV
Özbekistan Bilimler Akademisi/Özbekistan
Prof. Dr. Kenjehan MATIJANOV
Muhtar Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü
Prof. Dr. Rafael MUHAMMEDİNOV
Bilimler Akademisi/Rusya Federasyonu
Prof. Dr. Şahin MUSTAFAYEV
Uluslararası Türk Akademisi/Kazakistan
Prof. Dr. Mahir NAKİP
Çankaya Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ÖZ
Hacettepe Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Elman QULİYEV
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi/Azerbaycan
Doç. Dr. Berdi SARIYEV
Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Uli ŞAMİLOĞLU
Nazarbayev Üniversitesi/Kazakistan
Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK
Marmara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL
Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Nikolay N. TELİTSİN
Saint- Petersburg Devlet Üniversitesi/Rusya
Prof. Dr. Musa YILDIZ
Gazi Üniversitesi/Türkiye

Makalelerde ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütavelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.

The opinions and views expressed in the articles are the authors' solely and do not reflect the views of the Ahmet Yesevi University Board of Trustees.

Kıymetli Okurlar,

bilig'in 114. sayısını istifadenize sunmaktan mutluluk duymaktayız. Bu sayımızda, Türk dünyasına dair geniş bir perspektifle ele alınmış yedi araştırma makalesine yer verilmektedir. Makalelerde; İpek Yolu diplomasisinde hediyeleşme geleneğinden Macaristan'ın dış politikasına, Zeki Velidi Togan'ın *İl* gazetesindeki yazılarından üniversite gençliğinin aile ve evliliğe dair tutumlarına, Edirne Gagauzlarından Japonya ve Türkiye'nin sığınmacı politikalarına ve Doğu Akdeniz'deki yaşanan gelişmelerin Kıbrıs basınına yansımalarına kadar çok yönlü konular ele alınmaktadır.

Türkiye'de sosyal bilimler alanında SSCI'de dizinlenen sayılı dergilerden biri olan *bilig*, nitelikli akademik içeriği ve disiplinler arası yaklaşımıyla uluslararası görünürlüğünü artırmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda sizlerle memnuniyet verici bir gelişmeyi paylaşmak isteriz: Clarivate Analytics tarafından yayımlanan 2024 Dergi Atıf Raporu (Journal Citation Report) verilerine göre dergimiz, etki faktörünü 0.2'den 0.4'e çıkarmış ve daha önce yer aldığı Q4 kategorisinden Q3 kategorisine yükselmiştir. Bu gelişme, yalnızca dergimizin akademik düzeydeki yükselişini değil, aynı zamanda Türk dünyası araştırmalarının uluslararası akademik çevrelerdeki karşılığını da göstermektedir. İngiltere, Hollanda, Rusya, Letonya, Yunanistan, İsviçre, Küba gibi Türkiye dışında çeşitli ülkelerde yayımlanan dergilerden gelen atıflar bu durumun en önemli göstergesidir. Daha önce de paylaştığımız gibi WoS'taki kayıp atıfların tespit edilmesi ve bu eksiklerin WoS'a bildirilerek atıfların tamamlanması derginin etki faktörünün doğru ölçülmesinde önem taşımaktadır. Hem işin teknik kısmının takip edilmesi hem de Yayın Kurulumuzun makale değerlendirme sürecinde yürüttüğü titiz çalışmalar neticesinde elde edilen bu başarı, siz değerli yazarlarımızın, hakemlerimizin ve okuyucularımızın katkılarıyla mümkün olmuştur.

Bu sayı ile gündeme aldığımız bir husus ise yayın ilkelerimizdeki kelime üst sınırıdır. Yazarlardan gelen talepler ve ihtiyaçlar doğrultusunda Yayın Kurulumuz Türkçe ve İngilizce kelime üst sınırını güncelleme kararı almıştır. Bu sayıdan itibaren kuralımız şöyledir: "Öz ve kaynakça dâhil Türkçe makaleler 8.000 (sekiz bin), İngilizce makaleler ise 10.000 (on bin) kelimeyi geçmemelidir. Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en fazla 200 kelimeden oluşan Türkçe ve İngilizce öz bulunmalıdır."

Dergimizle ilgili gelişmelerin ve yeni sayımızın bilim dünyasına faydalı olmasını temenni eder, katkı sunan tüm araştırmacılara ve hakemlerimize teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Firat PURTAŞ

Editör

Dear Readers,

We are pleased to present to you the 114th issue of *bilig*. In this issue, we feature seven research articles that approach the Turkic world from a broad and multifaceted perspective. The articles cover a diverse range of topics—from the tradition of gift-giving in Silk Road diplomacy to Hungary's foreign policy, from Zeki Velidi Togan's writings in "İl" newspaper to university students' attitudes toward family and marriage, from the Gagauz community in Edirne to refugee policies in Japan and Türkiye, and to how recent developments in the Eastern Mediterranean are reflected in the Cypriot press.

bilig, one of the few journals in the field of social sciences in Türkiye indexed in the SSCI, continues to enhance its international visibility through its high-quality academic content and interdisciplinary approach. In this regard, we are pleased to share a gratifying development with you: according to the data from the 2024 Journal Citation Report published by Clarivate Analytics, our journal has increased its impact factor from 0.2 to 0.4 and has risen from the Q4 category to Q3. This advancement not only reflects the academic progression of our journal but also highlights the growing recognition of Turkic world studies within the international academic community. One of the most significant indicators of this is the increasing number of citations from journals published outside of Türkiye, in countries such as the United Kingdom, the Netherlands, Russia, Latvia, Greece, Switzerland, and Cuba. As we have previously emphasized, identifying missing citations in WoS and reporting these omissions to ensure the completeness of citation data is crucial for the accurate measurement of our journal's impact factor. This success has been made possible thanks to both the meticulous technical follow-up of these processes and the rigorous editorial practices carried out during the article review stages by our Editorial Board. Most importantly, it has been achieved through the invaluable contributions of you—our esteemed authors, reviewers, and readers.

One of the key issues we address in this issue is the word limit stated in our publication guidelines. In response to requests and needs expressed by our authors, the Editorial Board has decided to revise the maximum word count for both Turkish and English submissions. As of this issue, the updated guideline is as follows: "Turkish articles, including the abstract and references, must not exceed 8,000 (eight thousand) words, while English articles should be fewer than 10,000 (ten thousand) words. At the beginning of each article, a concise abstract of no more than 200 words must be provided in both Turkish and English, and the article should be clearly summarized."

We hope that the recent developments concerning our journal, as well as this new issue, will meaningfully contribute to the scientific community. We extend our sincere thanks to all researchers and reviewers who have contributed to this endeavor.

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ
Editor-in-chief

İÇİNDEKİLER / CONTENTS**Araştırma Makaleleri/Research Articles****Başak Kuzakçı**

İpek Yolu Diplomasisinde Hediye ve Hediyeleşme (IX-X. Yüzyıllar) / 01-23
Gift and Gifting in Silk Road Diplomacy (IX-Xth Centuries)

Halit Hamzaoglu

Central Asia and Organization of Turkic States in Hungarian Foreign Policy / 25-52
Macaristan Dış Politikasında Orta Asya ve Türk Devletleri Teşkilatı

Evrin Kaşıkçı

The Gagauz of Edirne / 53-88
Edirne Gagauzları

Selahaddin Bayırkan

Doğu Akdeniz’de Yaşanan Gelişmelerin Kıbrıs ve Yenidüzen Gazetelerine Yansımalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi / 89-115
A Comparative Analysis of the Reflections of the Developments in the Eastern Mediterranean on the Cyprus and Yenidüzen Newspapers

Emre Özsoy

Zeki Velidi Togan’ın *İl* Gazetesinde Yayımlanan Yazıları (1913-1914) / 117-143
Zeki Velidi Togan's Articles Published İl Newspaper (1913-1914)

Ebulfez Süleymanlı, Hüseyin Doğan, Aigerim Ashimova

Türk Cumhuriyetleri’nde Üniversite Gençliğinin Aile ve Evlilik Kurumuna İlişkin Değer ve Tutumları / 145-173
Values and Attitudes of University Youth Toward Family and Marriage Institutions in Turkic Republics

Gökberk Durmaz, Mehmet Akif Kireççi, Gürol Baba

Reflections on the Interconnection Between Humanitarianism and National Identity in Asylum-Seeker Policies: A Comparative Analysis of Japan and Türkiye / 175-199
İnsaniyetperverlik ve Millî Kimlik Arasındaki Bağlantının Sığınmacı Politikalarına Yansımaları: Japonya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Yayın İlkeleri / 201-216

Araştırma Makalesi / Research Article

İpek Yolu Diplomasisinde Hediye ve Hediyeleşme (IX-X. Yüzyıllar)*

Başak Kuzakçı**

Öz

Hediye statüsü altında emtia takasının toplumsal ve diplomatik yapıda etnografik modele göre tarihsel ve antropolojik analizi sosyal yapının, uluslararası münasebetlerin evrimsel sürecini anlamlandırmaya büyük katkılar sunmaktadır. İpek Yolu'nda, MS IX-X. yüzyıllarda mükemmel bir hale gelen diploması-ticaret modelinde hediyeleşmenin sembolik ve kültürel değerinin tespiti, İpek Yolu toplumları arasındaki geçişkenliği, ortak ticaret modeli inşa sürecini ve alışverişin sadece ticari değil kültürel ve dilsel sahada da sürdürüldüğünü açığa çıkarır. Hediye, İpek Yolu'nda diplomatik ilişki kurmanın, ticari hareketliliğin bir bakıma insan ve emtia hareketliliğinin ön koşuluydu. Diplomatik mektupların itibarı ve elçilik kabulü, hediyeleşmenin maddi-sembolik değeriyle şekillenmiş; dillerdeki ortak terimler, bu kültürel pratiği yansıtmıştır. Bu çalışma, etnografik ve tarihi temelde, Dunhuang yazmaları içinde yer alan diplomatik, ticari yahut şahsi mektuplar ve kayıtlar üzerinden Turfan merkezli olmak üzere İpek Yolu boyunca hediyeleşme geleneğinin toplumsal yapı, ticaret modeli ve diplomatik kaideler üzerindeki etkisini, hediyein ortaya çıkardığı ekonomik değişimleri izah etme amacındadır.

Anahtar Kelimeler

İpek Yolu, hediye, ticaret, diploması, Turfan, Dunhuang.

* Geliş Tarihi: 26 Temmuz 2024 – Kabul Tarihi: 29 Kasım 2024

Atıf: Kuzakçı, Başak. "İpek Yolu Diplomasisinde Hediye ve Hediyeleşme (IX-X. Yüzyıllar)." *bilig*, no. 114, 2025, ss. 01-23, <https://doi.org/10.12995/bilig.8258>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü – İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0002-8730-1898, basakkuzakci@gmail.com

Gift and Gifting in Silk Road Diplomacy (IX-Xth Centuries)*

Başak Kuzakçı**

Abstract

Historical and anthropological analysis of commodity exchange under gift status in the social and diplomatic structure according to the ethnographic model makes excellent contributions to understanding the evolutionary process of social structure and international relations. The determination of the symbolic and cultural value of gift-giving in the diplomacy-trade model that became perfect in the tenth and eleventh centuries AD on the Silk Road reveals the permeability between Silk Road societies, the process of building a standard trade model, and the existence of exchange not only in commercial but also in cultural and linguistic fields. Gifts were a prerequisite for establishing diplomatic relations, commercial mobility, and, in a sense, human and commodity motility on the Silk Road. The reception of diplomatic letters and embassies was shaped by the material and symbolic value of gift exchange; shared lexical roots across languages reflect this cultural practice. This study aims to explain, on an ethnographic and historical basis, the impact of the gift-giving tradition along the Silk Road, centred on Turfan, on the social structure, trade model, and diplomatic rules, and the economic changes caused by the gift through diplomatic, commercial or personal letters and records in the Dunhuang manuscripts.

Keywords

Silk Road, gift, trade, diplomacy, Turfan, Dunhuang.

* Date of Arrival: 26 July 2024 – Date of Acceptance: 29 November 2024

Citation: Kuzakçı, Başak. "İpek Yolu Diplomasisinde Hediye ve Hediyeleşme (IX-X. Yüzyıllar)." *bilig*, no. 114, 2025, pp. 01-23, <https://doi.org/10.12995/bilig.8258>.

** Asst. Professor, Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History – İstanbul/Türkiye ORCID: 0000-0002-8730-1898, basakkuzakci@gmail.com

Giriş

943 yılında Dunhuang'ın hâkimi Cao Yijin, Ganzhou'daki Uygur Kağanlığına bir mektup gönderdi. Mektupta Çin'den dönen ve küçük kardeşinin de dâhil olduğu elçilik heyetinin Ganzhou'dan geçip Dunhuang'a ulaşmalarına izin verdiği için Uygur Kağanına şükranlarını ifade ediyordu. Mektubun sonuna da minnettarlığının küçük nişaneleri olarak bazı hediyeler iliştirdi. Bu hediyeler, birinci sınıf karmin/kızıl yüzeyli yeşim taşı (sekiz jin¹ ağırlığında), beyaz ipek (beş pi²), An-shi (Kuça)'dan xie (pamuklu dokuma)³ (iki pi), liji dokuma⁴ (on sekiz pi) ve Çin hanedanlığı (Beş Hanedan ve On Krallık Dönemi) tarafından üretilen dokuma (altmış pi)'dir (Binglin 14-32). Beyaz ipek ve Çin mamulü dokuma Dunhuang pazarlarında sıklıkla alınıp satılan, tedavüldeki emtia arasındaydı. Buna karşılık sadece beyaz ipek ve Çin dokuması, 1335 shi⁵ tahıl değerindeydi (Binglin 14-32; Zhengjian 271).⁶ Ancak bu hediyeler, listedeki en nadide ve değerli öğeler değildi. An-shi'den⁷ gelen xie kumaşı⁸, Dunhuang pazarında satılmayan egzotik bir üründü. Bu nedenle tam olarak bu ürünün ne kadara mal olduğunu bilmenin bir yolu yoktur. Aynı sebepten dolayı listede dikkat çeken sekiz jin ağırlığındaki, Hotan'dan getirildiği kesin olan “birinci sınıf karmin/kızıl yeşim taşı” paha biçilemez hediyeler arasındaydı.

Dunhuang'ın efendisi Cao Yijin'in mektubu bir kriz döneminde yahut herhangi bir ticari tıkanıklığı açmak için gönderilmemişti. Sadece yaygın ve mutat bir uygulama karşılığında oldukça değerli hediyelerle birlikte minnettarlığın ifadesi olarak sunulmuştu. Başka bir ifade ile gönderilen hediyeler o dönem için yönetici sınıf arasında göz alıcı, istisnai ürünler değildi. Bahsi geçen hediyeler, hatırı sayılır bir değere sahip olmasına rağmen gündelik diplomasiye eşlik eden düzenli işleyişi ve iyi niyeti gösteren metalardı. Bu açıdan İpek Yolu diplomasisinde hediyeleşme, bir iyi niyet beyanı olduğu kadar diplomatik teamüllerin ve mektuplaşma usulünün ayrılmaz bir parçasıydı. Dunhuang efendisinin Uygur Kağanlığına takdim ettiği hediyeler ayrıca İpek Yolu üzerinde tedavülde olan lüks emtianın cinsi ve niteliği hakkında bir kompozisyonunu sunmaktaydı.

MS III-IV. yüzyıllardan itibaren Avrasya ticaret ve siyasetini şekillendiren İpek Yolu, yalnızca tüccarların emtia taşıdığı ve takas ettiği bir ticaret ekosistemi değildi. Ticari düzende nominal değeri olan paranın yanında para işlevi yüklenen emtiaya da bu ticaret dünyasında yer verilirdi. Nitekim ipek,

ipek yolu ticaretinde yüksek değerli para işlevi gören bir ticaret nesnesiydi (Wang 165-174). Ayrıca ticari malların yanı sıra diplomasinin aracı olan lüks malların da güzergahı, üretildiği ve tanımlandığı alan İpek Yolu'dur (Wen 85-86).⁹ Burası üretim ve yerleşim vahalarının, istihsal merkezlerinin içine girmez, oralardaki ekonomik yapıya dâhil olmaz, ancak vahaların üzerinden geçirdi. Uzun mesafeli ticarete ise taşıma maliyetlerinden dolayı değeri belirli bir çizginin üzerindeki lüks tüketim sayılan ürünler dâhil edilirdi. Lüks emtia, ticarete konu olduğu kadar diplomasinin de konusudur. Çin ve diğer saraylara vaha yöneticilerinin, şehir hâkimlerinin gönderdiği temsilciler ve yanlarındaki lüks hediyeler, İpek Yolu üzerindeki diplomasinin bir unsurudur (Lattimore 171). İpek Yolu'nda elçi teatisine eşlik eden hediye diplomasisi ticaretin bir başka yönünü temsil ederdi ve bu durum "gizli ticaret" usulü olarak kabul edilirdi. Bu zaviyeden İpek Yolu ticaret düzeni ve dünyası yeni bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. İpek Yolu diplomasisi teşrifatının parçası olan hediyeler, "kılık değiştirmiş" ticari meta olarak tanımlanabilir. Bu çalışma, İpek Yolu'nda takas edilen bütün malların, emtia olarak varsayılmaması gerektiğini savunmaktadır. Ticaretin doğasının tasvirinde, ticarete konu malların belgelerde tanımlanma şekline dikkat edilmeli ve bunların nakliyesini betimlemek için kullanılan dil değerlendirilmelidir. İpek Yolu'nda hediye sadece bir minnettarlık göstergesi olarak değil, aynı zamanda ticari düzenin doğal bir unsuru olarak ele alınmalıdır. İpek Yolu ticaretini tanımlayan Dunhuang belgelerinde ticari işlemler sadece "emtia" için yürütülmemiştir. Çeşitli dillerdeki ticaret evrakında mübadeleye konu olan meta ayrıca "hediye" kelimesiyle tanımlanmıştır (Hansen 74).

İpek Yolu üzerindeki mal alışverişinde terminolojik değişiklikler ticarete gömülü haldeki sosyal ve diplomatik prensipleri ortaya çıkarmaktadır. Ticari emtianın bir kısmı meta vasfıyla değil, hediye statüsünde mübadele edilmektedir. Hediye doğası gereği bir motivasyon üzerine ve beklentiyle verilmekteydi. Fakat hediye alan-veren ilişkisi bir bakıma hiyerarşik bir toplumsal ve siyasi düzeni de göstermektedir. Hediye vermenin temel motivasyonu mutlak kârın ötesinde ticari hayatı kolaylaştırmak, geçişleri ve kontrol sürelerini kısaltmak gibi ticaretin bürokratik yönüyle de yakından ilişkilidir. Örneğin, kıymet derecesi yüksek olan nadir malların takası bir diplomatik misyona hizmet etmekteydi. Bu nedenle, bu değerli ürünler ticari alışveriş gibi görülmemeliydi. Hediye alışverişinde yer alan taraflar, en azından kısmen, kârın ve ticari kolaylığın yanı sıra prestij kazanmayı

da amaçlamaktaydı. Bu çalışmanın metodolojik analizi sosyolog William Goode'un "prestij" tanımından yola çıkılarak kuruldu. Goode'a göre prestij "bir bireyin veya topluluğun ortalamanın üzerinde olduğunu düşündüğü performans veya niteliklere verdiği saygı veya onay"dı (7). Bu anlamda prestij, diğer insanlar tarafından bahşedilen bir şey olması ve prestij üretiminin doğası gereği iki kişi veya taraf arasındaki karşılıklı ilişkiye dayanması bakımından güçten farklıdır. Hediye alışverişinin ana nedenlerinden biri sosyal statünün onaylanması veya müzakere edilmesiydi. Daha değerli hediyeler sunan taraf prestij ve yüksek sosyal statü kazanırdı. Hediyein değeri ve büyüklüğü beklenen prestij ve statü ile orantılıdır. Ticaret ve diplomaside iyi ilişkilerin anahtarı karşı tarafın statüsüne, makamına muvafık hediye seçmektir. Bu bakımdan hediye, bir cömertlik sembolünün ötesinde prestij ve statü arayışının başlangıcını işaretler (Hinde 78).

Ticari alışverişlerde taraflar, maksimum miktarda kazanç elde etmek için en düşük miktarda malı teklif etme yarışına girerlerdi. Hediye alışverişi de benzer şekilde rekabetçiydi. Ancak rekabet daha az vermek değil, daha fazlasını vermektir. İnsanların İpek Yolu'nda seyahat etmelerine yönelik güçlü teşvik ve motivasyon, kâr arayışı yanı sıra prestij kazanma ve sosyal statüyü sürdürme arzusudur. Bu çalışmada Dunhuang el yazmaları, ticaret kayıtları, hediye bağlamındaki sözcükleri tanımlamak için başvuru olan temel kaynaktır. Hediye tanımı, ticari ve sosyal konteksi bu kaynak grubu ışığında değerlendirilmelidir. Hediyelere dair ticari mektuplardaki bilgiler ve ticari düzene, ticaret seferine hediyein dahil olduğu safhalar hakkında da Dunhuang el yazmaları güçlü verilere sahiptir. Tüccarların, gezginlerin ve diplomatların hareketliliğinde, faaliyetlerinde hediye-hediyeleşme merkezi roldedir. Doğru ve yerinde sunulan hediye, emtia-insan hareketliliğini kolaylaştıran başlıca motiftir. Çalışmada sunulan hediye alışverişine yönelik çeşitli örnekler, sosyal ilişkilerde hediye alışverişinin prestij arayışına dönük yönünü vurgularken tarafların sosyal statüsünün ve münasebetlerinin hediyein niteliğine göre yeniden şekillenme sürecini açığa çıkaracaktır. Tüccarlar, gezginler ve diplomatlar ile ev sahipleri-makam sahipleri arasındaki hediye alışverişinin yarattığı ticaretin ötesine uzanan ilişki ağını ve materyal kültürünü de bu örnekler ortaya çıkaracaktır.

İpek Yolu Kültüründe Hediyein Antropolojisi

Hediyeler ve hediye alışverişinin sosyal antropolojik arka planı üzerine kaleme alınan modern çalışmalar arasında Marcel Mauss'un kiler öncü niteliktedir (Mauss 89-102). Her ne kadar hiçbir zaman net bir tanım vermemiş olsa da çalışmaları hediyein birkaç temel özelliğini öne sürmektedir: sosyal ilişkileri yaratır; hediye veren kişi, hediye alan kişiden daha yüksek bir sosyal statüye sahip olur ve karşılığın garanti edilmemesine rağmen genel olarak “bedava” bir hediye yoktur (Mauss 35). Diğer taraftan N. Zemon Davis, XVII. yüzyılda Fransa’da hediye alışverişinin toplumsal bağlamına odaklanan araştırmasında, alışverişin farklı toplumsal yapılarda ortak motiflere sahip olduğunu ortaya koyar. Hediye zincirleme bir reaksiyon ile karşılık hediye yaratır. Hediye, ticari pazarları çeşitli olmayan toplumsal yapılarda bir değiş tokuş nesnesine dönüştü. Ancak yönetici sınıf bakımından hediye statü sembolü yahut bir statünün onaylanmasını kolaylaştıran dış motivasyon kaynağıdır. Hatta daha fazla ve değerli hediye almak için rekabet ortamı da yaratılırdı (Davis 4). Bu durumun genel hatları İpek Yolu üzerindeki hediyeler için geçerlidir. Hediyelerin sağladığı ve sürdürdüğü özel ilişki, uğruna rekabet edilen statü, modern öncesi Avrasya’da da caridir. Dunhuang sosyal ve ekonomik belgelerinde temsil edilen bazı ana dillerdeki hediyelerle ilgili terimlerin yaygınlığı hediye alışverişinin çeşitliliğine ve yoğunluğuna delil niteliğindedir.

Tablo 1

Dunhuang el yazmalarında hediye kelimeleri (Wen 151)

Belgelerdeki dillere göre hediye kelimesi

Çince: Li, xin, gong

Tibetçe: bya-sga / bya-dga’

Hotanca: Skyaisa, mu’şda

Uygurca: beläk

Soğdca: p’l’k / pyr’k

Kaynak: (Wen 151)

Dunhuang belgelerindeki hediye terimleri her zaman birbirinin yerine kullanılmamaktaydı. Bazıları hediye alışverişinin belirli yönlerine işaret ederken, diğerleri genel özelliklere işaret etmekteydi. Örneğin, Çince *li* terimi,

veren ile alan arasındaki sosyal hiyerarşiyi tasvir etmeden genel bir hediyeyi belirtirdi. Öte yandan *gong* terimi, hediyein yukarıya doğru toplumsal hareketini belirtir ve yalnızca imparatora verilen hediyeler için kullanılırdı. Eşdeğeri olan *xin* ise daha geniş bir semantik yelpazeyi işaret ederdi; yalnızca imparatora gelen hediyeleri değil, aynı zamanda veren-alıcı ilişkisinde sosyal olarak daha prestijli olduğu düşünülen bir kişiden gelen herhangi bir hediyeyi de ifade ederdi. Diğer dillerdeki terimler, hediyein geldiği veya verildiği makama göre açık bir surette farklılaşmamaktadır. Örneğin, Hotan dilinde *skyaisa* kelimesi hem mektuplara iliştirilen hediyeler için hem de diplomatik ilişki kurmak amacıyla verilen hediyeler için kullanılırdı. Dunhuang'da keşfedilen Soğdca metinler arasında hediye terimi, *p'l'k* veya *pyr'k*, Türkçede *belek* kelimesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem Soğd dilinde hem de Hotan dilinde hediye için kullanılan ortak terimler Uygurca ve Tibetçede de kullanılmaktadır. Hediye alışverişi üzerine terimlerin çeşitliliği ve birbiri yerine kullanılmayan, anlam sınırları çizilmiş terimler, hediye alışverişi ve diplomasinin katı teşrifatına, protokolüne işaret eder. Ayrıca hediyeye dair diğer terimler de bunun seyahatle olan yakın bağlantısını göstermektedir. Örneğin *armāyan*, “başarılı bir yolculuktan dönen bir adamın akrabalarına getirdiği hediye” olarak tanımlanır (Atalay C. I, 140).¹⁰ Bu nedenle, anlamı seyahatle yakından bağlantılı olan *belek* teriminin Soğd dilinden alınmış olması şaşırtıcı değildir. Nitekim hediyeler ve seyahatler gerçekte çoğu zaman birbirinden ayrılamaz niteliktedir. İpek Yolu'nun güçlü ticari merkezi Dunhuang, İpek Yolu'ndaki hediyeleşmenin de merkezlerinden biridir. Dunhuang'a getirilen veya burada verilen hediyeler yukarıda sayılan bütün ana fonksiyonları karşılamaktadır. Hediye, pek çok durumda lüks tüketim ürünleri arasından seçildiği için ticarete konu olan ve genellikle gündelik tüketim için kullanılan ürünlerden farklılaşmıştır (Trombert 329).¹¹ Ancak hediye trafiğinin arttığı zamanlarda, pahalı hediyelerin Dunhuang'a ulaşması pazardaki ürünlerin niteliğini etkilemiştir (Wen 150-151).¹²

İpek Yolu şehirleri, toplulukları, Dunhuang, Hotan, Turfan ve Ganzhou arasındaki diplomatik münasebetlerin ve istikrarın sürdürülmesinde, bölgeler arası barışın devamında hediye kritik roldedir. Bu bölgeler birbirlerine elçilik heyetleri ile bağlanır. Bu heyetlerin amacı daha üstün ve lüks hediyeyi bir diğer bölgeye taşımaktır. Üstün politik pozisyon için hediye rekabetini kazanan taraf hâkim konumunu diğerlerine kabul ettirdiği

gibi diplomatik hakimiyetini de perçinlerdi. Hediye, tarihi kavram olarak diploması ile yakından ilişkili olmanın yanı sıra anlambilimsel yönden doğrudan seyahat kavramına içkindir. Hediye karşılığı olarak Çince'de kullanılan *gong* tabiri, uzun mesafeli ticari ve diplomatik seyahatle düşük statüdeki uzak bir memleketten getirilen hediyeyi tanımlar. *Kitabu Divan-ı Lügati't-Türk'e* göre, Türkçede hediye karşılığı kullanılan kelimelerden *belek* bir yerden başka yere gönderilen *armağan* manasında kullanılırdı. XI. yüzyıl Türkçesinde hediye-diploması arasındaki yakın münasebeti gösteren ve armağan anlamında kullanılan kelime *artut* hükümdara, beye yahut üst makamlara verilen at ve benzer türdeki hediyeleri tanımlardı. *Kitabu Divan-ı Lügati't-Türk'te* hediye karşılığı yer verilen kelimelerden *yarmakan* ise seyahatten selamete ve başarılı dönen bir kimsenin akrabaları, yakınları için getirdiği armağanları tanımlar ve hediye-seyahat bağlantısını yansıtır. Hediye anlamındaki bir diğer Türkçe kelime *belak* ise Turfan belgelerinde tesadüf edilen, Soğd dilinde bir kardeşin diğerine mektuba ilişik gönderdiği hediye anlamına gelen *brqy'* (Gharib 109); *p'l'k* (Sims-Williams ve Hamilton 49-50)¹³ kelimesiyle bağlantılı görülmektedir. Hediye karşılığı kullanılan kelimelerin diller arasındaki geçişkenliği yahut dillerin kelimeleri hediyeleşmesi, İpek Yolu toplumları arasındaki sık armağan mübadelesini de yansıtır.

Hediye terimleri, çeşitli sosyal bağlamlardaki malların tanımlarında da kullanılmaktaydı. Evlilikler ve cenazeler dahil olmak üzere pek çok sosyal olay, hediye verilmesini gerektiriyordu (Atalay C. III, 11, 96)¹⁴. Ancak hediye doğrudan seyahatin ana parçasıydı. Hediyeler, toplumsal rolleri ve seyahatlerdeki kullanım zamanlarına göre sıralanacak olursa; mektuplara eklenen hediyeler, yolculara yola çıkmadan önce verilen hediyeler, vardıklarında verilen hediyeler, taşınan hediyeler olarak ayrılabilir. Bundan başka seyahat edenlerin varış yerlerinde verdikleri ve seyahatleri sırasında gezginler arasında takas edilen hediyeler de mevcuttu. Hediye'nin seyahatin hangi aşamasında, ne suretle ve hangi makama verildiğine göre niteliği ve hediyeyi tanımlayan terim değişirdi. Mektuplara eklenen hediyeler ve yolculara verilen hediyeler sunulma şekli nedeniyle farklılaşırken, diplomatik hediyeler ve kişisel hediyeler, değiş tokuş edildikleri kişiler nedeniyle farklılaşıyordu. Hediye alışverişinin bu çeşitli biçimleri hediye verme ile seyahat arasındaki iki yönlü bir ilişkiyi gösterir. Ayrıca hediye alışverişi gezginlerin alışılmadık bir yere geçişini de kolaylaştırmıştır. Hediyeler

olmadan, bu tür bölgelerarası faaliyetleri mümkün kılan karşılıklı güven sürdürülemezdi. Aynı zamanda “rekabetçi hediye verme” süreciyle yeni ve nadir hediyeler edinmek seyahatin temel amaçlarından biriydi. Bu anlamda hediyeler İpek Yolu’nda seyahat etmenin hem aracı hem de amacıdır.

Mektupla Gelen/Mektuba Eşlik Eden Hediyeler

Hediye alışverişinin en yaygın olduğu durumlardan biri mektuplardı. Hem kişisel hem de diplomatik mektuplara geleneksel olarak hediyeler eşlik ederdi (Xiaofei 135-186). Hatta mesaj veya haberci anlamındaki Çince *xin* kelimesi Dunhuang mektuplarında münhasıran mektuplara eşlik eden hediyeleri tanımlamak amacıyla kullanılırdı (Wen 153). Ancak diplomatik nitelikli yahut ticari avantaj beklentisi olanlar haricinde mektuplara eklenen hediyelerin çoğunluğunun değeri pek yüksek değildi. Örneğin Turfan’da yüksek rütbeli bir keşiş, Dunhuang’daki diğer üç keşişe şu mektubu yazmıştı:

Sarayda görev yapan, Çinli olmayan ve Çinli keşiş ve rahibelerden sorumlu, mor [cüppe], altın mühürle donatılmış Kutlu... bizzat şunları söyledi: Manastır Yöneticisi Song, Yönetici Asistanı Suo ve Öğretmen Liang. Kışın hava soğuk, enerjiniz nasıl? Sağlıklı mısın, değil misin? Ayrıldığımızdan bu yana birkaç yıl geçti. Elçilerin ileri geri gitmesi hiç eksik olmadı ama yine de tek bir selam bile almadım. İnsani duygularımız zayıfladı. Geçenlerde, onuncu ayın beşinci gününde, Bilge Cenneti’nin fermanı beni, 1000 keşişten sorumlu, altın ipekle donatılmış Dutong Dade (Manastır Şefi) olarak atadı. Bu nedenle tebrik mektubu gönderiyorum. Şimdi, ayrılan elçiyle birlikte küçük ve yerel bir hediye size gönderiyorum: Batı Ülkesinden aynı çantada üç Rangtao (karpuz). Lütfen her biriniz bir tane alsın. Şimdi elçiyle birlikte bu tek mektubu gönderiyorum (*Pelliot Chinois* 3672; Xiaofei 135-186).

Turfan Manastırı Şefi, Uygur ismi taşımaktadır ancak mektup Çince yazılmıştır. Bu bakımdan mektuptaki “bizzat söyledi” ifadesi dikkat çekicidir. Muhtemelen Manastır Rahibinin Uygurca ifadeleri Çinceye çevrilerek yazıya geçirilmiştir. Her hâlükârda mektubun mesajı açıktı. Mektup, Manastır Şefinin yakın zamanda terfi etmesi nedeniyle gönderilmiştir. Turfan’ın manastır düzenindeki değişiklikler hakkında Dunhuang’daki diğer keşişlere

bilgi verilmesi gerekliliği, bu bölge ötesi manastır topluluklarının yakın bağlantısını ve ilişki ağını kanıtlamaktadır. Seyahat eden elçilerin sıklığına rağmen Dunhuang keşişlerinden mektup gelmemesi, “insan duygularının” zayıflığını gösteren bir şey olarak tanımlanıyordu. Bu arada, mektuba eşlik eden hediyeler olan yerel üretim üç karpuz da benzer şekilde “hafif hediye” olarak tanımlanıyordu. Bu özel mektuba hediye iliştiirmek Turfanlı bir keşiş için bir zorunluluktuktu, mektuplarla hediye gönderme adetinın de yaygınlığını ve köklü kurumsal bir uygulama olduğunu göstermektedir.

Mektup alışverişlerinde hediye verilmesinin mutakat olması nedeniyle, küçük hediyelerle gönderilen mektuplarda hediyelerin yetersizliğinden mahcubiyetle bahsedilirdi. Bir Soğd mektubu ise hediye hususunu şu şekilde ifade ediyordu: “[Bu mektubu] şunu söyleyerek gönderdim: Onun hizmetkarı, [ben] gelinceye kadar, [benim] mektubum boş kalmasın. Kontrol ettikten sonra, kilisenin başı rahip Wanu çorunun elindeki küçük hediyemi [nazıkçe] kabul edin. Kızgın olmayın!” (Sims-Williams ve Hamilton 89).

George adlı Hristiyan bir din adamına yazılan bu Soğd mektubunda Tämär Quş, hediyesini “küçük” olarak tanımlarken, belki de hediyeı yetersiz gördüğü için, “kızma!” ibaresini mektubun sonuna ekledi. Tämär Quş’un ifadelerinden anlaşıldığı üzere yanına hediye eklenmeyen mektup boş, yani cevaplanmaya değeri, geçerli kabul edilmemektedir. Onun mektubu küçük hediye sayesinde geçersiz ve boş sayılmayacaktı. Tämär Quş bir başka Soğdca mektubunda: “*bir şay (dut)*” gönderdiğini ifade ettikten sonra şu cümleyi eklemektedir: “Sana daha güzel bir hediye gönderemedim (*Pelliot Sogdien* 28).” Bu kadar yetersiz bir hediyeının nedenine ilişkin açıklaması tam olarak anlaşılamayacak kadar parçalıdır. Ancak yazar hediye gönderme ve hediyesinin değeriı az ya da çok belirtme ihtiyacı hissetmektedir. Sims-Williams’a göre, Çince formüle edilen mektup Türkçe versiyonunda kısaltılmış, nihayetinde Türkçeden Soğdcaya çevrilmiştir (*Pelliot Sogdien* 91). Söz konusu örnekler, mektup yazma geleneğinde hediye vermenin merkezi önemini göstermektedir. Bir diğeri örnekte ise Hotan elçisi Thyai Pađä-tsä, doğuya yaptığı gezi hakkında Hotan sarayına bir mektup gönderdi ve Uygur Kağanlığına Ganzhou’ya (Hotan dilinde “Kamacu”) vardığında faaliyetlerini şöyle bildirdi:

Ben mütevazı hizmetkar, Skarhvära ayının yirmi sekizinci gününde Şacü’dan Kamacü’ya gittim. Rrahäja ayının on beşinci gününde Kamacü’ya geldik. Üçüncü gün bizi Kağan’ın

huzuruna çıkardılar ve Kağan’a kraliyet lütfu olarak sahip olduğum şeyi, emre göre sundum. Ertesi gün sabahleyin üğalara (Uygur beyleri) yönelik emirleri ve hediyeleri verdim. Böylece devlet merasiminin bittiğini anladıklarında, Ttuđışā Sađācī ttātāhā adlı memur yanıma geldi (*Pelliot Chinois* 2741).

Elçi, varıştan sonraki üçüncü günde, Ganzhou hükümdarı ile görüştü ve Kağan’a hediye için kullanılan bir terim olan “kraliyet hediyesi”ni sundu. Ertesi gün Uygur Kağanlığının üst düzey yetkilileri olan üğalara resmî mektupları ve ek hediyeleri verdi. Daha da önemlisi, bu hediye sunma faaliyetlerinden sonra üğalar “devlet merasiminin bittiğini anladılar”. Görünen o ki, “devlet merasimi”, en azından yüzeysel olarak, yalnızca toplantıyı ve hediye sunmayı kapsıyordu. Hediye sunmadan ise bahsetmek önemlidir çünkü diplomatik hediyeler, genellikle birkaç torba kurutulmuş meyveden oluşan kişisel mektuplara eşlik eden küçük çaplı hediyelerin aksine, genellikle çok pahalıydı. Hotan kralının Dunhuang efendisine yazdığı, Hotanlıların batısındaki Karahanlılar karşısında kazandığı son zaferi bildiren iyi korunmuş bir hükümdar fermanı olan P.5538’in sonunda, bir hediye listesine rastlıyoruz (*Pelliot Chinois* 5538). Belgede yer alan listeye göre:

Şimdi sana aşağıdaki hediyeleri göndermeye tenezzül ettik, ey
Büyük Hükümdar:
İlk olarak, 42 jin’lik bir parça orta boy yeşim;
İkincisi, bir parça saf yeşim, 10 jin;
Üçüncüsü, yeşim, 8,5 jin, bu da üç parça yeşim 60 buçuk jin’e
tekabül ediyor.
Bir deri kumaş;
Boynuzdan yapılmış sapı olan bir çekiç;
Bir vagon ve bir davul;
...

Bu uzayıp giden hediye listesinde yer alan kelimelerin birçoğu, Çince ve Tibetçedir. Filologlar söz konusu kelimelerin birçoğunu diğer belgelerde olduğu gibi, tahrip nedeniyle tam olarak deşifre edememiştir. Yukarıda yer alan hediyeler ise okunabilir olanlardır. Birçok kelimenin ne anlama geldiği de henüz bilinmemektedir. Bu türden kelimelerin bilinme zorluğu, diplomatik armağanların önemli bir özelliğine işaret etmektedir. Muhtemelen bu hediyeler genellikle daha az bilinen, egzotik nitelikteki mallardı. Dönemin

standart şerhlerinde yer almayan bu kelimeler, bugünün araştırmacıları için bilinmez hâle geliyordu. Bu tür belirsizlikler çoğu zaman potansiyel olarak çok yüksek değere sahip emtialar da karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan anladığımız terimlere bakılırsa bu liste zaten mütevazı bir hediye listesi değildi. Hükümdarın statüsüne yakışan üç tür yeşim taşına çekiç, vagon ve davul eşlik ediyordu.

Esasında yeterli olan hediyeler hükümdarlar tarafından memnuniyetle karşılanırken, yetersiz bir hediye açıklamaya ihtiyaç duyuyordu, hediyesi olmayan mektuplarda ise bu konuda izahat verilmesi ve mazeretin geçerli görülmesi şarttı. Ayrıca büyük bir hediye vaadi hediyesiz mektubun kabul edilme olasılığını da yükseltebilirdi. Bir Uygur mektubunda “Bana gelince Süğçü’dayım [Suzhou]. Bu nedenle size hediye gönderemedim. Hediye yok diye kızmayın. Bir sonraki kervanda sana en büyük hediyeği göndereceğim (*Pelliot Ouigour 6*)”¹⁵ Benzer şekilde, bir Tibetli tarafından gönderilen boş mektubun mazereti mektup yazarının karısının vefatının ardından yeni bir evlilik yapması ve yeni evlilikle beraber yüklü miktarda borcu girmesidir. Tibet dilinde yazılan mektupta yazar, ayrıca yeni eşinin çocuklarına bakmak zorunda olduğunu da söyleyerek hediye gönderemediği için kendisine kızılmamasını istemişti (*Pelliot Tibetan 1129*). Dunhuang’da faal olan bütün kültür ve dil grupları hediye ve mektubu birbirinden ayrılmaz bir ikili olarak değerlendirirdi. Türk, Soğd, Tibet ve Çin mektuplarının ortak temalarından biri mektupla gönderilen yahut gönderilemeyen hediyelerdi. İpek Yolu ticaret ve diplomasinin dil sınırlarını aşarak ortak bir gelenek ve kültür dünyası yaratma süreci “hediye geleneklerinde” kendini gösterdi.

Aynı durum dönemin diplomatik mektupları için de söylenebilir. Hotan elçisi olan “Yedi Prens”in Çin gezileri hakkında Dunhuang sarayına yazdığı bir mektup yer almaktadır: “Adamlarımızın sahip olduğu tüm hayvanlar kayboldu. Elbiselerimiz kayboldu... Ganzhou’dan birlikte çıkabileceğimiz (ve gidebileceğimiz) kimse kalmadı. Çin hükümdarına ne hediyemiz ne de mektubumuz olduğuna göre Shuofang’a nasıl gelebiliriz? ... Şu ana kadar Ganzhou’da birçok insan öldü. Yiyeceğimiz yok. (?) iyi şans ve lütf bize nasıl ulaşabilir?” (Skjærvø, “Turks” 22-26).

“Yedi Prens”in Hotan sarayına sunduğu bu raporda, yanlarında taşıdıkları her şeyi kaybettikleri için planlandığı üzere daha doğuya gidemedikleri için şikâyetle bulunuyordu. Görünüşe göre, bir hediye ve mektubun

olmaması (“ne hediye ne de mektup” *Hotan dili: škyesä u na pıdakä*) yedi prensin Shuofang’a seyahat etmesi önünde en büyük engeldi. Bahsi geçen mektuplardan, mektuplara hediye eklenmesinin kabul edilen ve beklenen mutakat ve müesses bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Hem özel hem de resmi alanda mektuplu hediyelerin yaygın olduğu, hediyesiz mektupların da geçerli bir mazeret söz konusu değilse büyük bir hakaret olarak görüldüğü, bu tür mektupların dikkate alınmadığı açıktır. Azami miktarda hediye bir mektup “hafif” ise, hediyesiz bir mektubun da anlamı yoktur. Dolayısıyla mektubun geçerliliği, bilgi aktarımı ve talebin işleme konması hediyeleri gerektiriyordu ve mektuplarla gönderilen hediyeler, alıcı açısından borç oluştuyordu. Bu borç ancak iade mektubu ve karşı hediye ile ödenebiliyordu. Eğer bir talep söz konusu ise bu talebin karşılanması da hediye borcunun karşılığıydı. Bu nedenle, mektupla gönderilen hediyeler, alıcı açısından bir yükümlülük yaratıyordu. Dunhuang’daki Li Chou’er adında birinin Yizhou’daki küçük kardeşi Li Nuzi’ye yazdığı bir mektupta, daha önce verilen bir hediye yarattığı yükümlülük, geleceğe ait olduğu ima edilen borç açıkça görülebilmektedir.

Başlangıçtaki alışılmış ifadeler ve iyi dileklerin ardından Li Chou’er, öncelikle küçük kardeşinden aldığı önceki iki mektubu ve hediyeyi kabul etmektedir. Daha sonra erkek kardeşinden, yeğeninin (Li Chou’er’in kızı) evliliğine hediye olarak bir miktar ipek bağışlamasını istemeye devam eder. Belki de aradaki ilişkiyi dengeleme çabası olarak, bir önceki mektubuyla birlikte gönderdiği hediyeyi, kardeşinin ilk mektubuna yanıt olarak alıp almadığını sorar. Aynı zamanda bu sefer “boş” bir mektup gönderdiğini de kabul eder. Mektupların ve hediyelerin sırası ise şöyledir: Birinci mektup hediyeleri, bir torba kurutulmuş biber, bir yeşil ipek, iki (?) fermente fasulye. İkinci mektup hediyeleri, iki chi kumaş ve boş mektup (Shengbo 136).

Hediyeler, mektupların hareketine eşlik etmenin yanı sıra, gezginlerin fiziksel hareketleriyle de yakından bağlantılıydı. Başka bir yere gitmeden önce seyyah genellikle “yol malları” olarak adlandırılan çeşitli hediyeleri alırdı. Bu geleneğe Tang dünyasının yanı sıra Dunhuang’da da rastlanırdı. Örneğin, Ennin’in Günlüğü’nde (794-864):

Li’nin bize veda hediyeleri on top shao-wu damask, bir parça kokulu sandal ağacı, resimlerle dolu iki sandal ağacı kutusu, bir şişe tüt-sü, beş çatallı gümüş vajra, iki keçe şapka, bir elmas parşömeniydi.

Gümüş harflerle yazılmış Sutra (şu anda Saray mülkiyetindedir), bir çift yumuşak terlik ve iki dizi nakit paraydı. Yine söyledi. ‘Senden, giydiğin Budist cübbesini ve eşarbını müridine bırakmanı rica ediyorum, böylece onları eve götürebilir, tütsü yakabilir ve hayatımın geri kalanında onlara adak sunabilirim.’ Bu sözler üzerine bunları ona verdim (Reischauer 367-368).

Muteber bir Budist keşiş olarak Ennin, oldukça lüks “yol malları” aldı. Ancak Li, bir tür karşı hediye istemeden bu hediyeleri sunmadı. Karşı hediyeler, Ennin’in cübbesi ve eşarbydı. Hediyeler birbirine eş değerde değildi. Ancak Li’nin “hayatımın geri kalanı boyunca onlara adaklar sunma” planı, cübbenin ve eşarbin sembolik ve dini değerinin yüksek tutulduğunu ima etmektedir. Ennin ona yalnızca orijinal hediyelerin maddi değeriyle eşleşmeyen birtakım giysiler vermiyordu. O, Li’ye saygı duyacağı bir araç veriyordu. Ayrılan yolculara hediye sunma uygulamasına *Dunhuang El Yazmaları*’nda çok sık rastlanırdı. Ayrıca bu uygulama sadece prestijli konuklara mahsus değildi. Sıradan bir keşiş, Dunhuang’tan ayrılırken kendisine verilen hediyeyle duyduğu memnuniyeti şöyle ifade eder;

Alçakgönüllü bir şekilde, bu özel teklif edilen bir hediye (bir at) aldım. Önümüzde uzun bir yol olduğu düşünüldüğünde bu hediyeyi reddetmek zordu ve “hızlı ayaklar” herkes için önemlidir. Bu hediyeyi kabul ettiğim için iki kat derin minnettarlık hissediyorum. Minnettarlığımı ifade etmek için bu notu dikkatle hazırladım (*Pelliot Chinois* 3931, Satırlar: 116-119).

Bu örnek mektubun dili yukarıda anlatılanla aynı doğrultudadır. Ancak Ennin örneğinden farklı olarak mektubun yazarı at için bir karşı hediyeyle bahsetmez. Yaklaşan gezi için hediye edilen atın tek karşılığı mektubun kendisi gibi görünmektedir. Keşiş, alçakgönüllü bir surette kabul ettiği ata karşılık derin bir minnet duygusuyla yazdığı not dışında bir şey sunamamıştır. Muhtemelen ona bu hediyeyi veren Dunhuang’ın seçkinleri onun hayır duasını almak dışında bir beklentiye sahip değildi. Bu anlatının örnek bir mektup olarak hizmet etmesi, bunun benzersiz bir olay olmadığını, kabul edilen bir sosyal uygulama olduğunu da göstermektedir. Diğer Dunhuang belgeleri arasında bu tür “yol malları”nın örneği fazlaca mevcuttur. Bu tür karayolu malları, özellikle Dunhuang’daki çeşitli manastırların harcama hesaplarında da görülmektedir (*Pelliot Chinois* 2032v, *Pelliot Chinois* 2040v, *Pelliot Chinois* 2049v, *Pelliot Chinois* 2629, *Pelliot Chinois* 3234v.).

Gezginlerin Hediyeleri: Seyahat ve Hediyeleşme

X. yüzyıldaki mektuplarda tespit edildiği üzere bazen hediyelerin alınması ve iadesi seyahatin asıl nedeni ve hedefidir. Örneğin, 969'da Hotanlı Zhimoshan, Song sarayına gitti ve ülkesi Hotan'da 237 jin ağırlığında bir yeşim parçası bulunduğunu bildirdi:

[Hotanlılar] bunu teklif etmek istediler ve onu almak adına bir elçi göndermesi için [Song sarayına] yalvardılar. [Daha sonra, Shanming adındaki Hotanlı] keşiş tekrar [Song sarayına] geldi. [Song sarayı] onu din adamı olarak atadı. Ona yeşim taşını almak için Hotan topraklarına geri dönmesini emretti (Tuotuo 14107).

Bu durumda, karşılıklı diplomatik görüşmelerin tek nedeni, Hotan'ın yeşim parçasını Song Sarayı'na hediye etmek istemesiydi. Devam eden elçi trafiğinin yegâne amacı da taşın naklini sağlamaktı. Esasında etkileşimi başlatan taraf, hediyeyi alan değil, veren taraftı. Böylece hediye vermek, özellikle de rekabetçi hediye vermek yalnızca seyahat için maddi bir teşvik değildir. Bazı durumlarda seyahatin asıl amacı hediyelerdi. Elbette hediye seyahati sonunda Hotan'ın iyi ilişkiler, güçlü ticari bağlantı ve güven kazanma gibi beklentilerine tabi idi. Bu tür hediye alışverişinde yalnızca maddi emtia taşınmazdı. Aynı zamanda diğer türdeki “malların” aktarılması için de hediyeleşme bir kanal yaratıyordu. Örneğin, 866 yılında Zhang Yichao, Tang sarayına “Ganjun dağından dört çift Qingjiao kartalı, Yanqing'den iki at ve iki Tibetli kadın” sundu ve elçiye eşlik eden keşiş Dacheng ise “baifa mingmen lu” başlıklı bir Budist metni sundu (*Jiu Tang shu* 660). Bölge devletleri arasında hediye alışverişi olağan bir uygulama haline geldiğinden, daha önce verilen hediyelerin karşılığını vermek amacıyla elçiler de gönderiliyordu. Dunhuang'dan Hotan'a bir hediyeye karşılık vermesi için gönderilen “hediye karşılığı elçisi” hakkında iki belge mevcuttur. İlk belgede, Dunhuanglı idarecilerden Suo Ziquan, Hotan yetkililerine son derece iltifatkar bir dille mektup yazmış, Hotan hükümdarını “imparator” olarak nitelendirmiş ve Dunhuang'ı “tebaası” olarak tanımlamıştır.

Bu mektup, Hotan kralına haraç ve aynı zamanda Dunhuang hükümdarının kız kardeşi olan kraliçeye hizmetçi göndermek üzere diplomatik heyetin ve hediyelerin bir parçası olarak gönderildi. Suo Ziquan'ın heyeti 956 yılının yedinci ayının yedinci gününde Dunhuang'dan ayrıldı ve sekizinci ayın

22. gününde Hotan'a ulaştı. Yaklaşık 1800 kilometrelik bu yolculuğun tamamlanması bir buçuk ay sürdü. Bu mektup 956 yılının on birinci ayında, Suo Ziquan'ın bir süredir Hotan'da bulunmasından sonra yazıldı (Xinjiang ve Lishuang 129-132). Ancak bu belge hediye alışverişinin sonunu anlatmamaktadır. Aynı yazmanın diğer yüzünde Fuzhu isimli birisi tarafından yazılmış bir başka belge ise 958 yılının dokuzuncu ayında, yani ilk belgeden yaklaşık iki yıl sonra yazıldı. Fuzhu'nun heyeti 958 yılının altıncı ayının yirmi altıncı gününde Dunhuang'dan ayrıldı ve bir aydan kısa bir süre içinde yedinci ayın yirmi üçüncü gününde Hotan'a ulaştı. Görünüşe göre bu heyetin tek amacı Suo Ziquan heyetinin beşinci ayın beşinci gününde güvenli bir şekilde Dunhuang'a ulaştığını bildirmektir. Bu nedenle, 956'dan bir süre önce Hotan'dan Dunhuang'a yapılan hediye verme eylemi, bir dizi başka personel ve hediye alışverişini tetikledi. Başka bilgilerin de iletilmiş olması gerekse de hediye alışverişi bu gezilerin ana temasıydı. Aslında hediye alışverişi bazen diplomasinin yan ürünü değil, temel hedefi olarak görülmüyordu. Kitan Hanı tarafından Gazneli Mahmud'a 1026'da yazılan bir mektupta şu ifadeler yer alıyordu: "Ona (Mahmud'a) durumumuzu bildirebilir ve onunla dostluk içinde karşılıklı bağış geleneğini kurarken dünyada neler olduğu hakkında onunla iletişim kurabiliriz" (Minorsky 20).

Kitan Hanı için, bu "karşılıklı bağış geleneği" yoluyla diplomatik hediye alışverişi, önerilen diplomatik ilişkiler açısından bilgi alışverişi kadar önemliydi. Teklifi sonuçta Mahmud tarafından reddedilmiş olsa da diplomatik seyahatlerde hediyelerin merkezi önemi ortadaydı. Hediye alışverişi seyahatin ve seyyahların doğal düzeninin esaslarından. Gezinler yolculuklarının farklı anlarında hediyeler teklif edip aldılar. Hediye alışverişi sırasındaki sosyal protokol, hediyelerdeki eşitlik/üstünlük, hediye alan ve veren tarafların statüsüne göre belirlenirdi. İpek Yolu coğrafyasında hediye vermenin temelinde yatan sosyal prensipler, üstünlük gösterme, minnet yaratma, statü elde etme, ticari avantaj elde etme, diplomatik faydalar gibi geniş bir çerçeveye yayılmıştır.

Dunhuang'da çeşitli uygun davranış türlerini konu alan bir elyazmasında şu şekilde açıklanmaktadır: "Eğer bir kimse bir başkasının konaklamasına mazhar olursa, ölüme kadar bu iyiliği hatırlar; maaşı ve şeref yerini kabul ederse, şükran duygusunu ifade etmek için bedeninin yok olması bile yeterli

olacaktır... İnsan, kendisinin başkalarına borçlu olmasındansa, başkalarının ona borçlu olmasını tercih eder” (*Pelliot Khotanese 1920*).

Elyazmasındaki son cümle, hediye verme ilkesini kısaca özetlemektedir. Hediye alışverişinde, genellikle karşılığını almadan vermenin, vermeden almaktan daha iyi olduğu düşünülür. Nitekim hediyelerin cömertçe verilmesi, hükümdarın prestij ve şöhretiyle yakından bağlantılıdır. Hotan hükümdarına yazılan bir mektupta ona şöyle hitap edilmektedir: “Büyük armağanlar (mistyi haurä) ile donatılmış, büyük adı dört yöne ve birçok ülkeye gitmiş (mestyi nāmma tsva) ...” (Skjærvø, *Khotanese 22*). Belli ki hükümdarın şöhreti hediye verme yeteneğiyle bağlantılıydı. Antropologların incelediği diğer birçok durumda olduğu gibi, üstün hediyeler vermek, hediye verenin daha yüksek bir sosyal statüye erişmesi veya bu statüyü sağlamlaştırması anlamına geliyordu.

Sonuç

Hediyelerin İpek Yolu seyahatlerinin hem amacı hem de aracı olarak ikili bir işleve hizmet ettiği açıktır. Çünkü mektupların iletilmesinde hediyeler vazgeçilmezdi. Ayrıca kalkıştan varışa kadar bölgelerarası seyahatlerin her aşamasında hediye takası yapılmıştır. Bu çeşitli durumlarda kullanılan hediyelerin miktarı ve türleri farklılık gösterebilirdi. Ancak hediyeleşme, meta naklinden bilgi aktarımına kadar geniş ve kuvvetli sosyal bağlar yarattı. Hediye eklemek mektuba ağırlık esasında ise geçerlilik kattı. Ayrıca alıcıyı mektubu ve hediyeleri iade etmeye zorlayan bir borç ilişkisi yarattı. Mukim ev sahiplerinin gezginlere verdiği hediyeler de benzer şekilde, gezginlerin yolda edindikleri mal veya bilgileri paylaşmaya daha yatkın hale gelmesini sağlayan bir minnet ilişkisi oluşturdu.

Hediyeler, bilginin, emtianın ve insanların engelsiz bir şekilde hareketini kolaylaştırdı. Bu bakımdan İpek Yolu’nun işleyişinde ve devamlılığında hediye temel sosyal prensiplerden biridir. Birçok gezgin için hediye alışverişi, seyahatin asıl amacıydı. Hotan’ın Çin sarayındaki elçisi örneğinde olduğu gibi bazı durumlarda, hediye almak seyahatin ana nedeni olarak kabul ediliyordu. Dunhuang’dan Çin’e giden elçiler gibi diğer durumlarda hediyeler, resmi amaçları görünürde siyasi olmasına rağmen gezginler için önemli teşvikler olarak hizmet ediyordu. Her iki durumda da hediyeler yalnızca verilmekle kalmıyor, aynı zamanda değiş tokuş ediliyordu. Öte

yandan, hediye alışverişı eşit değil, rekabetçiydi. Daha büyük değere sahip bir hediyenin teklif edilmesi, alıcı için hediye verenin üstün statüsünü ve prestijini kabul etme konusunda bir meydan okumaydı. Hediyelerin ve karşı hediyelerin göreceli değeri, ilgili tarafların göreceli statüsünü yansıttığında, hediye verme mevcut hiyerarşik ilişkilerin yeniden teyit edilmesine hizmet etti. Bir hiyerarşik ilişkinin olmadığı durumlarda, insanlar daha fazla prestij ve daha yüksek sosyal statü kazanmak için değerli hediyeler vermek için yarışyordu. Bu dönemde İpek Yolu üzerindeki lüks eşyaların çoğunluğu bu rekabetçi hediye verme bağlamında değerlendirilmiştir. Kitan Hanının Gazneli sarayına yazdığı mektubun örneğinde ise “bağışlama” talebine aracılık etmiştir.

Dunhuang bölgesindeki X. yüzyıl seyyahları arasında değiş tokuş edilen tüm malların “hediye” olarak görülmesi doğru değildir. Malların satın alma veya ödünç verme yoluyla alınıp satıldığı durumlar kaynaklarda mevcuttur. Ancak bu mallar ticari borsalarda alınıp satıldı. Takaslar ise genellikle yerel olarak gerçekleşirken, bölgeler arası alışverişlerin bir kısmı hediye edilerek gerçekleşti. Hediye alışverişı normal ticari düzende kullanılanlardan farklı emtia türleri ile yürütülürken ticaret piyasasını da özellikle lüks malların tüketimi bakımından etkilemiştir. Hediye, bir sosyal ilişki yaratır yahut yeniden tanımlar, hediye veren genellikle hediye alana göre üst bir sosyal statüde olduğu iddiasındadır, hediye bu üstünlüğü sembolize eder veya perçinler. Pek çok koşulda, karşılık verileceği kesin ve garanti altında olmasa da karşılıksız hediye yoktur. Hediye geleneğine yüklenen temel sosyal fonksiyonlar bu temel prensiplerde gizlidir. Hediyenin iktisaden ana işlevi emtianın, özellikle kıymetli emtianın yeniden dağıtımıdır. Diplomatik bakımdan devletler, toplumlar arasında barışın, iyi ilişkilerin ve iyi niyet diplomasisinin devamını temin eder. Hediye geleneğinin sosyal rolü ise toplumsal statülerin onaylanması yahut değişen statülerin ilanındır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklamalar

- 1 Tang Hanedanlığındaki bir jin yaklaşık 650 gramdır ve 8 jin ise yaklaşık 5,2 kg'ye tekabül eder (Hong 185-215).
- 2 “*pi*” bir top ipek topu (bolt of silk) anlamına gelmektedir. Dönemsel olarak değişmekle birlikte bir top ipek kabaca 50-55 cm genişliğinde ve 9-12 metre uzunluğundadır; bk. (Kuhn 79-80).
- 3 Kaliteli pamuklu dokumalar, *xie* olarak isimlendirilmiştir (Zhao ve Le 383): Dunhuang pazarlarında mevcut olmayan bu dokuma türünün değerini tespit etmek mümkün değildir (Trompert 340). Bundan başka tie adı verilen düğümlü boyama metodu ile üretilen ipekliler *jiao xie* olarak adlandırılmıştır (Zhao ve Le 378-380). Bu nedenle söz konusu hediyeler egzotik ürünler arasında değerlendirilmiştir. Cao Yijin’in hediyeleri nitelik bakımından birinci sınıf olmanın yanı sıra *kızıl yüzeyle yeşim taşı* gibi nadir emtiadan seçildiği için değer tahmini yapmak çok güçtür. Rutin bir teşekkür mektubuna bu derece kıymetli hediyelerin “küçük bir minnettarlık” göstergesi olarak ilave edilmesi İpek Yolu diplomasisindeki hediye kültürünün ağırlığını ve simgesel anlamını da sembolize etmektedir.
- 4 Dikey tezgâhta dokunan pamuklu kumaş türüdür (Zhao ve Le 383).
- 5 MÖ 224'te Çin imparatoru Shi Huang Di tarafından Çin'deki ölçü birimlerinin tek tipleştirilmesi sürecinde temel ağırlık birimi olarak, bilhassa hububat ölçümü için belirlenmiştir. 1 shi yaklaşık 60 kilografa (132 pound) eşittir; (Harris 55-59). 1335 shi 80 ton hububata denk gelmektedir. Söz konusu miktar ipekli yahut pamuklu dokumanın yükte hafif pahada ağır niteliğini göstermektedir. 1 pi (top) ipek aynı dönemde 11 liang (1 liang=1 ons [31 gr] gümüş) değerindeydi. 1 liang gümüş ile 3-4 shi ağırlığında hubuat satın alınabilmekteydi, 11 liang gümüş ile 27 shi yani yaklaşık 1600 kilogram hububat satın alınabilirdi (Harris 55-59), (Binglin 19-20).
- 6 Belirtilen hesaplama için detaylı bilgi bk. (Binglin 14-32), (Zhengjian 271).
- 7 An-shi, coğrafi olarak bugün Kuça, tarihsel olarak ise eski Part topraklarına Çin hanedanlıkları tarafından verilen isimdir (Pulleyblank 10-12).
- 8 Tie olarak adlandırılan dirençli bir kumaş boyasından mamul dokumalar için de *xie* tabiri kullanılmıştır. Çin'de MS III. yüzyıldan itibaren görülen *xie* dokumalar o dönemde nakışlı işlenmiş ipeklilerden farklı ve oldukça değerliydi. Çin'de xie'nin orijinal anlamı ise düğüm boyamadı. Boyamadan önce kumaşta dikiş veya bağlama yoluyla bir dizi düğüm yapılır, böylece boyandığında boya düğümlü alana nüfuz etmezdi (Wang ve Zhao 441-442), (Ou vd. 265-267).
- 9 951 yılında Kaifeng'e Sonraki Zhou hanedanlığı (Later Zhou) sarayına ulaşan Turfan elçilik heyetinin yanında getirdiği hediyeler, İpek Yolu diplomasisindeki

- lüks tanımlanan metaller hakkında bilgi vermektedir; “İrili ufaklı altı parça yeşim taşı, dokuz jin ağırlığında yeşil kehribar (yaklaşık 4,5 kg), 1329 parça pamuklu kumaş, 280 parça beyaz, sade pamuklu elbise, altı dallı mercan, 2632 parça beyaz samur derisi, 250 parça kara samur derisi, 503 parça mavi samur derisi, samur derisinden mamul dört adet kullanılmış ceket, bir adet beyaz yeşim taş yüzük, bir adet yeşil yüzük, iki demir ayna, yeşim taşla süslü kemeri olan altmış dokuz koşum takımı, bir adet yeşim taşlı kemer, uygun miktarda aromatik, kokulu ve şifalı bitkisel ilaçlar”; *P. 2992v-3*. Yine aynı sene Uygurlardan Ganzhou’dan Zhou sarayına giden bir başka elçilik heyeti, yetmiş yedi adet küçük yeşim taşı, 350 parça beyaz pamuklu dokuma, 28 adet mavi ve siyah samur kürkü, bir çift yeşim taşı kemer, yeşim taşı ile süslü koşum, 420 parça yak kuyruğu, 20 adet büyük kehribar taş, 300 jin (yaklaşık 150 kg) ağırlığında kırmızı tuz (Himalaya), 390 jin (195 kg) tung ağacı yağı ve 2100 jin (bir ton civarı) amonyak tuzu hediye götürdü (Wen 85-86); Elçilik heyetlerine mukabele olarak Çin’den gönderilen hediyelere dair ise Kuzey Çin’de Tang Sarayı’nın Dunhuang elçilerine 878’te verdiği hediyelere dair kayıtlar mevcuttur. Buna göre ipek ruloları, ipek ve pamuktan dokumalar, gümüşten mamul eşyalar gönderilmiştir; *P. 3547*. Türkistan coğrafyasında ipek ve ipekli dokuma mebzul miktarda olmasına karşın bilhassa Kuzey Çin ipeği ve dokumaları oldukça makbuldü ve beğeniliyordu. Tang Sarayı bu nedenle elçilik heyetine *jin* ipeği adı verilen, çözgü ve atkı ipliklerinin birlikte dokunduğu karmaşık örgü yapısına sahip desenli dokumalar gönderdi (Zhao vd. 366-368).
- 10 *Armagan, amuç, yarmakan* hısımlara doyumluktan verilen *belek* suretinde tanımlanır. Dört terim de hediye-seyahat ilişkisinden ortaya çıkar ve yakınlar getirilen, kazançtan elde edilen hediyeleri ifade eder; *armağan, yarmakan* ve *amuç* için bk. (Atalay C. I, 140). X. yüzyıl Türkçe söz varlığında farklı süreçler için verilen hediyeleri tanımlamak için farklı sözcüklerin kullanılması hediyein güçlü kültürel arka planını vurgular. Buna göre yoldan geçen hısımlara yahut yolculara hediye verilen yemek *tuzgun* sözcüğüyle tanımlanır (Atalay C. II, 419). Ayrıca *tüzgermek* hediye karşılığı kullanılan genel bir terimdi (Atalay, C. II, 179). Yüksek bir statüden yine eşit düzeyde bir statüye gönderilen hediyeleri taşıyanlara verilen bahşiş için *but* tabiri kullanılırdı (Atalay C. III, 120). Hediyein verildiği statü nedeniyle farklılaşan terimler bir başka örnek ise *tañuk* sözcüğüdür. Sadece hakanlara sefer sırasında sunulan kıyafet, yiyecek gibi hediyeler için bu terim kullanılmıştır (Atalay C. III, 365). Hediyeleşmek ve saygınlık kazanmak için girilen hediye yarışı da Türkçede *ıdışmak* terimi ile karşılanmıştır (Atalay C. I, 182). Marcel Mauss’un ifade ettiği üzere teoride karşılık beklemeden gönüllü verilen hediye, hakikatte ve sosyal bağlamda bir geri verme zorunluluğu yaratır. Türk toplumsal yapısında da hediye nihayetinde bir

iyilik ve karşılık beklentisi doğurur, söz konusu beklentiyi karşılamayan ve geri dönüşü olmayan hediyeler için de bu nedenle *sinūt/sünūt* tabiri kullanılmıştır (Atalay C. III, 362).

- 11 Bilhassa ipek hem hediye hem de bir tür ödül vasıtasıdır (Trombert 329).
- 12 878'te Tang İmparatoru tarafından Dunhuang idarecilerine verilen büyük miktardaki hediye ipek, yerel pazardaki büyükbaş hayvan ve hububat ticaretini kolaylaştırdığı için ekonomik bir canlanma yaratmıştır (Wen 150-151).
- 13 Hediye manasında XI. yüzyıl Türkçesinde kullanılan ve Soğdca kökenli nitelendirilen bir diğer kelime ise “artut”dur. Soğdca *r't* armağan demektir. Soğdca kelime sesli ön ses ilavesi olarak *artut* kelimesine dönüşmüştür. Benzer bir Soğdca-Türkçe ses dönüşümü Soğdca aziz anlamında kullanılan *rz'y* kelimesinin Eski Uygurcada *ar'zi* kelimesine evrilmesinde yahut mücevher manasına gelen Soğdca *rtny* kelimesinin Eski Uygurcada *ardini* olarak kullanımında tespit edilmektedir (Tezcan 157-159).
- 14 Düşünlerde tarafların birbirine gönderdiği çeşitli hediyeler *yüfiş* kelimesi ile karşılanırdı (Atalay C. III, 11). Ayrıca aynı kökten *yüftürmek* bir nevi sosyal dayanışma, yardımlaşma anlamı da taşırdı (Atalay C. III, 96).
- 15 Hamilton'daki Uygurca metin için: “*menämä süğçuda erür men anın beläk itu umatım*” (Hamilton 9-10).

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

- Pelliot Chinois* 2032v, 2040v, 2629, 2049v, 2741, 3016, 3234v, 3672, 3931, 5538. Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits.
- Pelliot Khotanese* 1920. Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits.
- Pelliot Ouïgour* 6. Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. *Manuscrits ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang*.
- Pelliot Sogdien*, 91, 28. Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits.
- Pelliot Tibetain* 1129. Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits.
- Jiu Tang shu*, <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=ha002255430> Erişim Tarihi: 13 Nisan 2024.

Araştırma, Telif Eserleri

- Atalay, Besim. *Divanü Lûgat-it-Türk: Kâşgarlı Mahmud*. C. I, II, III, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.
- Binglin, Me Zheng. “Wan Tang Wudai Dunhuang maoyi shichang de wujia.” *Dunhuang xue jikan*, 1997, ss. 14-32.
- Davis, Natalie Zemon. *The Gift in Sixteenth-Century France*. The Curti Lectures. University of Wisconsin Press, 2000.
- Gharib, B. *Sogdian Dictionary*. Ferhangan Publications, 1995.
- Goode, William. *The Celebration of Heroes: Prestige as a Social Control System*. University of California Press, 1978.
- Hamilton, J. *Manuscripts ouïgours du IXè-Xè siècle de Touen-Houang I-II*. Peeters France, 1986.
- Hansen, Valerie. *International Gifting;* Jeongwon Hyun, “Gift Exchange among States in East Asia During the Eleventh Century. Doktora Tezi, University of Washington, 2013.
- Harris, L. J. “Terms of Measurement, Units of Currency, and Bureaucratic Titles.” *The Peking Gazette*, Leiden-Brill Press, 2018, ss. 55-59.
- Hinde, Robert. *Why Good is Good: The Sources of Morality*. Routledge, 2002.
- Hong, Sung-Hwa. “Official and Private Weights and Measures (Duliangheng) during the Qing Dynasty and Contemporary Perceptions.” *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, 2020, ss. 185-215.
- Kuhn, Dieter. “Silk Weaving in Ancient China: From Geometric Figures to Patterns of Pictorial Likeness.” *Chinese Science*, no. 12, 1995, ss. 77-114.
- Lattimore, Owen. *Pivot of Asia; Sinkiang and the Inner Asian frontiers of China and Russia*. Little Brown Press, 1950.
- Mauss, Marcel. *The Gift; Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. Routledge Classic, 2002.
- Minorsky, Vladimir. *Sharaf Al-Zaman Tahir Marvazi*. The Royal Asiatic Society, 1942.
- Ou, Bing-Ying, Hong-Guang Ye, ve Bin Li. Study on the Origin of Nantong Blue Calico. *Proceedings of the 2017 2nd International Conference on Humanities and Social Science (HSS 2017)*, ed. Ampere A. Tseng vd., Atlantis Press, 2017, ss. 263-267.
- Pulleyblank, E. *The Background of the Rebellion of An Lu-Shan*. Oxford University Press, 1955.
- Reischauer, Edwin. *Ennin's Diary; the Record of a Pilgrimage to China in Search of the Law*. Ronald Press Co, 1955.
- Shengbo, Guo. *Song hui yao ji gao, Fanyi Dao-Shi*. Sichuan daxue chubanshe, 2010.
- Sims-Williams, Nicholas, ve James Hamilton. *Turco-Sogdian Documents from 9th–10th Century Dunhuang*. Çev. Nicholas Sims-Williams, ekler: Wen Xin. London: School of Oriental and African Studies, 2002, ss. 49-50.

- Skjærvø. “Turks (Uighurs) and Turkic in the Khotanese Texts from Khotan and Dunhuang.” *Turks and Iranians: Interactions in Language and History. The Gunnar Jarring SCAS Program at the Swedish Collegium for Advanced Study*, ed. Éva Á. Csató, Lars Johanson, András Róna-Tas, and Bo Utas, Harrassowitz, 2016, ss. 22-26.
- Skjærvø. *Khotanese Manuscripts from Chinese Turkestan in the British Library: A Complete Catalogue with Texts and Translations*. Corpus Inscriptionum Iranicarum; Pt. 2, v. 5, Texts 6, British Library, 2002.
- Strathern, Andrew. *The Rope of Moka: Big-men and Ceremonial Exchange in Mount Hagen New Guinea*. Cambridge University Press, 1971.
- Tezcan, Semih. “Additional Iranian loan-words in early Turkic languages.” *Türk Dilleri Araştırmaları*, no. 7, 1997, ss. 157-164.
- Trombert, Eric. “The Demise of Silk on the Silk Road: Textiles as: Money at Dunhuang from the Late Eighth Century to the Thirteenth Century.” *Journal of the Royal Asiatic Society*, no. 23, 2013, ss. 327-347.
- Tuotuo vd.(ed.). *Song shi*, 496 *juan* in 40 vols. Zhonghua shuju, 1977.
- Wang, Helen. “Textiles as Money on the Silk Road?” *Journal of the Royal Asiatic Society*, no. 23, 2013, ss. 165-174.
- Wang, Le, ve Feng Zhao. “Xie, a Technical Term for Resist Dye in China: Analysis Based on the Burial Inventory from Tomb 26, Bijiaoshan, Huahai, Gansu.” *Textile Terminologies from the Orient to the Mediterranean and Europe, 1000 BC to 1000 AD*, ed. Salvatore Gaspa, Cécile Michel, ve Marie-Louise Nosch, Zea Books, 2017, ss. 437-450.
- Wen, Xin. *The King's Road: Diplomacy and the Remaking of the Silk Road*. Princeton University Press, 2023.
- Xiaofei, Tian. “Material and Symbolic Economies: Letters and Gifts in Early Medieval China.” *A History of Chinese Letters and Epistolary Culture*, ed. Antje Richter, Brill, 2015, ss. 135-186.
- Xinjiang, Rong, ve Lishuang Zhu. “Yutian yu Dunhuang, Lanzhou.” *Gansu jiaoyu chubanshe*, 2013, ss.129-132.
- Zhao, Feng, Yi Wang, Qu Luo, Bo Long, Baichun Zhang, Yingchong Xia, Tao Xie, Shunqing Wu, ve Lin Xiao. “The earliest evidence of pattern looms: Han Dynasty tomb models from Chengdu.” *China Antiquity*, no. 91, 2017, ss. 360-374.
- Zhao, Feng, ve Wang Le. “Glossary of Textile Terminology (Based on the Documents from Dunhuang and Turfan).” *Journal of the Royal Asiatic Society*, no. 23, 2013, ss. 349-387.
- Zhengjian, Huang. “Dunhuang wenshu yu Tang Wudai beifang diqu de yinshi shenghuo.” *Weijin Nanbeichao Suitang shi ziliao*, 1991, ss. 263-273.

Araştırma Makalesi / Research Article

Central Asia and Organization of Turkic States in Hungarian Foreign Policy*

Halit Hamzaoglu**

Abstract

It can be noted that Hungary, led by Viktor Orbán, adopts a pragmatic approach when addressing international and regional issues. The Eastern Opening program, launched in 2010, was an important strategic initiative that demonstrated Hungary's pragmatic foreign policy approach. The strategy of Eastern Opening has sped up Hungary's relationships with the Eastern hemisphere and cleared the path for the development of efficient cooperation mechanisms. One of the main priorities in the Eastern Opening strategy has been to establish and develop relationships with Central Asian states. Effective cooperation opportunities, particularly regarding energy security and transportation, have arisen in this context. The strategic framework of relations has further expanded with Hungary's inclusion as an observer member of the Organization of Turkic States (OTS) in 2018.

Keywords

Central Asia, Eastern Opening, Hungary, OTS, Viktor Orbán.

* Date of Arrival: 22 January 2024 – Date of Acceptance: 9 October 2024

Citation: Hamzaoglu, Halit. "Central Asia and Organization of Turkic States in Hungarian Foreign Policy." *bilig*, no. 114, 2025, pp. 25-52, <https://doi.org/10.12995/bilig.7873>.

** Assoc. Prof. Dr., Kafkas University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations – Kars/Türkiye
ORCID: 0000-0001-5249-1911, halithamzaoglu@kafkas.edu.tr

Macaristan Dış Politikasında Orta Asya ve Türk Devletleri Teşkilatı *

Halit Hamzaoglu**

Öz

Viktor Orbán liderliğindeki Macaristan'ın uluslararası ve bölgesel konuları pragmatik bir yaklaşımla ele aldığını gözlemlemek mümkündür. 2010'da başlatılan Doğu Açılımı programı, Macaristan'ın pragmatik dış politika yaklaşımını ortaya koyan önemli bir stratejik açılandı. Doğu Açılımı stratejisi Macaristan'ın Doğu yarımküresiyle ilişkilerine ivme kazandırmış ve etkin işbirliği mekanizmalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Doğu Açılımı stratejisinde, Orta Asya devletleriyle ilişkilerin geliştirilmesi önemli önceliklerden biri olmuştur. Bu bağlamda özellikle enerji güvenliği ve ulaşım gibi konularda etkin iş birliği imkanları ortaya çıkmıştır. Macaristan'ın 2018'de Türk Devletleri Teşkilatı'na (TDT) gözlemci üye olması ile ilişkilerin stratejik çerçevesi daha da genişlemiştir.

Anahtar Sözcükler

Doğu Açılımı, Macaristan, Orta Asya, TDT, Viktor Orbán.

* Geliş Tarihi: 22 Ocak 2024 – Kabul Tarihi: 9 Ekim 2024

Atıf: Hamzaoglu, Halit. "Central Asia and Organization of Turkic States in Hungarian Foreign Policy." *bilig*, no. 114, 2025, ss. 25-52, <https://doi.org/10.12995/bilig.7873>.

** Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü – Kars/Türkiye
ORCID: 0000-0001-5249-1911, halithamzaoglu@kafkas.edu.tr

Introduction

Hungary's significant and influential position on the European political map is due to its rich and long-standing history. Hungary's current foreign policy is greatly influenced by this strategic position (Önen 162; Ablonczy 11-12). Hungary started to make effective use of the opportunities provided by this strategic position, especially after 2010. Hungary's concretization of its role as a strategic bridge between East and West in terms of its own interests has enabled the diversification of regional trade and economic opportunities in particular. Thus, the dimension of trade and economic opportunities is one of the leading factors shaping foreign policy preferences.

Hungarian foreign policy in this context has been shaped to align with the evolving international system's requirements towards multipolarity. There are various criticisms of this foreign policy trend in Europe. European politicians see Hungary as a Trojan horse within the EU due to the Orbán government's foreign policy preferences and argue that the Eastern Opening will benefit international actors such as Russia and China.

However, it is clear that Prime Minister Viktor Orbán's pragmatic foreign policy approach has provided a positive framework for Hungary's position in international relations. The Eastern Opening program, launched in 2010, was an important strategic initiative that demonstrated Hungary's pragmatic foreign policy approach.

Eastern opening initiative, one of the biggest strategic engagements of Hungarian foreign policy, had a perspective that allowed for deepening relations with Central Asia. The Eastern Opening strategy aims to make Hungary an active actor in the East-West corridor. Aiming to strengthen its presence in the region by focusing on energy security, transportation, investment, and collaborative projects, Hungary seeks to serve as a strategic bridge between the East and the West. "The Eastern idea has engaged a significant segment of Hungarian intellectual public life with ever-renewing force from the beginning of Hungarian political modernity until the present day" (Ablonczy 5). "The question "Where are we from?" and the associated "What is our calling?" had aroused Hungarian public life since the beginning of the nineteenth century" (Ablonczy 5). For some Hungarian Turanists, the synthesis of Western and Eastern cultures is Hungarianness

itself. Therefore, it is out of the question to subtract Eastern culture from the West. However, for the other part of the Hungarian Turanists, Western technology is necessary, but Hungarians should return to their Eastern culture (Önen 332).

The article aims to address how Hungarian foreign policy adjusts to changing international and regional circumstances and to what degree this adjustment is apparent in its relationships with Central Asia/OTS. To analyze these questions thoroughly, we will examine Hungary's pragmatic foreign policy strategy, particularly after 2010, as well as the Eastern Opening initiative which is considered the most significant outcome of this strategy. The article is based on the hypothesis that Hungary intends to establish new areas of collaboration with non-European actors using economic and political mechanisms within the context of multipolarity discourse.

The article consists of five parts. The first part discusses the main priorities of post-Cold War Hungarian foreign policy. The second part emphasizes the importance of historical and cultural elements in shaping Hungary's Central Asia policy. The third part examines the changes in Hungarian foreign policy under Orbán in the context of the Eastern Opening initiative. The fourth part analyzes the economic and political factors underlying Hungary's policies towards the Central Asian region. The fifth part analyzes the general framework of Hungary's relations with the OTS.

Methodology, Data and Analysis

The study is framed as an exploratory and explanatory research that aims to understand the motivations behind Hungary's expanding policy towards Central Asia and its broader implications. The data collection, analysis, and methodology are designed to thoroughly investigate Hungary's pragmatic foreign policy strategy, particularly the Eastern Opening initiative, and its relationships with Central Asian states and the OTS. The methodology employed in the study is predominantly qualitative, focusing on descriptive and analytical approaches. A combination of qualitative sources was utilized to build its argument. These sources include the references speeches and policy documents from Hungarian political leaders, such as Prime Ministers József Antall and Viktor Orbán which provide insights into the official stance and strategic intentions of Hungary's foreign policy. The study also

makes extensive use of scholarly articles, historical accounts, and analyses from experts in international relations and Hungarian politics. For instance, works by Ablonczy, Önen, Jeszenszky, Pénzváltó, Valki, and Varga are cited to provide historical context and expert analysis of Hungary's strategic decisions post-Cold War. Documents related to Hungary's integration into Euro-Atlantic institutions, such as NATO and the EU, as well as its strategic initiatives like the Eastern Opening program, are analyzed to understand the official policies and their impacts. The extensive use of primary and secondary sources adds depth to the analysis. The reliance on official speeches, policy documents, and expert analyses ensures that the study is well-supported by evidence.

The analysis in the paper involves historical contextualization. This historical approach helps contextualize current policies within a broader temporal framework. By examining specific initiatives like the Eastern Opening, the paper evaluates Hungary's strategic priorities and their practical outcomes. This involves assessing Hungary's aims to enhance energy security, transportation links, and economic cooperation with Central Asian states. The inclusion of Hungary as an observer member of the OTS and its implications for Hungary's foreign policy strategy is analyzed considering the benefits and challenges of Hungary's involvement in the OTS and its broader Eastern Opening strategy. The paper is based on the hypothesis that Hungary intends to establish new areas of collaboration with non-European actors using economic and political mechanisms within the context of multipolarity discourse. The author tests this hypothesis by examining the concrete steps Hungary has taken in Central Asia and its engagement with the OTS.

Priorities of Post-Cold War Hungarian Foreign Policy

After the Cold War, Hungarian foreign policy managed to build a mechanism for responding to various challenges and opportunities in a coherent framework. In the aftermath of the Cold War, the main priority of Hungarian foreign policy was to rapidly integrate with the European Union (EU) and other Western institutions. Two important factors shaped Hungarian foreign policy Post-Cold War. The first factor was the security vacuum created by the dissolution of the Warsaw Pact. Integration into Euro-Atlantic institutions was of primary importance to address this security

vacuum. The second factor was related to the concepts in the nation-building process of Post-Communist Hungary. The presence of Hungarian minorities in the peripheral countries played a decisive role in this nation-building process. This situation had a framework to determine the direction of the development of Hungarian foreign policy (Varga 121-122).

With the dissolution of the Warsaw Pact, Hungary regained its freedom as an actor. But it also found that it was in a state of security vacuum (Jeszenszky 54). The notion of Hungary's membership in the North Atlantic Treaty Organization (NATO) gained more substance in 1991 after the departure of the last Soviet troops from the country's territory (Valki 3). However, the main issue affecting Hungary's view of NATO was the developments in the international system. The Hungarian political elite became aware that the end of bipolarity would not necessarily result in lasting peace when the Gulf War broke out in 1990 and war erupted in Yugoslavia in 1991. Furthermore, the triumph of the coalition led by the United States in the Gulf War created the perception that the West was nearing the achievement of the widely discussed "New World Order" in the post-Cold War era (Valki 4). In his speech to the NATO Council of Ministers on October 28, 1991, Hungarian Prime Minister József Antall thanked NATO for "protecting the freedom of Western Europe and thus offering the eastern half of the continent the hope of salvation." (Jeszenszky 54). In the Antall government's foreign policy program, the importance of bilateral relations with the great powers was quite striking. The program described Germany as a "key country", the US as a "country with privileges and special treatment", the UK as an "important direction" and Russia as a "key player in the region" (Varga 120). Hungary's main priority during this period was to quickly integrate into the Euro-Atlantic region due to security and economic concerns. In this framework, it signed the European Agreement with the European Community. In 1994, it formally applied for membership of the European Union. It became a party to NATO's Partnership for Peace Initiative in 1993 (Varga 120-121).

Western countries, led by the US, were also aware of Hungary's significance in Eastern and Central Europe. On the other hand, the integration of this country into NATO and the EU was also important for resolving the status of ethnic Hungarians living outside Hungary. The presence of Hungarian

minorities residing primarily in Slovakia, Romania, Ukraine, and Serbia was a significant factor that greatly impacted Hungary's process of nation-building. Approximately 5 million Hungarians resided outside the country's borders following 1990. According to 2013 data, there were 1.2 million ethnic Hungarians living in Romania, 450 thousand in Slovakia, 251 thousand in Serbia and 141 thousand in Ukraine (Gergely 1). According to current data, 1.5 million Hungarians live mainly in Romania, 550 thousand in Slovakia, 300 thousand in Serbia and 150 thousand in Ukraine (EU Academy 1). When the Hungarian-speaking population living in other parts of the world is added to these numbers, it is possible to talk about a Hungarian diaspora of approximately 4.5 million.

The integration of post-communist Hungary into Euro-Atlantic institutions was also crucial for the situation of Hungarian minorities. Apart from security issues, Hungary's integration into the West, together with its other neighbors, was key to avoid creating a new center of ethnic debate and even conflict in the middle of Europe. Tempering post-communist Hungarian nationalism was crucial as the priority program involved integrating the countries of Central and Eastern Europe as a whole into NATO and the EU.

During the tenure of Prime Minister József Antall (1990-1993), the emphasis on relations with the West was due to security and economic priorities, while the conservative bloc, Hungarian Democratic Forum, continued to prioritize the issue of minorities. In this particular context, Antall declared himself as the leader of the 15 million Hungarian individuals, which encompasses minorities residing outside the country (Kiss and Zahoran 47). The Office for Hungarian Minorities Abroad and Duna Television, which caters to Hungarian minorities, were established during this period. A decision was made in 1992 to reorganize the World Hungarian Congress. Thus, policies regarding Hungarian minorities were established within institutions (Kiss and Zahoran 48). Hungarian political parties closely followed the situation of ethnic Hungarians in the Balkans during the Yugoslav crisis. The rise of Hungarian nationalism was made possible by the war in the Balkans. In this context, Hungarians living in the Vojvodina region of Serbia returned to their homeland during the war due to security concerns.

Socialist Prime Minister Gyula Horn (1994-1998), who came to power after Antall, abandoned the national policy of the previous conservative

government. A clear indication of this new approach occurred when he referred to himself as the prime minister of 10 million Hungarians (Kiss and Zahoran 48). The Horn-led coalition of Hungarian socialists and liberals made the conditions for integration with the EU and NATO very favorable. In 1997, the EU decided to open accession negotiations with Hungary. In the same year, Hungary was invited by NATO to join. During a referendum held in November 1997, the Hungarian people expressed their support for NATO membership. Of those who took part in the referendum, 85.3% declared their desire to have Hungary become a member of NATO.

Despite the rising nationalist rhetoric of Hungarian youth during this period, especially due to the war in the Balkans, the government did not want to disrupt the integration into Euro-Atlantic institutions. Thus, contrary to fears, Hungary did not attempt to question borders and undermine the stability of Europe (Jeszenszky 54). The Hungarian Democratic Forum (MDF), founded in 1987, and the Alliance of Young Democrats (FIDESZ), composed of young Hungarians who left the official Communist Youth Movement (MISZOT) in March 1988, played an active role in this process. The MDF was a conservative and nationalist organization that emphasized national issues and the historical past. The Fidesz youth, with an age limit of 35 and conservative elements, saw their liberalism in continuity with Hungary's historical progressive movements (Muray 4).

NATO membership, which was one of the primary objectives of Hungarian foreign policy, was achieved during Prime Minister Viktor Orbán's first term in power (1998-2002), leading to Hungary becoming a member of NATO in 1999. The Orbán government, while prioritizing Hungary's integration into the Euro-Atlantic geography, also focused on advancing Hungary's national interests and implementing a well-defined foreign policy strategy within this framework. During this period, Hungarian foreign policy developed in a predictable and constructive character. In particular, Hungary has approached cooperation with neighboring countries from an economic perspective (Varga 130).

Péter Medgyessy, who took office as Prime Minister from the Socialist Party (MSZP) in 2002, prioritized a policy of balance between the great powers in foreign policy. In this context, strategic steps were taken to gain the support of the great powers. At the same time, small steps towards reconciliation

with neighboring countries were also prioritized (Gömöri 77). In 2004, when Medgyessy had to step down, Ferenc Gyurcsány became Prime Minister. Gyurcsány continued the “complementary foreign policy” of the previous period, prioritizing the improvement of relations with neighboring countries. The opposition, on the other hand, constantly criticized the Gyurcsány government for its “loose foreign policy” (Kiss and Zahoran 52). Especially during the Orange Revolution in Ukraine in 2004, the cautious stance of Hungarian foreign policy was subjected to more criticism. The extent of these criticisms increased when the Hungarian leadership hesitated for a long time to support the revolution in Ukraine during this period (Kiss and Zahoran 52).

Historical and Cultural Factors Shaping Hungary’s Central Asia Policy

The Central Asian region has a very important and decisive position in Hungary’s Eastern Opening policy. Hungary prioritizes the region not only economically but also because of its *cultural ties*.

Interest in the East in Hungary began in the first half of the 19th century. Sándor Kőrösi Csoma (1784-1842), considered the father of Hungarian orientalism, traveled to Asia after studying Oriental languages in Göttingen with a British scholarship (Önen 49). On the path paved by Csoma, many Hungarian travelers went to Eastern countries. One of the most important names among them was Ármin Hermann Vámbéry. His journey to Central Asia in the first half of the 1860s brought him great fame throughout Europe. With the efforts of Vámbéry, who was the first to introduce the Eastern Expansion, a chair of Turkology was established at the University of Budapest in 1870. Vámbéry was also the first chairman of the chair (Önen 49-50).

The Turan Society, founded in Budapest on November 26, 1910, represented a turning point in the history of Turanism. The Society played a central role in Hungarian political life until 1918 (Ablonczy 39). The historian Count Pál Teleki (1879-1941), who later served twice as Prime Minister of Hungary, was elected President of the Turan Society (Ablonczy 40). While Ármin Vámbéry and Béla Széchenyi were chosen as honorary presidents within the organization’s nine-member presidium. In 1913, the Society published a magazine titled *Turan*. The magazine contained articles and essays on the culture, economy and social life of Asian peoples.

According to Ablonczy, Turanism was the most characteristic Hungarian illusion. It was an average combination of a failed imperialism and the search for a national mirage. However, the situation was more complex. Turanism emerged in Hungary as a specific response to the cultural and ideological tension between the Hungarians' perceived Eastern origins and their aspiration to align with Western models of modernity. However, this dynamic was not unique to Hungary. Similar tensions between East and West—and the search for a distinct national identity—also gave rise to comparable ideological movements in other parts of Eastern Europe. For instance, elements of Hungarian Turanism resonate with Sarmatism in Poland, Eurasianism in Russia, and Panturkism, which also gained traction within the Russian Empire (Ablonczy 9-10). These movements, like Turanism, reflected efforts to construct alternative cultural and geopolitical frameworks that challenged Western-centric narratives and sought to reclaim Eastern or indigenous civilizational roots.

The history of Hungary has a direct or indirect connection with Turkic geography, culture and history in various ways. This connection becomes more understandable with the concepts of common geography and cultural proximity. Furthermore, this connection serves as a factor that strengthens the bond between Hungarians and Turks. Hungarian Prime Minister Orbán's statement during his visit to Kyrgyzstan in 2018: "In the West, they see us as the most westernized country in the East, and we see ourselves as such, and we are quite happy and proud of this situation" is a remarkable approach in this context and points to the historical background (Magyarország Kormánya).

In general terms, the idea of Turanism gained popularity in Hungary during the weakening of the Austro-Hungarian Empire in the early XXth century. Hungarians attempted to utilize the concept of Turanism as a binding force amidst their Slavic and German neighbors. The idea was able to take hold in Hungarian politics due to the strong cultural and historical connections with Central Asia and the overall political geography of Turkic countries. The role of Central Asia in Hungary's grand strategy has been strengthened by changes in Hungarian foreign policy after 2010, as well as transformations in the international system. Hungary effectively utilizes the concept of cultural proximity in pursuit of its economic and political

objectives, with the aim of attaining middle power status. The influence of the cultural concepts and systems of thought mentioned above is evident in Hungary's presence and policies in the region. Nevertheless, it is evident that the foreign policy of Orbán's Hungary is built upon pragmatic principles and prioritizations. Hence, it is important to not disregard the fact that the Hungarian foreign policy strategy after 2010 has evolved with a focus on economics and projects.

Trends of Hungarian Foreign Policy in the Second Orbán Era and the Eastern Opening Initiative

To a certain extent, Hungary's foreign policy can be described as pragmatic in the new international order that is dominated by global insecurities and anxieties. In addition to the traditional Western focus of Hungarian foreign policy, which has been influenced by systemic changes, it also embraces a pragmatic approach that acknowledges the presence of other regional and global opportunities (Tarrosy and Vörös 132).

Since Fidesz's electoral victory, Hungary has structured its foreign policy grand strategy based on two significant approaches. These approaches were conceptualized as Global Opening and Eastern Opening. The Orbán government has implemented a foreign policy called the Global Opening strategy, which gives priority to five major regions: the former Soviet territory, Asia, the regions of Sahel and Sub-Saharan Africa, North Africa, and Latin America (Greilinger 1).

Global Opening and *Eastern Opening* policies were complementary strategic initiatives. After 2010, one of the main changes in Hungarian foreign policy has been the expansion of relations and dialogue with eastern countries. Upon taking office, Orbán's government immediately declared the Eastern Opening (*Keleti Nyitás*) program in foreign policy. This policy was aimed at strengthening economic relations with countries in the east, particularly China. The Orbán government aimed to reduce economic dependence on the EU. The Eastern Opening program aimed to develop trade relations not only with China, but also with Russia, Azerbaijan, Japan, South Korea, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Saudi Arabia and the United Arab Emirates. Over time, this program turned into a strong alternative in

relations with the EU. Eastern opening was the basis of the second Orbán government program (Puzyniak 232).

Hungary attached special importance to relations with China, especially for economic reasons. The central issue of the Eastern Opening policy was the diversification of economic cooperation. In this context, relations with China were treated as a key priority. In 2011, a comprehensive economic forum was organized in Budapest, supported by the countries of the region and initiated by China. In 2012, Chinese Premier Wen Jiabao presented formal proposals for China-Central and Eastern European cooperation in the 16+1 format to the countries of the region in Warsaw (Kuz 73). The format, known as the 16+1 Cooperation Platform, included Hungary and other former Eastern Bloc countries. Eleven of these countries were members of the EU and 12 of them were members of NATO (Kuz, 2021). Hungary approached the platform pragmatically and considered it as an appropriate and compatible area of cooperation to diversify its economy. The countries participating in the 16+1 platform were located on the One Belt One Road project route. In terms of the scope and dimensions of the One Belt One Road project, the 16+1 platform with Central and Eastern European countries played a constructive regional model role and was complementary in this context (Xiaozhong 99).

Hungary's economic objectives revolved around major concerns, including the representation of Hungarian companies in the Chinese market, China's direct investments in the Hungarian economy, the construction of the Budapest-Belgrade railway, and the transportation of Hungarian goods to the Balkans via this railway (Irimescu 10-12).

The Orbán government emphasized relations with Russia as part of its Eastern Opening policy. Orbán's pragmatic foreign policy approach allowed for mutually beneficial stability in relations with Russia (Shishelina 14). The main agenda item in relations with Russia was new cooperation mechanisms in the energy field. In this context, Hungary had a positive approach to the construction of the South Stream project. The South Stream project offered Hungary many strategic advantages as a transit country. The cooperation agreement that caused the most impact was in the nuclear field. In this framework, the modernization of the Paks Nuclear Power Plant, the largest investment in Hungary since 1989, was awarded to the Russian State

Nuclear Corporation Rosatom. The Paks Nuclear Power Plant was built in 1982 using Soviet technology. The modernization and development of the nuclear power plant was therefore offered to Russia. The familiarity of Russian experts with this technology played a decisive role in this process (Borodenko 108).

After his victory in the 2014 parliamentary elections, Orbán reaffirmed his will to continue the Eastern Opening in foreign policy. Orbán emphasized that foreign policy based on ideology is a method imposed on other countries by smart countries. He stated that, in this context, Hungary prioritized its economic interests in its foreign policy rather than an ideological one. The main agenda of this foreign policy was to encourage investment in Hungary and increase exports (Vegh 51). Hungary's foreign policy after 2014 has led to the country being described as an "illiberal democracy". Such a characterization was directly related to the general orientation of Hungarian foreign policy. Hungary's pragmatic, flexible and national interest-oriented foreign policy strategy was not acceptable to the European establishment. The pragmatic economic-oriented relations with Russia and the long-term joint economic mechanisms with China, in particular, have faced widespread criticism. Additionally, Hungary's position regarding the conflict in Ukraine has laid the groundwork for the geopolitical aspect of these criticisms.

In 2014, Russia's annexation of Crimea and the conflict in eastern Ukraine posed new challenges to Europe's security architecture. The Hungarian leadership considered it a top priority that the Ukrainian conflict should not be an obstacle to the Eastern Opening policies. The Hungarian government considered the annexation of Crimea unacceptable. However, it emphasized that without cheap and affordable energy supplies from Russia, European economies would suffer serious damage. On the other hand, the main focus of Hungary's policies towards Ukraine was the status of the Hungarian minority in Trans-Carpathia. Another important factor determining Hungary's view of the Ukrainian conflict was directly related to changes in the international system. In this context, the multipolar world discourse played an important role in Orbán's pragmatic foreign policy.

Hungary's position diverged from that of neighboring countries following the 2022 Russian aggression against Ukraine. From the beginning of the war, the Hungarian government refused to sell arms to Ukraine. Hungary was

severely criticized by the EU for this stance and was considered to undermine “European solidarity”. However, Orbán advocated for the establishment of efficient negotiation mechanisms between the EU and Russia in order to bring an end to the war. According to the Hungarian leader, “if negotiations are not initiated by the Europeans, the Russians and the Americans will eventually reach an agreement that will leave Europe perplexed” (Presinszky et al.). Hungarian officials emphasize that “Europe must be ready for the coming multipolar, post-Western world of hegemony”. It is crucial for Europe to establish its own standing army within this context, in order to defend itself and decrease its reliance on the United States in terms of security policies. It is also vital to preserve the national sovereignty of the peoples of Central Europe and the distinct political and cultural identities of European countries in general (*Hungary Today*, “Europe Must Prepare”).

Orbán’s foreign policy strategy has come under severe criticism both in Europe and in Hungary. Orbán’s illiberal “tentacles” extend beyond the borders of the EU. Orbán, increasingly distanced and isolated from Brussels, approves and inspires the authoritarian behavior of Balkan politicians with dubious democratic credentials. In this context, he puts the interests of these authoritarian politicians above the interests of the EU institutions. With this approach, Orbán tends to build his own illiberal bloc outside the EU. His allies in the region include leaders such as Serbian President Aleksandar Vucic or Republika Srpska President Milorad Dodik (Domenech 3).

While the Fidesz-led government has had considerable capacity to influence foreign policy decisions since its landslide election victory in 2010, it initially focused on institutional reforms that consolidated its domestic power. At this stage, there was little talk of de-Europeanization of foreign policy institutions. However, after the second election victory in 2014, foreign policy itself increasingly became the focus of the dominant party, Fidesz. Foreign Minister Szijjártó promoted an ambitious reform agenda that resulted in a fundamental de-Europeanization of Hungarian foreign policy institutions (Müller and Gazsi 410). Under Szijjártó, the de-Europeanization of Hungary’s foreign policy institutions profoundly affected an increasingly wide range of institutional features (Müller and Gazsi 410).

Orbán’s foreign policy in recent years has been criticized mostly by Hungarian socialists and green parties. The Democratic Coalition led by former

Socialist Prime Minister Ferenc Gyurcsany is the leading representative of the opposition. The Democratic Coalition disapproves of the Orbán government's distant attitude towards the West and attributes Orbán's desire to turn Eastward to the fact that corruption and authoritarianism are not tolerated in the West (Koenen 2).

Hungary's Political and Economic Relations with the Central Asian Turkic States

The Central Asia policy of Hungary aligns with the Eastern Opening program and places emphasis on collaborative economic endeavors in particular. In this context, it is possible to state that the strategy of establishing an economic bridge between the East and West has been embraced. Prime Minister Orbán asserts that the central focus of their national economic strategy is to transform Hungary into a hub for the most advanced companies from both the East and West. Orbán firmly believes that the upcoming global economic era will be characterized by mutually respectful connections and cooperation, and he asserts that establishing a new and prosperous European economic strategy is unattainable without linking Central Asia and Europe. Orbán stresses their viewpoint of Central Asia as a region that serves to connect transportation, trade, and digital routes between Europe and the East (*Hungary Today*, "The Great Potential").

The Hungarian leadership considers the Central Asia strategy and the Eastern Opening in general as an appropriate platform to keep pace with international political/economic transformations and changes. It describes his Central Asian policy activity in terms of adapting to rapidly changing international conditions. In this context, Central Asia is considered both an important market and a strategic transportation corridor.

Energy cooperation and the establishment of mechanisms based on this cooperation undeniably hold a priority position at the core of Hungary's interest in the Caspian and Central Asian region. It is important to underline that Hungary's regional energy policies align with those of the EU. Despite criticism from the EU bureaucracy, Hungary's emergence as a player in the regional energy map is viewed positively, given the context of the Orbán government's foreign policy strategy.

In 2019, Hungarian oil company *Magyar Olaj – és Gázipari Részvénytársaság* (MOL) signed an agreement with Chevron Global Ventures Chevron Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline (BTC) to acquire stakes in exploration and production, transportation and storage in Azerbaijan. The agreement effectively includes a 9.57% non-operating stake in the Azeri-Chirag-Gunashli oil field and an 8.9% stake in BTC. MOL has the chance to collaborate with global energy firms like British Petroleum (BP), Exxon, Equinor, and Azerbaijan State Oil Company (SOCAR), all thanks to this crucial strategic concession (Obucina 2).

According to Hungary's 2020 National Security Strategy, diversifying energy sources is identified as one of the country's key strategic goals (Hungary's National Security Strategy). In pursuit of this objective, Hungary initially prioritized developing relations with Azerbaijan and Kazakhstan. Subsequently, ties with Turkmenistan were also elevated to a similar level of strategic importance.

The energy policies of Hungary mostly coincided with the strategies of the neighboring countries to expand their energy export routes. In this context, Hungary, as a European actor in the region, was very keen on establishing technical and commercial cooperation mechanisms for the diversification of energy supply. The construction of mechanisms based on energy cooperation was the main motivation for Hungary's relations with the countries of the region.

Energy cooperation was considered a priority in Hungary's relations with the Central Asian states. Furthermore, the prioritization of joint business forums, particularly in bilateral relations, was also taken into consideration. In this framework, it was envisaged to deepen economic cooperation through the provision of loans by the Hungarian Eximbank to the countries of the region.

Kazakhstan has a decisive position in Hungary's relations with Central Asian states. Kazakhstan ranks first in Hungary's foreign direct investments among the countries of the region. Kazakhstan is Hungary's fourth largest partner among the Post-Soviet countries after Russia, Ukraine and Belarus (Rustemov 1).

Since 2012, the Hungarian energy company MOL has been making efforts to establish its presence in the Kazakh energy market. The Eastern Opening

program prioritized relations with Kazakhstan, as well as Azerbaijan. The *Kazakhstan-Hungary Direct Investment Fund* was established in 2015. The main investors of the fund are KazAgro and Hungarian Eximbank. The investment fund focuses on the development of cooperation, specifically in the agricultural sector. Hungarian Foreign Minister Peter Szijjártó's visit to Kazakhstan in 2021 provided a renewed momentum to the bilateral relations. The discussion during the visit focused on the Hungarian Eximbank's provision of a loan worth 165 million dollars and its investments in the Kazakh economy. In 2021, Hungary's exports to Kazakhstan increased by 58%. Hungary considered further improvement of this figure to be a priority. It was mutually agreed during the visit that Hungarian companies would construct a cooling plant valued at 4 million dollars (Moldicz 4). While visiting Kazakhstan in 2023, Orbán referred to it as his home and expressed that the positive outcomes of the past ten years in bilateral relations were evident (Tengri News). The visit of French President Emmanuel Macron to Kazakhstan, which followed his previous visit, was regarded as a new stage in relations between the two countries. During Orbán's meeting with Kazakh President Kasym-Jomart Tokayev, cooperation mechanisms in areas such as energy, transportation and logistics were the main topic of negotiations.

The extensive tour of Central Asia by Hungarian Foreign Minister Szijjártó in February 2020 was very important. On February 18, Szijjártó visited Uzbekistan, where he attended the opening of the Uzbek-Hungarian business forum. During the forum, the Hungarian Foreign Minister proudly stated that Hungary possesses the most elevated export numbers out of all Central European EU member states. He emphasized that for the third year in a row Hungary belongs to the "elite club" of 35 countries with exports exceeding 100 billion (*Eurasia Daily*). One of the most prominent agreements during the visit was the provision of a \$100 million credit line by the Hungarian Eximbank to create a financial basis for Hungary-Uzbekistan trade relations.

By agreement in 2021, Hungary established a laboratory in the Yukorichirchik district of Tashkent for the production of seed potato varieties for the domestic market. The Hungarian-Uzbek laboratory is expected to increase root crop yields by 30-50% and replace seed imports with a harvest of 21 thousand tons by 2024 (Turdimov 1).

It was announced during the visit that as part of Hungary's cultural policy, Hungary will be launching a scholarship program for Uzbek students to study at Hungarian universities, with 30 quotas available per year, and even one of the biggest Hungarian universities will establish its campus in Uzbekistan (*Eurasia Daily*).

After his visit to Uzbekistan, Szijjártó went to Kyrgyzstan and attended the opening ceremony of the Hungarian embassy in Bishkek. A Kyrgyz-Hungarian business forum was also opened during the visit. At the forum, Szijjártó sharply criticized his "Western friends" who criticize the Eastern Opening policy because they do not want to see Hungary as a competitor in the market (*Eurasia Daily*). In order to revitalize economic relations, it was announced that Hungarian Eximbank will create a joint investment fund in the amount of 50 million dollars. Hungary also offered assistance to Kyrgyzstan in the context of environmental problems. Szijjártó announced that 75 Kyrgyz students will start studying at Hungarian universities from September 2020 (*Eurasia Daily*).

Orbán visited Ashgabat in June 2023 and started to improve relations with Turkmenistan, which adopted the principle of "permanent neutrality" after its independence. Economic cooperation opportunities were discussed during the meetings with President of Turkmenistan Serdar Berdimuhammedov and former President Gurbanguly Berdimuhammedov, the leader of the *People's Council of Turkmenistan*. Opportunities for cooperation in the field of pharmaceuticals and medical equipment were at the center of attention. Gurbanguly Berdimuhammedov proposed to Orbán to establish a joint production center for pharmaceuticals and medical equipment in Turkmenistan (*Hronika Turkmenistana*). Orbán also addressed the energy issue and stated that "energy must come from Central Asia to Europe, and for this we need new sources, routes and infrastructure". He added that Turkmenistan could be a "great partner" for Europe and Hungary. The Hungarian leader stated that "the classical East-West transportation and supply routes have been disrupted, so we need to look for new routes and new partners". In this context, it was necessary to further increase cooperation mechanisms in the fields of energy and transportation and to involve potential partners such as Turkmenistan (*Hungary Today*, "Viktor Orbán").

Central Asia, which holds a crucial position in Hungary's Eastern Opening, is characterized as an important market in the Hungarian grand strategy with its natural resources. The mechanisms developed with the Central Asian countries offer Hungarian companies the opportunity to become players in a dynamically growing market. Hungary's ambition to become a medium-sized power is in line with its strategy in the region. Central Asia is a region with many opportunities for Hungary to diversify its energy relations. In this context, the phrase "Eastern country of the West" refers to a rational conceptual framework within the new international system, which Hungary is attempting to align itself with. Orbán emphasized the need to reassess the strategic importance of Central Asia in the emerging new circumstances and that the region's potential as a bridge between East and West has increased even more in the current circumstances. This emphasis reveals the strategic framework of Hungary's Central Asia policy and the political and economic conditions imposed by the new international system.

Hungary and the Organization of Turkic States

The Turkic Council has expanded geographically since then, as Hungary was granted observer status in 2018 and Uzbekistan became a full member at the Summit in Baku in 2019. Turkmenistan officially integrated into the Turkic organization in 2021" (Amreyev 3).

The member states at the OTS Summit in Baku expressed their welcome towards Hungary's accession to the organization as an observer. The Summit Declaration emphasized the importance of Hungary's constructive contribution to the OTS agenda. It also emphasized the importance of encouraging intensified cooperation with Hungary (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Yedinci Zirve Bildirisi 12). The Summit Declaration welcomed the opening of the Representative Office of the OTS in Budapest and thanked the Hungarian Government in this regard (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Yedinci Zirve Bildirisi 12).

Hungary's participation in the OTS as an observer member further enhances the international character of the organization. The OTS is viewed as a complementary aspect of the Hungarian foreign policy strategy from the Hungarian perspective, and in this context, it intersects with the Eastern Opening initiative.

OST's European Representative Office in Budapest enables the organization to increase its international character. The Budapest Office was opened on September 19, 2019, hosted by the Hungarian Minister of Foreign Affairs and Trade Péter Szijjártó. The 10th Extraordinary Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the Turkic Council was held in the premises of the OTS Representative Office, which was inaugurated on the same day. Mr. János Hóvári, former Ambassador to Ankara, served as the Executive Director of the OTS Representative Office in Europe. Mr. Hóvári made significant contributions to many issues such as the establishment of the Hungarian office of TIKa and the research work on the tomb of Suleiman the Magnificent. When Ambassador János Hóvári passed away last year while he was the coordinator of this office, Prof. István Vásáry, a former Ambassador to Ankara and Tehran, was appointed in his place.

During his speech at the 2022 OTS Summit in Samarkand, Hungarian Foreign Minister Szijjártó stressed the significance of global peace, and he expressed his concern that the language promoting war holds more power than the language promoting peace, and that the voices of peace advocates are overshadowed by those supporting war (Moldicz). In his speech, Szijjártó described the OTS as a forum for peace and mentioned Türkiye's constructive role. He emphasized that Türkiye, as a peace mediator, "is the only country that can contribute to the resumption of grain exports from Ukraine" (Moldicz).

Türkiye has a special importance in Hungary's Eastern Opening policy. Hungary supports Türkiye's EU membership. When the refugee crisis hit Hungary in 2015-2016, Budapest supported Türkiye's efforts to deal with illegal migration and was sympathetic to its policies in northern Syria or in the Eastern Mediterranean (Egeresi 2). The two states and their citizens are connected by many cultural and historical threads. Although the renovation of Ottoman-era monuments or the popular television series *Magnificent Century* evokes the period of Hungary's conquest, the image of the Turks in Hungarian popular culture is generally not hostile (Pénzváltó 100).

Szijjártó stated that trade between Hungary and the OTS countries has increased 2.5 times over the past 12 years, reaching 4.5 billion euros—a significant development.

The Hungarian Foreign Minister emphasized the fact that 990 students from OTS countries annually enroll in Hungarian universities for their studies, while also highlighting the opportunities offered through the Stipendium Hungaricum Scholarship Program (Moldicz).

At the Astana summit of OTS in 2023, the Hungarian leader Orbán said that “Europe is faced with difficult dilemmas, and the OTS is needed to provide a strong response to these dilemmas.” Orbán argued that the dilemma facing Europe was linked to the international system. In this respect, Europe had to decide “whether it wanted the formation of blocs in the world economy or the strengthening of global ties” (*Hungary Today*, “The Turkic World”). Orbán stated that a viable and enduring European security structure cannot exist without the inclusion of Türkiye, emphasizing the need for representation of Türkiye and the Turkic world in the new European security framework. According to Orbán, the role of the OTS is gaining more significance in the present global situation. Orbán highlighted that the OTS members operate in a constructive manner that minimizes the chances of conflicts escalating, and he emphasized Hungary’s intention to enhance this aspect within the OTS (*Hungary Today*, “The Turkic World”). The Hungarian leader also emphasized the importance of deepening economic cooperation and in particular expressed their willingness to participate in the work of the Turkish Investment Fund. In this context, he confirmed that they stand by their previous commitment to contribute 100 million euros (*Hungary Today*, “The Turkic World”).

Hungary’s special interest in the OTS countries and the Turkic World in general can be explained by two points (Moldicz):

- 1) The main motivation and objective of the Eastern Opening policies was the need for diversification in trade and investment. In this framework, it is possible to consider cooperation with the OTS countries in line with this motivation and purpose
- 2) The second issue is related to the potential role that the OTS countries can play in Hungary’s energy security. Hungary is turning to different alternatives for energy security, especially after the war in Ukraine.

EU member Hungary’s position in the OTS and its observer member status is very important for the organization’s presence, especially in the

Western hemisphere. It can be stated that this association, which aligns with Hungary's current foreign policy strategy, is also in harmony with the international mission of the OTS. This collaboration is in accordance with the nature and functioning of the evolving international system.

Central Asian countries rely more on Hungarian support to reach the EU. This paves the way for the countries of the region to see Hungary as a gateway to the EU (Bárkányi 580). Although the Orbán government's foreign policy preferences are severely criticized by the EU, Hungary's gaining prestige in Central Asia as an EU member is perceived positively in terms of European diplomacy. Because the consolidation of Hungary's cultural and economic "soft power" in the region against Russia is a positive development for the EU in the medium and long term. However, the cautious approach of European politicians towards Orbán's Eastern Opening shows that the EU's relationship with Hungary's regional countries has a certain limit.

The representation of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) at the OTS summit held in Shusha, Azerbaijan on 5-6 July 2024 at the level of leaders for the first time caused a great repercussion in the EU. The EU said that Orbán, who attended the OTS summit as an observer, where Northern Cyprus was also represented, did not represent them and stated that they were against the "legitimization" of the TRNC. The Hungarian leader, on the other hand, stated that it was in Hungary's interests to develop friendly relations with the OTS member states (DW).

The concept of Hungarian Turanism, which Hungary often refers to its relations with Central Asian countries, and its political meaning are at the center of Russia's attention. Orbán's support for the development of Turanism in Central Asia makes him an unpredictable ally (Makendontsev 2). The notion that Hungary's interest in its Turanian roots is driven primarily by pragmatism suggests that its engagement with the region is motivated largely by access to natural resources and infrastructure. However, Orbán's consistency in building bridges with states where Turkic culture is represented leaves no doubt that for the Hungarian leadership the idea of Greater Turan has acquired a civilizational dimension rather than economic dimension (Averyanov 2).

Economic cooperation and transportation projects are the main factors shaping China's view of Hungary. Hungary's presence in Central Asia is in line with China's One Belt One Road initiative. Because although the initiative is Eurasia-oriented, it is clear that its ultimate goal is to reach Europe (Rózsás 220). Since Hungary is the destination of the majority of China's foreign direct investments, the economy has a decisive role in bilateral relations (Szunomár and Peragovics 7).

Conclusion

Hungary's post-2010 foreign policy strategy is in line with the realities of an international system evolving towards multipolarity. Implemented since 2010, this policy aimed to achieve middle power status, which is a primary objective of Hungarian foreign policy. This status would allow Hungary to pursue a more pragmatic foreign policy. Under Orbán's leadership, this pragmatic foreign policy approach, which emphasizes economic cooperation, has both elevated Hungary's position in the multipolar international system and created new opportunities in a context of geopolitical instability.

Expanding relations and dialogue with eastern countries has been one of the priority areas in Hungary's post-2010 strategy. The new foreign policy opening, conceptualized as Eastern Opening, is essentially shaped by three main objectives:

- 1) The first objective is directly linked to the functioning of the international system. The Orbán governments embraced and implemented the concept of a multipolar international system as their approach. In this regard, the establishment of parameters for relations with non-European actors becomes the central concern of Hungarian foreign policy agenda
- 2) Second, Hungarian foreign policy has prioritized mutually beneficial bilateral relations through the Eastern Opening. The involvement of influential global actors, specifically Russia and China, holds significant importance in shaping these bilateral relations. Hungary seems to act with a pragmatic approach in its relations with these two powers and is determined to create an economically oriented configuration. Despite the EU's criticism of this approach, the attitude and policies of Hungarian foreign policy, especially in regional crises, have not

undergone any change. Hungary's stance in the Ukraine war is an important example in this context.

- 3) Another important issue of Hungary's Eastern Opening strategy is relations with Türkiye and the Turkic World. Hungary's view of the Turkic World is shaped by cultural and economic factors. Orbán's definition of Hungary as an "Eastern country" within the EU emphasizes its strategic bridging role. Hungary has begun to solidify this role by becoming an observer member of the OTS in 2018. New effective mechanisms with the Central Asian countries on economic cooperation and energy security in particular constitute the main axis of Hungary's regional policy. Hungary's participation in the OTS is also important in the context of the future vision of the organization. In this context, Hungary's presence in the organization and its active demonstration of this presence provides a strategic value to the international activities of the OTS.

It is possible to evaluate Hungary's recent foreign policy behavior in two frameworks. First, it is necessary to examine the basic assumptions of Orbán's policies that are increasingly moving away from the West. Orbán approaches the Eastern Opening from the perspective of Hungarian national interests. In this context, he emphasizes the diversification of Hungarian economic gains. The second framework is shaped around the question of the extent to which these policies affect Hungary's relations with the EU. The Hungarian opposition associates Orbán's Eastern policies with a shift towards authoritarianism.

This discourse is in line with the EU's conclusions about the Orbán government's policies. At this point, it seems inevitable that Hungary's strategic choices will affect the political configuration of Central Europe and the Balkans in the medium and long term. The consolidation of Orbán's strategic choice directly depends on the speed and scope of the process of change in the international system. This situation increases the polarization in Hungarian politics. In order to avoid geopolitically oriented polarization, Orbán may need to return to the foreign policy philosophy that manifested itself in the early years of his government, which includes more pragmatism and, most importantly, predictability. This would provide an appropriate, rational and predictable basis for avoiding regional geopolitical turbulence.

It would be beneficial for Hungary to consolidate trade and economic gains by taking more initiative in its relations with Turkey and the OTS. In this context, Hungary's participation in the CTS is key both from a geo-economic and connectivity perspective. In particular, Hungary should play a leading role in transforming the economic potential provided by the Central Corridor into an OTS-Europe cooperation area.

Conflict of Interest Statement

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of this study.

References

- Ablonczy, Balázs. *Go East! A History of Hungarian Turanism*. Indiana University Press, 2022.
- Amreyev, Baghdad. “Daha Güçlü, Bütünleşmiş ve Birleşmiş Türk Dünyasına Doğru.” *Organization of Turkic States 2022*, <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turk-devletleri-teskilati-genel-sekreteri-tarafindan-kaleme-alinan-makale-daha-guclu-daha-butunlesmis-ve-daha-birlesmis-turk-dunyasına-dogru-2676-163.pdf>.
- Averyanov, Kirill. “Aziya posredi Evropi Pochemu Budapesht ne stail “svoim” v Evrosoyuzu.” *Regnum*, 18.06.2023, <https://regnum.ru/article/3813917>.
- Borodenko, Maksim. “Vstrecha na beregah Dunaya: problemi i perspektivi Rossiysko-Vengerskih Otnosheniyii.” *Rossiya i Sovremenniy Mir*, no. 3, 2017, pp. 103-115.
- Domenech, Berta López. “Orbán's illiberal ‘tentacles’ in the Western Balkans: What implications for EU enlargement?” *European Policy Center*, Discussion Paper, European Politics and Institutions Programme, 2024, pp. 3-16.
- DW. “AB'den ‘Türk Zirvesi’ne katılan Orbán’a tepki.” 07.07.2024, <https://www.dw.com/tr/abden-orbana-ele%C5%9Ftiri-kuzey-k%C4%B1br%C4%B1s%C4%B1nme%C5%9Fru%C5%9Fr%C4%B1r%C4%B1mas%C4%B1na-kar%C5%9F%C4%B1y%C4%B1z/a-69586729>.
- Egeresi, Zoltan. “Hungary-Turkey Relations.” *Center for Eurasian Studies (AVİM)*, 2022, pp. 1-4.
- EU Academy. “How many people speak Hungarian?” *European Academy*, 04.04.2023, <https://academy.europa.eu/mod/page/view.php?id=18586&lang=de>.
- Eurasia Daily*. “Otkritoyst na Vostok: Vengriya ukreplayet pozitsiyi na rynkah Sredney Azii.” 19.02.2020, <https://eadaily.com/ru/news/2020/02/19/otkrytost-na-vostok-vengriya-ukrpelyaet-pozicii-na-rynkh-sredney-azii>.

- Gergely, Károly. "Ethnic Hungarian Minorities in Central and Eastern Europe: Normalisation in Sight?" *RUSI*, 08.07.2020, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ethnic-hungarian-minorities-central-and-eastern-europe-normalisation-sight>.
- Gömöri, Endre. "Hungarian foreign policy from Antall to Gyurcsány." *Analyst – Central and Eastern European Review*, The Central and Eastern European Online Library, 2006, <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=51108>.
- Grelinger, Gabriela. "Hungary's Eastern Opening Policy as a Long-Term Political-Economic Strategy." *AIES Fokus*, no. 4, 2023, pp. 1-5.
- Hronika Turkménistana*. "Gurbanguly Berdimuhamedov predložil Viktoru Orbánu postroyit v Turkménistane predpriyatiya po vipusku medpereparatov." 09.06.2023, <https://www.hronikatm.com/2023/06/orban-visit/>.
- Hungary's National Security Strategy. "Government Resolution 1163/2020 (21st April)." <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>.
- Hungary Today*. "Europe Must Prepare for the Coming Multi-polar World." 07.06.2023, <https://hungarytoday.hu/europe-must-prepare-for-the-coming-multi-polar-world/>.
- Hungary Today*. "The Great Potential of Central Asian Economies Benefits Hungary." 27.11.2023, <https://hungarytoday.hu/the-great-potential-of-central-asian-economies-benefits-hungary/>.
- Hungary Today*. "The Turkic World Must Be Part of the New European Security Structure." 11.06.2023, <https://hungarytoday.hu/the-turkic-world-must-be-part-of-the-new-european-security-structure/>.
- Hungary Today*. "Viktor Orbán Stresses the Importance of Energy from Central Asia." 06.09.2023, <https://hungarytoday.hu/viktor-orban-stresses-the-importance-of-energy-from-central-asia/>.
- Irimescu, Lisa. "Hungary's Eastern Opening: Political and Economic Impacts." Institute for Foreign Affairs and Trade, *KKI Policy Brief*, 2019, pp. 3-12.
- Jeszenszky, Géza. "Hungary's Foreign Policy Dilemmas After Regaining Sovereignty." *Society and Economy*, vol. 29, no. 1, 2007, pp. 43-64.
- Kiss, Balázs, and Csaba Zahoran. "Hungarian Domestic Policy in Foreign Policy. Hungarian Domestic Policy in Foreign Policy." *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, vol. XVI, no. 2, 2007, pp. 46-64.
- Koenen, Krisztina. "Hungary on its own path." GIS Reports, 06.03.2023, <https://www.gisreportsonline.com/r/hungary-foreign-policy/>.

- Kowalczyk, Michał. "Hungarian Turanism. From the Birth of the Ideology to Modernity – an Outline of the Problem." *Historia i Polityka*, no. 20, 2017, pp. 49-63.
- Kuz, Adam. "The policy of the People's Republic of China towards Central and Eastern Europe in 2012–2020." *Nowa Polityka Wschodnia*, no. 1, 2021, pp. 66-84.
- Magyarország Kormánya. "It is a personal privilege to be the first Hungarian prime minister to visit Kyrgyzstan." 05.09.2018, <https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/news/it-is-a-personal-privilege-to-be-the-first-hungarian-prime-minister-to-visit-kyrgyzstan>.
- Makendontsev, Petr. "Vengerskiy turanizm-eshe odin vzyov dlya Rossiyi." *Eurasian Daily*, 12.11.2021, <https://eadaily.com/ru/news/2021/11/12/vengerskiy-turanizm-eshcho-odin-vyzov-dlya-rossii>.
- Moldicz, Csaba. "Hungary external relations briefing: Central Asia in focus." China-CEE Institute, *Weekly Briefing*, vol. 44, no. 4, 2021, pp. 1-6.
- Muray, Leslie. "Nationalism and Religion in Contemporary Hungarian Politics." *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, vol. 14, no. 4, 1994, pp. 1-18.
- Müller, Patrick, and David Gazsi. "Populist Capture of Foreign Policy Institutions: The Orbán Government and the De-Europeanization of Hungarian Foreign Policy." *Journal of Common Market Studies*, vol. 61, no. 1, 2023, pp. 397-415.
- Obucina, Vedran. "Economic traits of the Hungarian eastern opening policy." *Obserwator finansowy*, 09.01.2020, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/in-english/macroeconomics/economic-traits-of-the-hungarian-eastern-opening-policy-2/>.
- Önen, Nizam. *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*. İletişim Yayınları, 2005.
- Pénzvaltó, Nikolett. "From Besieger to Gatekeeper? – An Insight into the Relationship between Hungary and Turkey." *Limen Journal of the Hungarian Migration Research Insitute*, vol. 5, no. 1, pp. 89-103.
- Presinszky, Judit, Nagy Bálint, and Andrea Kávai Horváth. "Orbán on the war in Ukraine: this is a military operation, it will be a war when Russia declares it." *Telex*, 21.12.2023, <https://telex.hu/english/2023/12/21/orban-on-the-war-in-ukraine-this-is-a-military-operation-it-will-be-a-war-when-russia-declares-it>.
- Puzyniak, Aleksandra. "Hungarian foreign policy after 2010 – selected problems." *Facta Simonidis, Wydawnictwo Uczelni Państwowej im. Szymona Szymonowica w Zamościu*, 2018, pp. 231-242.
- Rózsás, Tamás. "China in Europe: Hungary's Key Role in a Strategic Partnership." *Civic Review*, vol. 13, Special Issue, 2017, pp. 214-236.

- Rustemov, Nurbakh. "Posol Kazaxstana rasskazal o torovo-ekonomicheskom sotrudnichestve s Vengriey." *Qazaq Gazetteri*, 09.02.2019, <https://mysl.kazgazeta.kz/news/12745>.
- Shishelina, Lyubovy. "Tri desyatiletiiya novih Rossiysko-Vengerskih Otnosheniyii." *Sovremennaya Evropa*, no. 7, 2019, pp. 6-16.
- Szunomár, Ágnes, and Tamas Peragovics. "Hungary: An assessment of Chinese-Hungarian economic relations." Comparative analysis of the approach towards China, V+4 and One Belt One Road, 2019, <https://real.mtak.hu/100137/>.
- Tarrosy, István, and Zoltan Vörös. "Hungary's Pragmatic Foreign Policy in a Post-American World." *Politics in Central Europe*, vol. 16, no. 15, 2020, pp. 113-134.
- Tengri News*. "Priyatno vozvrashatsya domoy – Viktor Orbán o vizite v Kazaxstan." 02.11.2023, https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/priyatno-vozvrashatsya-domoy-viktor-orban-vizite-kazahstan-515587/.
- Turdimov, Jamoliddin. "V Tasoblasty otrilsya uzbeksko-vengerskiy chentr kartofelevodstva." *Kursiv Media Uzbekistan*, 31.03.2021, <https://uz.kursiv.media/2021-03-31/v-tashoblasti-otkrylsya-uzbeksko-vengerskiy-centr-kartofelevodstva/>.
- Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Yedinci Zirve Bildirisi. 15.09.2019, <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/7-zirve-bildirisi-14-tr.pdf>.
- Valki, László. "Hungary's Road to NATO." *The New Hungarian Quarterly*, vol. 40 no. 154, 1999, pp. 3-19.
- Varga, Imre. "Development of the Hungarian Foreign Policy in the Last Ten Years A comparison of the foreign policy programs of the post-transition Hungarian governments." *National Security and the future*, vol. 1 no. 2, 2000, pp. 117-131.
- Vegh, Zsuzsanna. "Hungary's 'Eastern Opening' policy toward Russia." *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, vol. 24, no. 1-2, Europe and Russia, 2015, pp. 47-65.
- Xiaozhong, Zhu. "China-CEE Cooperation: Features and Future Directions." *China International Studies, China Academic Journal Electronic Publishing House*, 2017, pp. 99-111.

Araştırma Makalesi / Research Article

The Gagauz of Edirne*

Evrım Kaşıkçı**

Abstract

The environment provides by Pax Ottomana across the vast geography of the Ottoman Empire encouraged the coexistence of diverse ethnic and religious communities which contributed to the development of a culture of coexistence and created a legacy whose traces are still felt. The Gagauz people were a part of the region's rich Ottoman cultural heritage. However, their absence from records complicates researching their past.

This study, which was designed in the form of cultural analysis, aims to identify and map the pre-migration Gagauz settlements in Edirne region. The research data includes official records, archives and bibliography and the examination of accessible maps to determine the settlements of the Gagauz community. The data were thematically transformed into findings, summarized and interpreted according to their characteristics. As part of the study, charts and maps were produced to document the former and current names of the historical Gagauz settlements in Edirne region.

Keywords

The Gagauz of Edirne, migration, cultural heritage, cultural space, exchange.

* Date of Arrival: 02 May 2024 – Date of Acceptance: 29 November 2024

Citation: Kaşıkçı, Evrim. "The Gagauz of Edirne." *bilig*, no. 114, 2025, pp. 53-88, <https://doi.org/10.12995/bilig.8080>.

** Dr., Trakya University, Balkan Research Institute, Balkan Music Cultures Department – Edirne/Türkiye
ORCID: 0000-0001-6714-5632, evrimkasikci@trakya.edu.tr

Edirne Gagauzları*

Evrım Kaşıkçı**

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş coğrafyasında Pax Ottomana ile sağlanan ortam, farklı etnik ve dinî toplulukların bir arada yaşamasını teşvik etmiştir. Bu süreç, zamanla birlikte yaşama kültürünün oluşmasına katkı sağlamış ve günümüzde izleri hissedilmeye devam eden bir miras oluşturmuştur. Edirne'de yaşamış olan Gagauzlar da bölgedeki zengin Osmanlı kültür mirasının bir parçasıdır. Ancak, kaynaklarda Gagauz olarak kayıt altına alınmamış olmaları, geçmişlerini araştırmayı zorlaştırmaktadır.

Nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan kültür analizi biçiminde desenlenen bu çalışma, Edirne bölgesindeki göç öncesi Gagauz yerleşimlerini tespit etmeyi ve haritalandırmayı amaçlamaktadır. Araştırma verileri, Osmanlı dönemi ve günümüzde ulaşılabilen haritaların incelenmesi, bu haritalardaki yerleşim ve yerleşimcilere ilişkin resmî kayıt, arşiv ve farklı ülke alan yazınlarındaki kaynakça taramalarını içermektedir. Elde edilen veriler özelliklerine göre tematik olarak bulgulara dönüştürülmüş, özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Çalışma kapsamında, günümüz uluslararası sınırları ve ülke idari bölümleri göz önünde bulundurularak, Edirne bölgesindeki tarihi Gagauz yerleşimlerinin kaynaklarda yer alan eski ve yeni adlarını da içeren tablolar ve haritalar oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Edirne Gagauzları, göç, kültürel miras, kültürel mekân, mübadele.

* Geliş Tarihi: 02 Mayıs 2024 – Kabul Tarihi: 29 Kasım 2024

Atıf: Kaşıkçı, Evrim. "The Gagauz of Edirne." *bilig*, no. 114, 2025, ss. 53-88, <https://doi.org/10.12995/bilig.8080>.

** Dr., Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Müzik Kültürleri Anabilim Dalı – Edirne/ Türkiye ORCID: 0000-0001-6714-5632, evrimkasikci@trakya.edu.tr

Introduction

In the course of historical research, it is essential to analyze population dynamics through a lens that considers both causes and effects. As a field, demographic history investigates the historical processes that shape population structures, elucidating the ways in which these structures evolve within societies. While a society's demographics influence the formation and development of its historical heritage, this heritage, in turn, plays a critical role in shaping and transforming demographic patterns. In this regard, the relationship between demographic history and historical heritage is both multifaceted and deeply interconnected. Within this broader context, the demographic history of the Ottoman Empire holds a particularly significant place in the study of Ottoman heritage. The establishment of the Pax Ottomana led to the dissolution of former borders and feudal systems, thereby enabling diverse ethnic groups to coexist within Ottoman territories. This process not only fostered interaction among various communities but also gave rise to a demographic legacy whose impacts continue to resonate to this day (Barkan, "Tarihî Demografi" 2; Todorova 258).

Migrations, which shape the historical legacy of societies by directly affecting their demographic structure, are an important part of demographic history. The migration movements of the Turkish population, which is one of the determining issues of Ottoman-Turkish demographic history, were largely triggered by political events. From the mid-19th century until the Constitutional Monarchy II, nearly five million Muslims from Russia and the Balkans migrated to the Ottoman Empire (Karpas, *Osmanlı Nüfusu* 50). However, these migration movements continue in 1908; rather, the wars spanning 1912 to 1922 reignited Muslim migrations across the region. During this period, over 1.6 million Muslims departed from the Christian Balkan states and resettled within the Ottoman Empire and, subsequently, the Republic of Türkiye (İsoğ 195). These large-scale and often traumatic migrations had far-reaching impacts on societies. The Türkiye-Greece Population Exchange Agreement of 30 January 1923 also affected the Edirne Gagauz community, who embodied traces of Ottoman heritage, by altering their position within these broader population movements. Although the Gagauz community had largely vacated their settlements in the region prior to the signing of the agreement, and thus were not relocated

under its formal provisions, they nonetheless lost their legal right to return to their settlements within the borders of modern-day Türkiye (Kaşıkçı, *Nehrin Ötesi* 10-16; Soysal 185-91).

The regions within the Ottoman historical geography which spreads over a highly wide area, have their own unique traditions and customs of the Ottoman/pre-Ottoman period. Their own social memories and the existence of a common tangible and intangible Ottoman cultural heritage for these regions still survive. How these communities consider or define themselves can be understood through numerous detailed interdisciplinary studies on these regions (Yenişehirlioğlu 9-11).

To safeguard cultural heritage and promote cultural diversity, UNESCO adopted the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage in 2003 and the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions in 2005. Öcal Oğuz (30-32), who highlights the intersections between these conventions and the contextual theory of folklore, places particular emphasis on the significance of cultural sites, which he argues are shaped by transitional rituals, folk beliefs, and village life. He contends that, from UNESCO's perspective, cultural sites hold greater functional value in the preservation and transmission of cultural heritage to future generations. Recently, the visit of the Gagauz community to their ancestral villages (cultural sites) in Edirne region was featured in both the local Edirne press and a national news channel in Türkiye under the headline: "Greeks visited their ancestral village and danced the halay at the fountain where weddings were once held" (Baydar; Temel; NTV).

This news report, which exemplifies Öcal Oğuz's approach, also underscores the fact that the Gagauz community of Edirne remains largely unrecognized within Turkish public discourse.

Individuals who have different cultural attitudes in other cultural spaces can easily integrate into the culture they are intended to protect in these places, which maintain their character and effectiveness as cultural spaces, and behave as if they belong to this place, even if temporarily.

Until today, due to the lack of interest in the Turkish literature on the Gagauz of Edirne, no studies have focused on their lifestyle, folklore, identity perceptions, traditional architecture, ceremonies, folk medicine, food and

drink, clothing, customs and traditions. This research aims to shed light on the literature on the Gagauz living in Edirne and its surroundings in the past, to examine the historical Gagauz presence in the region and to identify the settlements (cultural places) of this community before they migrated.

Literature on the Gagauz of Edirne

Gagauz people are a completely undiscovered community, and this is even more evident in the case of Edirne Gagauz people. The well-known Bulgarian poet, journalist, compiler, teacher and politician Petko Slaveykov, who wrote one of the oldest articles about the Gagauz people living in the Edirne region, shared the general position of the Gagauz settlements in the region and the proportional population information of this community in his 1874 article.

Bulgarian journalist and writer Petăr Karapetrov (62-70), who travelled from Istanbul to the Russian-occupied Edirne in 1878-1879 to work as a court secretary, also mentioned the Gagauz people living in Edirne at that time. Describing the events in Edirne in detail in his memoirs, Karapetrov lists the communities living in Edirne villages separately as *Gagauz*, *Bulgarian*, *Greek* and *Albanian* villagers.

The Czech historian Konstantin Jireček (221-41) published one of the earliest scientific writings in 1890 on Gagauz that emphasizes the Gagauz of Edirne. During his research on Gagauzes, Jireček stated that he heard about the existence of a Turkish-speaking and Orthodox Christian group near Edirne. Jireček wrote that these people, who were engaged in viticulture, had completely similar characteristics with the Gagauzes living in Bulgaria and that they were called *Surguç*, *Zelevtsi*. Traces of the Gagauz in the region can also be found in the writings of Toma Karayovov, who worked at the Commercial Consulate in Edirne in the early 1900s. Karayovov (22) refers to the people living in the Gagauz villages in the region as Turkish-speaking Orthodox.

The first field research focusing on the Gagauz of Edirne was conducted by the Russian researcher Valentin Moshkov, who went on an expedition to collect information about the Turks in the Balkans. Moshkov travelled to Edirne region in 1903 and witnessed the life of the Gagauz there, albeit briefly. However, since he could spend only one day in the village

of Karakasım, he was unable to access the amount and quality of data he wanted. The travel notes from this journey were introduced into Turkish literature in 2006, and the translation of the section on the Surgucs from *The Principality of Bulgaria* is included in the publication. (Moshkov, *Balkan* 42-46; Moshkov, “Turetskiia” 399-436).

Another source where details about the Gagauz people of Edirne can be found is the documents titled *About the Gagauz people in Edirne* (AIEFEM) in the archives of the Sofia Ethnography Research Institute, which serves under the Bulgarian Academy of Sciences (Fotev, “Za Gagauzite”). Some of these documents were published in Bulgaria in the early 1930s under the title “*From the recent past of Thrace (memories and personal studies)*” (Fotev, “Iz Blizkoto” 76-97). In his documents, Georgy Fotev notes his correspondence with Moshkov, mentioning that he provided him with certain documents concerning the Gagauz villages, and he shares his impressions from his visits to the region during the same period. Fotev (“Iz Blizkoto” 95), who, in addition to serving as the education inspector for the Bulgarian Exarchate in Edirne, was originally from Cisri Mustafapaşa (modern-day Svilengrad, Bulgaria) near Edirne, was able to visit most of the settlements in the region with the ease afforded by his official position. Although he described the Gagauz people of Edirne as Bulgarian villagers who had drifted away from the Bulgarian language, he nonetheless recorded detailed ethnological material, including the number of households in these villages as well as numerous songs and folk compositions collected from within these communities. Other sources on Gagauz villages from the same period are the works of Anastas and Spas Razboynikov regarding the settlements and demographic structure in Thrace. Sources, which belong to the educator father and his physician son, who, like Fotev, was from Cisri Mustafapaşa and completed his high school education in Edirne, include comprehensive information about the settlements as well as information about songs, language features and population.

Another source is P. Ivanov, who compiled the information he collected from the first decades of the 20th century about the Oğulpaşa village (a Gagauz settlement in the pre-Republican period) in the Havsa district of Edirne. Ivanov (108-17), originally from Eski Zağra (modern-day Stara Zagora, Bulgaria), notes in an article written in 1914 that the daughters of

a family who had migrated from the village of Oğulpaşa to Bulgaria during the Balkan Wars, then aged 17 or 18, were employed as domestic servants in his household. He recounts that he gathered information regarding the life, customs, folk songs, and games of their village from the girl who, at the time, spoke no language other than Turkish.

The sources discussed so far primarily consist of data obtained through field research on the lives of the Gagauz people in the Edirne region up to 1922, alongside memoirs written by individuals residing in the region during that period. Research studies published rarely by scholars in Bulgaria after this period include data collected through interviews conducted in the new settlements established by the Edirne Gagauz community in Bulgaria. One such study is Kiril Mladenov's article, *Odrinskite Gagauzi*, published in 1938 (51-61). In this work, based on information gathered from elderly Gagauz residents in the village of Golyam Manastir (formerly Karaağaç), where many Gagauz migrants from Edirne had settled, Mladenov highlights the striking similarities in daily life practices and personal names between the Gagauz and the Bulgarians. He further emphasizes that these similarities between these two communities are greater than those observed between the Gagauz and their other neighbouring communities.

Another Bulgarian scholar writing on Edirne Gagauz people is Yordanka Kolarova stating in a 1982 article that the clothes, names, and customs of the Gagauz people of Oğulpaşa village were significantly similar to Bulgarians and that their song lyrics were in Bulgarian. Kolarova, who included song lyrics in the article titled "*From the Gagauz Folklore of the Edirne Region Oğulpaşa Village*", made another publication in 1983, and emphasized that the language of the Oğulpaşa Gagauz people was subject to the Oghuz branch of the Turkish languages and included language features from the same region (Kolarova, "İz Gagauzkiya" 108-14; Kolarova, "Zvatelnata" 130-33).

These studies were followed by Turkologist Nikola Robev in 1988. Robev defended a thesis on the lexical system of the Gagauz dialect with the data he compiled from the village of Golyam Manastir in the Yambol region of Bulgaria in 1977 (Boev 5). He traced the ancestry of the Gagauz people to the Proto-Bulgarians, Cumans, and Pechenegs and advanced his thesis that the Gagauz were integrated into Bulgarian society during the latter half of

the 1980s, a period when assimilation policies in Bulgaria had reached their peak.

In 2008, the ethnonym of *Surguch*, which was mentioned by Slaveykov and later by Jireček, was brought to the agenda again in 2008 by the well-known Turkologist Emil Boev, who is a member of the Bulgarian Academy of Sciences and is from the Varna Gagauz (Georgiev and Angelova, “Pesni” 254). Boev (1-11), who elaborates on the *Surguch* ethnonym in his article, claims that the data conveyed by Moshkov on the *Surguch* is one-sided and that the source is the publications of Slaveykov and Jireček. He asserts that this phrase was introduced into the scientific literature by meaningless interpretation of a pseudonym. By mentioning Moshkov’s visit to Edirne region as an unsuccessful attempt, Boev criticizes Moshkov’s etymological attachment of *Surguch* to the Oghuz. On this subject, Mladenov (55) states that the Gagauz who migrated to Bulgaria from Edirne region name themselves *Gagauz*, not *Surguch*. Gagauz researcher Stepan Bulgar also explains that the Gagauz of Bessarabia and the surrounding peoples are unaware of this name (Bulgar, “Besarabya” 249), while the Gagauz of today’s Greece call themselves *Gagauz* and are unfamiliar with the name *Surguch* (Kaşıkçı, *Nehrin Ötesi*). In his article, Boev (1-11) clarified the questions of the Bulgarian scientific circles about whether the Turkish-speaking Orthodox community living in the Edirne region was Gagauz.

The Bulgarian researchers Galin Georgiev and Dinka Angelova (“Odrinskite Gagauzi” 248-68) also conducted field research where the Gagauz of Edirne settled in Bulgaria from 2009 to 2011 and evaluated their linguistic and cultural integration. Another article by the same researchers titled *Songs and Boundaries in the Everyday Culture of the Gagauz from Eastern Thrace at the Beginning of the 20th Century* which suggests that song lyrics are used as a source to summarize some features of the ethnocultural identity of the Gagauz people (Georgiev and Angelova, “Pesni” 254). The most recent works of the same authors on the Gagauz people migrating from Edirne to Yambol are *Migration in a New Environment* and *Adaptation-The life of the Gagauz in the City of Yambol* published in two parts in 2020 and 2021 (Georgiev and Angelova, “Jizneniyat ... Chast I: Preselvane”; “Chast II: Identifikatsionnitate”).

There are few publications on the Gagauz people in the Greek literature, and these are generally based on data obtained after the Gagauz people migrated from Edirne to Greece. One of the most comprehensive studies on the Gagauz people in Greece was published in 2009. Christos Kozaridis, the son of a Gagauz father who migrated from Kocahıdır village in Kırklareli province penned a book named *We Gagauz: Identity – Historical Source and Our Process Over Time* (Kozaridis, *Emeis Oi Gagavouzides*). The premiere of the book took place in Kumçiftliği (modern-day Orestiada, Greece) and the Greek sections of this book were translated into Turkish and published in 2010 (Cin 30-36). At the premiere of his book, Kozaridis stated his wish to write a book covering the folk culture of the Gagauz people and their settlement process in Greece. However, he passed away before he could write and publish this book.

Eleni Filippidou is another researcher who has conducted extensive studies on Gagauz culture in Kumçiftliği and its surrounding areas. Her first work on this topic was a master's thesis completed in 2011, which examined the Gagauz community who migrated from Şaraplar (modern-day Şerbettar, Havsa district, Türkiye) and established the village of İnoi in the Kumçiftliği region, focusing specifically on their folk dances and identity. Filippidou subsequently published the findings of her field research in this region in her thesis and later studies (Filippidou, *Diashizontas Ta Sinora*; Filippidou, *Horos Kai*; Filippidou, *Mousikohoreftiki Paradosi*; Filippidou et al.). Following Filippidou's contributions, another master's thesis was completed in 2020 by Vasiliki Olbasali, a descendant of the Edirne Gagauz community. This thesis explores both the historical background of the Gagauz community in the region and their folk culture. A targeted search within the Greek National Thesis Centre reveals that the only doctoral dissertation specifically focusing on the Gagauz is Claudio Victor Turcitu's thesis, completed in 2017.

Another scientist researching the Gagauz people in Greece is Moldovan Elizaveta Nikolaevna Kvilinkova. The author, who collected data from the Gagauz people during his short visit in and around Kumçiftliği, published two articles on their linguistic identities, folk songs and fairy tales (Kvilinkova, "Yunanistan Gagauzlarının Dilbilimsel" 29-44; Kvilinkova, "Yunanistan Gagauzlarının Peri" 45-53). Stepan Stepanovich Bulgar, a Gagauz scientist, is another researcher who visited Greece from the same

region as Kvilinkova and conducted research on the Gagauz people. Bulgar published the results of this research in Russian in 2014. The translation of this article was published in 2016 with the title “*Gagauz of Bessarabia and Greece: A Historical-Cultural Comparative Analysis*”. Another researcher who was interested in the Gagauz in Greece is Lambros Baltsiotis. In the book *Both Sides of the Maritsa*, which is the result of a joint project between the Lausanne Migrants Foundation from Türkiye and the Minority Groups Research Centre (KEMO) from Greece, Baltsiotis contributed a chapter titled “The Border of Language: Language-Cultural Groups and Minority Languages in Thrace”. There, he refers to the Gagauz people who migrated from the Edirne region. He is also the author of an academic article titled “The Discovery of New Greeks: The Cases of the Gagauz in Moldova and Pontians in Turkey” (Baltsiotis, “Dilin Sınırı” 78-83; Baltsiotis, “The Discovery” 6-35).

As in the Greek academic literature, studies in the Turkish academic literature that trace the presence of the Edirne Gagauz community are also quite recent and limited. In 2013, a paper titled “The Gagauz in Urlu (Thourio) Village, Kumçiftliği (Orestia), Greece” was presented in Turkish, focusing on the Gagauz people who once lived in the region (Gürgendereli 277-86). In 2019, a chapter on this community was also included in the book *Exchanged Cities: Turkish-speaking Greek Orthodox Christians*, published by the Lausanne Migrants Foundation (Hünerli 87-100).

Kumçiftliği is located on the Greek side of the Maritsa River, which forms the border between Türkiye and Greece, and the majority of the Gagauz people living in this region are the descendants of the former Gagauz people of Edirne. For this reason, Gagauz research in the region is directly related to the Gagauz people of Edirne. On the other hand, field research conducted in recent years shows that an interest in the Gagauz people who migrated from Edirne to Greece has begun to emerge in the Turkish literature. An indication of this growing scholarly interest is the publication of a master’s thesis focusing on the folk culture of the Gagauz community in the region and a doctoral dissertation on the same subject published in Turkish in 2021 (Diribaş; Kaşıkçı *Nehrin Ötesi*; Kaşıkçı *Yunanistan Kumçiftliği*).

Additionally, the significance of archival documents, almanacs, and population censuses containing demographic data on the Edirne region,

as well as dictionaries and works that highlight the historical context of settlement names, all of which referenced in this study, cannot be overlooked in future research on the Gagauz people of Edirne. Foreign consulate and church archives in Thrace are also important sources for research on the Gagauz people of the region. These documents contain many valuable details about the villages where Gagauz people live, the schools, number of students and churches in these villages (3rd Military Mapping Survey of Austria-Hungary; BTTDD; Georgantzis vol. A, B, C; Kazancıgil et al.; Kiepert et al.; Nişanyan; Özkılınç et al.; Stanford).

Historical Gagauz Presence in the Edirne Region

There is insufficient information in the literature about the history of the Gagauz people who lived in Edirne and its surroundings. The fact that they left the region before the establishment of the Republic of Türkiye makes it necessary to search them in documents from the pre-Republican period. Examining the Ottoman official statistics proves that the population was classified according to religious affiliation until the 1881-82 census (Karpas, *Osmanlı Nüfusu* 121). For this reason, no direct information about the Gagauz people can be accessed in Ottoman documents. The situation did not change at the beginning of the 20th century. For example, even in the yearbook published in 1901 containing data from the Edirne province, the term Gagauz is not included (Kazancıgil et al.). Although studies confirm the presence of a significant Gagauz population in the region during this period, a range of other sources—including archival documents, travellers' accounts, and materials written prior to the migrations, alongside data gathered from interviews with Gagauz people who migrated to Greece and Bulgaria—offer compelling insights into the historical presence of the Gagauz community in the region.

One of these is Cebeci's PhD study, which examined the Ottoman census and foundation books. Cebeci (ii), in his study prepared by considering the names used by the Gagauz people living in the Ottoman lands in the 16th century, claims that the total Gagauz population living in the eight sanjaks of the period, Akkerman, Silistre, Edirne, Gümülcine (Zihne), Vize, Çirmen, Niğbolu and Biga, was approximately 120.000. This study stated that 16.500 of this population lived in Edirne sanjak, including the county of Dimetoka, in Greece today, 20.000 in Vize or Kırkkilise sanjak, and

2.500 in Çirmen sanjak, including the Çirmen townships, called Ormenio, located both within the borders of Greece and Hasköy named Haskova, within the borders of Bulgaria. This information presents that the Gagauz population in the 16th century Edirne was 39.500.

Havsa is one of the centres for the identification of the settlement areas of Gagauz in Edirne region. According to Lampousiadis (26-46), the first settlement of Gagauzes from Dobrudja to Eastern Thrace took place during the reigns of Yavuz Sultan Selim (1512-1520) and Suleiman the Magnificent (1520-1566), i.e. between 1512-1566 (Kozaridis 245). This information coincides with Cebeci's study in the historical context. The maps showing the place names in Rumelia in 1530 also reveal that many of the villages identified as Gagauz villages in the course of this research existed at that time. The maps in the book analyzing the place names of the Rumelia province between 1514-1550 (Appendices 1, 2 and 3) present many villages associated with Gagauz in Edirne and its surroundings with their names at that time, but some villages do not exist today and some were not yet established at that time. For example, Büyük Zaluf (modern-day Kırcaalılı), which is known to have been one of the largest non-Muslim settlements in the region, located intertwined with Gagauz villages, does not appear on these maps until the first half of the 16th century. Çokona (9) reports that this settlement was founded in the second half of the 16th century by Albanian stonemasons brought from the Görice (modern-day Korçë, Albania) region by Selim II (r. 1566-1574) in order to work on the construction of the Selimiye Mosque. The information obtained from interviews conducted in the village of Thourio (Urlu) in Kumçiftliği (Orestiada), Greece, also confirms that Büyük Zaluf was founded by 800 households of Albanians, and that 400 households who left the village established Küçük Zaluf (modern-day Abalar), a settlement not included on the 1530 maps (Annex 1, 2 and 3).

With the definitive Ottoman domination of Eastern Thrace, the land was divided into has, zeamet (a type of fief) and fiefs, and the Ottomans, unable to collect taxes as well as produce crops unless the land was cultivated, resorted to increasing the population to work in this region. Kozaridis (245) informs us that the German traveller Stefan Gerlach (820-21), who passed through the region in 1578, reported that the main work of the Christian

inhabitants of the Havsa region was to look after the horses of the sultan and the pashas. The Ottoman approach to the development of the regions under its sovereignty involved, on the one hand, settling Yörük and Turkmen populations brought from Anatolia into the newly conquered settlements in Rumelia, and on the other, resettling the local populations of these conquered regions to facilitate the cultivation of agricultural lands in Eastern Thrace, which had been left desolate as a result of prolonged warfare. For example, Barkan (“Osmanlı” 233), states that some Christian villages, especially those close to Istanbul and Edirne, were founded with the deported people from the Peloponnese, Albania and Serbia. The historian Michael Kritovulos (157) states that Mehmed the 2nd transferred many people from Serbian, Hungarian and Bulgarian lands to the neighborhoods of Constantinople and ensured the reconstruction and settlement of the region. Kritovulos states that Mehmed the Conqueror settled the educated Moreans in the city and the others in the surrounding villages by giving them grain and livestock so that they could engage in agriculture and involve in production. These studies highlight that the first settlement of the Gagauz people in Edirne and its surroundings took place under similar historical conditions. In this context, the Gagauz scholar Dionis Tanasoğlu (425-26) notes that the living conditions of the Gagauz community, who voluntarily integrated into the Ottoman land system and participated in the administration of state affairs, improved in parallel with the broader developments within the empire. He further observes that, particularly during the 15th and 16th centuries, the Gagauz enjoyed a relatively comfortable life, benefitting from the high level of prosperity of the Ottoman Empire during this period.

In the years following the Ottoman-Russian Wars of 1768-74, 1787-91 and 1806-12, the Ottoman rule in the region weakened and most of the Gagauz left their lands in the Balkans due to the destabilizing elements of the region such as the Dağlı Kırca bandits, Vidin Pasha Pazvandoğlu Osman, Macar Ali, Kambur İbrahim, and Kara Fevzi. Large groups of these Gagauzes crossed the Danube and settled in the southern regions of Moldova and Ukraine (Iordanoglou 393; Radova Karanastas 147). Karpat (“Gagauzlar” 288-91) describes the early 19th century as the turning point of Gagauz history, when the population structure of the region underwent radical changes because of the Ottoman-Russian treaties of 1806 and especially 1812, when the territory of Bessarabia was ceded to Russia which

led to the next settlement of the Gagauz population in Edirne region. In this period, a large part of the Gagauz people who left their villages in groups in the north of Bulgaria travelled to Bessarabia, while the others headed southwards to the territory of today's Türkiye. In short, the factors that triggered the migration of Gagauzes to Edirne region were the frequency of the Ottoman-Russian Wars and the deteriorating living conditions where they lived (Argunşah 403).

Kozaridis (246) claims that in the following period, the Gagauz settled near Uzunköprü, Babaeski, Kırklareli and Edirne, worked for farm owners and lived in farms. However, they could not establish a permanent settlement, as they often had to move to neighboring farms and villages for work. In the first quarter of the 20th century, similar displacements took place. Kozaridis confirmed this through his interviews with the elderly in the Gagauz villages in Greece today and reports that nearly all of the Gagauz individuals he interviewed had relatives in Bulgaria who either were unable to relocate to Greece or chose to remain in Bulgaria, believing that the unfavorable living conditions they faced there would be temporary. This information is also confirmed by the statements of the people who took part in the field research conducted in the villages (Mihalic and Matochina) where Edirne Gagauz live in Bulgaria: “*Some of us fled to Greece, some to Bulgaria*” (Georgiev and Angelova, “Odrinskite Gagauzi” 255).

The information about the existence of Gagauz people in the Edirne region is limited. The intense settlement of Gagauz people in the region took place in two stages. Firstly, there has been a settlement movement from Dobruja to Eastern Thrace since the beginning of the 16th century, when the Ottoman Empire settled different societies in the region in order to manage the agricultural lands in the conquered regions. The second phase of migration to Edirne took place between the mid-18th century and the early 19th century, when the processes triggered by negative Ottoman-Russian relations led to the deterioration of the living conditions of the Gagauz people.

Ancient Gagauz Settlements in Edirne and Its Surroundings

When considered from a historical perspective, these settlements stand out as areas (cultural spaces) where traditional lifestyles and cultural values are created, kept alive and protected. Mass migrations that started with the Balkan Wars resulted in a complete change in the inhabitants of some settlements in Edirne region, and this negatively affected the social memory of the settlements. For example, immigrants who settled in villages, where Gagauz people lived before the Republic, are generally unaware of the fact that previous inhabitants of their villages were Gagauz.

Following Slaveykov's 1874 statement — "*For Havsa and Babaeski, we do not have detailed information about the villages; however, we know that more than half of the villages are Bulgarian, while the others, and Havsa itself, are Surguch, i.e., Gagauz*" —; Konstantin Jireček (221–41) noted that Gagauz people lived in five to six villages in Edirne, and in a few villages in Havsa and Babaeski. Based on the information he gathered during his visit to the Edirne region in 1903, Moshkov (433) stated that there were 17 Gagauz villages near Edirne, Dimetoka, Uzunköprü, Babaeski, and Kırklareli, and that, according to the notes of Bulgarian priests, 1,466 households lived in these villages. Based on the assumption that each household consisted of five individuals, Moskov estimated the Gagauz population in the region was approximately 7,330. A similar figure is reached using the calculation method employed by Barkan (number of households $\times$ 4 + mücerred), where mücerred refers to unmarried adult males recorded separately in Ottoman population registers (Cebeci ii). The total number of households in Gagauz villages provided by Fotev — excluding Babaeski and its surroundings — is 1,430. According to Fotev, household figures by village include: 40 in Avarız, 80 in Fikel (Matochina), 130 in Oğulpaşa, 140 in Azatlı, 100 in Havsa, approximately 200 in Aslıhan, 80 in Habiller, 250–300 in Karahalil, 30 in Kufalça (Mutluköy), 180 in Karahıdır (currently a neighborhood of Kırklareli), and 150 in Koyunderi (Koyunbaba), along with a few villages around Babaeski. (Fotev, "Za Gagauzite"; Fotev, "Iz Blizkoto" 76–97; Georgiev and Angelova, "Odrinskite Gagauzi" 250).

In his 1914 article, Ivanov (113) lists the Gagauz settlements, which he learned from a servant migrating from Oğulpaşa, as Azatlı, Karakasım, Şaraplar, İmampazar, Aslıhan, Havsa, Kuleli, Hasköy, and Babaeski. Mladenov (53),

based on what he learned from the Gagauz people he claimed to have visited several times in Bulgaria, listed the following settlements as Gagauz villages: Azatlı, Karakasım, Oğulpaşa, Şaraplar, Aslıhan, Havsa, Kuleli, İmampazar, Osmanlı, Karaishaklı, and Tatarköy. He also noted a few unnamed villages near Kırklareli and İnceköy, which is affiliated with Dimetoka, as Gagauz villages. Additionally, he mentioned Zaluf and Abalar — villages located near these Gagauz settlements — as inhabited by Christian Albanians.

While Kolarova (“İz Gagauzkiya” 108–114) refers to Gagauz settlements in the Edirne region until 1922 as Oğulpaşa, Şaraplar, Karakasım, Aslıhan, Havsa, and so on, Emil Boev (40–41), listed the following villages as Gagauz settlements: Azatlı, Arpaç, Aslıhan, Yeniköy, Zaluf, İmampazar, Kamburlar (currently known as Kumrular in Babaeski; formerly Kumburlar Çiftliği), Karakasım, Karahalil, Kuleli, Nadırlı, Oğulpaşa, Büyük Tatarköy, Küçük Tatarköy, Tatarköy, Fikel, Havsa, and Şaraplar.

Razboynikov (26, 30, 31, 42) also noted that the villages of Doğanca, Tatarköy, and Pazarlı — located west of the Maritsa River — were Gagauz villages, and mentioned kinship relations between İnceköy in the same region and the people of Karakasım, a Gagauz village on the eastern side of the river. In Robev’s article (40), the Gagauz villages listed are Fikel, Arpaç, Karakasım, Oğulpaşa, İmampazar, Karahalil, Nadırlı, Aslıhan, Azatlı, Yeniköy, Büyük Tatarköy, and Küçük Tatarköy.

Researchers who conducted field research in Matochina and Mihaliç in Bulgaria state that some of the people living in these villages say that they know their Gagauz origins and that they are natives of the region whose toponymy is entirely Turkish. The researchers reported that the ancestors of the Gagauz living in the territory of Southeastern Bulgaria today lived in the Edirne region in the villages of Azatlı, Oğulpaşa, Tatarköy, and so forth. In their later works, these researchers mentioned that Gagauzes lived in 20 settlements near Edirne, Kırklareli, Babaeski and Havsa till the start of Balkan Wars (Georgiev and Angelova, “Odrinskıte Gagauzi” 249; Georgiev and Angelova, “Pesni I Granitsi” 180).

Thus, the names of 32 different settlements associated with the Gagauz people have been identified in the Bulgarian literature. These are Abalar, Arpaç, Aslıhan, Avarız, Azatlı, Babaeski, Büyük Tatarköy (Üyüklütatar), Küçük

Tatarköy (Doyran), İnceköy (Lepti), Doğanca (Rizia), Fikel (Matoçina), Habiller, Hasköy, Havsa, İmampazarı, Kumrular, Karahalil, Karahıdır, Karaishaklı (Sakkos), Karakasım, Koyunbaba, Kufalça (Mutluköy), Kuleli, Mihaliç (Mihalich), Nadırlı, Oğulpaşa, Osmanlı, Pazarlı (Patagi), Wines (Şerbettar), Tatarköy (Sterna), Zaluf (Kırcasalih) and Yeniköy.

Gagauz researcher, Stepan Bulgar (“Gagauziy Gretsia” 216), who is known to have visited Greece and Edirne region in previous years, also gives the names of 11 villages in his study, namely Azatlı, Karakasım, Oğulpaşa, Şaraplar, Aslıhan, Kuleli, İmampazarı, Osmanlı, Karaishaklı, Tatarköy and İnceköy.

Kozaridis (250) claims that the former Gagauz settlements, which today lie within the borders of Türkiye, include the villages of Hasköy, Osmanlı, İskenderköy, Musabeyli, Musulca, Oğulpaşa, Abalar, Hıdırca, Hıdırağa, Çingene Tatarköy (Doyran), İmampazarı, Kuleli, Doğanca, Nadırlı, Karahalil, Koyungavur (Koyunbaba), Kocahıdır, Yeniköy, Azatlı, Aslıhan, İnceköy, Karakasım, and Şaraplar. The author, who also included a map showing these settlements (Figure 1) in his book, stated that there were Turkish speakers in Genna (Kaynarca); however, since the interviewed people pronounced the names of settlement differently, he failed to make a definitive judgment as to whether this was a Gagauz settlement. He also states that the findings — that the entire Christian population in Malkara’s Doğanca village (Doğanköy) speak Turkish, as well as in a neighborhood called Pera neighborhood/Gagauz neighborhood in the center of Malkara district — suggest that the people living here may also be Gagauz.

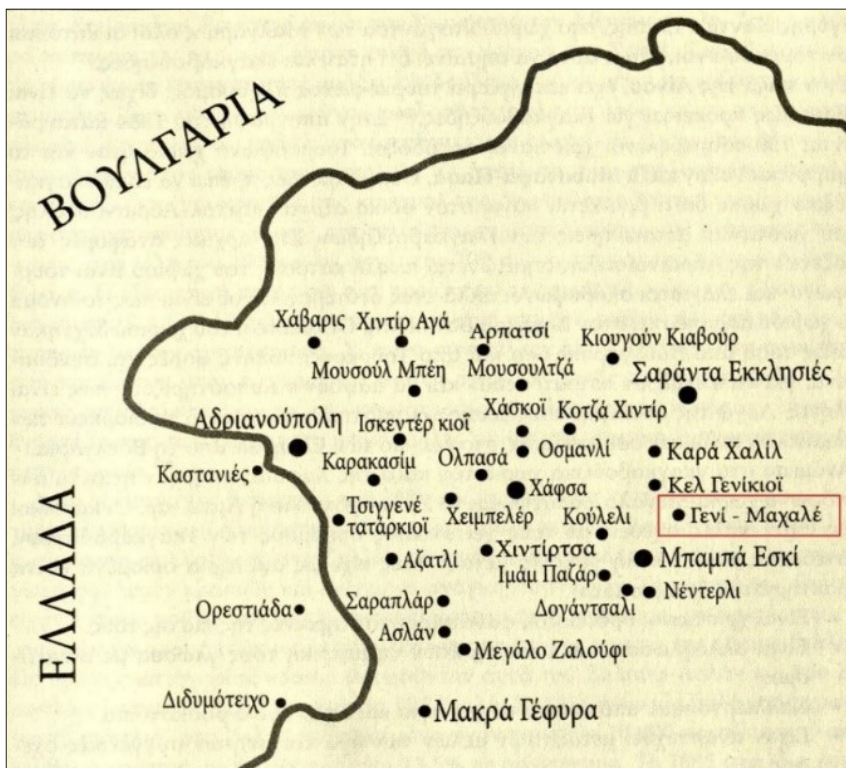

Figure 1. Map of Gagauz Villages in Eastern Thrace (Kozaridis 251).

According to a report of the Edirne Consulate, in 1904 there were 7200 Turkish – speaking Christians in Eastern Thrace. The report did not provide information about their nationality but indicated where they lived. According to our own research, all of the above-mentioned Turkish speakers were Gagauz.

In addition to Kozaridis (268) who is convinced that the Turkish – speaking Orthodox Christians in Thrace were Gagauz, Ari Çokona (9) also notes that “In Thrace, Greeks whose mother tongue was Turkish were of Gagauz origin.” Another settlement where Gagauz people may have lived is the district of Enez where 750 Turkish-speaking Orthodox Christians were recorded in the 1884 census. Dimitriköy in the Cisri Mustafapasa (Sviliengrad) district, now in Bulgaria is another village that Kozaridis (255-259) considers to be a Gagauz village due to its location on the Yambol-Edirne route, where Gagauz people travelled to and from, and where the reports of the Greek consuls in

Edirne state that most of the villagers spoke Turkish. Kozaridis claims that Kel Yeniköy, Bulgar Yeniköy, Gerdelli, Tatarköy and Yalpuz Tatarköy were also Gagauz villages because they were inhabited by Turkish-speaking Christians. Although it is not included in the content of the work, he also included Babaeski Yenimahalle in the Gagauz villages on the map he drew (Table1). As can be seen from the citations in the Greek literature on Gagauz settlements in the Edirne region, the main source is Kozaridis' book. Neither in the studies of researchers Olpabasali and Filippidou, both of whom come from families that migrated from Edirne to the Kumçiftliği region, nor in our own field research conducted in the Kumçiftliği region of Greece, were any additional village names encountered that could be added to those already identified. The literature presents no integrated document, map or research that includes all Gagauz settlements in the region. Moreover, the Turkish literature lacks sufficient scientific findings on Gagauz settlements in the region, and the studies that exist do not directly aim to identify or map these settlements. In this context, this article sets out to address the primary question and objective of "identifying and mapping the historical Gagauz settlements in Edirne region" by drawing upon the available publications, archival documents, and maps. Thus, the answers for the following sub-questions were sought:

1. What are the pre-migration Gagauz settlements in Edirne province?
2. What are the pre-migration Gagauz settlements in Kırklareli and Tekirdağ provinces?
3. What are the Gagauz settlements that were connected to Edirne during the Ottoman period and were located on the borders of today's Greece and Bulgaria before the migration?
4. What is the distribution of the pre-migration Gagauz settlements associated with Edirne Region on the map?

Method

This study employed cultural analysis. The research data were collected through the examination of historical and contemporary maps related to the Gagauz settlements in and around Edirne, to identify their places of settlement. Official records, archival documents, and bibliographic sources from different countries referring to the settlements and inhabitants shown

on these maps were reviewed. Within this scope, the document analysis technique was also employed during the analysis of the data.

The conceptual framework of the study was constructed based on settlements, in a thematic structure reflecting the regions inhabited by the Gagauz. The collected data were thematically organized, summarized, interpreted according to their characteristics, and then transformed into findings.

The main findings are presented in the study through three tables and two figures. The tables and figures were created based on the current names of the settlements, the countries in which they are located, and the cities to which they are administratively connected. Furthermore, alternative names of the settlements as found in the sources are also included in the tables.

Findings

Findings on pre-migration Gagauz settlements in Edirne province

In the study, firstly, the settlements where Gagauz people lived in the pre-migration period in today's Edirne province were analyzed. The findings obtained in this context are presented in Table 1.

Table 1

Pre-migration Gagauz Settlements in Present-day Edirne Province

Central District of Edirne	Havsa (Edirne)	Uzunköprü (Edirne)
Avarız	Abalar (Küçük Zaluf)	Aslıhan
Doyran (Çingene Tatarköy, Küçük Tatarkoy)	Azatlı	Kırcasalih (Büyük Zaluf)
Hıdırağa	Arpaç	Enez (Edirne)
İskenderkoy	Havsa (district center)	Enez (district center)
Karakasım	Haskoy	Süloğlu (Edirne)
Musabeyli	Habiller	Büyükgerdelli (Gerdelli)
Üyükütatar (Büyük Tatarkoy)	Oğulpasa	
	Musulca	
	Osmanlı	
	Şerbettar (Şaraplar)	

Table 1 indicates that, in the pre-migration period, 21 settlements in what is now Edirne Province, Türkiye—including two district centres and 19 villages—were associated with the Gagauz community. Of these villages, seven were located within the central district of Edirne, while ten were situated in the Havsa district centre and its surrounding nine villages. Additionally, two villages were in the Uzunköprü district, with one village each in the Süloğlu district and the Enez district centre. The table shows that one of the most important settlement areas of Gagauz in the pre-migration period in today's Türkiye is Edirne province and its surroundings, and the most Gagauz settlements in Edirne province are located within the borders of Havsa district. Furthermore, the locations of the villages on the map (Figure 3) illustrate that the villages in the chart, except for Enez district center, are highly close to each other despite their district centers are being different.

Findings on pre-migration Gagauz settlements in Kırklareli and Tekirdağ provinces

In the study, the settlements in Kırklareli and Tekirdağ provinces where Gagauz people lived in the pre-migration period were analyzed. The findings obtained within this framework are shown in Table 2.

Table 2

Pre-migration Gagauz Settlements in Present-day Kırklareli and Tekirdağ Provinces

Central district of Kırklareli	Babaeski (Kırklareli)	Pehlivanköy (Kırklareli)
Karahıdır neighborhood	Karahalil	Hıdırca
Kocahıdır	Kuleli	İmampazarı
Koyunbaba (Koyundere, Koyungavur)	Mutlukoy (Kufalcha)	Doğanca
Malkara (Tekirdağ)	Nadırlı	Pınarhisar (Kırklareli)
Pera/Gagauz neighborhood (central Malkara)	Yeniköy	Kaynarca (Genna)
Doğankoy neighborhood	Yenimahalle	
	Kumrular (Kumburlar Farm)	

Table 2 lists the settlements associated with Gagauzes in the pre-migration period in two different administrative regions, namely Kırklareli and Tekirdağ, which were located within the borders of Edirne Province during the Ottoman Period and are located in today's Türkiye. Accordingly, 14 of the 16 settlements in the table are located within the borders of today's Kırklareli province and two of them are located within the borders of Tekirdağ province. In the table, there are two neighborhoods of Malkara district of Tekirdağ, a neighborhood and two villages of Kırklareli centre, seven villages of Babaeski district, three villages of Pehlivan köy district and Kaynarca town of Pınarhisar district. The table shows that one of the most important settlement areas of Gagauz in the pre-migration period in the borders of today's Türkiye is the province of Kırklareli and its surroundings, and the highest number of Gagauz settlements in Kırklareli province is located within the borders of Babaeski district. A close examination of the locations of the villages on the map presents that the settlements in the table, except for the neighborhoods of Malkara district, are highly close to each other and to the villages identified in the border province of Edirne although the district centers are different.

Findings on the Gagauz settlements in Edirne during the Ottoman period and on the borders of present-day Greece and Bulgaria before migration

In this study, the pre-migration Gagauz settlements in the borders of today's Greece and Bulgaria, which were connected to Edirne during the Ottoman period, were analyzed. The findings obtained in this context are presented in the table below.

Table 3

Settlements within the borders of Greece and Bulgaria, which were connected to Edirne during the Ottoman Period

GREECE		BULGARIA	
Kumçiftliği and Dimetoka (Orestida ve Didymoteichon)		Cisri Mustafapaşa (Svilengrad)	
<i>Historical Name (Ottoman Period)</i>	<i>Modern Name</i>	<i>Historical Name (Ottoman Period)</i>	<i>Modern Name</i>
Karaishaklı	Sakkos	Dimitriköy	Dimitrovçe
Bulgar Yeniköy, Balı Bulgarköy	Ellinochori	Fikel	Matoçina
Pazarlı	Patagi	Mihaliç	Mihalich
Tatarköy (Yalpuz Tatarköy)	Sterna		
Büyükdoğanca (Doğanca)	Rizia		
Tatar Yeniköy	Neochori		
İnceköy (Eceköy)	Lepti		

Table 3 presents the settlements that, while located within the borders of Edirne Province during the Ottoman period, are now situated in Bulgaria—which borders the Edirne and Kırklareli provinces of Türkiye—and in Greece, which borders Edirne Province. These settlements were associated with the Gagauz community in the pre-migration period. Accordingly, seven of the 10 settlements in the table are located in today's Greece and three of them are located in today's Bulgaria. The names of these settlements in the Ottoman Period and their current names are also listed in the table. The villages in Greece are located in the district centers of Kumçiftliği and Dimetoka (Orestida and Didymoteichon), while the villages in Bulgaria are located in Cisri Mustafapaşa (Svilengrad). The table revealed that there are Gagauz villages on the borders of these countries in the pre-migration period as well as the settlements of Gagauz people who migrated from their settlements within the borders of Türkiye and live in Greece and Bulgaria today. The common characteristic of these villages is that they are located within the borders of Edirne Province during the Ottoman Period, as well as

being close to each other and to the pre – migration Gagauz settlements that are now within the borders of Türkiye. Considering the presence of Gagauz villages in these regions and the relations of Gagauz with each other, why the Gagauz may have headed towards these regions during the migration process can be understood. This situation also explains the situation of the Gagauz people who migrated from the Turkish side of the Maritsa River, which forms the border between the two countries, and settled on the Greek side and densely inhabit in this region today.

Findings on the distribution of pre-migration Gagauz settlements associated with Edirne region on the map

In the study where the settlements of Gagauz people living in Edirne region in the pre-migration period were determined, the settlements within the borders of Türkiye (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ), Greece (Kumçiftliği and Dimetoka) and Bulgaria (Cisri Mustafapaşa) were shown in tables (Tables 1, 2 and 3). The findings of the maps (Figure 2 and 3) created by utilising these tables are given below.

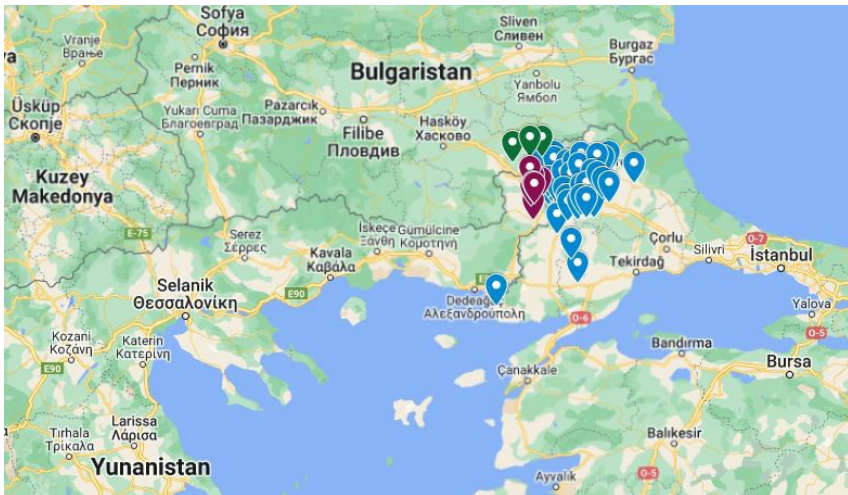

Figure 2. Map of General Location of the Old Settlements of Edirne Gagauz

The maps (Figures 2 and 3), prepared using the data collected in this study, illustrate the general locations and names of former Gagauz settlements in the Edirne region. In both figures, settlements currently located within the

borders of Türkiye are marked in blue, those within Greece in red, and those within Bulgaria in green.

Despite being located in different countries and provinces today, the concentration of these settlements in the same geographical area is apparent when today's national borders are ignored. These settlements are neighbor and clustered within a specific regional zone. In this context, Figure 2 clearly demonstrates that Edirne and its surroundings were among the significant settlement areas of the Gagauz population prior to their migration.

Figure 3, titled *Ancient Gagauz Settlements Associated with the Edirne Region in the Sources*, which is also accessible online via the citation link in the bibliography, focuses entirely on the Edirne region. It features the names of settlements identified in historical sources as associated with the Gagauz people prior to their migration.

Although the majority of these former Gagauz settlements are located within the current borders of Türkiye, the figures also include seven settlements within Greece and three within Bulgaria. However, it is evident that these non-Turkish settlements are located very close to the Turkish border and specifically to the Edirne province.

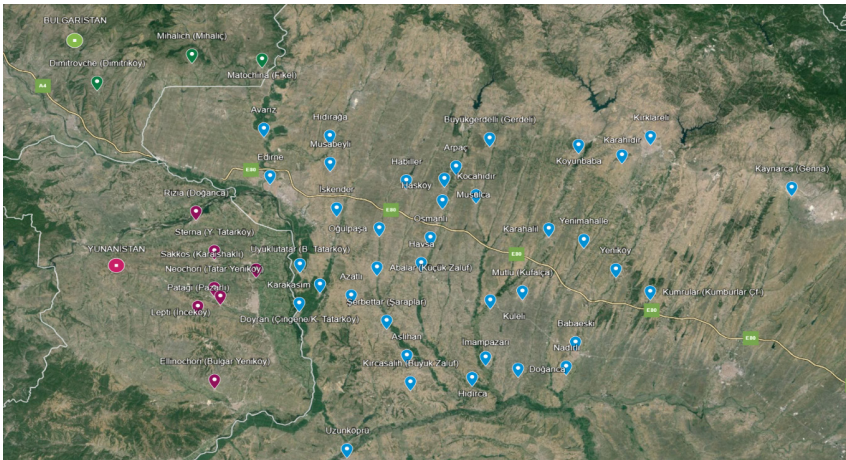

Figure 3. Ancient Gagauz Settlements Associated with the Edirne Region in the Sources (Kaşıkçı, “Ancient”)

Conclusion and Recommendations

During the Ottoman period, Edirne and its surroundings were an area where different ethnic and religious communities lived together. Gagauzes were one of them and a part of the rich Ottoman cultural heritage. This study, which aims to examine the historical traces of Gagauz settlements in Edirne and its surroundings through maps and sources, discusses the geographical and cultural change of the Gagauz settlements from the Ottoman period to today and reveals the names, locations and relations between these settlements. The findings show that the Edirne Province was an important settlement area for Gagauzes before migration and that these settlements continue to exist today in various regions in Türkiye, Greece and Bulgaria. Although the identification of Gagauz villages is complicated by reasons such as having similar or identical village names, assigning different names to settlements by various political administrations, and inconsistencies in spelling across bibliographies in different languages, the studies conducted on the pre-migration settlements of the Gagauz in and around Edirne have determined that the number of settlements associated with the community in this region is 47. While 37 of these settlements are within the borders of Türkiye today, seven of them are within the borders of Greece and three of them are within the borders of Bulgaria. The research has reached four main results, which answer the sub-questions of the research:

1. In the pre-migration period within the borders of present-day Türkiye, Edirne Province had the highest number of Gagauz settlements. Within Edirne, the Havsa district and its surrounding villages were the most densely populated areas, comprising 21 settlements associated with the Gagauz community. In addition to the seven villages within the central district of Edirne, the settlements include the Havsa district center and its nine affiliated villages, two villages in the Uzunköprü district, one village in the Süloğlu district, and the Enez district center.
2. In the pre-migration period within the borders of today's Türkiye, the highest number of settlements associated with Gagauzes after Edirne is within the borders of Kırklareli province. The densest settlement in this province is Babaeski district with seven villages. Kırklareli center and Pehlivan köy district with three settlements each and Kaynarca town are also among the settlements associated with Gagauz. In Tekirdağ

province, only one village and one neighborhood of Malkara district are associated with Gagauz.

3. It has been determined that Gagauz people living in Greece and Bulgaria today had settlements within the borders of these countries before migrating from Türkiye. These villages were located within the borders of Edirne Province during the Ottoman Period and are close to each other and to the pre-migration Gagauz settlements in Türkiye. Map analyses show that Gagauz settlements in and around Edirne are neighboring each other and close to the borders.
4. The geographical proximity of these settlements was an important factor in migration processes. The fact that the Gagauz settlements are geographically close to each other shows that this community was settled in the region in a certain period and in a planned manner and that these places are strongly connected by historical ties. The places where the Gagauz migrated are geographically close to the villages in today's Greece and Bulgaria, which also explains the reasons for the migration movements and the demographic structure in the pre-migration period.

In addition, this study, which demonstrates the extent to which the villages on both sides of the Maritsa River are interwoven through cultural ties and ethnic relations, offers a fresh perspective on the historical migration processes and diaspora experiences of the Gagauz people. In doing so, it uncovers significant insights into the tangible and intangible cultural heritage of the Gagauz community in Edirne and its surroundings, as well as their historical and demographic presence in the region.

The fact that the name Gagauz is not directly used in the Ottoman documents makes it difficult to gather information about the history of the Gagauz of Edirne. However, secondary sources help to draw a general picture of the settlement of this community in the Edirne region, their demographic dynamics in history and their social life. Although there are studies that include ethnological information such as Gagauz songs, language features, the number of households in their villages, their daily lives, customs and traditions, folk dances, costumes, the names they use in society, and claims about their ancestry, research shows that studies on Edirne Gagauz are limited. This research, which traces the Gagauz settlements and uncovers

their historical and cultural ties, serves as an important starting point for increasing awareness of the Edirne Gagauz community and promoting the preservation of their cultural heritage. However, given that the Edirne Gagauz people now predominantly reside in settlements along the borders of Greece and Bulgaria, it is essential to map these settlements in detail to provide a comprehensive understanding of the community's migration history and patterns of settlement distribution.

Comprehensive and thematic studies to be conducted in the future will contribute to a better understanding of the historical and cultural richness of this society. Conducting in-depth analytical studies, including field research and face-to-face interviews that trace the presence of the Gagauz people in their post-migration settlements, with the aim of identifying and preserving elements of their folk culture for future generations, will not only enhance awareness of the historical Gagauz presence in the region but will also facilitate comparative research on the Gagauz communities who migrated from the region to Greece and Bulgaria. In this context, studies that bring together researchers from different disciplines such as historians, folklorists, and musicologists, and scientific and artistic productions/events that will enable the cultural heritage of the Gagauz to reach large masses should be supported.

Along with the intangible cultural heritage elements that the Edirne Gagauz people carried with their migration, tangible cultural heritage elements such as fountains, houses, religious buildings and cemeteries in the old settlements of Edirne and its surroundings, which point to the past, lifestyle and cultural values of this society, should also be identified. Identified concrete cultural heritage elements should be comprehensively documented (photography, measurement, historical analysis, etc.) and recorded.

Conflict of Interest Statement

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of this study.

References

- Argunşah, Mustafa. “Gagauzların Tarihi.” *Türkler Ansiklopedisi*, vol. 20, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, pp. 391-421.
- Baltsiotis, Lambros. “Dilin Sınırı Dil-Kültür Grupları ve Trakya’daki Azınlık Dilleri.” *Meriç’in İki Yakası*, eds. Müfide Pekin, and Kōnstantinos Tsitselikēs, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, 2008, pp. 78-83.
- Baltsiotis, Lambros. “The Discovery of New Greeks. The Cases of Gagauz in Moldova and “Pontians” in Turkey.” *International Journal of Sport Culture and Science*, vol. 2, no. 4, 2014, pp. 6-35.
- Barkan, Ömer Lütfi. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân and Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler.” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, vol. 15, no. 1-4, 1953, pp. 209-37.
- Barkan, Ömer Lütfi. “Tarihî Demografi Araştırmaları and Osmanlı Tarihi.” *Journal of Turkology*, vol. 10, 1953, pp. 1-26.
- BT’TDD: Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği. “Batı Trakya Haritası.” 1 May 2024, <http://www.bttdd.org.tr/bati-trakya/harita.html>.
- Baydar, Fahrettin. “Şerbettar Köyü’nün Yunan Misafirleri.” *Edirne Gündem*, 27 Nov 2023, www.gundemidirne.com/serbettar-koyu-nun-yunan-misafirleri/18160/.
- Boev, Emil. “Surguçite – Realnost I Priumitsi.” *Sveta Na Çoveka. Sbornik V Çest Na Prof. İvanička Georgieva*, eds. D. Macarov, and K. Stoilov, vol. 1, Universitetsko İzdatelstvo Sveti Kliment Ohridski, 2008, pp. 1-11.
- Bulgar, Stepan Stepanoviç. “Besarabya ve Yunanistan Gagauzları: Tarihi-Kültürel Karşılaştırmalı Bir Analiz.” *Tehlikedeki Türk Dilleri 2A: Örnek Çalışmalar*, eds. Süer Eker, and Ülkü Çelik Şavk, trans. Bülent Hünerli, vol. 2, Uluslararası Türk Akademisi, 2016, pp. 247-57.
- Bulgar, Stepan Stepanoviç. “Gagauzy Gretsya.” *Gagauzy*, eds. M. N. Guboglo, and E. N. Kvilinkova, Nauka, 2011, pp. 216-20.
- Cebeci, Ahmet Hasan. *XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar*. PhD diss., Gazi University, 2008.
- Cin, Turgay. “Milletlerarası İlişkilerde Yunanlılaştırma Faaliyetlerine (Asimilasyona) İlişkin İki Örnek: Kalaşlar ve Gagavuzlar.” *Karadeniz Araştırmaları*, no. 25, 2010, pp. 11-50.
- Çokona, Ari. *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya’daki Rum Yerleşimleri*. Literatür Yayınları, 2016.
- Diribaş, Onur. *Yunanistan Evros (Meriç) Bölgesi Orestida (Kumçiftliği) Kazası Gagauzları Halk Edebiyatı ve Folkloru*. Paradigma Akademi, 2020.
- Filippidou, Eleni, et al. “Formulations and Reformulations of the Triune of Dance «Bounartzia» or «Paytuska» of Gagavouzides of Oinoi at Evros-Sintheseis

- Kai Anasyntheseis Tou Trisipostatou Tou Horou «Bunartzia» I «Paytouska» Ton Gagavouzidon Tis İnois Evrou.” *Ethnologia on-line*, vol. 5, 2014, pp. 1-29, https://www.societyforethnology.gr/site/pdf/Syntheseis_kai_Anasyntheseis_tou_Trisypostatou_Chorou_Mpounartzia.pdf.
- Filippidou, Eleni. *Diashizontas Ta Sinora Enonontas Tous Anthropous. Kivernitiki Proseggisi Tou Chorou Sto Gamilio Thrakiko Dromeno “K’na” Ellada Kai Tourkia*. PhD diss., National and Kapodistrian University of Athens, 2019.
- Filippidou, Eleni. *Horos Kai Taftotiki Anazitisi: Taktikes Epipolitismou Kai Epanafiletismou Ton Gagavouzidon Stin Oinoi Evrou*. MA thesis, National and Kapodistrian University of Athens, 2011.
- Filippidou, Eleni. *Mousikohorefiki Paradosi Kai Metashimatismos: I Periptosi Tou Choriou Nea Vissa Orestiadas Tou Nomou Evrou, Istoriki-Sigkritiki Kai Morfologiki Proseggisi*. BA thesis, National and Kapodistrian University of Athens, 2006.
- Fotev, Georgy. “Iz Blizkoto Minalo Na Trakiya. (Spomeni I Lichni Proizvedeniya).” *TrakiSkı Sbornıkü*, vol. 3, Pechatnitsa B. A. Kozhukharovü, 1930, pp. 76-97.
- Fotev, Georgy. “Za Gagauzite v Odinsko.” *Nauçen Arhiv na İstituta za Etnologiya i Folkloristika s Etnografski muzey pri Bilgarskata Akademiya na Naukite*, 1903.
- Georgantzis, Petros. *Proksenika Arheia Thrakis*. vol. A, Xanthi (İskeçe) Belediyesi, 1998.
- Georgantzis, Petros. *Proksenika Arheia Thrakis*. vol. B, Xanthi (İskeçe) Belediyesi, 1999.
- Georgantzis, Petros. *Proksenika Arheia Thrakis*. vol. C, Xanthi (İskeçe) Belediyesi, 2000.
- Georgiev, Galin, and Dinka Angelova. “Jizneniyat Svyat na Gagauzite ot Grad Yambol, Chast I: Preselvane i Adaptatsiya, Grupi i Granitsi.” *Bilgarska Etnologiya*, vol. 66, no. 2, 2020, pp. 134-54.
- Georgiev, Galin, and Dinka Angelova. “Odrinskite Gagauzi i Tehnite Potomtsi v Yambolsko i Svilengradsko: İstoriko-Kulturni Aspekti v Razvoja na Traditsiite i İdentiqnostta im.” *Migratsii ot Dvete Strani na Bulgaro-Turskata Granitsa: Nasledstva, İdentiqnosti, İnterkulturni Vzaimodeystviya*, Institut za Etnologiya i Folkloristika s Etnografski Muzey pri Bilgarskata Akdemiya na Naukite, 2012, pp. 248-68.
- Georgiev, Galin, and Dinka Angelova. “Pesni i Granitsi viv Vsekidnevna Kultura na Gagauzite ot İztoçna Trakiya V Naçaloto na XX Vek.” *Bilgarski Folklor*, no. 2, 2016, pp. 179-202.
- Georgiev, Galin, and Dinka Angelova. “Jizneniyat Svyat na Gagauzite ot Grad Yambol Chast II: Identifikatsionnite Stragegii kato Vsekidneven Grupov Opıt.” *Bilgarska Etnologiya*, vol. 67, no. 1, 2021, pp. 100-18.
- Gerlach, Stephan. *Türkiye Günlüğü (1577-1578)*. ed. Kemal Beydilli, trans. Turkis Noyan, vol. 2, Kitap Yayinevi, 2019.

- Gürgendereli, Rıfat. “Yunanistan Kum Çiftliği (Orestiada) Urlu (Thourio) Köyünde Gagauzlar.” *4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, 2013, pp. 277-86.
- Hünerli, Bülent. “Gagauzlar ve Lozan Mübadelesinin Pek Bilinmeyen Bir Yönü: Yunanistan Gagauzları.” *Mübadil Kentler: Türkçe Konuşan Rum Ortodokslar*, ed. Yonca Cingöz, Lozan Mübadilleri Vakfı, 2019, pp. 87-100.
- Iordanoglou, Anastasios. “Oi Gagkaoúzoι kai i Katagogí Tous.” *Deltío Kéntrou Mikrasiatikón Spoudón*, vol. 5, 1984, pp. 391-409.
- Isov, Myumyun. *The Most Different Neighbour*. The Isis Press, 2022.
- Ivanov, P. “Íz Etnografskite Belejki i Nablyüdeniya Za Jivota na Bilgarskite Bejanci ot Odinsko: Turkoglasni Bilgari v Odrinsko.” *Bilgari Bejantsi I Etnokulturni Traditsii Xix-Xx Vek, Systavitelstvo I Redaktsiya Margarita Vasileva*, vol. V, Akademično İzdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, 2010, pp. 108-17.
- Jireček, Konstantin. “Nyakolko Belejki Virhu Ostatitsite ot Peçenezi, Kumani, Kaktó i Virhu Tıy Nareçenite Narodi Gagauzi i Surguçi v Dneşna Bilgariya.” *Periodičesko Spisanie na Bilgarskoto Knijovno Drujestvo v Sredets*, vol. 7, no. 22-23, 1890, pp. 211-41.
- Karapetrov, Petăr. “20 Yıl Önce (18 Şubat 1879) Edirne.” *Bulgar Gözüyle Edirne*, ed. and trans. Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, 2012, pp. 53-72.
- Karayovov, Toma. “Materiali za İzuçavane Odrinskiya Vilayet.” *Sbornik za Narodni Umotvoreniya, Nauka i Knijnina*, vol. 19, 1903, pp. 1-192.
- Karpat, Kemal. “Gagauzlar.” *TDV İslam Ansiklopedisi*, vol. 13, 1996, pp. 288-91.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. Timaş Yayınları, 2010.
- Kaşıkçı, Evrim. “Ancient Gagauz Settlements Associated with the Edirne Region in the Sources.” *Google My Maps*, Accessed 1 May 2024, <https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?hl=tr&mid=1ckEiFPJS8YNpVRI8tIKeE525J80mF7A&ll=41.523.906.501855144%2C26.452.716.46057426&z=10>.
- Kaşıkçı, Evrim. *Nehrin Ötesi: Yunanistan Kumçiftliği (Orestiada) Gagauzları Halk Kültürü*. Ed. Mümin İsov, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2023.
- Kaşıkçı, Evrim. *Yunanistan Kumçiftliği (Orestiada) Gagauzları (Tarih, Dil, Kültür)*. PhD diss., Trakya University, 2021.
- Kazancıgil, Ratip et al. *Edirne Vilâyet Sâlnâmesi: Edirne İl Yıllığı: H. 1319-M. 1901*. vols. 1-2, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2014.
- Kiepert, Heinrich et al. “Carte générale de l’Empire Ottoman en Europe et en Asie.” *David Rumsey Map Collection*, 1867, <https://www.kisa.link/voLHC>.
- Kolarova, Yordanka. “İz Gagauzkiya Folklor na Selo Olpasha, Odrinsko (Materiali).” *Filologiya*, no. 10-11, 1982, pp. 108-14.

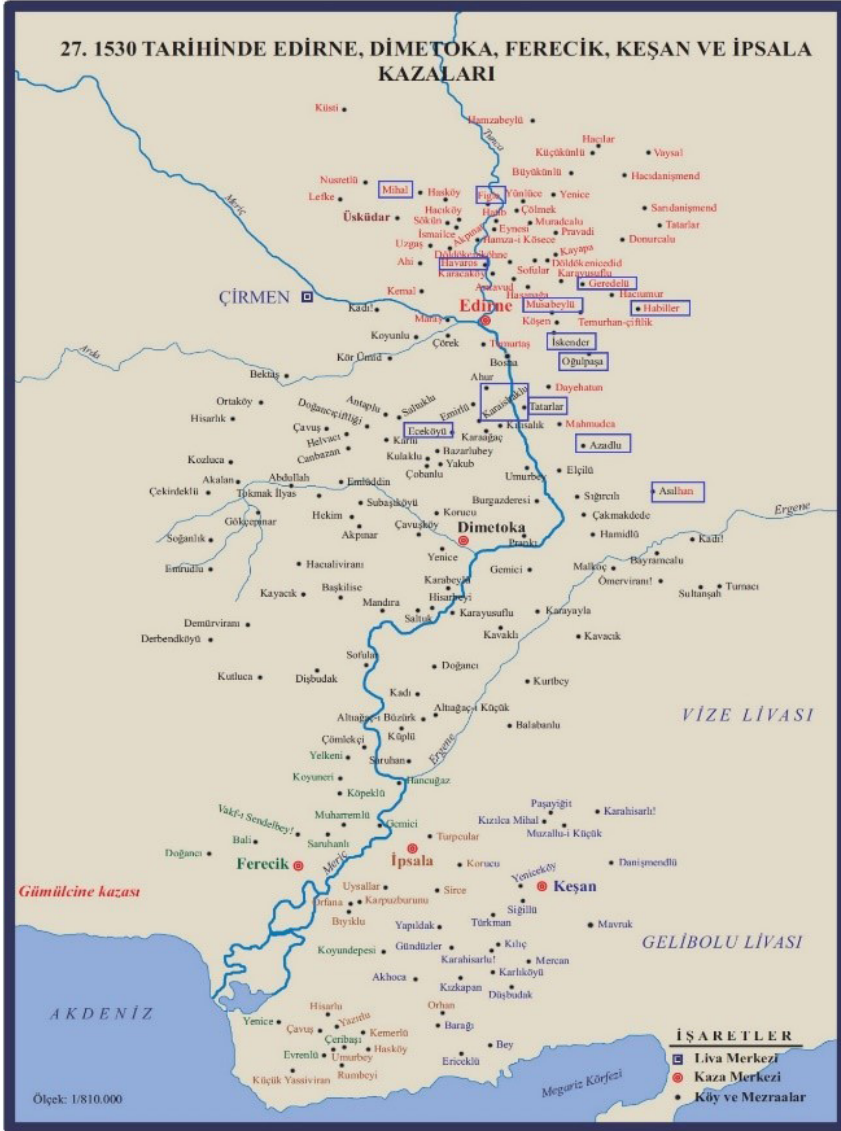
- Kolarova, Yordanka. "Zvatelnata Forma Na Liçnite İmena V Gagauzkiya Govor Na Selo Olpaşa, (Odrinsko)." *Filologiya*, no. 12-13, 1983, pp. 130-33.
- Kozaridis, Christos. *Emeis Oi Gagavouzides, Taftotites-İstorikes Piges kai i Poreia Mas Mesa Sto Hróno*. Paratiritis tis Thrakis, 2009.
- Kritovulos. *Kritovulos Tarihi (1451-1467)*. Trans. Ari Çokona, İş Bankası Yayınları, 2012.
- Kvilinkova, Elizaveta Nikolaevna. "Yunanistan Gagauzlarının Dilbilimsel Kimlikleri Ve Halk Türküleri Üzerine." *Tehlikedeki Diller*, vol. 3, no. 3, 2014, pp. 29-44.
- Kvilinkova, Elizaveta Nikolaevna. "Yunanistan Gagauzlarının Peri Masallarının Özellikleri Üzerine." *Tehlikedeki Diller*, vol. 3, no. 3, 2014, pp. 45-53.
- Lampsiadis, G. I. *Apo Adrianou polews Eis Loule Vourgazion*. vol. 1, Thrakika, 1911.
- Mladenov, Kiril. "Odrinskitе Gagauzi." *Arhiv za Poselištini Proučuvaniya*, year 1, no. 4, 1938, pp. 51-61.
- Moshkov, Valentin Alexandrovič. *Balkan Yarımadasında Türk Kavimleri*. Trans. Elena Ivanova, Manas, 2006.
- Moshkov, Valentin Alexandrovič. "Turetskiia Plemena na Balkanskom Poluostrove, Otçet o Poezdke na Balkanskom Poluostrov Letom 1903 g." *İzvestiya Russkogo Geografičeskogo Obščestva*, vol. 11, no. 3, 1904, pp. 399-436.
- Nişanyan, Sevan. *Türkiye Yer Adları Sözlüğü: Index Anatolicus*. Liberus Kitap, 2023.
- NTV. "Yunanlar Atalarının Köyünü Ziyaret Edip Geçmişte Düğünlerin Yapıldığı Çeşme Başında Halay Çekti." 28 Nov 2023, www.ntv.com.tr/n-life/kultur-ve-sanat/yunanlar-atalarinin-koyunu-ziyaret-edip-gecmiste-dugunlerin-yapildigi-cesme-basinda-halay-cekti,a9xzTHUCgEmy4HYY2ejUNg.
- Oğuz, Öcal. "Folklor ve Kültürel Mekân." *Millî Folklor*, vol. 19, no. 76, 2007, pp. 30-32.
- Olbasali, Vasiliki. *Oi Nkankavouízides Tou Nomou Évrou: I Poreia Diamórfosis Kai Metexélisis Tou Periechoménu Mias Syllogikís Taftótitas, Me Émfasi Stin Paideia Kai Ston Politismó*. MA thesis, Democritus University of Thrace, 2020.
- Özkılınç, Ahmet et al. *Osmanlı Yer Adları I: Rumeli Eyaleti (1514-1550)*. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013.
- Radova Karanastas, Olga. "Osmanlı-Rusya-Moldavya Davranışları Çerçevesi İçerisinde Güney-Doğu Avrupa Gagauzlarının Etnik Tarihi." *TURAN-SAM*, vol. 4, no. 15, 2012, pp. 142-49.
- Razboynikov, Anastas. *Naradnostniyat Obraz na Istoçniya Dyal ot Zapadna Trakiya*. Ministerstvo na Narodnoto Prosveštenie, 1944.
- Razboynikov, Anastas, and Spas Razboynikov. *Naselenieto na Yujna Trakiya s Ogled Narodnostnite Otnoşeniya v 1830, 1878, 1912 i 1920 Godina*. Karina M., 1999.
- Robev, Nikola. "Trakiyskite Gagauzi." *Vekove*, no. 3, 1988, pp. 36-45.
- Slaveykov, Petko. "Svedeniya za Trakiya i Osobenno za Odrinska Eparhiya i Odrin." *Napredik*, 7 Dec. 1874.

- Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*. Vol. 1, Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Stanford, Edward. "The Sea of Marmara." *Stanford's Geographical Establishment*, 1901, <https://www.kisa.link/HDuLy>.
- Tanasoğlu, Dionis. "Gagauzlar." *Türkler Ansiklopedisi*, vol. 20, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, pp. 422-29.
- Temel, Burcu. "Gagavuzlar Yaşadığı Eski Köylerini Unutmadı." *Edirne Haber*, 27 Nov 2023, www.edirnehaber.org/gagavuzlar-yasadigi-eski-koylerini-unutmadi/55974/.
- 3rd Military Mapping Survey of Austria-Hungary. "Index Sheet of the General Map of Central Europe." *Lazarus Digital Maps*, 1910, <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/3felmeres.htm>.
- Todorova, Maria Nikolaeva. *Balkani--Balkanizim*. Universitetsko İzdatelstvo Sveti Kliment Ohridski, 2004.
- Turcitu, Claudiu Victor. *Oi Tospkóthonoi Opthódoxoi Plithszmoí Dia Valkánia Ios 19os Aión: Oi Nkankaóúzoi Kai Oi Kapamanlíder*. PhD diss., National and Kapodistrian University of Athens, 2017.
- Yenişehirlioğlu, Filiz Çalışlar. "Osmanlı Kültür Tarihi Araştırmaları ve Öneriler." *Tarih Okulu*, vol. 2011, no. 11, 2011, pp. 9-11.

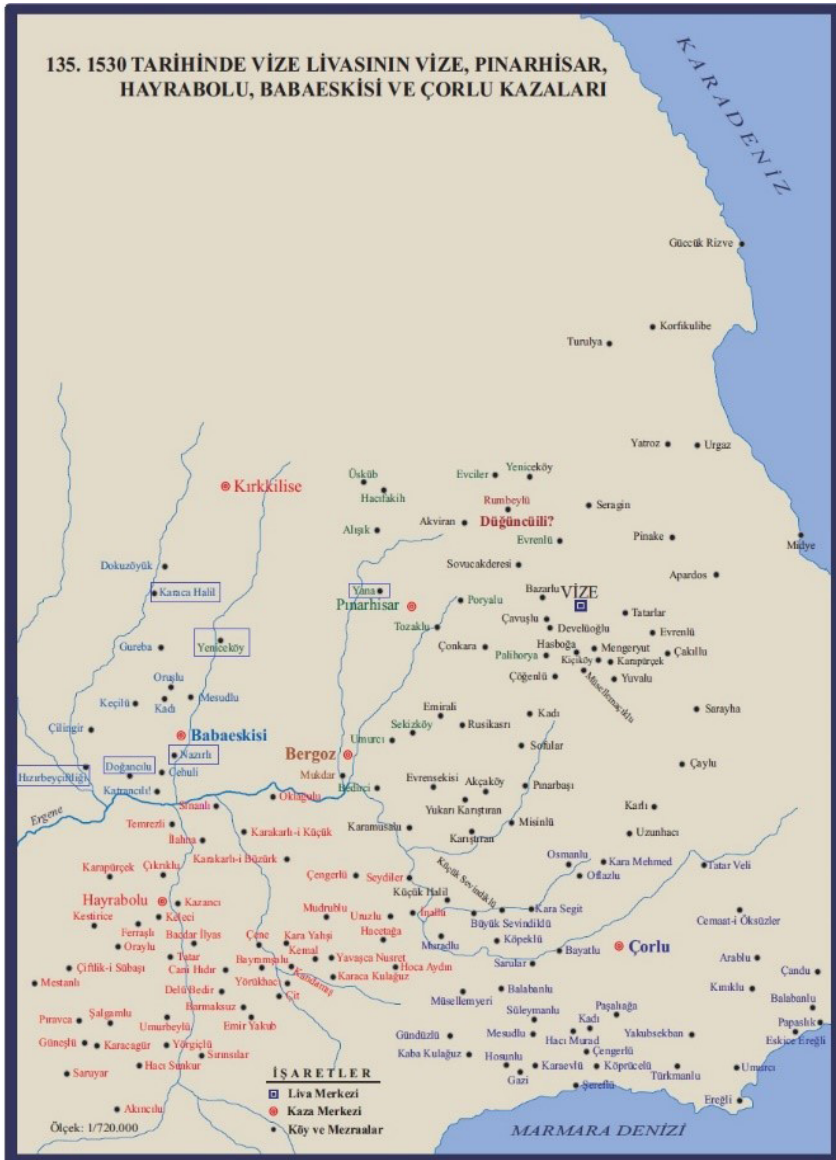
Attachments

Annex 1. Vize Liva and Kirkkilise kaza in 1530 (Özkılınç et al. 1019)

Annex 2. Edirne, Dimetoka, Ferecik, Keşan and Ipsala Kazas in 1530
(Özkılınç et al. 899)

Annex 3. Vize, Pınarhisar, Hayrabolu, Babaeski and Çorlu Kazas of Vize Liva in 1530 (Özkılınç et al. 1017)

Araştırma Makalesi / Research Article

Doğu Akdeniz’de Yaşanan Gelişmelerin *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* Gazetelerine Yansımalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi*

Selahaddin Bayırkan**

Öz

Eleştirel söylem analizi pek çok yaklaşımı içerisinde barındıran disiplinler arası bir kuramdır. Son otuz sene içerisinde pek çok çalışmanın içerisinde kendisine yer bulan eleştirel kuram analizi, çalışmamızın teorik temeli olması nedeniyle önemlidir. Nitekim bu araştırma, medya söylemi çalışmalarında iktidarın varlığını irdelerken eleştirel söylem analizinin gizli ideolojileri çözmede nasıl hayati bir rol oynadığını Doğu Akdeniz enerji krizi bağlamında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet’nde yayımlanan *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinin 2011 yılı başlıkları çerçevesinde ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak gazetelerinin manşet haberlerinde yer alan hükümet politikaları haberlerine yoğunlaşmıştır. Bahsi geçen haberlere ilişkin yapılan tespitler, makro düzeyde eleştirel söylem analizi ile çözümlenmiştir. *Kıbrıs* gazetesinin Doğu Akdeniz’de yaşanan enerji krizi ile ilgili gelişmeleri ele alan çalışmaları aktarırken kendi ideolojik çizgisine uygun olarak Türkiye’yi ön planda tuttuğu ve bu doğrultuda olumlu haberler yaptığı,

* Bu çalışma Yakın Doğu Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Çalışmaları Anabilim Dalında devam etmekte olan “Doğu Akdenizde Enerji Krizi Bağlamında KKTC Basınının Eleştirel Söylem Analizi: *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* Gazeteleri” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Geliş Tarihi: 24 Haziran 2024 – Kabul Tarihi: 13 Şubat 2025

Atıf: Bayırkan, Selahaddin. “Doğu Akdeniz’de Yaşanan Gelişmelerin Kıbrıs ve Yenidüzen Gazetelerine Yansımalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi.” *bilig*, no. 114, 2025, ss. 89-115, <https://doi.org/10.12995/bilig.8184>.

** Doktora Öğrencisi, Yakın Doğu Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Medya ve İletişim Çalışmaları Anabilim Dalı – Lefkoşa/KKTC ORCID: 0009-0008-5436-4754, bayirkan@hotmail.com

Yenidüzen gazetesinde ise meselenin sadece Türkiye – GKRY arasında yaşanan bir kriz olarak verildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Eleştirel Söylem Analizi, Söylem Analizi, Medya Söylemi, Doğu Akdeniz Enerji Krizi, KKTC, *Kıbrıs* Gazetesi, *Yenidüzen* Gazetesi.

A Comparative Analysis of the Reflections of the Developments in the Eastern Mediterranean on the *Cyprus* and *Yenidüzen* Newspapers*

Selahaddin Bayırkan**

Abstract

Critical discourse analysis is an interdisciplinary theory that encompasses many approaches. Critical discourse analysis, which has found its place in many studies in the last thirty years, is important because it is the theoretical basis of our study. In fact, this study aims to show how critical discourse analysis plays an important role in unravelling hidden ideologies while examining the existence of power in media discourse studies in the context of the Eastern Mediterranean energy crisis within the framework of the 2011 headlines of *Kıbrıs* and *Yenidüzen* newspapers published in the Turkish Republic of Northern Cyprus. The study used the purposive sampling method and focused on news about government policies in the headlines of the newspapers. The findings related to the aforementioned news items were analysed through critical discourse analysis at the macro level. It has been determined that *Kıbrıs* newspaper, while reporting the developments regarding natural gas exploration in the Eastern Mediterranean, kept it in its own ideological line and turned it into a news text that prioritizes and praises Turkey, and in *Yenidüzen* newspaper, the issue is presented only as a

* This study is derived from the ongoing doctoral dissertation titled “Doğu Akdenizde Enerji Krizi Bağlamında KKTC Basınının Eleştirel Söylem Analizi: ‘*Kıbrıs* ve *Yenidüzen* Gazeteleri’” at the Department of Media and Communication Studies, Faculty of Communication, Near East University.

Date of Arrival: 24 June 2024 – Date of Acceptance: 13 February 2025

Citation: Bayırkan, Selahaddin. “Doğu Akdeniz’de Yaşanan Gelişmelerin Kıbrıs ve Yenidüzen Gazetelerine Yansımalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi.” *bilig*, no. 114, 2025, pp. 89-115, <https://doi.org/10.12995/bilig.8184>.

** PhD. Student, Near East University, Faculty of Communication, Department of Media and Communication Studies – Nicosia/TRNC ORCID: 0009-0008-5436-4754, bayirkan@hotmail.com

crisis between Turkey and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus.

Keywords

Critical Discourse Analysis, Discourse Analysis, Media Discourse, Eastern Mediterranean Energy Crisis, TRNC, *Kıbrıs* Newspaper, *Yenidüzen* Newspaper.

Giriş

Son dönemde Doğu Akdeniz’de enerji çalışmalarıyla ilgili yaşanan gelişmelerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde (KKTC) büyük yankı uyandırdığı görülmektedir. Özellikle siyasal iletişim bağlamında, vuku bulan olayların KKTC’de yayın hayatını sürdüren *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinde kendisine yer bulması da göz önünde bulundurulduğunda yapılan haberlerin mukayeseli bir şekilde eleştirel söylem kapsamında analiz edilmesi bir zaruret hâlini almıştır. Nitekim bu noktadan hareketle KKTC’de Doğu Akdeniz enerji krizi sürecinde gazete manşet haberlerinde Türkiye, KKTC ve GKRY hükûmet politikaları ile ilgili haberlerin eleştirel söylem analizi kuramı çerçevesinde nasıl yer aldığı çalışmanın temelini teşkil etmektedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz enerji krizi sürecinde *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinin manşet haberlerinde Türkiye, KKTC ve GKRY hükûmet politikaları eleştirel söylem analizi kapsamında incelenmiştir.

Şüphesiz Doğu Akdeniz’de müşahade edilen enerji krizi bölgede bulunan devletlerin ve bazı uluslararası aktörlerin yer aldığı oldukça karmaşık bir sorundur. Enerji cephesinde hem Yunanistan hem de GKRY, Türkiye’nin tek tarafı olarak ilan etmiş olduğu Münhasır Ekonomik Bölgelerde (MEB) yasa dışı arama ve sondaj faaliyetleri yürüttüğünü iddia etmekte ve gerilimin tırmanmasından Türkiye’yi sorumlu tutmaktadır. Ayrıca GKRY, tüm adayı meşru bir şekilde temsil ettiğini ve doğal kaynakları keşfetme ve geliştirme konusunda egemenlik hakkının sadece kendilerinde olduğu iddiasıyla Kıbrıslı Türklerin ruhsat verme yetkisi olmadığını savunmaktadır. Buna ek olarak Türkiye’nin adada bulunan enerji kaynakları üzerindeki egemenlik hakkının sadece GKRY’ne ait olduğunu kabul etmesi hâlinde Kıbrıslıların enerji gelirlerinden yararlanacağını öne sürmektedir. Bu kapsamda GKRY, Türkiye’nin Kıbrıs sularındaki faaliyetleri konusunda BM ve AB’ye itiraz etmiştir. Yunanistan ise aynı şekilde Yunan adalarının bir MEB talep etme hakkına sahip olduğunu iddia etmiştir.

Özetle, bu araştırma Doğu Akdeniz enerji krizi sürecinde *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinin manşet haberlerinde Türkiye, KKTC ve GKRY’de var olan hükûmetlerin izlemiş oldukları politikalar ile ilgili yapılan haberlerin incelenmesini içermektedir. Ünüvar (98-99), ilgili haberler eleştirel söylem analizi kapsamında makro düzeyde çözümlenmiştir. Nitekim Doğu Akdeniz’de yaşanan enerji krizinde geleneksel medyanın haber

paylaşımlarının mukayeseli bir şekilde eleştirel söylem üzerinden analize tabi tutulmasıyla amaçlanan, medya kuruluşlarının bilgiyi aktarırken ve kamuoyuyla paylaşırken bilgi kirliliğine sebep olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bununla birlikte söylem ve egemen güçlerin ideolojisi arasındaki ilişki eleştirel söylem analizi kuramı kapsamında irdelenerek medyada yer bulan haber metinlerindeki ideolojik yaklaşımlar tespit ve analiz edilmiştir.

Çalışmada KKTC’de ideolojik olarak farklılık arz eden, günlük yayın yapan ve en çok satış tirajına sahip ulusal gazetelerden *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinin manşet haberlerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda ilgili gazetelerin manşet haberlerinde 2011 yılında Doğu Akdeniz enerji krizi sürecinde Türkiye, GKRY ve KKTC’deki hükûmet politikalarının *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerine nasıl yansıdığıyla ilgili haberlere yer verilmiştir. Türkiye’nin ilk adımı atarak KKTC ile “Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması” imzalama tarihi 10 Eylül 2011 olduğu için çalışma 10 Eylül – 28 Eylül 2011 tarihinde bir aylık süre ile sınırlandırılmıştır. Zira bahsi geçen dönem, Doğu Akdeniz krizinde var olan (2007 yılından başlayıp 2011 yılına kadar olan kriz öncesi dönem, 2011 yılını kapsayan kriz dönemi ve 2011 ile 2020 yılları arasını kapsayan kriz sonrası dönem) üç önemli dönemden biridir. Nitekim 2011 yılının Eylül ayında Türkiye’nin KKTC ile anlaşma imzalaması ve GKRY’nin arama çalışmaları için resmi ihale başlatması Akdeniz’in ilk defa bu kadar ısınmasına neden olmuştur.

Eleştirel Söylem Analizi

Söylemin eleştirel olarak analizini yapan çeşitli yaklaşımlar mevcuttur ve bu yaklaşımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde eleştirel söylem analizinin multidisipliner bir alana sahip olduğu görülmektedir. Şah (210), tarihsel açıdan 1970’lerin sonuna doğru şekillenen ve 1990’lı yıllarla birlikte dile ilişkin bir kuram olarak olgunlaşan eleştirel söylem analizi (critical discourse analysis); özellikle iktidar ile dil arasındaki ilişkilere yoğunlaşırken ayrımcılık, sosyal eşitsizlik ve hegemonya kavramlarının kullanılan dil içerisinde nasıl konumlandığını incelemektedir. Bu alanda çalışan ve önde gelen üç araştırmacı Teun van Dijk, Ruth Wodak ve Norman Fairclough’un söylem analizi alanına ufuk açıcı çalışmalarla katkıda bulunması nedeniyle eleştirel söylem analizi 1990’lardan itibaren önemli bir hâl almıştır. Bu etkili araştırmacıların her biri söylem analizi teori ve yöntemleri ile ilgili farklı yaklaşımlarını ve eleştirel söylem analizinin teorik çerçevelerini de ortaya

koymuşlardır. Eleştirel söylem analizi, söylemin makro yapıların yeniden üretimine kümülatif olarak nasıl ve neden katkıda bulunduğunun ötesine geçen ve kültürel ve ideolojik anlamın izlerini vurgulayan bir söylem analizi dalıdır. Söylemde ‘eleştirel’ terimi, dilin kullanımı ve toplumdaki gücün yeniden üretimi ile ilgili olarak birçok şekilde ele alınmaktadır. Kritiklik, özellikle dilin çeşitli alanlarında kullanılan güç, hegemonya ve direniş mefhumlarına yüklenmektedir. Mahboob ve Paltridge (13), eleştirel söylem analizi ile ilgili olarak gücün sahneye konmasını incelemenin ve tahakküm grubu tarafından ezilenler üzerinde gücün uygulandığı araçları kavramanın çok önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Eleştirel söylem analizinin multidisipliner alanda uygulanması, metin ve konuşma analizine göre rafine edilmemiş (Van Dijk, “Critical discourse studies” 62), ancak çeşitli analiz ve yöntemleri içermektedir. Eleştirel söylem analizi ayrıca ‘zorunlu olarak karmaşık olan ve bu nedenle çok yöntemli bir yaklaşım gerektiren sosyal fenomenleri’ analiz etmekle ilgilenen bir yaklaşımdır. Eleştirel söylem analizinin sosyal ve politik bağlamın söylemselliği içinde gücün kötüye kullanılması, tahakküm ve eşitsizliğin nasıl uygulandığına odaklanan bir önerme olduğunu iddia etmiştir (Van Dijk, “18 Critical” 352). Bununla birlikte Jorgensen ve Phillips (22), eleştirel söylem analizini kültürler arası alanlarda «söylem ile sosyal ve kültürel gelişmeler» arasındaki ilişkiyi analiz etmek için multidisipliner bir yaklaşım olarak algılamışlardır. Fairclough (132) bu yaklaşımla ilgili olarak, eleştirel söylem analizinin daha geniş sosyal ve kültürel yapılar ile birlikte kapsamlı ilişkiler ve süreçler olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Bu arada, eleştirel söylem analizinin bir sosyal grubun zihinsel temsilinin sosyal yapılardan nasıl etkilendiğine odaklandığını belirtmiştir. Bu durumda, bir konuşmanın teması, insanların bir metindeki veya konuşmadaki önemli bilgileri nasıl vurguladıklarını etkileyebilmektedir (Van Dijk, “18 Critical” 352).

Sonuç olarak eleştirel söylem analizi, öncelikli olarak toplumsal güç suistimalinin, egemenliğin ve eşitsizliğin toplumsal ve politik bağlamda metin ve konuşma yoluyla nasıl gerçekleştirildiğini, yeniden üretildiğini ve direnildiğini inceleyen bir söylem analitik araştırması türüdür. Bu tür muhalif araştırmalarla, eleştirel söylem analistleri açık bir pozisyon alırlar ve

böylece toplumsal eşitsizliği anlamak, ifşa etmek ve nihayetinde direnmek istemektedirler (Van Dijk, *Ideology and Discourse* 2000).

Bu incelemenin amacı, yukarıda verilen veriler ışığında eleştirel medya söyleminin gerisindeki toplumsal yapının nasıl kurgulara dönüştüğü, *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerine Doğu Akdeniz Enerji Krizinin yansımaları şeklinde incelenecektir. Bu bağlamda çalışmada *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinden beş başlık incelenmiştir. Çalışmada spesifik amaç, ilgili başlıkların eleştirel söylem analizine tabi tutularak *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinin ideolojik yaklaşımlarındaki farklılıkları ortaya çıkarmaktır. Son olarak çalışmada eleştirel söylem analizi Van Dijk’in yaklaşımıyla irdelenecektir.

Van Dijk’in Eleştirel Söylem Modeli

Van Dijk (*Ideology and Discourse*), eleştirel söylem analizi ile ilgili olarak çeşitli ideolojik duruşları ifade etmek için ideolojik analize olanak sağlayan dört ilkeyi şu şekilde formüle etmiştir:

- Bizimle ilgili olumlu şeyleri vurgulayın
- Onlarla ilgili olumsuz şeyleri vurgulayın
- Bizimle ilgili olumsuz şeyleri vurgulamayın
- Onlarla ilgili olumlu şeyleri vurgulamayın

Bu dört hareket, olumlu kendilik sunumu ve olumsuz öteki sunumunun daha geniş bir bağlamsal stratejisinde hayati bir rol oynamaktadır. İlk iki ilke öz sunum olarak adlandırılmakta ve çeşitli ideolojik kavramları kesin bir şekilde ifade ederken, bireyin bir grubun üyesi olarak eylemlerini tartışmaktadır. Olumlu benlik temsili, bireylerin bizim hakkımızda olumlu şeyler söyleme ve onlar hakkında olumsuz şeyler söyleme gibi olumlu davranışlarını vurgulamaktadır. Bu olumlu duruş, grup çatışmalarının soyut bir özelliğidir ve etkileşim örüntüsü diğer gruplara zıt olduğunu göstermektedir. Olumsuz öteki-sunum, hiçbir olumsuz sözün bize yöneltilmemesi gerektiğini ve hiçbir olumlu sözün de onlara yöneltilmemesi gerektiğini tasvir etmektedir.

Eleştirel söylem analizi, daha güçlü olanın daha az güçlü olan hakkında yaptığı varsayımları vurgulamak için sosyal ve söylemsel bir süreç üretirken çeşitli dilsel teorileri ve yaklaşımları bütünleştirmektedir. Bununla birlikte, Van Dijk’in sosyo-bilişsel yaklaşımı, bilişsel teorileri ve yaklaşımları dilbilimle ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca Van Dijk’in eleştirel

söylem çalışmaları toplumsal pratikteki örtük ideolojilere ışık tutmayı amaçladığından bu ideolojilerin multidisipliner yaklaşım içinde eleştirel bir bakış açısı sunduğu ifade edilebilir. Bu nedenle söylem, bilişsel olgu ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin üçlü bir sacayağı olması Van Dijk’a göre zorunluluktur (Van Dijk, “Critical discourse studies” 09). Bu durum söylem yapısıyla bağlantılı olan bilişsel olguların, toplumsal eşitsizliğin, tahakkümün ve ideolojilerin ortaya çıkma biçimlerini vurgulamaktadır. Sosyal aktörlerin sosyal temsillerini, tutumlarını ve ideolojilerini keşfetmek için söylemin yapısı ile toplumun yapısı arasındaki bağlantıya bakılmalıdır. Van Dijk (“Critical discourse studies” 86), beyaz grup egemenliğinin bazı ülkelerde toplumsal eşitsizliğe, ırkçılığa ve egemenliğe yol açtığına dikkat çekmekte ve eleştirel söylem analizinde yukarıdan aşağıya model, söylemin toplumdaki tipik adaletsizlik biçimini ortaya koymasına odaklanmaktadır.

Sonuç olarak Eleştirel söylem analizi, kendi başına izole bir disiplinden ziyade disiplinler arası çok yöntemli bir yaklaşım olarak karakterize edilmektedir. Van Dijk (“Critical discourse studies” 62) eleştirel söylem analizinin, eleştirel bir analizden ziyade eleştirel teori ve uygulamanın bir kombinasyonu olduğunu ve bu nedenle terime (eleştirel söylem çalışmaları) yol açtığını iddia etmektedir. Günay (51) Van Dijk’a göre söylem analizinde şu ilkelerin takip edilmesi gerektiğini ifade etmektedir:

- Söylem analizinde metin ve konuşmalar incelenir. Bilgiler değiştirilmeden doğal ve gerçeğe yakın bir şekilde incelenir.
- Söylem bağlamdan ayrı düşünülemez. Yer, zaman, sosyal rol, bilgi ve norm gibi bağlamlar incelenmelidir.
- Söylemi meydana getiren kişilerin sosyal yapı içerisindeki konumu incelenmelidir.
- Söylem analizi söylemin düzeyini, katmanlarını ve aralarındaki karşılıklı ilişkileri inceler. Ayrıca söylemi oluşturan öğeler (sesler, kelimeler, sözdizimsel biçimler vb.) ve söylemin değişik boyutlarını da (etkileşim çeşitleri, dil eylemleri) dikkate alınır.
- Söylem analistleri iki soruyu cevaplamaya çalışırlar: “Bunun anlamı ne?” ve “Neden bunu söyledi?”.

Van Dijk’in Yaklaşımının Medya Çalışmalarındaki Uygulaması

Van Dijk çalışmalarında genel olarak basındaki haberleri ve söylem ile medya arasındaki ilişkiyi incelemeye odaklanmıştır. Ona göre dil, zihinsel temsilin bir parçasıdır. Van Dijk (“Discourse analysis”), “*basının ırkçılığı yeniden üretmesinin söylemsel doğasına*” odaklanan bir sosyo-bilişsel açıklama geliştirmiştir. Bu temelde, Van Dijk haber söylemini, özellikle gazete makalelerini incelemek için sistematik bir çerçeve de incelemiştir.

Eleştirel söylem analizi ile ilgili ilk çalışma Pasha’nın (11), Van Dijk’in ideolojik karesinden yararlanarak Mısır gazetesindeki İslami ideolojileri incelemesi olmuştur. Pasha’nın çalışmasında ideolojilerin olumlu bir inancı tasvir etmek için iyi ve kötüyü nasıl vurguladığı ve olumsuzluğu tasvir etmek için iyi ve kötünün vurgusunu azalttığı belirtilmektedir. Çalışmada olumsuz olarak gösterilebilecek bir örnek, resmi olmayan “Kardeşlik” ilişkisinin sunumu olmuştur. Çalışma, Müslüman kardeşliğin bir grup olarak tanınmadığı anlayışına yol açtığı için, sadece gayri resmi olarak belirterek onların iyiliğini vurgulamıştır. Dolayısıyla, Müslüman kardeşlere yönelik olumsuz bir inanç, onların iyi amellerini vurgulamamak için yönlendirilmiştir.

Poorebrahim ve Zarei (13) ise, İslam imajını irdelemek için Amerika ve İngiltere’deki dört ana gazetenin manşetlerindeki dil ve ideoloji ilişkisini araştırmışlardır. Gazete manşetlerinin analizi, bir konunun sosyal dünya tarafından nasıl algılandığına dair yanlış yorumlamaları açığa çıkarmak olmuştur. Bu olgu üzerinden verilebilecek bir örnek de “İslam nasıl bozuldu” başlığı olmuştur. Bu manşet, İslam’ın bozulduğunu ve İslam’daki bozulmanın algılanabilmesi için İslam’da bozulmanın var olduğu inancının kabul edilmesi gerektiğini varsaymaktadır. Dolayısıyla, olumsuz ideolojik temsil, Müslüman topluluğa olumsuz bir ışık tutan klişeler oluşturmaktadır.

Ahmadian ve Farahani’nin (2114) haber raporları üzerine yaptığı başka bir çalışma da *The Los Angeles Times* ve *Tehran Times* arasındaki söylemdeki ideolojik farklılıkları araştırmak için Van Dijk’in olumlu öz-sunum ve olumsuz makro stratejiler ideolojik çerçevesinden yararlanmışlardır. Bulgular, her iki gazetede de birbiriyle çelişen çeşitli ideolojiler ortaya koymuştur. Çalışmada aşağılayıcı terimler, sayısız olumsuz ideolojinin birbirine karşı enjekte edilmesinde kullanılmıştır. İran’a karşı atılan bu örneklerden biri

de “nükleer silah geliştirmeye çalışan bir ülke” ifadesidir. Bu ifade, tehdit olarak görüldüğü için topluma dehşet verici bir ideoloji kazandırmaktadır. Böylece, Amerika-İran ilişkilerinde en güçlü olanın olumlu bir ideolojiye sahip olması, daha az güçlü olanın ise olumsuz bir ideolojiye sahip olması nedeniyle önyargının ana ideolojilerden biri olduğu ortaya çıkmıştır.

Van Dijk’in Sosyokognitif Yaklaşımının Uygulanması

Bilal vd. (203), politik TV talk şovunda söylem ve ideoloji arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Eleştirel söylem analizi uygulamasının toplum nazarında sosyal aktörlerin gizli amaçlarını keşfetmeye yardımcı olduğu algılanmaktadır. Bu bağlamda, birçok gizli ideolojik duruş çıkarılabilmekte ve örneğin, soru-cevap oturumunda, spikerin sorduğu bazı sorulara katılmak istemeyen politikacının cümleleri atlaması ve kesmesi görülebilmektedir. Bu geçiş şekli, ifşa etmek istemediği bir sır olarak kendini tehlikeye atabileceği veya izleyicinin dikkatini başka yöne çekmek için kasıtlı olarak başka bir konuya atlayabileceği için çok önemlidir. Bu nedenle, ortaya çıkan ideolojilerin dışında, konuşmanın hâkim kişi (politikacı) tarafından manipüle edildiği ve izleyicinin daha fazla sorgulamasını engellediği görülebilir. Aynı şekilde Azad (78), George Bush’un açıklamalarının tartışıldığı haber programındaki ideolojik hususları irdelemiştir. Bu noktada dikkati çeken ABD’nin eski başkanı George Bush’un “sekiz yıllık başkanlık” döneminin “sekiz yıllık suç dönemi” olarak nitelendirilmesi olmuştur.

Benzer şekilde, Alo ve Orimogunje (111), güç kullanılırken örtük ideolojik ifadeleri ve önyargıları ortaya çıkaran seçilmiş radyo haberlerinde ideolojinin varlığını araştırmıştır. Örneğin Nijerya ile ilgili bir haberde, “Başkan Obasanjo, iyi yönetimi ülkenin ekonomik hastalıkları için her derde deva olarak tanımladı” şeklindeki açıklama seçilmiş haberlerde yer almıştır. Açıklama, Nijerya’nın ülke ekonomisinde komplikasyonlara neden olan iyi yönetim eksikliğine dair bir inancı çağrıştırmaktadır. Bu nedenle, Başkan Obasanjo’nun mevcut Başkan olarak varlığı, istikrarsız ekonomik olarak ülkeyi iyileştirecek, ülkeye her derde deva bir ilaç olarak görülmüştür. Bu nedenle, Cumhurbaşkanı mevcut ekonomik ilişkilere değişiklikler getiren bir kişi olarak görüldüğü için olumlu bir öz sunum anlamına gelmektedir.

Doğu Akdeniz Enerji Krizine İlişkin Kıbrıs ile Yenidüzen Gazetelerinin Eleştirel Söylemsel Analizi Açısından Karşılaştırması

Doğu Akdeniz enerji krizi konusunda Türkiye ise Yunanistan’ın Türkiye kıyılarının birkaç kilometre güneyinde yer alan adalar üzerindeki egemenliğini Doğu Akdeniz’de kendi MEB’i içinde geniş alanlar üzerinde hak iddia etmek ve Türkiye’yi İskenderun Körfezi’ne hapsedmek için kullandığını savunuyor. Buna karşılık hem Yunanistan hem de GKRY’nin MEB iddialarına, bunların Türkiye’yi ve Kıbrıslı Türkleri petrol ve gaz kaynaklarının faydalarından yararlanmalarını engellemeye çalıştıklarını ileri sürerek itiraz etmektedir. Kıbrıslı Türkler, adanın kaynaklarının yönetiminde söz sahibi olmaları gerektiğini savunuyorlar. Sonuç olarak bölgede enerji krizi ile ilgili olarak farklı taraflarca alınan maksimalist konumları yansıtan politikalar bulunmaktadır.

Kıbrıs ve *Yenidüzen* gazeteleri Doğu Akdeniz enerji krizi konusundaki olayı farklı bakış açılarından sunmaktadır. 2011 yılında yayınlanan haber başlıkları ve girişlerinde Türkiye ve GKRY’nin tutumu ve söylemleri ön planda gösterilirken, KKTC ve Adada diğer garantör ülkeler olan Yunanistan ve Birleşik Krallık ile ilgili tutum ve söylemler daha az bir şekilde ele alınmıştır.

Makro düzeyde analiz kullanan sosyologlar, kurumlar ve toplumlar arasındaki eğilimlere bakar ve yapıların, kurumların ve sistemlerin etkisini vurgularlar. Toplumun daha büyük ölçekli ve uzun süreler boyunca var olan yönleri makro düzeyde önem teşkil etmektedir. Buna karşılık, makro düzeyde bir analiz ile, bir kurumun diğerini nasıl etkilediğini, örneğin dinin siyaseti nasıl etkilediği araştırılır. Bu noktada Van Dijk’in yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Karaduman (40), “Haberin söylemi el altında bulunan söylemlerin bir bütünüdür” yaklaşımını ortaya koyan Dijk, haberin söylemini irdelerken mikro ve makro ölçekte var olan yapıların arasındaki analitik ayrımın önemine vurgu yapmaktadır. Nitekim birazdan *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerindeki haberler irdelenirken; gazete haberlerindeki haberin makro yapısı, haberin başlığı, haber fotoğrafı, haber metninin girişi ve haber kaynakları şematik bir şekilde incelenir.

Bu makalede, makro analiz ile eleştirel analiz seviyelerindeki süreçler arasındaki bağlantılar ele alınmıştır. Tartışma, süreç analizini etkileşimlerin gerçekleştiği daha geniş ortamlarda konumlandırmaktadır. Bu bölüm çeşitli

bağlamsal faktörlerin mikro düzeydeki süreçleri nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Bu faktörler *Kıbrıs* ve *Yenidüzen* gazetelerinin başlıklarını içermektedir. Bu bölümde ikinci olarak, yine ilgili gazetelerin başlıklarının Doğu Akdeniz enerji krizi ile ilgili süreçlerinin makro düzeydeki bağlamı nasıl etkileyebileceğini ele alınmıştır. Bu başlık, farklı düzeylerdeki süreçler ve yapılar arasındaki bağlantıları kavramsallaştırmanın bir yolu ile sonuçlanmaktadır.

İlgili gazetelerde yer alan haber analizleri şu şekildedir;

Tablo 1

Kıbrıs Gazetesi Haberleri

No	Başlık	Haber Girişi	Fotoğraf	Tarih
1	İkinci adım donanma	Türkiye ilk adımı atarak KKTC ile “Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması” konusunda karar alırken, Noble platformu Afrodit’e ulaştı.	TCG F245 Oruç Reis firkateyn gemisi, Noble platformu ve Afrodit olarak adlandırılan 12. Parselin fotoğrafı paylaşıldı	10 Eylül 2011
2	Gergin bekleyiş	Rum Savunma Bakanı Atina’da temaslarda bulunurken Türk gemilerinin Baf açıklarında dolaştığı bildirildi	Yunan Savunma Bakanı Panayotis Beglidis ve Rum Savunma Bakanı Dimitris İliadis’in Atina’da gerçekleştirdiği basın toplantısı fotoğrafı paylaşıldı	12 Eylül 2011
3	Kriz dönemi	Rum Yönetimi, Türkiye’nin uyarılarına rağmen doğal gaz sondaj çalışmalarını dün resmen başlattı	Noble platformunda görev alan personeli taşıyacak özel helikoptere, Noble platformuna ve T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ait fotoğraflar paylaşıldı	20 Eylül 2011

4	Geri adım yok	Tek yanlı doğal gaz sondaj çalışmalarını başlatan Hristofyas BM Genel Sekreteri ile görüşerek Türkiye’yi şikâyet etti.	Güney Rum Yönetimi Başkanı Hristofyas ile BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon’un el sıkışma fotoğrafı paylaşıldı	21 Eylül 2011
5	ABD ‘dengeledi’	Erdoğan, Obama ile görüştüktan bir gün sonra Eroğlu ile ‘Kıta Sahanlığı Anlaşması’ imzaladı ve Rumlara yönelik askeri müdahale olmayacağını açıkladı	KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ile T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın anlaşmayı imzalarken çekildiği fotoğraf paylaşıldı	22 Eylül 2011

Makro Açıdan Başlıklar, Haber Girişleri ve Haber Fotoğraflarına İlişkin Analizler

Başlıklar

Makro yapı bağlamında incelenen *Kıbrıs* gazetesi başlıklarının çerçevesi ve anlatısı incelendiğinde başlıkların sıklıkla metinde bulunan gerçek yapıların tanımları olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu durum esasen araştırmacının metnin çeşitli yönlerini ‘keşfetmesine’ olanak tanıyan ve farklı (sosyal) nesnelerin sosyal yapısını anlamalarına yardımcı olan kavramsal araçlar olarak düşünmeyi tercih ettiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak *Kıbrıs* gazetesi başlıkları bunlara odaklanmamızı ve haber ile ilgili güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirmemize imkân tanımamaktadır. Başka bir ifadeyle *Kıbrıs* gazetesinin oldukça kısa başlıklar attığı, haber başlıklarından tam olarak bilgiye sahip olunamayacağı ve haber metinleri ile ilgili ayrıntılı okuma yapılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Başlık 1: “İkinci Adım Donanma” haber başlığında Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji krizi konusunda gerekirse ikincil çözüm olarak kuvvet kullanma yoluna başvurabileceği vurgulanmıştır. Haber başlığı daha önceki başlıklarda olduğu gibi Türkiye perspektifinden ele alınması bakımından ideolojik bir söylem yapıldığı söylenebilir.

Başlık 2: “Gergin Bekleyiş” haber başlığında “gergin” ibaresi ile Türkiye’nin sert bir tavır alabileceği ve girişimde bulunabileceğine vurgu yapılmıştır.

Başlık 3: “Kriz Dönemi” haber başlığında eksiltme yapıldığı görülmektedir. Haber içeriği okunmadan konu anlaşılmamaktadır. Ayrıca ‘kriz’ ibaresi ile karşılıklı problemlerin olduğuna vurgu yapmaktadır.

Başlık 4: “Geri Adım Yok” haber başlığında noksanlık olduğu görülmektedir. Kimin hangi konuda geri adım atmayacağı belirtilmemiştir. Haber içeriği okunmadan konu anlaşılmamaktadır.

Başlık 5: “ABD ‘dengeledi” haber başlığında yine noksanlık olduğu görülmektedir. ‘Dengeledi’ ibaresi kullanılarak ABD’nin arabuluculuk yapmasına dikkat çekildiği söylenebilse de haber metni ayrıntılı olarak okunmadan haber başlığının vermek istediği mesaj tam olarak anlaşılmamaktadır.

Haber Girişleri

Başlığa uygun olarak yapılan haber girişleri var olan olayı özetlemektedir. *Kıbrıs* gazetesinde Doğu Akdeniz sondaj çalışmaları ile ilgili yapılan haberlerin dikkat çekici noktası Türkiye’nin stratejisini destekleyen nitelik taşımasıdır.

Haber 1: “Türkiye ilk adımı atarak KKTC ile “Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması” konusunda karar alırken, Noble platformu Afrodit’e ulaştı.” Haber giriş metninde Türkiye ile KKTC’nin ilk resmi adımına dikkat çekerken GKRY adına araştırma sürdüren platformun parsele ulaştığı bilgisine sunarak anlaşmanın gerekliliğine referans gösterilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda okuyucuya anlaşma içeriğinden ziyade gerekliliği konusunda bakış açısı sunarak ideolojik bir söylem yapıldığı söylenebilir.

Haber 2: “Rum Savunma Bakanı Atina’da temaslarda bulunurken Türk gemilerinin Baf açıklarında dolaştığı bildirildi.” Haber metninde başlığında da olduğu gibi Türkiye’nin sert bir tavır içerisinde olduğu ve olası müdahaleye hazır olduğu vurgulanmıştır. Akdeniz yerine direk bölge göstererek Baf denmesi ise GKRY yönetiminin hedef alındığı mesajının doğrudan iletilmesine hizmet etmektedir.

Haber 3: “Rum Yönetimi, Türkiye’nin uyarılarına rağmen doğal gaz sondaj çalışmalarını dün resmen başlattı.” Haber giriş metninde GKRY’nin arama çalışmaları için başlattığı ihale toplantısını gündeme getirirken ‘Türkiye’nin

uyarılmasına rağmen’ ifadesi ile Türkiye’nin tavrının altının çizildiği ve ideolojik bir söylem yapıldığı söyleyebilir.

Haber 4: “Tek yanlı doğal gaz sondaj çalışmalarını başlatan Hristofyas BM Genel Sekreteri ile görüşerek Türkiye’yi şikâyet etti.” Haber girişinde kullanılan bu cümlede ‘şikâyet etti’ ifadesi GKRY tarafından Türkiye’yi birebir uyarmada gücü olmadığı, bu nedenle uluslararası büyük kuruluş olan BM’den destek istediği vurgulanmıştır. Bu metin ile Türkiye’nin GKRY karşısında gücüne dikkat çekerek ideolojik bir söylem yapıldığını söylemek mümkündür.

Haber 5: “Erdoğan, Obama ile görüştüktan bir gün sonra Eroğlu ile ‘Kıta Sahanelığı Anlaşması’ imzaladı ve Rumlara yönelik askeri müdahale olmayacağını açıkladı.” Haber metninde Rumlara yönelik düşünülen askeri müdahalenin ABD’nin arabuluculuk yapması üzerine iptal edildiğine dikkat çekildiği söylenebilir.

Haber Fotoğrafları

Genellikle haber manşetlerinin akabinde verilen haber fotoğrafları haberin etkinliğini artırmak açısından önemlidir. Görsel açıdan okuyucuda dikkat uyandıran fotoğraflar verilen haberin ya da haberlerin insan zihninde şekillenmesine yardımcı olmaktadır. *Kıbrıs* gazetesindeki haberlerin görsel açıdan desteklenmesi ve okuyucular tarafından tam olarak anlaşılabilmesi noktasında gazetenin haber metniyle uyumlu fotoğraflara yer verdiği görülmektedir. Çalışma kapsamındaki *Kıbrıs* gazetesi haberlerinin beşinde de de fotoğraf kullanıldığı tespit edilmiştir.

Makro Açıdan Ana Olaylar, Olayların Sunuluş Biçimleri, Bağlamları ve Haber Kaynakları

Ana Olaylar ve Olayların Sunuluş Biçimleri

Yapılan haberlerin ana eksenine bakıldığında Doğu Akdeniz’de doğal gaz arama çalışmaları kapsamında Türkiye ve hükümet tarafından gerçekleştirilen faaliyetler, anlaşmalar, GKRY’nin girişimleri ve uluslararası görüşmelerin ön plana çıktığı görülmektedir. *Kıbrıs* gazetesinin haber girişleri haklı, güçlü, başarılı, hızlı tepki verebilen vurgusu üzerinden ele alınmış ve doğal gaz arama alanında Türkiye’nin KKTC’ye her türlü desteği sunduğu, GKRY’nin ise bu destek karşısında varlık gösteremediği vurgusu dikkat çekmektedir. *Kıbrıs*

gazetesinde haberler güçlü Türkiye vurgusunu; askeri donanım, diplomatik dil, hukuksal anlayış ve çeşitli ülkelerin (Mısır, ABD vb.) doğal gaz arama çalışmalarında Türkiye ile iletişimde olması üzerinden yapmıştır. Ana olayın verilme şekli ve haber metni bir bütün olarak değerlendirildiğinde kendi içerisinde tutarlı bir görünüme sahiptir.

Haber 1’de Türkiye ile KKTC’nin ilk resmi adımının yanında GKRY adına araştırma sürdüren platformun parselde ulaştığı bilgisine sunarak anlaşmanın gerekliliğine bakış açısı sunarak haklı Türkiye ve KKTC imajı oluşturularak ideolojik bir sunum yapıldığı söylenebilir.

Haber 2’de Rum Savunma Bakanı Atina’da temaslarda bulunurken Türk gemilerinin Baf açıklarında dolaştığı haber metninde Türkiye’nin kendisine güvenen ve donanma olarak hazır olduğu sunulmaya çalışılmıştır.

Haber 3’te GKRY’nin doğal gaz arama çalışmaları için başlattığı ihale toplantısını gündeme getirirken ‘Türkiye’nin uyarılarına rağmen’ ifadesi ile Türkiye’nin bu konuda tavrının sert olduğunu da altını çizerek ideolojik bir söylem biçiminde sunulduğu söylenebilir.

Haber 4’te GKRY tarafının Türkiye’yi birebir uyarmada gücü olmadığı, bu nedenle uluslararası büyük kuruluş olan BM’den destek istediği vurgulanmış ve güçlü Türkiye imajı sunulmuştur.

Haber 5’te Kıta Sahanlığı Anlaşması’nın imzalanması haberi yapılırken, Erdoğan’ın Obama ile görüşmesi ve açıklamasındaki Rumlara yönelik askeri müdahale olmayacağı bilgisini ön plana çıkararak sunum yapılmıştır.

Haberlerin Bağlamı

Kıbrıs gazetesinde verilen haberlerin ve kullanılan fotoğrafların belirli bir ideoloji ekseninde inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Özellikle haber 3’te GKRY’nin arama çalışmaları için başlattığı ihale toplantısı gündeme getirilirken ‘Türkiye’nin uyarılarına rağmen’ ifadesi ile Türkiye’nin tavrı hatırlatılmıştır.

Yine aynı şekilde haber 4’te GKRY Başkanı Hristofyas ile BM Genel Sekreteri görüşmesi haberinde, Hristofas’ın Türkiye’yi şikâyet etmesine dikkat çekilmiş ve hazırlanan metinle Türkiye’nin gücüne dikkat çekilerek ideolojik bir duruş sergilendiği görülmektedir.

Haber Kaynakları

Yukarıdaki analizler, haber söyleminin okunmasının anlaşılmasında, türün muhabirin ima ettiği ideolojiyi güçlü bir şekilde ortaya koyduğu göstermektedir. Haber söylemini okurken, okuyucular söylemin içeriğini ve söylemin dönüşümünü eleştirel bir şekilde anlayabilir, yazarın yazma niyetine ve ideolojisine dikkat edebilirler. Söylem ve güç yakından ilişkilidir. Uluslararası ilişkilerin mevcut değişiminde, haberi yorumlamak için haber ideolojisini kavramak son derece önemlidir. Bu bağlamda *Kıbrıs* gazetesinin ana haber kaynaklarına bakıldığında yazarların, muhabirlerin, ulusal ve uluslararası haber ajanslarının payı olduğu görülmektedir. Haberlerde kaynak olarak uluslararası kurum ve kuruluşların açıklamalarına, siyaset sahnesindeki parti liderlerinin yaptığı açıklamaların önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir.

Kıbrıs gazetesinde fazlaca yer bulan isimlerin başında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan gelmektedir. Buna ek olarak Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’nın yaptığı açıklamalara da fazlaca yer verildiği saptanmıştır.

Kıbrıs gazetesi Doğu Akdeniz’de doğal gaz arama çalışmaları ile ilgili gelişmeleri aktarmış ve bunları kendi ideolojik çizgisinde tutarak sürekli Türkiye’yi ön planda tutan ve öven haber metnine dönüştürmüştür.

Tablo 2

Yenidüzen Gazetesi Haberleri

No	Başlık	Haber Girişi	Fotoğraf	Tarih
1	Sondaj başladı	Kıbrıs (Rum) yönetimi, ada açıklarında doğalgaz arama faaliyetleri için sondaj çalışmalarını başlattığını açıkladı.	Platforma personel taşıyan helikopterin fotoğrafı paylaşıldı	20 Eylül 2011
2	Türkiye açıklıyor, Eroğlu imzalıyor	KKTC ile Türkiye arasında Kıta Sahaneliği Anlaşması dün New York’ta imzalandı	Recep Tayyip Erdoğan ile Derviş Eroğlu’nun ayakta bir fotoğrafını paylaştı	22 Eylül 2011

3	İşte o anlaşma	Yenidüzen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Akdeniz’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması hakkındaki anlaşmayı okuruyula paylaşıyor	Söz konusu anlaşmanın giriş paragrafından bir bölüme, anlaşmaya imza atan KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ile T.C. Cumhurbaşkanı (dönemin başbakanı) Recep Tayyip Erdoğan’ın imzalarının görseline ve anlaşmanın ekinde yer verilen orijinal haritaya ait fotoğraflar paylaşıldı.	24 Eylül 2011
4	‘Arızalı’ arama	Piri Reis ‘petrol için’ yola çıktı ama...	Fotoğraf paylaşılmadı	25 Eylül 2011
5	Nereye?	Akdeniz’de petrol ve doğalgaz aramaları için İzmir’den yola çıkan ve önceki gün öğle saatlerinde Doğu Akdeniz’e ulaşan sismik araştırma gemisi Piri Reis, Baf ve Limasol açıklarına geldi... Ancak geminin rotasına bakıldığında 12. Parsel’e doğru ilerlediği görülüyor. Piri Reis’in bulunduğu bölge Erdoğan ve Eroğlu’nun imza koyduğu anlaşmada yer alan haritada gösterilen bölge değil. Söz konusu anlaşmada Kuzey Kıbrıs’ın kuzeyinde bir bölgede arama yapılacağı belirtilmiş, bu bölge de harita ile gösterilmişti. Piri Reis’in neden Kıbrıs’ın güneyine indiği bilinmiyor.	T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın işaret parmağını kaldırdığı, Piri Reis gemisinin en son görüldüğü yerin haritasına ve kıta sahanlığı anlaşmasının ekinde yer alan harita fotoğrafı paylaşıldı	28 Eylül 2011

Makro Açıdan Başlıklar, Haber Girişleri ve Haber Fotoğraflarına İlişkin Analizler

Başlıklar

Yenidüzen gazetesi başlıkları makro açıdan incelendiğinde dil ve ideoloji arasındaki ilişkiyi insanların kolayca algılayamadığı ve ayrıca güç tabakasının kendi çıkarlarını ve mevcut toplumsal yapıları korumak için insanların ideolojisini etkilemek amacıyla dili nasıl kullandığını ortaya koyan özel bir kelime dağarcığı ve dil sesi kullanımı seçilmediği görülmektedir. Ayrıca *Yenidüzen* gazetesinin haber başlıkları incelendiğinde genel ifadeler kullanıldığı ve başlıkların kısa ifadeler olduğu göze çarpmaktadır.

Başlık 1: “Sondaj Başladı”, haber başlığına bakıldığında kimin, nerede ve ne zaman sondaja başladığı anlaşılmamaktadır. Haberin ayrıntılarına ulaşmak için haber metnine bakılması gerekmektedir.

Başlık 2: “Türkiye açıklıyor, Eroğlu imzalıyor”, haber başlığında anlaşmaların sadece Türkiye’nin söylemine göre –sanki – sorgusuz olarak imzalandığı algısı oluşturularak ideolojik bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Ayrıca ‘Cumhurbaşkanı’ yerine, ‘Eroğlu’ imzalıyor denilmesi de ayrıca dikkat çekicidir.

Başlık 3: “İşte o anlaşma” haber başlığında eksiltme yapıldığı görülmektedir. Haber başlığında yer alan ‘işte’ kelimesi haber içeriğini herkes tarafından uzun süredir merak edilen ve beklenen bir belgeymiş gibi gösterilmesi üzerinden merak uyandırıcı bir söylem yapıldığı görülmektedir.

Başlık 4: “Arızalı Arama” bu başlıkta Türkiye’nin hidrokarbon arama – sondaj gemisi olan Piri Reis’in arama çalışmaları için yola çıktığı ancak geminin arızalı olduğuna vurgu yapılmış. Bu durumun Türkiye’nin prestiji açısından olumsuz bir imaj yaratabileceği düşünüldüğünde açacağı üzerinden ideolojik bir üretim yapıldığı görülmektedir.

Başlık 5: “Nereye”, haber başlığında eksiltme yapıldığı görülmektedir. Bu başlıkta Türkiye’nin hidrokarbon arama gemisi olan Piri Reis’in adanın kuzeyinde bir bölgede arama yapacağı belirtilmiş ancak geminin adanın güneyine inmesinin nedenini sorgular tarzda bir soru ifadesi kullanılmıştır. Haber başlığı dikkatli bir şekilde incelendiğinde olayın sorgulanması gereken bir durummuş gibi gösterilmesi üzerinden ideolojik bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir.

Haber Girişleri

Başlığa uygun olarak yapılan haber girişleri var olan olayı özetlemektedir. *Yenidüzen* gazetesinin Doğu Akdeniz sondaj çalışmaları ile ilgili olarak hazırlamış olduğu haberlerde konunun içeriğine dair bilgilere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca *Yenidüzen* gazetesinde haber girişlerinde dikkati çeken husus GKRY faaliyetlerinin normal olduğuna ilişkin oluşturulan algıdır. Öte yandan GKRY ve KKTC isimlerini kullanırken zaman zaman olağan isimler yerine Kıbrıs Rum Yönetimi veya Kuzey Kıbrıs olarak ele alındığı tespit edilmiştir.

Haber 1: “Kıbrıs (Rum) yönetimi, ada açıklarında doğalgaz arama faaliyetleri için sondaj çalışmalarını başlattığını açıkladı.” Haber giriş metninde GKRY yerine ‘Kıbrıs Rum Yönetimi’ ve özellikle ‘Rum’ ibaresinin parantez içinde verilmesi dikkat çekmektedir. Gazetenin burada iki toplumlu birleşik Kıbrıs görüşüne vurgu yaptığı söylenebilir.

Haber 2: “KKTC ile Türkiye arasında Kıta Sahaneliği Anlaşması dün New York’ta imzalandı” haber giriş metninde sadece bilgi paylaşılarak, herhangi ideolojik bir söylem yapılmadığı tespit edilmiştir.

Haber 3: “*Yenidüzen* Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Akdeniz’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması hakkındaki anlaşmayı okuruyla paylaşıyor.” Haber metninde gazetenin okurları için sanki ‘gizlenen’ bir belgeyi ortaya çıkardığı gibi bir izlenim oluşturulmuştur.

Haber 4: “Piri Reis ‘petrol için’ yola çıktı ama...” başlıklı haberde Türkiye’nin bölgeye sondaj gemisi gönderdiğine dikkat çekilmiş ancak “ama” bağlacıyla devam eden haber girişinde geminin arızalandığına ilişkin iddialara yer verilmiş ve Türkiye ile ilgili olumsuz bir imaj oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca GKRY’nin çalışmalarında ‘sondaj çalışması’ ifadesi kullanırken burada ‘petrol için’ ifadesi kullanılarak ideolojik bir söylem yapıldığı gözlemlenmektedir.

Haber 5: “Akdeniz’de petrol ve doğalgaz aramaları için İzmir’den yola çıkan ve önceki gün öğle saatlerinde Doğu Akdeniz’e ulaşan sismik araştırma gemisi Piri Reis, Baf ve Limasol açıklarına geldi... Ancak geminin rotasına bakıldığında 12. Parsel’e doğru ilerlediği görülüyor. Piri Reis’in bulunduğu bölge Erdoğan ve Eroğlu’nun imza koyduğu anlaşmada yer alan haritada gösterilen bölge değil... Piri Reis’in neden Kıbrıs’ın güneyine

indiği bilinmiyor.” Haber metninde haberin başlığında merak uyandırıcı soruya detaylı bir açıklama paylaşılmış. Burada anlatılmak istenilen Piri Reis gemisinin hakkı olmadığı bir bölgede olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca başka eski bir haberde paylaşılan anlaşılmaya da gönderme yaparak Türkiye’nin anlaşma dışına çıktığını öne sürerek ideolojik bir söylem yapıldığı anlaşılmaktadır.

Haber Fotoğrafları

Yenidüzen gazetesinde yer alan haberlere ilişkin paylaşılan görsellerin haber metinleriyle uygunluk gösterdiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın geçtiği haberlerde ise özellikle ‘işaret parmağını kaldırdığı’ fotoğraflar kullanarak Erdoğan’ın sert tavrına dikkat çekildiği ve Erdoğan hakkında ideolojik bir imaj çizildiği söylenebilir. Çalışma kapsamındaki *Yenidüzen* gazetesi haberlerinin sadece birinde (dördüncü haber) fotoğraf kullanılmamıştır. 1 ve 2 numaralı haberlerde haberin içeriğine dair fotoğraflar paylaşılmıştır.

3 numaralı haberde, haberin içeriğinde yer alan anlaşmanın giriş bölümü ve KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın fotoğrafları aktarılmıştır. Öte yandan dikkat çekici bir fotoğraf ise anlaşma metninde yer alan Cumhurbaşkanı ve Başbakanların imzalarının görseli de paylaşılmıştır. Burada imzaların üzerinde yer alan ‘...devleti adına...’ ibarenin ön plana çıkarılarak aslında anlaşmanın herkes tarafından kabul gören bir durum olmadığının altını çizmek olduğu söylenebilir.

5 numaralı haberde haberin bağılığı ve içeriği ile olarak Piri Reis gemisinin en son görüldüğü yerin haritasına ve kıta sahanlığı anlaşmasının ekinde yer alan harita fotoğrafı paylaşıldı. İlgili haber ile çok ilgisi olmamasına rağmen manşette T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın işaret parmağını kaldırdığı fotoğrafa da yer verildi.

Makro Açıdan Ana Olaylar, Olayların Sunuluş Biçimleri, Bağlantıları ve Haber Kaynakları

Ana Olaylar ve Olayların Sunuluş Biçimleri

Haberde ana olay, Doğu Akdeniz’deki doğal gaz arama/sondaj çalışmaları kapsamında yürütülen girişimler ve buna bağlı paralel siyasi gelişmelerdir.

Ana olay haber girişlerinde verilmiştir. Haberlerde ele konular; Türkiye’nin sondaj arama çalışmaları, GKRY’nin arama çalışmaları, arama yapılan platformlardaki durumlar, arama personellerinde yaşanan gelişmelerdir. Öte yandan arama çalışmalarında kullanılan gemi ve benzeri araçlar hakkındaki gelişmeler, GKRY’nin uluslararası alanda yaptığı iş birlikleri; anlaşma ve görüşmeler, Türkiye’nin GKRY’nin politikalarına yönelik verdiği siyasi mesajlar, Türkiye ile KKTC arasında yürütülen plan, proje ve anlaşmalardır. Haber değerini taşıyan husus ana başlıkta verilmiş ve haber metninde de ayrıntılandırılmış; Türkiye ve KKTC tarafından gerçekleştirilen doğal gaz arama çalışmaları ve politikaları eleştirel bir şekilde ele alınmıştır. Haberler KKTC hükûmetinin Türkiye karşısında pasif kaldığına vurgu yapmış ve bu durum eleştirel bir şekilde ifade edilmiştir. Haberlerde Türkiye hükûmetine muhalif kuruluş olan Radikal gazetesinin açıklamalarına yer verilmiştir.

3 numaralı haberde KKTC ile Türkiye arasında imza altına alınan “Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması”nı gündeme getirme biçimini, hükûmetin şeffaf olmadığı; belgeyi gizlemeye çalıştığı şeklinde okuyucuya aktarılmıştır. 4 numaralı haberde ise doğal gaz arama çalışmaları yürüten Piri Reis gemisindeki arıza sebebiyle Türkiye’nin yaptığı çalışmaların yetersizliğine dikkat çekilmiştir. Haber Türkiye hükûmetine muhalif kurumun haberi üzerinden hazırlanmıştır.

5 numaralı haber girişinde olayın esasına yer verilmiştir. Haberin veriliş biçimi ve haber girişi bir bütün olarak değerlendirildiğinde herhangi bir karşıtlık söz konusu değildir. Haberde Türkiye’ye ait sondaj gemisinin anlaşmada belirtilen parsel dışında görüldüğü ve ondan sonra sinyal alınamadı belirtilmektedir. Aynı zamanda Türkiye’nin anlaşmada yer alan harita dışında arama yaptığı belirtilerek Türkiye’nin eleştirildiği görülmektedir. Haberlerde genel olarak Türkiye’nin girişimleri ve KKTC hükûmetinin arama çalışmalarındaki rolünün pasifliği üzerinden ideolojik söylem yapıldığı görülmektedir.

Haberlerin Bağlamı

Yenidüzen gazetesi haberlerinin konusu itibarıyla bağlamına bakıldığında politik yönünün kuvvetli olduğu görülmektedir. Haber başlıklarında net politik söylemler olmasa da haber metinlerine bakıldığında politik vurgulamaların ön plana çıktığı görülmektedir.

1 numaralı haberde de GKRY yerine Kıbrıs Rum Yönetimi ve özellikle ‘Rum’ ibaresinin parantez içinde verilmesi gazetenin politik ve sosyal artalana başvurarak iki toplumlu birleşik Kıbrıs görüşüne vurgu yaptığı söylenebilir.

3 numaralı haberde Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması hakkındaki anlaşmayı okuruya paylaşıyor şeklindeki haber metninde gazetenin okurları için sanki ‘gizlenen’ bir belgeyi ortaya çıkardığı gibi bir izlenim oluşturulmuştur. Böylece hükûmetin toplumda güvenilirliğini kaybettiği izleniminin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

4 numaralı haberde Türkiye’de hükûmete muhalif gazetenin haberini kullanarak, Türkiye’nin sondaj gemisi Piri Reis’in arızalandığı iddiasına dikkat çekerek olumsuz bir bakış açısı oluşturulmuştur. Türkiye’nin ise bu süreci sağlıklı bir şekilde yürütemediğine vurgu yapılmıştır.

5 numaralı haberde Piri Reis gemisinin hakkı olmadığı bir bölgede olduğunu vurgulayıp eski bir haberde paylaşılan anlaşmaya da gönderme yaparak Türkiye’nin anlaşma dışına çıktığını öne sürülmektedir. Ayrıca anlaşmayı ele alırken özellikle ‘Erdoğan ve Eroğlu’nun imza koyduğu anlaşma’ şeklinde ele alması ile haber söyleminin Türkiye ve iktidar aleyhine yapıldığı görülmektedir.

Haber Kaynakları

Yenidüzen gazetesinin ana haber kaynaklarına bakıldığında yazarların, muhabirlerin, ulusal ve uluslararası haber ajanslarının payı olduğu görülmektedir. Haberlerde kaynak olarak uluslararası kurum ve kuruluşların açıklamalarına, siyaset sahnesindeki parti liderlerinin yaptığı açıklamaların önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir.

Yukarıda kullanılan başlıklarda KKTC’nin Doğu Akdeniz enerji krizi konusundaki tutumu ve hakları genellikle dışarıda bırakılmaktadır. Başlıklarda daha çok Türkiye Cumhuriyeti’nin konu ile ilgili açıklamalarına öncelik verilmiş olup, mesele sadece Türkiye – GKRY arasında yaşanan bir kriz gibi verilmektedir. KKTC ile ilgili söylemlerde Türkiye Cumhuriyeti açıklamaları paralelinde verilmiş olup, burada da Türkiye – KKTC arasında dış politika konusunda iş birliği ve uzlaşısı olduğu algısı yaratılmak istenmiştir.

Sonuç

Görüldüğü üzere çalışma kapsamında eleştirel söylem kuramının ne ihtiva ettiği ve Van Dijk’in ortaya koyduğu eleştirel söylem analizinin neleri kapsadığı ayrıntılı bir şekilde paylaşılmıştır. Eleştirel söylem analizi yaklaşımı 2011 yılında Doğu Akdeniz’de yaşanan krizle ilgili KKTC’de yayın yapan *Yenidüzen* ve *Kıbrıs* gazetelerinde yapılan haberlerin, haber fotoğraflarının ve haber metnlerinin okuyucuya nasıl aktarıldığı üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde analize tabi tutulmuş ve ilgili kuram çerçevesinde yine karşılaştırmalı olarak tek tek analiz edilmiştir. Bu analizler neticesinde ortaya çıkan tespitlerden en önemlisi, bahsi geçen gazetelerin haber aktarımı yaparken kendi ideolojik yaklaşımları çerçevesinde metinleri şekillendirdiği olmuştur. Bu ideolojik yaklaşımların tespiti ise yukarıda da bahsedildiği üzere haber manşetleri, haber fotoğrafları ve haber metinleri üzerinden makro açıdan değerlendirilmiştir.

Şüphesiz içerisinde bulunduğumuz zaman diliminde bilgi aktarımı ve bilgi akışı inanılmaz bir hız kazanmıştır. Hız kazanan bu bilgi akışı beraberinde ilan edilen bilginin ne derece doğru olduğunu ya da sağlıklı olduğunu sorgulama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda doğru olan bilginin dahi herhangi bir dezenformasyona uğrayıp uğramadığının tespiti ciddi bir metin analizini gerekli kılmaktadır. Bu noktada çalışma kapsamında verilen haberlerin, haber fotoğraflarının ve haber metnlerinin eleştirel söylem analizi yaklaşımıyla irdelenmesi haberlere ilişkin daha sağlıklı bir bakış açısı kazandırdığı görülmüştür. Zira bu çalışmada amaçlanan kitle iletişim araçlarından biri olan gazetelerin metinleri üzerine araştırma yaklaşımlarının bazı temel sorunlarını eleştirel söylem analizi kapsamında analitik bir bakış açısıyla gözden geçirmek ve bir argüman ortaya koymak olmuştur. Ayrıca bu makale eleştirel söylem analizinin multidisipliner yaklaşımının, bireysel ve toplumsal grupları güçlendirecek bir sosyal uygulama olarak dilin her türlü alanındaki gizli sosyo-politik konuların ve gündemin anlaşılmasına ve farkına varılmasına yardımcı olduğu sonucuna varmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma kitle iletişim araçlarının ötekileri marjinalize etme ve bir olayı yanlış yorumlama eğiliminde olması; kitle iletişim araçlarının sosyal bağlam üzerinde inançların, önyargıların ve tahakkümün üretilmesinde ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Eleştirel söylem analizinin söylem çalışmaları alanında popülerlik kazanmasından

bu yana bu yaklaşımla çok sayıda çalışma yapılmış; metnin, etkileşimin ve dil ile ideoloji arasındaki ilişkinin boyutu analiz edilmiştir. Egemen ideolojiler daha az güçlü olanı ezer. Bu anlayışla, eleştirel söylem analizinin amaçlanan ideolojik temsilleri irdelediği için metinleri bozuma uğratmada güçlü bir araç olduğu açıktır. Özetlemek gerekirse bu irdeleme, eleştirel söylem analizinin varsayımlarını, hegemonyayı, gücü ve ideolojik duruşları ortaya çıkarmayı amaçlayan çeşitli davranışları incelemiştir. Sonuç olarak temsil, toplumsal açıdan söylem üretimini belirlerken, söylem ise toplumsal gücün inşasına katkıda bulunur. Bu gözden geçirme, eleştirel söylem analizi çalışmaları yürütmek isteyen yeni araştırmacılar arasında farkındalığı artırmak için eleştirel söylem analizi araştırmalarına ilişkin mevcut bilgilere katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Ahmadian, Moussa, and Elham Farahani. “A Critical Discourse Analysis of The Los Angeles Times and Tehran Times on The Representation of Iran’s Nuclear Program.” *Theory and Practice in Language Studies*, vol. 4, no. 10, 2014, ss. 2114-2122.
- Alo, Moses, and Ajowole Orimogunje, “Discourse Strategies and Ideology in Selected Radio Lead News of Osun State Broadcasting Corporation, Nigeria.” *3L: Language, Linguistics, Literature*, vol. 19, no. 2, 2013, ss. 111-123.
- Azad, Oommen, “Critical Discourse Analysis of 20: 30 News Broadcasting.” *Modern Journal of Language Teaching Methods*, vol. 3, no. 2, 2013, s. 78.
- Bilal, H. A., vd. “Critical Discourse Analysis of Political TV Talk Shows of Pakistani Media.” *International Journal of Linguistics*, vol. 4, no. 1, 2012, ss. 203-219.
- Bolte, S., and Keong, Y. C. “The Refugee Swap Deal in Malaysian Online News Reports: Ideology and Representation.” *GEMA Online of Language Studies*, vol. 14, no. 2, 2014, ss. 93-108.
- Fairclough, Norman, *Critical Discourse Analysis, The Critical Study of Language*. Longman, 1995.
- Günay, İ. E. “Van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi Bağlamında Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Savaş İlişkinin Le Monde ve Le Figaro’da Kullanılan Haber Başlık ve Girişlerinin Analizi.” *Aksaray İletişim Dergisi*, vol. 4, no. 1. 2022, ss. 46-65.

- Jorgensen, Marianne, W. ve Louise J. Phillips. *Discourse Analysis as Theory and Method*, Sage, 2002.
- Karaduman, Sibel. “Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif.” *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, vol. 4, no. 2, 2017, ss. 31-46.
- Mahboob, Ahmar, ve Brian Paltridge. “*Critical Discourse Analysis and Critical Applied Linguistics. The Encyclopedia of Applied Linguistics*.” UK: Wiley Blackwell, 2013.
- Pasha, Talaat. *Islamists in The Headlines: Critical Discourse Analysis of The Representation of The Muslim Brotherhood in Egyptian Newspapers*. Unpublished Doctoral dissertation. University of Utah, USA, 2011.
- Poorebrahim, Fatemeh, ve Gholam Reza Zarei. “How is Islam Portrayed in Western Media? A Critical Discourse Analysis Perspective.” *International Journal of Foreign Language Teaching and Research*, no. 1, 2013, ss. 45-62.
- Şah, Umut. “Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar.” *Kültür Araştırmaları Dergisi*, no. 7, 2020, ss. 210-231.
- Ünivar, Nilgün Özdemir. *Covid-19 Pandemi Süresince Türk Devletinin Aldığı Sağlık Politikalarına Yönelik Haberlerin Eleştirel Söylem Analizi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2023.
- Van Dijk, T. A. “Episodic Models in Discourse Processing.” *Comprehending Oral and Written Language*, eds. R. Horowitz, ve S.J. Samuels, Academic Press, 1967, ss. 161-196.
- Van Dijk, T. A. “Discourse Analysis as Ideology Analysis.” *Language and Peace*, eds. Christina Schäffne, Anita L. Wenden, Routledge, 1995, ss. 47-142.
- Van Dijk, T. A. *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction*. Barcelona, 2000.
- Van Dijk, T. A. “18 Critical Discourse Analysis.” *Handbook of Discourse Analysis*, eds. D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton, Oxford: Blackwell, 2003, ss. 352-371.
- Van Dijk, T. A. “Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach.” *Methods of Critical Discourse Analysis*, eds. Ruth Wodak & Michael Meyer, Sage, 2009, ss. 62-86.

Araştırma Makalesi / Research Article

Zeki Velidi Togan'ın *İl* Gazetesinde Yayımlanan Yazıları (1913-1914)*

Emre Özsoy**

Öz

Tarihçi, siyasetçi ve fikir adamı Zeki Velidi Togan, seksen yıllık ömrüne yüzlerce eser sığdırmış bir isimdir. Bugün Türkiye’de, Togan bibliyografyası üzerine çalışmalar yapılmakla birlikte bu sürecin henüz sonuçlanmadığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, Zeki Velidi Togan’ın ilk kalem tecrübeleri sayılabilecek yazıları üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda Petersburg’da yayımlanan *İl* gazetesindeki toplam on iki adet çalışmasının (1913-1914) tanıtımı ve incelenmesi yapılacaktır. Şimdiye kadar Türkiye’de konu edinilmeyen bu çalışmaların alanın ilgililerine sunulması ve Togan bibliyografyasına küçük de olsa bir katkı yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Zeki Velidi Togan, *İl* Gazetesi, Fergana, Tatar Matbuatı, Çarlık Rusya, Ceditçilik.

* Geliş Tarihi: 06 Şubat 2024 – Kabul Tarihi: 11 Eylül 2024

Atıf: Özsoy, Emre. “Zeki Velidi Togan’ın *İl* Gazetesinde Yayımlanan Yazıları (1913-1914).” *bilig*, no. 114, 2025, ss. 117-143, <https://doi.org/10.12995/bilig.7901>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Tarih Bölümü – Ankara/Türkiye
ORCID: 0000-0001-6803-5099, emreozsoy206@gmail.com

Zeki Velidi Togan's Articles Published *II* Newspaper (1913-1914)*

Emre Özsoy**

Abstract

Historian, politician and intellectual Zeki Velidi Togan is a name that has fit hundreds of works into his eighty-year life. Although there are studies on Togan bibliography in Turkey today, it is possible to say that this process has not been concluded yet.

In this study, the focus will be on the writings of Zeki Velidi Togan, which can be considered his first experiences with writing. In this context, a total of twelve of his works (1913-1914) in the *II* newspaper published in Petersburg will be introduced and examined. It is aimed to present these studies, which have not been included in the Turkish academy so far, to those interested in the academy and to make a small contribution to Togan's bibliography.

Keywords

Zeki Velidi Togan, *II* Newspaper, Fergana, Tatar Press, Tsarist Russia, Jadidism.

* Date of Arrival: 06 February 2024 – Date of Acceptance: 11 September 2024

Citation: Özsoy, Emre. "Zeki Velidi Togan'ın *II* Gazetesinde Yayımlanan Yazıları (1913-1914)." *bilig*, no. 114, 2025, pp. 117-143, <https://doi.org/10.12995/bilig.7901>.

** Dr., National Defense University, Military Academy, History Department – Ankara/Türkiye
ORCID: 0000-0001-6803-5099, emreozsoy206@gmail.com

Giriş

XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın ilk çeyreği arasında kalan dönem, Rusya Türkleri adına sosyal, siyasi ve kültürel anlamda modernleşme faaliyetlerine veya Ceditçilik olarak adlandırılan bir aydınlanma hareketine tanıklık etmektedir. Ceditçiliğin dikkat çeken özelliklerinden biri, modernleşme sürecine liderlik edecek aydın kuşağını çok yönlü olarak yetiştirmiş olmasıydı. Ceditçilik ve getirdiği sorumluluklar, Rusya'da yaşanan sosyal ve siyasi değişimlerle birleşerek aydınlara yeni bir misyon ve vizyon yüklemekte, farklı alanlarda öne çıkmalarını beraberinde getirmekteydi. Bu kapsamda Zeki Velidi Togan da çok yönlü oluşuyla dikkat çeken aydınlardan birisiydi. Dolayısıyla onu tarihçi, siyasetçi ve bir fikir adamı olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada; Zeki Velidi Togan'ın 1913-1914 yıllarında *İl* gazetesinde yayımlanan ve şimdiye kadar ele alınmamış yazıları incelenmektedir. Bu kapsamda Kazan Tatarlarına yönelik fikirleri, Fergana ve Buhara bölgesinde İran kaynaklı değişimler hakkındaki düşünceleri ve Rus işgalinin bölgede yarattığı dönüşümlere dair değerlendirmeleri ortaya konulacaktır.

Türkiye'de Zeki Velidi Togan Bibliyografyası Üzerine Yapılan Çalışmalar

Zeki Velidi Togan, haklı bir üne sahip tarihçi, siyasetçi, nihayetinde bir fikir insanıdır. Onun bu özelliği, hakkında çok sayıda çalışmanın yapılmasına neden olduğu gibi ilmi sahada ortaya koyduğu eserleri de alanında bir otoriteye dönüşmesini sağlamıştır. Dolayısıyla, Türkiye özelinde ifade etmek gerekirse, Zeki Velidi Togan, eserleri ve faaliyetleriyle yakından tanınan bir simadır. Pek çok çalışması okuyucu ve araştırmacılarla buluşmakla birlikte külliyyatının eksiksiz olarak ortaya konulma sürecinin devam etmektedir.

Togan bibliyografyası konusunda ele alınacak ilk eser, onun *On Yedi Kumaltı Şehri ve Sadri Maksudi Bey* adlı 1934 yılında yayımlanan çalışmasıdır. Eserin 2 numaralı ekinde yer alan *Müellifin Kısaca Tercümeihali* başlıklı yazıda; “Muhtelif gazete ve mecmualarda Türkçe, Rusça ve Almanca intişar eden siyasi ve içtimai mevzular üzerinde yazdığı makalelerden maada ilmi ve içtimai mevzular üzerinde intişar eden eser ve makalelerinin başlıcaları şunlardır” açıklamasıyla o güne kadar yaptığı ve bir kısmı yayımlanmak üzere bekleyen, toplam 68 çalışmadan oluşan bir listeye yer vermiştir (Validi 55-60). Bir diğer inceleme, doğumunun 120. yılı münasebetiyle 1955 yılında hazırlanan armağan kitabı içerisinde yayımlanmıştır. Uluçay

ve Dickson'un kaleme aldığı *Published Writings of Prof. Zeki Velidi Togan* adlı bibliyografyada 160 eserin zikredildiği görülmektedir. Ayrıca aynı yerde yayımlanmamış eserlerinin listesine de yer verilmiştir (Uluçay ve Dickson XXXIII-L). 2010'da Türk Tarih Kurumu tarafından tıpkı basım olarak yayımlanan bu armağana Togan'ın; *Şura, Mektep, Vakıt, Yıldız* ve *Turmuş* gibi İdil-Ural süreli yayınlarında yayımlanan makalelerinin bir kısmı dâhil edilmiştir (Uluçay ve Dickson XXXIII-XLV).

Togan'ın eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler veren bir diğer çalışma, İnân ve Dickson tarafından hazırlanmıştır. *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın İlmî Çalışmaları* adlı bu makale, Türk Yurdu'nun 1956-1957 yıllarına ait 262, 263 ve 264. sayılarında seri hâlinde yayımlanmıştır.¹ İnân, makalenin hazırlanma sürecinde Dickson ve Uluçay tarafından kaleme alınan Togan bibliyografyasının göz önüne alındığını, fikir ve yorumlarının Dickson'un makalesine dayandığını ifade etmektedir (İnân ve Dickson 337). Çalışmada Togan'ın Rusya'da başlayıp Türkiye ve Avrupa'da devam eden ilmî hayatında; Türk tarihi, filolojisi, etnografyası, edebiyatı ve kültürü üzerine yaptığı akademik incelemelerin bilim dünyası için önemi üzerinde durulmakla kalınmamış, onun yerelde kalmayıp uluslararası camiada da saygı gören bir bilim insanı olduğunun vurgusu yapılmıştır. Ayrıca çalışmalarının içeriğine de değinilmiştir.

Bu başlık altında üzerinde durulması gereken bir diğer bibliyografya ise Tuncer Baykara tarafından hazırlanmıştır. 1985'te *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*'nin 13. sayısında (Ord. Prof. Dr. Ahmed Zeki Velidi Togan Özel Sayısı) yayımlanan çalışmada, Togan'ın eserlerinin sayısının 337'ye ulaştığı görülmektedir (Baykara, "A. Zeki Velidi Togan" 11-31). Bu bibliyografya aynı ismin 1989 yılında Kültür Bakanlığı Yayınları arasında çıkan *Zeki Velidi Togan* adlı kitabında da tam hâliyle yer almıştır (Baykara, *Zeki Velidi Togan* 70-102). Yine 21-26 Aralık 1990'da Togan'ın doğumunun 100. yılı münasebetiyle Ufa'da (Başkurtistan) gerçekleştirilen sempozyumda sunulmuş, *Materialı K İsseledovaniyu Jizni i Tvorçestva* adıyla Rusça olarak yayımlanmıştır (Salikhov, *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan* 11). Ayrıca R. M. Bulgakov ve A. M. Yoldaşbaev tarafından Rusçaya tercüme edilerek 1998'de Ufa'da yayımlanan bu eserde, söz konusu bibliyografya kısmı aynen yer almaktadır (Baikara 79-128).

Bir diğer çalışma, Akhat Salikhov'un, Zeki Velidi Togan üzerine yaptığı *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın Hayatı ve Muhaceretten Evvel Rusya'da Yayımlanmış Eserleri* başlıklı yüksek lisans tezidir. Tezin, Ahmet Zeki Velidi Togan'ın Anavatanında Yayınlattığı Eserlerin Bibliyografyası bölümünde, Togan'ın 1908-1920 yılları arasında kaleme aldığı toplamda 75 çalışmanın kaydedildiği bir liste yer almaktadır (Salikhov, *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan* 13-21). Diğer taraftan bu tez ve içerisinde yer alan bibliyografya bölümünün büyük oranda korunarak farklı yerlerde yayımlandığı görülmektedir. Bu kapsamda, *Zeki Velidi Togan'ın Rusya'daki İlmî Faaliyetleri* adıyla *Zeki Veli Togan Başkurtların Tarihi* adlı eserde küçük değişikliklerle yer almıştır (Togan, *Başkurtların Tarihi* 445-516). Hazırlanan bibliyografya da korunmuştur (Togan, *Başkurtların Tarihi* 464-467). Aynı çalışma, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisinin Aralık 1994 sayısında, *Ahmet Zeki Velidi Togan Bibliyografyası* adıyla Togan'ın vefatından sonra hazırlanan eserleriyle birlikte yayımlanmıştır (Salihov, "Ahmet Zeki Velidî Togan Bibliyografyası" 209-230). Sueda Kapusuz tarafından hazırlanan yüksek lisans çalışmasında ise Togan'ın *Şûrâ*, *Vakit* ve *Süyünbike*'de yayımlanan 1917 Ekim Devrimi öncesindeki ilmî çalışmalarına, yani ilk kalem tecrübelerine yer verilmiş, bu kapsamda 25 adet makalenin Latin harflerine aktarımı yapılmıştır. Söz konusu makaleler, her ne kadar Serkan Acar tarafından hazırlanan Togan bibliyografyasında yer alsa da bir tez içerisinde Türkiye Türkçesine aktarılması, araştırmacıların doğrudan faydalanmasının önünü açmıştır.

Yakın bir zamanda Serkan Acar editörlüğünde Zeki Velidi Togan hakkında yeni ve geniş kapsamlı bir eserin ikinci baskısı yapıldı. *Zeki Velidi Togan: İlmî Hayatı-Eserleri, Siyasî Faaliyetleri-Hatıralar* adlı eser, çok sayıda akademisyenin, Togan'ı farklı cepheleriyle ele alan makalelerinden oluşmaktadır.² Togan hakkında şimdiye kadar yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri olan eserde Acar tarafından hazırlanan Togan bibliyografyası mevcuttur. Bu bibliyografyayı özel kılan nokta, daha önceden yayımlanmış çalışmaları bir araya getirmesi ve eksik olanları tamamlamasıdır. Dolayısıyla Uluçay ve Dickson, Salihov ve Baykara tarafından hazırlanan bibliyografyalar genişletilmiş ve Togan'ın eserlerinin sayısı 381'e ulaşmıştır (Acar 549).

Elinizdeki çalışmanın, yukarıda yer alan bibliyografya ve bu türe yakın incelemelere katkı sağlamak amacıyla hazırlandığı tekrarlanmalıdır.

Bu çerçevede çalışmaya, odaklandığı Togan'ın *İl* gazetesindeki yazıları üzerinden bakıldığı taktirde, gerekçesi daha net anlaşılabilecektir. Salihov'un yüksek lisans çalışması dışında, yukarıda incelenen eser ve makalelerde Togan'ın *İl* gazetesinde yer alan yazılarına yer verilmemiştir (Salikhov, *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan* 14-17). Togan'ın, *İl* gazetesinde 2 adet yazısı seri hâlinde çıkmıştır. Bunlar; 2 sayı *Tatar Edebiyatının Barışı* ve 9 sayı *Türkistan Mektupları* şeklindedir. Salikhov söz konusu çalışmaların sadece ilk sayılarının künyesini kaydetmiştir. Her ne kadar tez çalışmasında “*İl* gazetesinde 1913 yılının 28 Kasım'ında başlayıp 1914'ün 2 Mayıs'ına kadar süren “Türkistan Mektupları” adlı bir yazı dizisi hazırlamıştır” ifadesine yer verse de makalelerin değerlendirilmesine girililmemiştir (Salikhov, *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan* 14, 63). Bununla birlikte 2001 yılında Ufa'da yayımlanan *Nauçnaya Deyatelnost A. Validova v Rossii* adlı eserinde Togan'ın Türkistan seyahati ve *İl* gazetesindeki yazılarına değinmiştir (Salihov, *Nauçnaya Deyatelnost* 108-110). Acar tarafından hazırlanan bibliyografyada da *İl* gazetesi kapsamında iki çalışmayla karşılaşılmaktadır (Acar 549-572). Son olarak Türkiye dışında Togan'ın *İl* gazetesinde çıkan yazılarına yönelik incelemelerde bulunan isim Mahamadjon Abdurahmanov olmuştur. Salihov'a da atıfta bulunduğu iki çalışmasında; Türkistan seyahatinin hazırlığı, gelişimi ve Togan'ın yazıları değerlendirmeye tabi tutulmuştur. (Abdurahmanov, *A. Z. Validi* 61-79; Abdurahmanov, *Nauçnaya Deyatelnost* 128-148).

Doğrudan Zeki Velidi Togan bibliyografyası üzerine hazırlanan veya bu sınıfa dâhil edilmesi mümkün olan yukarıdaki çalışmaların eksik olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bilim bir süreçtir ve ortaya konulanların birbirine olan katkısıyla sonuca ulaşılacaktır. Nihayetinde bu çalışmalar, şimdi okumakta olduğunuz incelemenin nedenini oluşturmuştur. Dolayısıyla bu tablo, bir bakıma Bloch'un; “...Tarihçilik, saatçilik veya marangozluk değildir. Daha iyi bilme yönünde bir çaba, dolayısıyla hareket hâlinde olan bir şeydir” ifadesiyle özetlenebilir (Bloch 55).

İl Gazetesi (1913-1915)

İl gazetesi, 1905 Rus Devrimi sonrasında Rusya Türkleri arasında canlanma gösteren matbuat faaliyetlerinin bir sonucu olarak, fakat ilklere göre daha geç bir tarihte çıkmış Tatar süreli yayınlarından biridir. Petersburg'da yayın hayatına başlayan *İl*, 1913-1915 yılları arasında 89 sayı yayımlanmış, 40.

sayısından sonra Moskova merkezli çıkmaya başlamıştır. Resmî muharriri Ayaz İshakî olup Necip Asrî de aynı görevde bulunmuştur. Remiyef, gazetesinin milliyetçi ve burjuva çizgisinde olduğunu yazmaktadır. Bu tanımlama, daha öncesinde *Tan Yıldızı* gazetesini çıkaran ve sosyalist bir yol takip eden İshakî'nin fikri dönüşümüne dolayısıyla da gazetesinin ideolojik cephesine ışık tutmaktadır (Remiyef 17; Gainanov ve diğerleri 86). İl gazetesinde, Zeki Velidî Togan'ın 1913-1914 yıllarına ait 12 adet yazısı bulunmaktadır. Bunların künyeleri ise şu şekildedir:

1. Zeki Velidî, “Kazan'ın Hazırgı Mevki.” İl, no 1, 22 Oktyabr 1913, ss. 1-2.
2. Zeki Velidî, “Türkistan Mektupları I.” İl, no 6, 28 Noyabr 1913, s. 3.
3. Ahmed Zeki, “Türkistan Mektupları II.” İl, no 7, 6 Dikabr 1913, ss. 1-2.
4. Zeki Velidî, “Türkistan Mektupları III.” İl, no 8, 13 Dikabr 1913, ss. 2-3.
5. Ahmed Zeki, “Türkistan Mektupları IV.” İl, no 11, 10 Gnvar 1914, ss. 2-3.
6. Ahmed Zeki, “Türkistan Mektupları V.” İl, no 13, 23 Gnvar 1914, ss. 2-3.
7. Zeki Velidî, “Türkistan Mektupları VI.” İl, no 18, 1 Mart 1914, ss. 2-3.
8. Zeki Velidî, “Türkistan Mektupları VII.” İl, no 21, 12 Mart 1914, s. 2.
9. Ahmed Zeki, “Türkistan Mektupları VIII.” İl, no 22, 20 Mart 1914, s. 2.
10. A. Zeki, “Türkistan Mektupları VI.” İl, no 26, 2 May 1914, ss. 2-3.
11. Ahmed Zeki, “Tatar Edebîyatının Barışı.” İl, no 27, 11 May 1914, ss. 2-3.
12. Ahmed Zeki, “Tatar Edebîyatının Barışı.” İl, no 29, 31 May 1914, ss. 2-3.

Zeki Velidî Togan'ın İl Gazetesinde Yayımlanan Yazıları

Kazan'ın Hazırgı Mevki

Zeki Velidî Togan'ın İl gazetesindeki ilk çalışması 22 Ekim 1913 tarihinde “Kazan'ın Hazırgı Mevki” (Kazan'ın *Şimdiki Konumu*) adıyla yayımlandı. Togan bu kısa yazısının özünde, Kazan şehrinin ve XIX. yüzyılın sonlarında etkinlikleri giderek artan Tatar aydınlarının Rusya Türkleri arasındaki konumu nedir sorusunun cevabını aramaktaydı. Aslında zihnindeki cevap oldukça açıktı, ağır eleştiriler içeriyordu ve netti; Kazan, hiçbir zaman Rusya Türklerinin millî, medeni ve edebî merkezi olmamış bir şehirdi:

Kazan, uzun süreden beridir Rusya Türklerinin merkezi sanılıyor. Hatta bir oryantalistin rivayetine göre, bu halk [Kazan Tatarları], kendileri [için] “Rusya Müslümanlarının yüzük kaşı” [en değerlisi, kıymetlisi] şeklinde

söylerlermiş. Biz, daha önce yazdığımız bir makalemizde bu fikrin hatalı olduğunu, Kazan'ın Rusya Türklerinin ne medeni ne edebî bir merkezi olmadığını söylemiştik (Velidi, “Kazannın” 1).

Bu kesin ve sert sayılabilecek çıkış, elbette şehrin tamamen fonksiyonsuz olduğu anlamına gelmiyordu. Özellikle hanlık zamanında Kazan'ın merkezî bir konumda bulunduğunu, IV. İvan tarafından işgal edildikten sonra da Rus devletinin doğu halklarını egemenlik altına alma, onlara etki etme konusunda şehrin bir sıçrama noktası vazifesi gördüğünü Togan da kabul etmektedir. Bununla birlikte Kazan'ın bu aracı rolü, coğrafi konumuyla ve çevresindeki Orenburg, Ufa, Samara, Saratov gibi şehirlerin gelişmişlik düzeyiyle de doğrudan ilişkiliydi. Fakat ona göre hâlihazırda bu statü Kazan aleyhine değişmektedir; zira bölgede Kazan dışında yeni merkezler ortaya çıkmış, şehrin siyasi, iktisadi ve maarif yönünden gelişimi duraklamış, dolayısıyla da Rusya Türklerinin millî ve medeni merkezi olmaktan da uzaklaşmıştır. Onun buraya kadar ifade ettikleri, Kazan'ın tarihsel süreçteki değişiminden kaynaklı değerlendirmelerini içermekte olup dikkatlerin çevrilmesi gereken asıl nokta yazının devamında kendisini göstermektedir. Bu aşamada, Kazan Tatar toplumunun ve aydınlarının sert eleştirilere maruz kaldıkları görülmektedir. Togan, bir Tatar gazetesinde doğrudan Tatar aydınları suçlamakta, onların millî yönlerini değerlendirmeye girişmektedir. Togan'ın fikrince Kazan Müslümanları arasında millî hayata yön verecek kabiliyetli kişiler bulunmamakta, millet işlerine önem verilmemektedir. Gazete çıkaran ve toplumda aydın kesim olarak kendisini gösteren kadrolar ise toplumu düşünmekten ziyade kişisel çıkarları için çalışmaktadırlar. Togan'ın çizdiği bu tablo içerisinde Kazan, Rusya Türklerinin millî ve medeni merkezi olma özelliğinden uzaklaşarak, entrikaların gündemden düşmediği, adeta Rus işgali sonrasında ortaya çıkan her alanda geri kalmış durumunu hatırlatan bir merkeze dönüşmüştür. İfadelerine bakılırsa şehir, Rusya Türklerinin bir arada olduğu dönemlerde de bu durumdaydı fakat, toplumdaki entrikalarla ön plana çıkarılmıştı. Dolayısıyla hâlihazırda Rusya Türkleri için ikinci bir millî ve medeni merkez zorunluydu. Zira Kazan'ın mevcut durumu düzelmeyeceği gibi millî hareketlere de zarar verecek bir atmosfer hazırlamaktaydı (Velidi, “Kazannın” 1-2).

Türkistan Mektupları

Zeki Velidi Togan'ın İl gazetesinde yer alan bir diğer çalışması, "Türkistan Mektupları" başlığını taşımakta olup, gazetenin 1913-1914 yıllarına ait sayılarında seri hâlinde çıkmıştır. 1910-1911 yılları, Togan için haklı şöhretinin ilk basamaklarını oluşturan bir zaman dilimi olmuştur. Rus oryantalist çevresiyle kurduğu ilişki, kendisini bilimsel anlamda yetiştirmesi ve bu sürecin bir ürünü olarak genç yaşında ilim âlemine kazandırdığı *Türk-Tatar Tarihi* adlı ilk eseri ve onun üzerinden gelen övgü ve teşvikler, kendi ifadesi ile Türk tarihine bağlanmasını sağlamıştır. Söz konusu eserin geniş yankıları arasında Türkolog Nikolay Federoviç Katanov ve Nikolay İvanoviç Aşmarin'in Kazan Üniversitesi Arkeoloji ve Tarih Cemiyeti'ne bir teklifte bulunması da yer almıştır. Teklif, Togan'ın Türk tarih ve etnografyası üzerine bilimsel çalışmalar yapmak amacıyla Fergana'ya gönderilmesini içeriyordu (Togan, *Hâtıralar* 87-91). Bununla ilgili geri dönüş çok uzun sürmedi ve o sıralarda Kasımiye medresesinde muallimlikle meşgul olan Togan'a, Türk tarihine ait çok sayıda vesika bulacağı Türkistan'a gönderilme haberi Katanov tarafından ulaştırıldı (Togan, *Hâtıralar* 98). Togan'ın 1913'te, Taşkent'te bulunan Türkistan Askeri Gubernatörlük Yönetimi tarafından Türkistan'a davet edildiğinin bilgisi de verilmektedir. Ancak bu davetle ilgili *Hâtıralar*'da herhangi bir kayıt yoktur. Türkistan'a bir davet vardır, fakat bunu yapanlar; *Türk-Tatar Tarihi* eserinden oldukça etkilenen ve eserin ikinci baskısında Türkistan'a ait bahislerin daha geniş yer tutmasını isteyen Aşur Ali Zahirî ve Yunuscan Hacı Ağaliyev'dir. Onlar, eserin yeni baskılarını da düşünerek Türkistan konusunda kendisine yardımcı olabileceklerini belirtmişler ve Togan'ı Fergana'ya davet etmişlerdi (Batur 87; Togan, *Hâtıralar* 92).

Zeki Velidi Togan, 1913-1914 yılları arasında Türkistan'a iki kez ilmî seyahat gerçekleştirmiştir. 1913 sonbaharında başlayıp, Mart 1914'te tamamlanan ilk seyahatinin içeriğiyle ilgili olarak *Hâtıralar*'da şu açıklamaya yer vermiştir:

1914 senesi Mart'ına kadar devam eden bu seyahatte ben Fergana, Semerkand ve Buhara vilayetlerinde yazma eserleri, hususi ellerdeki vesikaları, memleketin iktisadi, tarihi coğrafyası bakımından mühim olan vakıf vesikalarında bazı dinî müesseselerin varidat listelerinde kıymet dalgalarını belirten kayıtları, Fergana Özbek aşiretlerine dair etnografik materyali topladım (Togan, *Hâtıralar* 99).

İlk seyahatinin neticelerinin Vasiliy Vladimiroviç Bartold öncülüğünde Petersburg Bilimler Akademisi ve Avrupa bilim dünyası tarafından taktirle karşılanması ona ikincisinin kapılarını açmıştır. Gaisa Höseienov'un verdiği bilgilere bakılırsa Bartold, Togan'ı Petersburg'da Bilimler Akademisinde yanında istemekte ve ilmî konularında kendisine destek olmaktaydı. Dolayısıyla Türkistan'a ikinci seyahatinde Bartold'un etkisiyle Bilimler Akademisi adına Buhara'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Höseienov 68; Togan, *Hâtıralar* 99-110). *Hâtıralar'daki* kayıtlara göz atılırsa bu seyahatin Haziran 1914 sonlarında tamamlandığı anlaşılmaktadır (Höseienov 66; Togan, *Hâtıralar* 110).

Kanlıdere, “Zeki Velidi Togan'ın Fikrî İnkişafı” adlı makalesinin *İlk İlmi Çalışmaları* adlı bölümünde, Togan'ın Türkistan seyahati hakkında kısa bilgilere yer vermiştir. Her ne kadar İl gazetesinde yer alan yazılarına değinilmese de Türkistan seyahati konusunda başka bir yayın organına daha yazı gönderdiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, Türkistan'daki Müslüman Türk kadınlarının durumu hakkında gözlem ve görüşlerini bildirmiş olduğu bir çalışması *Süyümbike* dergisinde yayımlanmıştır (Kanlıdere, “Zeki Velidi Togan” 43). *Fergana Kadınları Hakkında Nalifkin* adlı bu makalenin yazılış nedeninin, Togan'ın daha Kazan'da iken dergi okurları için Orta Asya kadınlarının maişetleri hakkında yazacağına söz vermesiyle ilgili olduğu aktarılmaktadır (Salikhov, *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan* 65). Togan'ın bu makalesi, bir yüksek lisans tezinde transkript edilmiş, fakat herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır (Kapusuz 103-106).

Her iki seyahat için Togan'ın hayatının ileriki safhasını şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Her şeyden önce onun tarihçi kimliğinde etkili olmuş, bilim dünyasının ilk kez karşılaşacağı kaynakları ortaya çıkarmıştır. Eğer rakamlar doğruysa ilk seyahatinde 72, ikincisinde ise 22 adet el yazması tespit etmiştir (Şigabdinov 305). Bununla ilgili olarak, *Восточные рукописи в Ферганской области* (“Vostoçnie Rukopisi v Ferganskoj Oblasti”) adıyla 1915 yılında bir çalışma yayımlamıştır ve burada 72 adet esere yer vermiştir (Validov, “Vostoçnie”). Seyahate dair notlarının bir kısmının yer aldığı benzer bir çalışmayı ise *Некоторые данные по истории Ферганы XVIII столетия* (Hekotorie Dannie po İstorii Ferganı XVIII) başlığı altında Türkistan Arkeoloji Meraklıları Derneğinin 17 Mart 1914 tarihli toplantısında sunmuştur (Validov, “Nekotorie” 68). Artık Togan, 1917

Devrimi'nde Rusya Türkleri arasında siyasi bir lider olarak öne çıkmadan önce, V. V. Barthold, F. N. Katanov, A. N. Samoyloviç, İ. Yu. Kraçkovskiy, A. Vamberi ve M. Hartman gibi oryantalistler tarafından tanınan bir isme dönüşmüştü (Şigabdinov 307).

Bu ilmî çıktılar dışında Türkistan seyahatinin bir diğer etkisi, Togan'ın siyasi kariyeri üzerine oldu. Mustafa Çokay, Vadim Çaykin, Münevver Karî, Ubeydullah Hoca gibi 1917 Ekim Devrimi yıllarında Türkistan siyasi hareketini yönlendirecek isimlerle tanıştı. Ayrıca IV. Dumâ'da Müslüman Fraksiyonunda bulunan azalara yardımcı olmak amacıyla Ufa temsilcisi olarak Petersburg'a gönderildi. Böylece Togan, Rusya Türklerinin siyasi temsilciliğini üstlenen kadroyu ve çalışmalarını yakından müşahade etme imkânına kavuştu. Bütün bunlar, onun önce *Türk-Tatar Tarihi* adlı eseri, sonrasında ise Türkistan'a yaptığı kısa fakat verimli seyahatinin sonucunda Rusya Türkleri ve Rus bilim camiası arasında adını duyurmasıyla doğrudan ilişkiliydi (Şigabdinov 305-307; Togan, *Hâtıralar* 117).

Zeki Velidi Togan, Türkistan seyahati sonucunda elde ettiği materyalleri yukarıda adı geçen iki çalışma ile bilim dünyasına sundu. Yine *Hâtıralar*'da seyahate dair bazı notlara yer verdi. Bunlar, seyahatin süresiyle kıyaslandığı taktirde çok kısa görünmektedir. Zira, toplam on sayfa kadar yer tutmuş daha çok genel bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte çalışmanın merkezindeki İl gazetesinde daha ayrıntılı bilgilerle karşılaşılmaktadır.

Taşkent: Üç Medeniyetin Kesişme Noktası

Togan'ın Türkistan seyahatine dair ilk gözlemleri Taşkent üzerine yoğunlaşmaktadır. Taşkent, 265 binden fazla nüfusuyla³ *gorod ve şehir* olarak iki kısma ayrılmıştır. *Gorod*'dan kastedilen Rusya'dan getirilen göçmenlerle ilgili olmalıdır. Bu kapsamda o Rus, Alman, Yahudi ve Tatar haklarının şehrin bu bölümünde yer aldıklarını ifade etmektedir. Taşkent'in, *şehir* olarak isimlendirilen ikinci kısmı ise daha çok yerli halkın yaşadığı, hanlıklar döneminin geleneklerini muhafaza eden ve bu yönüyle şehre orijinallik katan yerleşim bölgesidir (Velidi, "Türkistan I" 3). Togan'ın seyahatinden çok kısa süre önce, 1907 sonlarında Türkistan'a ulaşan Rusya Türklerinin ünlü kadısı Abdürreşid İbrâhîm de Taşkent hakkındaki notlarında, şehrin Müslüman ve Rus mahallesi şeklinde ikiye ayrıldığından bahsetmektedir. Rusya kısmı gelişmişliğiyle Avrupalı bir görünüm ve düzenle bezenmişken, Taşkent'in

tam aksi yönde, yüzlerce yıl önceki hâlini muhafaza ettiğini yazmaktadır (İbrâhîm, 41-42). Taşkent'in *şehir* kısmının sakinlerini *Sart Türkleri* oluşturmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Togan, bu kullanım ile *şehirli-ticaretle uğraşan Türkleri* tarif etmekteydi. Fakat bu noktada kendisini şaşırtan bir durum varlığını göstermektedir. Zira, *medeni Türklüğün* temsilcisi olarak gördüğü Sart Türklerinin, farklı bir medeniyetin tesiri altında yok olduğunu gözlemlemiştir.⁴ Bahsedilen İran tesiridir ve notlarında bu konuyla ilgili şu satırlara yer vermiştir.

Avrupa ve Rus seyyahları tarafından Buhara, Semerkand [şehirlerinin] özellikle İran ve Arabistan [tarafında kalan] halklarının tabiiyet ve ahlakları, suret-i maişetleri hakkında çok şey yazılsa da özellikle Taşkent şehrindeki Sart Türklerinin hayatlarına dair o kadar derin malumat verenleri, bunların maişetleri İran ve Tacik halklarının maişetleri ile benzer olduğunu söyleyenleri yok idi. Bundan dolayı ben “şehir” tarafına geçmekle, hayalime gelmeyen bir şeyle karşılaştım. Orta Asya’da medeni Türklükten bahseden Türklerin maişetleri Avrupalıların tasvir ettikleri İran maişetinden ayrı değildi (Velidi, “Türkistan I” 3).

Zeki Velidi Togan, İran tesirini Taşkent’te yaşayan Türklerin hayatının her alanında müşahade etmiştir. Yerli halk, şehrin *gorod* kısmında telefon, tramvay, elektrik gibi farklı gelişmelere kayıtsız kalmakta, eski gelenek ve göreneklerini muhafaza etme gayreti göstermektedirler.⁵ Dahası, İran kültürüne bir bağlılık söz konusudur. Çağatay küçesi-uramı [caddesi] adlı bir yerleşim yerine giren Togan yapıların, insanların giyiminin, hatta evlerde misafirlerin karşılanma usullerinin dahi İranlılara özgü şekillendiğini ifade etmektedir:

Kitaplar, yazma kitaplara bakılarak kopya ediliyor, matbaada basılmıyor, çünkü bu İraniliğin hakikatini yok ediyor. Kitaplarda kullanılan dil İranîçe, öğrencilerin bütün adab-ı muaşeretleri, hocalarının dersleri ve konuştuklarında kullandıkları pek çok söz İranîçe (Velidi, “Türkistan I” 3).

Zeki Velidi Togan, İran medeniyetine ve kültürüne saygı duymakla birlikte Türk halkları üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Onun nazarında; Türklüğün Orta Asya’daki parçasını esir eden bir İran gerçeği söz konusuydu ve bu farklı coğrafyalardaki Türkleri de ulaşmaktaydı (Ahmed Zeki, “Türkistan II” 2). Bu çerçevede İdil-Ural Türklerinin sosyal ve kültürel

hayatına dahi şekil veren bir duruma dikkat çekiyordu. Tatar Türklerinin bir dönem eğitim merkezi olarak Türkistan'ı, Taşkent ve Buhara gibi medreseleriyle ünlü şehirleri tercih ediyor oluşları, Togan'ın eleştirisine uğrayan İran kültürünün taşınmasına neden olmaktaydı (Ahmed Zeki, “Türkistan II” 1).

İran medeniyetinin Türkistan'da yarattığı etkiye bir isim vermek gerekirse, Togan bunu *esrar* şeklinde ifade etmektedir. Özellikle dinî hayatın yaşanmasında ortaya konulan davranışlar, tasavvuf çerçevesinde sürülen hayatlar, onun nazarında karmaşadan ve hayalden başka bir anlam taşımıyordu. Bu eleştiri, Türkistan'daki eğitim konusunu da kapsıyordu. Zira çok sayıda tasavvuf kitabı okumak, dervişlerin ya da fenafillah sırrına erenlerin hayatlarını öğrenmek için koca bir ömür harcanmaktaydı. Togan'a göre eğitim, bir toplumun gelişiminde en önemli parçayı oluşturmakla birlikte bu şekilde pratiğe dökülmesi, bir medeniyet inşasıyla sonuçlanamazdı. Böylesi bir sistem içerisinde harcanan onlarca yılın bir anlamı olmayıp elde edilen şey sadece nihayetsizlik ve hakikatsizlikti (Ahmed Zeki, “Türkistan II” 1).

Taşkent'in bu durumu, Togan'ı olumsuz etkilemiş olmalı ki, Türklüğün ve Türk medeniyetinin merkezi olarak düşündüğü bu coğrafyadaki İran tesiri, Türk kültürünü yok eden bir araca dönüşmüştür. Hâlbuki, *esrar* şeklinde tanımladığı İran kültürü karşısında daha sade, anlaşılabilir, insanı yormayan bir medeniyet bulunuyordu. Bu kapsamda ifade ettikleri, Togan'ın Türk medeniyetine farklı bir pencereden yaklaştığını göstermekle birlikte, bu genç âlimin Türk ve İran medeniyetini nasıl karşılaştırdığını da gözler önüne sermektedir. Togan'ın fikrince, göçebe bir hayat süren Kazaklar veya Sibiryadaki Türk soylu halklar; İran'ın *esrarlı* medeniyetinden uzakta, her şeyiyle açık, kendine özgü bir güzelliği bulunan, özü saf ve hayali unsurlarla dolu olmayan, riyasız, hakikatle dolu, gelenek ve görenek, yaşam şekilleri ve dinleriyle hakiki bir medeniyet sunuyordu (Ahmed Zeki, “Türkistan II” 1-2).

Togan'ın, İran medeniyetine yönelik eleştirileri henüz son bulmamıştır. Onun eleştirisini yaptığı bu tablonun oluşmasında Türkistan'ı yöneten bazı idarecilerin de payı vardır. Bu çerçevede, Yunus Han hakkında yazdıkları dikkate değerdir. Yunus Han, Çağatay hanlarından Hızır Hoca Han'ın torunu İsen Buka'nın oğlu, Babür'ün dedesidir. 1462-1486 yılları arasında

hüküm sürmüş, Taşkent, Sayram, Kaşgar'ı idaresi altına almıştır. Hatta kendisi Mirza Şahrüh döneminde Tebriz ve oradan Anadolu'ya geçmiş, bir müddet burada kalmıştır (Togan, *Umumi Türk Tarihi* 91,526; Roux 45). Togan, Yunus Han üzerinde özellikle durmakta, onun hâkimiyet yıllarında Türkistan toplumunun kültürel bir değişim yaşadığını, hatta buna zorlandığını iddia etmektedir. Zira ona göre Yunus Han döneminde Türkistan genelinde özellikle de Taşkent çevresinde İran medeniyetinin yaygınlaştırılmasına hizmet edilmiştir. Dolayısıyla, Taşkent'in bugünkü İran etkisinde kalmasında ve toplumun Türk medeniyetinden uzak olmasında Yunus Han birincil derecede rol oynamıştır. Yunus Han, idaresi altındaki göçebe Türklerin hayat tarzlarına razı olmamış, onların bu yönleriyle ilim ve maariften uzak kalacaklarını düşünmüş ve şehirlerde yaşamaları gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Togan'a göre ise Türk-Tatarlar için şehirlerde yaşamakla hapisanede kalmak arasında bir fark yoktu (Velidi, "Türkistan III" 2). Yine ifadelerine göre Yunus Han, İran medeniyetini bütün gücüyle Türklere kabul ettirmeye harcamış, nasıl ki Semerkant ve Maverâünnehir bölgelerinde İran medeniyeti Timurlular döneminde yayılmışsa, Sırderya'nın kuzey taraflarına, bilhassa Taşkent çevresinde yayılması ve gelişmesi de Yunus Han ve onun babası döneminde gerçekleşmiştir (Velidi, "Türkistan III" 2). Yunus Han'ın kabri başında duran Togan onu, Türk milletinin örf ve adetlerini zorla değiştiren, giyimlerini İranlılara benzeten ve Türk kadınının duvarlar ardına hapsedilmesini isteyen bir yönetici olarak suçlamıştır (Velidi, "Türkistan III" 2-3). Özellikle bu sonuncusuyla ilgili olarak Kazan merkezli yayımlanan *Süyümbike* dergisine yazdığı makalesinde; Türkistan'daki Türk kadınlarının sosyal alandan kopuk bir şekilde esir hayatı yaşadıklarını, bunun karşısında Tatar ve Başkurt kadınlarının ileri seviyede olduklarını belirtmiş ve şu satırları kaleme almıştır: "Bizim Kazan'da elhamdülillah şimdi insan biçiminde açık yürüyen, açık söyleyen kadınlar çoğalmıştır. Bizim örtülü kadınlarımız (abistaylarımız) da Fergana kadınları ile karşılaştırılamayacak kadar ileri seviyededirler" (Kanlıdere, "Zeki Velidî Togan" 43).

Taşkent seyahati, Zeki Velidi Togan'a İran medeniyetinin bölgedeki Türk halklarını kendi potası içerisinde eritebileceği tehlikesini göstermiştir. Muhtemelen o, bölge nüfusunun yetersiz olduğunu hesaba katarak Türk toplumunun İran tesiri altında yok olacağını düşünüyordu. Bundan kaynaklı olarak da teklif sayılabilecek bir fikir ortaya atıyordu. Togan'a göre Taşkent'in hemen yanı başında bulunan aynı kökten, dilleri birbirine çok yakın Kazak

Türkleri yer alıyordu ve eğer Taşkent'teki Türklerle bir birleşme olursa İran etkisine karşı millî bir güç ortaya çıkartılabilirdi (Velidi, “Türkistan III” 3).

Zeki Velidi Togan, Taşkent üzerindeki İran tesirini kendi penceresinden izah ettikten sonra şehrin siyasi tarihi hakkında kısa bilgiler vermeye yönelmiştir. Taşkent, Togan'ın nazarında eskiye yani hanlıklar dönemine ait özelliklerini muhafaza etmekte, anlaşıldığı kadarıyla zamanın şartlarına uyum sağlayamamış bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Kazan şehrinin seviyesine ulaşamasa da Taşkent'in eğitim, ticaret ve kültür alanındaki merkezliğini yeniden elde edeceğini düşünmektedir (Velidi, “Türkistan III” 2).

Hokand: Rus İşgali ve Değişim

Zeki Velidi Togan, seyahatinin rotasını Taşkent'ten sonra Türkistan'ın bir diğer merkezi Hokand'a çevirmiştir. Hokand hakkındaki ilk izlenimleri de Taşkent'ten farklı olmayıp, iki farklı medeniyetin kendisini karşıladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Hanlık zamanının maddi eserleri, yani sarayları, medreseleri hemen hemen yerli yerinde durmaya devam etmekte, toplumsal hayatın akışında da eski dönemin hatıraları canlılığını korumaktadır. Kadılar ve mirzalar halk üzerindeki etkisini sürdürmekte, halk da ihtimam ve hürmetlerini esirgmeden bu insanların peşinden yürümektedirler. Togan, bölgenin Rus hâkimiyeti altına alınmasının üzerinden yaklaşık kırk yıl geçse de yeni idarenin tesirinin halktan ziyade şehir üzerinde görüldüğünü belirtmektedir. Notlarından anlaşıldığı kadarıyla, Taşkent'te olduğu gibi Hokand'da da bir *Rus kısmı* vücuda getirilmiştir. Burada demiryolları ve yeni binalar kendisini göstermekte, ortaya konulan değişimler Rusça olarak isimlendirilmekte ve Rus ile ilişkilendirilmektedir (Velidi, “Türkistan IV” 2). Togan'ın fikrine bakılırsa, yerli halkın bu değişimlerden uzak kalması, eski zamanın hayat şartlarıyla devam etmelerine veya tamamen Rus tesiri altına girmelerine neden olacaktır. Sadece bu değil hanlık döneminin eğitim ve idaresi çerçevesinde hayat sürmelerini de beraberinde getirecektir. Halk kadıların, mirzaların, müftülerin tesiri altında kalacak sonu ve faydası olmayan medrese eğitimi içerisinde hayatını geçirecek, kadı veya müftü olmak için çaba sarf edecek ve zamanın gerisinde kalmış skolastik eğitimin en ücra köylere kadar taşınmasına sebebiyet verecektir. Bu durum onların medeniyetten uzak kalmalarına neden olurken, başka bir medeniyetin tesiri altında ezilmelerinin de önünü açacaktır. Togan, bu tablonun hem hükümet hem de halk için

faydalı olmayacağını düşünmekteydi ve toplum, Rus hâkimiyeti ile birlikte gelen değişime ayak uydurarak eski hâlinden kurtulmalıydı. Dolayısıyla son yıllarda Çarlık kanunlarının bölgede pratiğe dökülmesini bir başlangıcı olarak görmektedir. O, Hokand Müslümanlarının, Rus maişeti ve kanunlarının tatbik edilmesi hususunda olumlu bir yaklaşım sergilemeleri durumunda kısa zamanda şehrin genel görüntüsünde değişimlerin olacağını, mektep ve medreselerin, camilerin ve diğer yapıların değiştirilip, hanlık döneminden uzaklaştırılacağını ifade etmektedir. Ayrıca yeni hayat inşasında hanlık zamanında toplumu yönlendirenler yerine, Rus yönetimindeki gençlerin kontrolü ele almasını dilerken, halkın hâlâ eski geleneklerle ve zamanın şartlarından kopuk bir şekilde hayat sürmesinin faydalı olmayacağını düşünmektedir (Velidi, “Türkistan IV” 2-3).

Zeki Velidi Togan, seyahat notlarının devamında Hokand hanlığının tarihi hakkında kısa bilgiler vermiş, Buhara hanlığıyla olan savaşlara değinmiş, özellikle de Rus tehlikesinin görmezden gelinmesi üzerinde durmuştur. Kayıtlarında bu sonuncusuyla ilgili olarak halk arasında da geçerliliğini koruyan yanlış bir inanın devamlılığına vurgu yaparak şu satırlara yer vermiştir:

Buhara hanları ile savaşan güçlü Hokand hanları, Rusları bir şey olarak hesaplamıyorlardı. Fütuhât yapmak maksadıyla Rus hâkimiyeti altında bulunan Kazak-Kırgız topraklarına hücum edip, memleketlerini her vakit genişletmekteydiler... Rusların Türkistan'ı hâkimiyet altına alması hakkında yerli halk arasında yayılan hikâyelerde hanlığın sükutu mutlaka “yanlış iş” şeklinde tasvir edilmektedir. Güya hanlığı Rusların büyük gücü yıkmadı; emirlerin, beylerin tedbirsiz ve başsız olmaları [yıktı]. Buna [Hokand'ın Rus hâkimiyeti altına girmesine] bu halkın ve hanların fikir dairesi(nin) o kadar dar ve o kadar akılsız olmaları Hokand hanlığı tarihinin başından sonuna kadar devam edip gelmektedir (Ahmed Zeki, “Türkistan V” 2).

Togan notlarının devamında, Hokand hanlığının sükûtunu incelemeyi sürdürmekte, yaşananlarda hanların da büyük payı olduğunu düşünmektedir. Hanlar ve toplum arasındaki iletişimin zayıflığına değinerek, yönetimde usulsüzlüklerin ve haksızlıkların görüldüğünü, halka köle muamelesi yapıldığını belirtmektedir. Togan'a göre Emir Nasrullah Han, Muhammed Ali Han gibi isimler bu cümleden yöneticilerdi. Hatta daha sonrasında kaleme aldığı bir eserinde Emir Nasrullah'ı; “fevkalade mağrur, asabi, hasta ve mütelevvin, zalim, şehvet için her şeyi feda eden” şeklinde tanımlamaktadır.

Hanlığın içerisindeki kargaşa durumu, ticaret ve tarım gibi alanları olumsuz etkilemiş, dolayısıyla da halkın dışardan yardım beklemesine, handan soğumasına ve hatta ona karşı düşmanlık göstermesine neden olmuştur. Bugün Hokand toplumunun önde gelenleri ve özellikle yaşça büyük olanlar “kafir koluna kaldık” diyerek Rus idaresine bir karşı duruş sergilese de o şu soruyu sormaktadır: “Memleketin hanları bu derece bilgisiz, bozuk ve dar fikirli, bunun üzerine halk onlara düşman olduğu bir durumda, bu hanlıklar nasıl hayatta kalabilir?” (Ahmed Zeki, “Türkistan V” 2-3; Togan, *Bugünkü Türkili* 218). Bunun yanında Rus idaresinin bölgede tesis edilmesiyle, toplumda ahlaki bozulmanın da görüldüğüne dikkat çekmektedir. Her ne kadar uygulamayı doğru bulmasa da hanlık döneminde kadılar tarafından oruç, zekât, namaz gibi İslam’ın gereklerini yerine getirme konusunda bir baskı ve cezalandırma söz konusuydu.⁶ Fakat Rus idaresi bölgede kadınların hükmünü zayıflatıp yeni kanunlar tatbik edildikten sonra, bu ibadetlerin yerine getirilmesinde sorunlar çıkmaktadır. Togan’ın Hokand özelindeki bu gözlemlerinin benzerine Eugene Schuyler’in Türkistan seyahati notlarında da rastlamak mümkündür. Schuyler, her ne kadar Taşkent’i konu edinse de anlaşıldığı kadarıyla Çarlık Rusya’nın bölgeye gelişiyi dinî yaşantıda büyük değişimler olmuştu. Daha öncesinde ibadetlerin yapılması hususunda toplumu kontrol eden reislik kurumunun Ruslar tarafından kaldırılması, camilerin boşalmasına neden olmuştu (Schuyler 158 – 159). Togan’a dönülecek olursa evet belki kamçı veya insanları taşlama cezası bitmiş olabilirdi fakat bu sefer şehirde fuhuşhaneler ortaya çıkmış, toplumda ahlaki bir yozlaşma başlamıştır. Togan bu duruma özellikle yaşlı neslin tepki gösterdiğini daha genç yaştakilerin itibar etmediğini dile getirmektedir (Ahmed Zeki, “Türkistan V” 3). Onun gözlemlerini ünlü Türkolog Vámbéry’nin ifadeleriyle desteklemek mümkündür. Vámbéry 1906 yılında kaleme aldığı bir çalışmada, Rus egemenliğinin Asya’daki toplumsal etkisini tetkik ederken; “alkol ve fuhuş, artık korkunç boyutlara ulaşmış durumda” ifadesini kullanmaktadır. Özellikle alkol tüketiminin arttığını belirtmekle birlikte onu şaşırtan diğeri olmuştur: “Fakat alkolün yayılmasından daha da şaşırtıcı olanı, fuhşun yaygınlaşmasıdır. Eski zamanlarda bunun cezası idamdı, fakat şimdi Rus hükümetinin himayesi altında bu cürüm, tabii ki serbesttir (Vámbéry 59-60). Benzer şekilde Abdürreşid İbrâhîm de “Türkistan Müslümanları cehalet deryasına gark olmuşlar, ahlâk bozukluğu ve içki müptelâlığı süratli bir şekilde artmaktadır”

şeklinde Taşkent'in durumunu kendince özetlemektedir (İbrâhîm 46). Diğer taraftan Togan, kendinden öncekilerin kaleme aldıklarıyla aynı çizgide notlar aktarmakla ve bu olumsuz etkiyi kabul etmekle birlikte Rus idaresinin kurulması üzerinden olumlu bir sonuç da çıkarmaktadır. Ona göre Cengiz, Timur ve onların devamları olarak Şeybaniler döneminde bir millet olarak kendisini gösteren Türkistan, hanlıklar döneminde parçalanmış, dilleri aynı, bir kökten gelen insanlar birbirinden uzaklaşmışlardır. Ancak bu olumsuz hava Rus idaresinin bölgeye gelişiyle birlikte değişmeye başlamıştır:

Rus [Rusya] gelince bunların hepsi bitti. Kamçılar, tabışlar [vergiler] minare başlarından taşlamalar [minareden atarak idam etmek] unutuldu. Halk kendi kimliğini korumaya, kendi içtihadı ile terakki ve tekâmül etmeyi öğrenmeye başladı. Birbirine düşman olan küçük kabileler, halklar, bir dil ve bir din etrafında buluşuyorlar. Birbirini yakından öğrenmeye, tanımaya, eski hayatlarını akıllarına getirmeye çalışıyorlar. “Kafir, Rusluk” önünde “Müslümanlık, Türklük” ortaya çıktı (Ahmed Zeki, “Türkistan V” 3).

Togan'ın bu yorumu, ilk bakışta farklı algılanabilir ancak ifade edilmek istenen; Rusya Türkleri arasındaki millî ve dinî uyanışta Rusya'nın inkâr edilemez etkisinin varlığıdır. Benzer şekilde Yusuf Akçura'nın da Togan ile bu konuda aynı çizgide durduğunu ifade etmek mümkündür. Akçura, Türk Yurdu dergisine ilave olarak yayımlanan *Altun Armağan 2 Türk Kardeşlerimize* adlı çalışmada kaleme aldığı *Türklük* adlı makalesinde Rus idaresinin Türk halkları arasında iktisadi yönden bir canlanma başlattığını ve ulaşım sahasındaki gelişmelerin Türk zümreleri arasında iletişimi, ticareti ve etkileşimi kolaylaştırdığını belirtmektedir. Buradan da “bütün Türklük” fikri doğmuştu. Akçura her ne kadar iktisat ve millî kimlik-milliyetçilik arasındaki bağı açıklasa da hem kendisinin hem de Togan'ın birleştiği nokta; Rus etkisinin, hâkimiyeti altındaki Türk toplumunda yarattığı-neden olduğu değişimlerin, Türk halklarının millî ve dinî kimliklerinin farkındalığına varma konusunda etkili olduğuna kanaat getirmeleri olmuştur. Nitekim milliyet hissine malik aydınlar, bu fikri dönüşümde Osmanlı Türkleri, Rusya ve Rusça aracılığıyla Batı'ya ulaşmışlardı (A. Y. 56-58).

Babür ve Babürname

Seyahat notlarının bir diğer konusunu Babür ve eseri Babürname oluşturmaktadır. Togan ilk olarak Babür'ün kısa biyografisini vermiş;

iktidara gelişi, Şeybani hanlarıyla mücadelesi, kardeşleri ve devlet adamlarıyla olan çekişmesi ve nihayetinde Hindistan Moğol devletini tesis etmesini ele almıştır. O, Babür'ü iki şekilde tanımlamaktadır; *Hâkim Padişah ve Şair Padişah*. Bu tanımlama aynı zamanda Babür'ün, Togan tarafından üzerinde durulan iki yönünü ifade etmektedir. İlk Babür gerek Fergana gerekse Hindistan'daki idaresi sırasında akıllı davranan, yönetim kültürü ve bilgisine sahip, halkını yakından tanımaya gayret eden ve onun rahatı için çalışan bir yönetici olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca kin tutmayan, etrafındakilerin ve ailesindekilerin zararlı faaliyetlerine karşı intikam peşinde olmayan bir idareci olarak gösterilmektedir (Velidi, "Türkistan VI" 2-3). Bu düşünce temelinde o, Babür'ü Orta Asya Türk tarihinde önemli bir yere konumlandırmakta, onu tarihi değiştirebilecek bir hükümdar şeklinde sunmaktadır. Babür'ün Hindistan'a geçişini Türk tarihi için şansızlık olarak değerlendirip kaleme aldıkları da bu düşüncesiyle ilgilidir:

Babür'ün, Hindistan'a gitmesi, bizim tarihimizdeki en büyük bahtsızlıklarımızdan birisidir. Eğer o, Şeybaniler yerinde olsaydı, eğer ondan doğan Hümayun, Ekber ve Cihangir Hindistan'da ortaya koydukları hizmetlerini Orta Asya'da yapmış olsalardı, Orta Asya tarihi ihtimal tamamen başka bir vaziyette olurdu (Ahmed Zeki, "Türkistan VIII" 2).

Zeki Velidi Togan'ın üzerinde durduğu bir diğer konu Babür'ün edebî kimliğidir, ki ona göre şöhretini de bu özelliği kazandırmıştır. Bu noktada Babürname'nin tarihi kıymetine ve çok az da olsa içeriğine değinen Togan, daha çok dil ve üslubunu öne çıkararak; Babür'ü, dilini koruyan, yazdıklarını halkın da anlayacağı bir üslupla ifade eden millî bir edip olarak nitelendirmiştir. Burada bir karşılaştırma da yaparak, dil konusu çerçevesinde Babür hakkında şu satırları kaleme almıştır:

Babürname'de Farsça sözler çok, fakat burada Sartça ve Buhara taraflarındaki Özbekçe kadar Türkçe kelimeleri kullanmadan [veya Türkçeyi] Farsça ile bozma(k) yok. Bunun yanında Babürname'de bugünkü Türk lehçelerinde bulunup, kullanılan ya da unutilan eski sözler, edebî ibareler [var]. Doğru bir imla, Türk dilinin özüne mahsus edebî bir güzellik var. Hindistan'a giderek bir devlet kuran bu Tatar hanı, bütün vücuduyla Türktür, başından ayağına kadar Türk deyip, Türklüğü ile övünmekte. O, edebiyatın en güçlü yerine [zirvesine] varsa da ruhunu, öz dilini bozmuyor, yok etmiyor, ana dilin(e), ana dilinin güzelliğine Farsça ile [katarak] cinayet işlemek istemiyor. Bunun

gibi hissiyat, hâlihazırdaki Sart ve Özbek şairlerinde, Hokand'da yok. Bunlar nazarında dil ne kadar anlaşılabilir olursa, o kadar ilim çok görünmekte, dilde Farsça sözler, Farsça ibare ve cümleler ne kadar çok kullanılırsa, o kadar güzel ve edebî olmaktadır (Velidi, "Türkistan VII" 2).

Togan'ın Türkistan seyahatine dair notları burada son bulmaktadır. Elbette bu notların tarihi kıymeti, Togan bibliyografyasına katkısı ve ilim camiasında nasıl karşılanacağı hususu önemli olmakla birlikte bir konuya dikkat çekmek gerekmektedir. Togan, notlarında bir taraftan Rus idaresinin toplumsal zararları üzerinde dururken, diğer taraftan da aynı idareden kaynaklı olarak ortaya çıkan ve çıkacak olan ileri yönlü dönüşümlerden bahsetmektedir. Bu noktada soru tam olarak şöyledir; acaba Togan, bir Rus kurumu tarafından bölgeye gönderilmesini göz önünde tutarak, notlarını kaleme alırken herhangi bir baskı hissetmiş olabilir mi? Yani zihninde olanı kâğıda dökmekten imtina etmiş olamaz mı? Bu soruya *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi* adlı eserinde mevcut bir kesit üzerinden cevap vermek bir dereceye kadar mümkün görünmektedir. Togan, 1910 sonrasında, fakat 1917 Ekim Devrimi'nden önceki süreçte Türkistan Türklerinin oluşturmaya çalıştıkları siyasi yapılanmalardan bahsederken şöyle yazmaktadır:

...1913 yılında Semerkant'ta Mahmud Behbudî ve Şakir Muhtârî, 1913 yılı seyahatim dolayısıyla Fergana'dan ben ve bazı arkadaşlarım, Türkistan'daki millî hareketleri bir gizli siyasi cemiyetin idaresi altına almaya çalıştık. Fakat tecrübesizlik ve yazıların hükümet eline geçmesinden doğan fazla korku, program ve nizamnamelerin muayyen bir surette tespitine engel oldu. Bununla beraber 1914 yılında Hokand'ta bir dergi kurmak dolayısıyla yapılan mektuplaşmalarda tespit olunan şu üç madde, o zaman bazı Ferganalı yoldaşlarımız için program ve neşriyatta esasi umde işini görmüştür:

1. Sibiryâ demiryolları hattıyla Afganistan ve İran sınırı arasında yaşayan bütün yerli ahalinin, hukuk ve vergilerde Ruslarla müsavatı,
2. Göçebe Müslümanlar yerleştirilmeden ve oturak Müslümanlara toprak verilmeden önce Rus göçüne yol verilmemesi,
3. Asrî maarifin yayılması (Togan, *Bugünkü Türkili* 355).

Alıntılanan ifadelerin, seyahatten ve Ekim Devrimi'nden çok sonra, yani Togan'ın Türkiye döneminde yazıldığı unutulmamalıdır. Bununla birlikte bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. İlki, yukarıda verilen soru

çerçevesindedir ve Togan'ın, notlarını kaleme alırken Rus idaresini göz önünde bulundurmuş olma ihtimalinin çok yüksek olduğudur. Dolayısıyla Togan'ın yazmadığı, daha doğrusu yazamadığı durumların varlığı kendisini göstermektedir. Yerli halkın Ruslar karşısındaki eşitsizliğinden, Rus göçmenlerin Türkistan'a yerleştirilmesinden ve yine onların topraktan mahrum bırakılmasından rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Fakat o, olası bir Rus engeline veya zararına karşı, Türkistan'da karşılaştığı tabloyu notlarında tam olarak göstermemiş/gösterememiştir denilebilir. Seyahatinin, bilimsel bir amaçla gerçekleştirilmesinin bu konular üzerinde durmasına engel olma olasılığı da akıllara gelebilir. Bir sonuç ise Togan'ın ileride ısrarla savunacağı topraklı muhtariyet düşüncesinin daha o yıllarda kendisini göstermiş olma iddiasıdır. Zira 1917 Mayıs'ında düzenlenen Bütün Rusya Müslümanları Kongresi'nde muhtariyet kararına sarılması, Türkistan'daki Türklerin nüfuslarıyla ilgili raporlar sunması, Tatar siyasetinin kültürel muhtariyet teklifine karşı Türkistan liderleriyle birlikte hareket etmesi bunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Nitekim o, muhtariyet meselesi üzerinde dururken hem kendisi hem de Türkistan ve Kazaklar için millî meseleyi; toprakların Rus muhacirlere verilmesine ve devletleştirilmesine karşı mücadele etmek şeklinde tanımlamaktadır (Togan, *Bugünkü Türkili* 351).

Son olarak şu soru da sorulmalıdır: Togan, *On Yedi Kumaltı Şehri ve Sadri Maksudi Bey* adlı çalışmasına ek olarak dâhil ettiği bibliyografyada İl gazetesinde çıkan yazılarına neden yer vermemişti? Gerçi 1909 yılında ilk çalışmalarının görüldüğü İdil gazetesi de yoktu, fakat İl gazetesi özelinde farklı bir durum olabilir miydi? Kendisini ilim dünyasına tanıttacak Türkistan seyahatine dair notlarının listeye dâhil edilmemesi sıradan bir unutkanlık mıydı? Yoksa Kanlıdere'nin de bahsettiği şekilde İl gazetesine kızarak, "yazmaya tövbe etmesiyle" mi ilgiliydi? (Kanlıdere, *Sosyalizmden Türkçülüğe* 36). Yahut bir Tatar-Başkurt mücadelesinin sonucu olarak sonraki yıllarda tecrübe edilmiş süreçlerin bir yansıması mıydı? Bununla birlikte bütün bu soruların tek başına hiçbir değeri de olmayabilir. Hatta magazinsel olarak da yorumlanabilir. Ancak, Togan'ın Kazan Tatar siyasi ve kültürel hareketinden ayrılışının köklerinin İl gazetesi yıllarına dayandığına dair bir cevaba yardımcı olması, durumu değiştirebilir. Böyle bir durumda Gündoğdu'nun, *Türklerin Tanıklığında Rusya'da Devrim Süreci* başlıklı makalesinde, Togan'ın, Tatar siyasi hareketinden kopuşunun ilk gerçek

örneği olarak 1917 Şubat Devriminin düşünülebileceği ifadesi daha gerilere götürülebilir (Gündoğdu 34).

Sonuç

Zeki Velidi Togan'ın İl gazetesinde yer alan yazıları, özellikle Türkistan mektupları dizisi, ilk kalem tecrübeleri olarak öne çıkmakta ve ilmî hayatının daha ilk evresinde, Türkistan toplumu hakkındaki fikirlerini gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla bu çerçevede çalışmalar yapan veya yapmak isteyenler için yeni kaynakların sunulması söz konusudur.

Togan'ın Kazan şehrini ve Tatarları kaleme aldığı ilk yazısına yönelik; onun daha sonraki süreçte, özellikle 1917 Ekim Devrimi döneminde Başkurtların lideri olarak siyasi bir kimliğe dönüşme aşamasında, Tatarlara karşı tutum ve davranışlarının izlerini taşımaktadır değerlendirmesi yapılabilir. Tatar aydınlarını millî çıkarlar konusundaki zayıflıklarıyla suçlaması, toplumu ve Kazan şehrini ise medeni yönden değerlendirmesindeki sert tutumu, sonraki yıllarda ortaya çıkacak davranışlarının temelini oluşturmuştur iddiasını beraberinde getirmektedir.

Türkistan Seyahati başlıklı yazı dizisi, onun Türkistan ve Türklük konusunda genç yaşlarda bir hassasiyete sahip olduğunu göstermektedir. Bu notları farklı kılan nokta ve belki de en önemlisi, bir medeniyet karşılaştırması yapmış olmasıdır. Bu çerçevede Türk, Rus ve Fars medeniyetlerinin Türkistan üzerindeki etkisine değinmiş, ilmî hayatının bu ilk evresinde, Türkistan toplumu hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. İran ve Türk medeniyetini karşılaştırdığı notlarında sık sık bölgede Türk kültürünün, Türk dilinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını ifade etmesi oldukça değerlidir. Yine Kazak Türkleri ile Taşkent'te sakin Türklerin birleşmesini Fars etkisine karşı kurulabilecek millî bir direniş olarak görmesi de bu endişeden kaynaklanmış olmalıdır. Diğer taraftan Türkistan'ın Rus hâkimiyeti altındaki dönüşümünü, farklı bir açıdan yorumladığını söylemek mümkündür. Aslında bu noktada iyi bir analiz yaptığını söylemek doğru olacaktır. Bu kapsamda, Ruslarla birlikte gelen değişimi negatif ve pozitif yönleriyle değerlendirmiş, Türkistan'ın geleceği adına bir anlamda nasıl pragmatist davranılacağını ortaya koymuştur. Rusya'nın Türkistan üzerindeki etkisini Togan gibi dönemin diğer aydınlarının hayatlarıyla ilişkilendirmek yahut aralarında bir benzerlik kurmak mümkün olabilir

mi sorusu sorulabilir. Şöyle ki dönemin aydınları, eğitim başta olmak üzere pek çok yönden Rusya'dan yararlanmış, ondan etkilenmiş ve bazı karakterlerini bu kaynaktan almıştır. Diğer taraftan bu etkileşim, Rus hâkimiyeti ve Rus kültürünün yok ediciliği karşısında kendilerini tanıma ve korumaları noktasında onlara yardımcı olmuştur. Türkistan toplumunun da Togan'ın belirttiği şekilde millî kimlik inşasında Rus etkisini pozitif yönde kullanması, bu çerçeve de yorumlanabilir. Ancak burada Rus işgal ve istila hareketinin meşruluğunu iddia etmek gibi bir durum asla söz konusu değildir. Togan'ın Rus hâkimiyeti altında Türkistan'da ileri yönde bir hayat tarzı inşa edilebileceği fikrini ortaya koyması gayet doğaldır. Onun bu çıkışı yenileşme, modernleşme ya da adına ne denirse densin, Çarlık hâkimiyeti altında yaşayan Türklerin Rus ve Rusya kaynaklı veya onun üzerinden gelen Batı fikrini tatbik etmelerini göstermektedir. Yani Togan da çağdaşı diğer aydınlar gibi toplumlarındaki geri kalmışlığın nedenlerini az ya da çok çözmüş, zamanın gerekleriyle donanmanın zarureti anlamış bir zihin olarak belirmektedir. Hanlık zamanının adet ve geleneklerinin, programsız eğitim işlerinin, toplumun kanunsuz şekilde yönetilmesinin zararlarından bahsetmesi doğrudan bu durumla ilgilidir. Bununla birlikte kültür, dil, din ve daha genel kapsamda Türk medeniyetinin varlığını muhafaza etme çabası, buna yönelik tehlikeler konusunda uyarılar yapması, onun Rusya eliyle gelen değişimleri istemesiyle tezatlık göstermemektedir. Bu noktada Togan, tam da döneminin diğer aydınlarıyla aynı konumda yer almaktadır. Örneğin, İsmail Bey Gaspralı'nın Rus okullarından gelecek faydayı topluma aktarmaya çalışırken, bir yandan da Türk halkları için ortak edebî dil oluşturma gayreti bu kapsamda değerlendirilebilir. Aslında onun 1917 Ekim Devrimi sonrasındaki süreçte Başkurtları veya Türkistan'ı topraklı muhtariyet çizgisinde görmek istemesi de Türkistan seyahati sonucunda şekillenen fikirleriyle yakından ilgili olmalıdır. Nitekim böyle bir idari yapıda Rusya tarafından gelecek etkilerin tesiri azalacak, bunun karşısında Türk halklarının millî kültür ve kimlikleri canlı kalacaktır.

Son olarak, elinizdeki çalışma Togan bibliyografyasına bir katkı amacıyla hazırlanmış olup, onun başka çalışmalarının da olabileceği iddiasını yeniden gündeme getirmektedir. 1905 Ekim Devrimi sonrasında Rusya Türkleri arasında kendisini gösteren matbuat faaliyetleri, sayıları yüzlere ulaşan gazete ve dergiler göz önüne alınıp araştırmalar yapıldığı taktirde Togan'ın yeni makaleleriyle karşılaşmak sürpriz olmayacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklamalar

- 1 Bu çalışma, *Türk Yurdu*'nda şu künye ile yayımlanmıştır: Abdülkadir İnan ve Martin Dickson. "Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın İlmî Faaliyetleri." *Türk Yurdu*, sayı 262, Kasım 1956, ss. 337-345; sayı 263, Aralık 1956, ss. 413-420.; sayı 264, Ocak 1957, ss. 499-504.
- 2 Söz konusu çalışmanın ilk baskısı aynı isimle Akçağ Yayınları'ndan çıkarken, Kronik Kitap tarafından yayımlanan ikinci baskıya Prof. Dr. Sübidey Togan ve Dr. Emir Öngüner'in yazıları eklenmiştir.
- 3 Togan, *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi* adlı çalışmasında, Taşkent'in 1910 yılındaki nüfusunu 201.191 olarak vermekte, bunun 54.000'inin Ruslardan oluştuğunu belirtmektedir (Togan, *Bugünkü Türkili* 264).
- 4 Togan, *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi* adlı eserinde de Türkistan'daki, bilhassa Taşkent üzerindeki Fars etkisinden sıklıkla bahsetmektedir. Yıllar sonra yazdığı şu ifadeler, Türkistan seyahatindekilerden farklı değildir. Bu durum, onun objektifliğine de işaret etmektedir: "Türkistan'ın eski medeniyetinin hâмили olan şehir Türklerinde, bilhassa Taciklerde hastalık şeklini alan taassup, çürümüş eski İslâm-İran medeniyetiyle gurur duymak, "Uruğlu Özbekler"de görülmemektedir" (Togan, *Bugünkü Türkili* 275).
- 5 1910'da Türkistan seyahatine çıkan William Eleroy Curtis, Taşkent'in, Ruslarla sakin bölgesi hakkında ayrıntılı bilgiler vermekte, burada bir Rus kültürünün inşa edildiğinden bahsetmektedir. Özellikle Rus subay ve sivil görevlilerin çocukları için çok sayıda eğitim kurumunun tesis edildiğini, elektrik, telefon, su sistemi gibi ağların şehrin her yerine hatta yerli sakinlerin yaşadığı bölgelere dahi ulaştırıldığını ifade etmektedir (Curtis 266-267).
- 6 Ármin Vámbéry, Togan'ın aktardıklarına benzer şekilde Rus gücünün bölgeye hâkim olmasıyla birlikte değişen durum hakkında, Rus idarecilerin gözlemlerine dayanarak şu cümleleri yazmaktadır: "...Her gün kılınacak beş vakit farz namaz, namaz için gerekli olan abdest, Ramazan ayında tutulan oruç ve İslâm'ın diğer emirleri nadiren yerine getirilmektedir. İşanlar (şeyhler) ve dervişler artık eskiden gururlandıkları itibara ve nüfuza sahip değildirlər" (Vámbéry 91).

Kaynaklar

- A. Y. "Türklük." *Altun Armağan 2 Türk Kardeşlerimize*. Matba-i Hayriye ve Şürekası, 1329, ss. 46-64.
- Abdurahmanov, Mahamadjon. *A. Z. Validi: Poisk İstokov İstoriko-Duhovnogo Naslediya Turkestana*. Yangi Asr Avlodi, 2000.
- Abdurahmanov, Mahamadjon. *Nauçnaya Deyatelnost A. Z. Validova v Turkestane*. İzdatelstvo Fan, 2004.
- Acar, Serkan. "Zeki Velidi Togan Bibliyografyası." *Zeki Veli Togan: İlmi Hayatı-Eserleri, Siyasî Faaliyetleri-Hatıralar*, ed. Serkan Acar, Kronik Kitap, 2023, ss. 549-572.
- Ahmed Zeki. "Türkistan Mektupları II." İl, no. 7, 6 Dikabr 1913, ss. 1-2.
- Ahmed Zeki. "Türkistan Mektupları V." İl, no. 13, 23 Gnvvar 1914, ss. 2-3.
- Ahmed, Zeki. "Türkistan Mektupları VIII." İl, no. 22, 20 Mart 1914, s. 2.
- Batur, Ahsen. "Zeki Velidi Togan ve Vasiliy Vladimiroviç Bartold." *Zeki Velidi Togan İlmi Hayatı-Eserleri – Siyasî Faaliyetleri-Hatıraları*, ed. Serkan Acar, Kronik Kitap, 2021, ss. 85-92.
- Baikara, Tundjer. *Zaki Validi Togan*. Çev. R. M. Bulgakova, A. M. Yoldaşbaeva, Kitap, 1998.
- Baykara, Tuncer. "A. Zeki Velidi Togan (1890-1970) Bibliyografyası (Bibliography)." *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, no. 13, 1985, ss. 11-31.
- Baykara, Tuncer. *Zeki Velidi Togan*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Bloch, Marc. *Tarih Savunusu veya Tarihçilik Mesleği*. Çev. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, 2018.
- Curtis, William Eleroy. *Asya'nın Kalbi Türkistan*. Çev. Resul Şahsi, Divan Kitap, 2023.
- Gainanov, R. R. ve diğerleri. *Tatarskaya Periodičeskaya Peçat Naçala XX Veka*. İzdatelstvo Milli Kitap, 2000.
- Gündoğdu, Abdullah. "Türklerin Tanıklığında Rusya'da Devrim Süreci." *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*, ed. Yunus Koç ve Mikail Cengiz, Hacettepe Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2018, ss. 21-36.
- Höseienov, Gaisa. *Ehmetzeki Velidi Tugan*. Başkort Ensiklopediyasını Gilmî Neşriyatı, 2000.
- İbrâhîm, Abdürreşîd. *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İslâmiyet'in Yayılması*. Çev. Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, 2019.
- İnan, Abdülkadir, ve Martin Dickson. "Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın İlmi Faaliyetleri." *Türk Yurdu*, no. 262, Kasım 1956, ss. 337-345.

- İnan, Abdülkadir, ve Martin Dickson. "Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın İlmi Faaliyetleri." *Türk Yurdu*, no. 263, Aralık 1956, ss.413-420.
- İnan, Abdülkadir, ve Martin Dickson. "Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın İlmi Faaliyetleri." *Türk Yurdu*, no. 264, Ocak 1957, ss. 499-504.
- Kanlıdere, Ahmet. "Zeki Velidi Togan'ın Fikrî İnkişafı." *Zeki Velidi Togan İlmi Hayatı-Eserleri – Siyasî Faaliyetleri-Hatıraları*, ed. Serkan Acar, Kronik Kitap, 2021, ss. 25-53.
- Kanlıdere, Ahmet. *Sosyalizmden Türkçülüğe Kazanlı Ayaz İshaki*. Ötüken Yayınları, 2019.
- Kapusuz, Sueda. *Zeki Velidi Togan'ın Rusya'da (Şûrâ, Vakit ve Süyün Bike'de) Yayımlanan Makaleleri: İnceleme ve Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.
- Remiyef, İ. *Vakıtlı Tatar Matbuatı (1905-1925)*. Gejur Matbaası, 1926.
- Roux, Jean Paul. *Büyük Moğolların Tarihi*. Çev. Lale Arslan Özcan, Kalbacı Yayınları, 2008.
- Salihov, A. G. *Nauçnaya Deyatelnost A. Validova v Rossii*. İzdatelstvo Gilem, 2001.
- Salihov, Ahat. "Ahmet Zeki Velidî Togan Bibliyografyası." *Türk Dünyası Araştırmaları*, no. 93, Aralık 1994, ss. 209-230.
- Salikhov, Akhat. *Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın Hayatı ve Muhaceretten Evvel Rusya'da Yayımlanmış Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997.
- Schuyler, Eugene. *Türkistan: Batı Türkistan, Buhara ve Kulca Seyahat Notları*. Çev. Firdevs Çetin, ve Halil Çetin, Paradigma Yayınları, 2007.
- Şigabdinov, Rinat Naçmetdinoviç. "Rusya Türkleri arasında Zeki Velidi Togan: Bir Âlimin Siyasî Faaliyetleri." *Zeki Velidi Togan İlmi Hayatı-Eserleri – Siyasî Faaliyetleri-Hatıraları*, ed. Serkan Acar, Kronik Kitap, 2021, ss. 303-351.
- Togan, A. Zeki Velidi. *Bugünkü Türkî Türkistan ve Yakın Tarihi*. Enderun Kitabevi, 1981.
- Togan, Zeki Velidi. *Başkurtların Tarihi*, Türksoy Yayınları, 2003.
- Togan, Zeki Velidi. *Hâtıralar*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Togan, Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İş Bankası Yayınları, 2019.
- Uluçay, Çağatay, ve Martin B. Dickson. "Published Writings of Prof. Zeki Velidi Togan." *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, ss. XXXIII-L.
- Validi, Ahmet Zeki. *On Yedi Kumaltı Şehri ve Sadri Maksudi Bey*. Burhaneddin Matbaası, 1934.
- Validov, A. Z. "Nekotorie Dannie po İstorii Ferganı XVIII Ctoletiya." *Protokolı Zasedanii i Soobşeniya Çlenov Turkestanskogo Krujka Lyubitelei Arveologii*. 1916, ss. 68-86.

- Validov, A. Z. “Vostoçnie Rukopisi v Ferganskoi Oblasti.” *Zapiski Vostoçnago Otdeleniya İmperatorskago Russkago Arheologičeskago Obşestva*. T. 22, 1915, ss. 303-320.
- Vámbéry, Ármin. *Doğu Ülkelerinde Batı Kültürü*. Çev. Ali Fahri Doğan, Yedisi Yayınları 2021.
- Velidi, Zeki. “Kazan'ın Hazırgı Mevki.” *İl*, no. 1, 22 Oktabr 1913, ss. 1-2.
- Velidi, Zeki. “Türkistan Mektupları I.” *İl*, no. 6, 28 Noyabr 1913, s. 3.
- Velidi, Zeki. “Türkistan Mektupları III.” *İl*, no. 8, 13 Dikabr 1913, ss. 2-3.
- Velidi, Zeki. “Türkistan Mektupları IV.” *İl*, no. 11, 10 Gnvar 1914, ss. 2-3.
- Velidi, Zeki. “Türkistan Mektupları VI.” *İl*, no. 18, 1 Mart 1914, ss. 2-3.
- Velidi, Zeki. “Türkistan Mektupları VII.” *İl*, no. 21, 12 Mart 1914, s. 2.

Araştırma Makalesi / Research Article

Türk Cumhuriyetleri’nde Üniversite Gençliğinin Aile ve Evlilik Kurumuna İlişkin Değer ve Tutumları*

Ebulfez Süleymanlı**

Hüseyin Doğan***

Aigerim Ashimova****

Öz

Bu çalışma, Türk Cumhuriyetleri’nde üniversite gençlerinin aile ve evlilik kurumuna yönelik tutumlarını ampirik düzeyde belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nicel yöntem ve anket tekniği ile yürütülmüş olup, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan ve Rusya Federasyonu’na bağlı Başkurdistan Cumhuriyeti’nde lisans düzeyinde öğrenim gören 6.689 üniversite öğrencisini kapsamaktadır. Elde edilen bulgular, hızlı toplumsal dönüşümlere ve zihinsel değişimlere rağmen, üniversite gençliğinin aile ve evlilik kurumunu hâlâ toplumsal yapının temel bir unsuru olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Özbekistan hariç, öğrencilerin büyük çoğunluğu görücü usulü evliliğe karşıdır. Ayrıca, gençlerin evlilik tercihlerinde aile onayına yüksek oranda önem verdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, aile değerlerinin gücünü sürdürdüğünü göstermektedir. Üniversite müfredatına aile ve evlilikle ilgili derslerin dâhil edilmesi önerilmektedir. Gelecek araştırmalarda, bu tutumların sosyo-kültürel değişim süreçleriyle bağlantılı olarak niteliksel yöntemlerle incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türk Cumhuriyetleri, aile, evlilik, üniversite öğrencileri, gençler.

* Geliş Tarihi: 11 Eylül 2023 – Kabul Tarihi: 9 Ekim 2024
Atf: Süleymanlı, Ebulfez, Hüseyin Doğan, ve Aigerim Ashimova. “Türk Cumhuriyetleri’nde Üniversite Gençliğinin Aile ve Evlilik Kurumuna İlişkin Değer ve Tutumları.” *bilig*, no. 114, 2025, ss. 145-173, <https://doi.org/10.12995/bilig.7645>.

** Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü - İstanbul/ Türkiye ORCID: 0000-0003-1894-5232, ebulfez.suleymanli@uskudar.edu.tr

*** Sorumlu yazar; Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Patnos Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü – Ağrı/Türkiye ORCID: 0000-0002-0375-8437, shuhuseyindgn@gmail.com

**** Doktora Öğrencisi, L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi – Astana/Kazakistan ORCID: 0000-0002-0524-8377, a6imova_aigerim@mail.ru

Values and Attitudes of University Youth Toward Family and Marriage Institutions in Turkic Republics*

Ebulfez Süleymanlı**

Hüseyin Doğan***

Aigerim Ashimova****

Abstract

This study aims to empirically examine the attitudes of university youth in the Turkic Republics toward the institutions of family and marriage. The research employs a quantitative method and survey technique, including 6,689 undergraduate students from Azerbaijan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Türkiye, Uzbekistan, and the Republic of Bashkortostan (Russian Federation). The findings indicate that, despite rapid societal transformation and ideological shifts, university students still perceive family and marriage as fundamental components of the social structure. In all countries except Uzbekistan, the majority of students oppose arranged marriages. It was also found that young people place significant importance on family approval when choosing a spouse. These findings suggest that family values continue to hold strong. It is recommended that courses on family and marriage be integrated into university curricula. Future research is encouraged to explore these attitudes in greater depth using qualitative methods, especially in relation to processes of socio-cultural change.

Keywords

Turkic Republics, family, marriage, university students, youth.

* Date of Arrival: 11 September 2023 – Date of Acceptance: 9 October 2024

Citation: Süleymanlı, Ebulfez, Hüseyin Doğan, and Aigerim Ashimova. "Türk Cumhuriyetleri'nde Üniversite Gençliğinin Aile ve Evlilik Kurumuna İlişkin Değer ve Tutumları." *bilig*, no. 114, 2025, pp. 145-173, <https://doi.org/10.12995/bilig.7645>.

** Prof. Dr., Üsküdar University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology – İstanbul/Türkiye ORCID: 0000-0003-1894-5232, ebulfez.suleymanli@uskudar.edu.tr

*** Corresponding author; Asst. Prof., Ağrı İbrahim Çeçen University, Patnos Social Work College, Department of Social Work – Ağrı/Türkiye ORCID: 0000-0002-0375-8437, shuhuseyindgn@gmail.com

**** PhD Student, L.N. Gumilyov Eurasian National University – Astana/Kazakistan ORCID: 0000-0002-0524-8377, a6imova_aigerim@mail.ru

Giriş

Hayatın her alanının dijital teknolojilerin etkisi altında kaldığı, iletişimin ve kültürel etkileşimin küresel ölçekte yaşandığı yeni dönemin dinamikleri, toplumsal yapı unsurlarının tümünü etkilemekte ve toplumsal yapıların değişerek yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Keskin dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde, geleneksel ve kültürel özgünlükler, farklılıklar ve değerler sorgulanabilir hâle gelmekte, yaşanan bu değişimlerden, toplumsal yapının diğer üniteleri gibi, aile ve evlilik kurumu da etkilenmektedir (Turğut 93). Duran, Türkiye aile yapısının geleceğine yönelik değerlendirmelerinde kültürel dönüşümlerin etkisine dikkat çeker (150). Küresel değerlerin ön plana çıkmasıyla süregelen bu hızlı değişimler, aynı zamanda ailenin temel işlevlerini ve aile içi ilişkileri de etkilemektedir ve bunun da bir sonucu olarak, günümüzde ailenin geleceği konusunda çok yoğun tartışmalar yaşanmaktadır.

Aile kavramı farklı şekillerde tanımlansa da, çoğu kuramcı, “aynı mekânda yaşayan, iki ya da daha fazla bireyin duygusal bağlarla bağlı olduğu ve sosyal rollerin paylaşıldığı” bir yapı olduğu konusunda uzlaşır (Hallaç ve Öz 142). Toplumun en eski kurumlarından biri olan aile ve evlilik, toplumsal değişimlerle birlikte dönüşerek yeni tanımlar kazanmıştır. Günümüzde multidisipliner araştırmalar, yalnızca kan bağına dayanmayan, sosyal ilişki ağına odaklı aile biçimlerini de ele almaktadır (Pehlivan 9). Aile terminolojisi ve algısı, siyasi, ekonomik ve sosyal sınıfların ötesinde, Bourdieu’nün “habitus” kavramı kapsamında şekillenmekte, bireylerin yeme, konuşma, düşünme gibi davranış kalıplarını da etkilemektedir (Bourdieu 169).

Ailenin oluşması için gerekli ve yeterli koşul olarak görülen evlilik kurumu içinde önem arz eden bireylerin eş seçimiyle ilgili birçok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Homogami (benzerlik) ve heterogami (zıtlık) kuramları bunlardan ikisidir. Homogami kuramı, Heider’in denge kuramı, Newcomb’un bilişsel uyum kuramı ve Byrne’in pekiştirme kuramı çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu kuram, eş tercihlerinde tarafların benzerliklerinin ve bu benzerliklerin miktarının karar verici olduğunu esas alır. Evlenilecek çiftlerin ne kadar çok konuda benzerlik göstermesi, o kadar uyum içinde yaşayacakları ve evlilik sürecindeki olası problemlerin çözümünün kolaylaşacağı öngörülür. Diğer yandan, heterogami kuramı, eş seçiminde adayların sahip oldukları özelliklerin ve kültürel durumların

zıt olmasının çekici olduğunu öne sürer. Bu kurama göre, özellikle ilkel toplumlarda, eş adaylarının seçiminde eşlerin daha az söz hakkı olduğu görülmekle birlikte, aile, toplum veya devlet eş seçiminde belirleyici bir söz hakkına sahip olabilmektedir (Fox 129; Özgüven).

Günümüzde aile ve evlilik kurumunu analiz eden çağdaş kuramsal yaklaşımlar, toplumsal değerlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İşlevselci kurama göre, aile, toplumsal düzeni sağlamak için gerekli işlevleri yerine getiren temel bir kurum olarak görülürken, çatışma kuramı, aileyi güç ve hâkimiyet ilişkilerinin egemen olduğu bir yapı olarak tanımlar. Feminist kuram, aileyi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin üretildiği bir ilişki ağı olarak ele alır (Koçak 166). Sistem kuramı, aileyi çevresiyle etkileşim içinde olan dinamik ve açık bir sistem olarak değerlendirir ve ailedeki sorunların anlaşılması ve çözülmesine önemli açılımlar sunar (Çiçek 3; Whiteside, 3). Sembolik etkileşimci kuram, aile ilişkilerini anlam dünyası üzerinden kavrayan ve bu ilişkilerin sosyal çevre bağlamında anlaşılması gerektiğini savunan bir perspektif sunar (Özen 272). Sosyal alışveriş kuramı ise aileyi, faydayı artırma ve maliyeti azaltma ilkesine dayanan dengeli alışveriş ilişkilerinin olduğu bir yapı olarak ele alır (Poloma 53; Wallace ve Wolf 2012; Özen 267–281).

Aile ve evlilik kurumundaki dönüşümler, sosyal bilimcilerin ilgi odağı haline gelmiş, mevcut ya da olası krizler için çözüm arayışlarını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte toplumların en dinamik kesimi olan gençliğin bu kurumlara yönelik tutumlarını anlamak ayrı bir önem kazanmıştır. Günümüzde gençler, hızla değişen değerlere açık yapılarıyla aile ve evliliğe dair güncel yaklaşımların merkezinde yer almakta; bu nedenle bilimsel çalışmalara sıkça konu olmaktadır. Bu çalışmada, Türk Cumhuriyetleri'nde aile kurmaya daha yakın bir konumda bulunan üniversite gençliğinin aile ve evlilik kurumuna yaklaşımı betimlenmiştir. Gençlerin düşünce, tercih ve beklentilerinin analiz edilmesi, Türk toplumlarında aile yapısının sürdürülebilirliği açısından politika geliştirmeye katkı sağlayacaktır.

Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar

Günümüzde hızlı toplumsal değişimler, aile ve evlilik kavramlarının yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Evlilik dışı ilişkilerin yaygınlaşması, solo yaşamın artması, eşcinsel evliliklerin kabul görmesi ve dijitalleşme gibi

süreçler, aile ve evlilik üzerine yeni düşünce ve kavramların doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu değişimler, sosyal bilimcilerin ilgisini çekmiş ve gençlerin aile ve evlilik kurumuna ilişkin bakış açılarını inceleyen bir dizi araştırmaya yol açmıştır.

Türkiye’de aile üzerine yapılan ilk çalışmaların, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başladığı bilinmektedir. Bu dönemde aileye ilişkin araştırmalar, bilimsel ve kurumsal ölçekte gerçekleştirilmiş ve yayımlanmıştır. Önemli yayınlar arasında, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından hazırlanan *Aile Yazıları*, *Aile Ansiklopedisi*, Serim Timur’un *Aile Yapısı Araştırması*, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan *Türk Aile Yapısı Araştırması*, *Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları*, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması* ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen *Türkiye Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması* bulunmaktadır (Aktaş 420; *Aile Araştırma Kurumu* [AAK], *Aile Yazıları*; AAK, *Türk Aile Ansiklopedisi*; Timur; *Devlet Planlama Teşkilatı* [DPT]; *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* [TAYA]; *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması* [TADA]; *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü* [HÜNEE]).

Kırgız toplumuna ilişkin aile ve evlilik üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, bu konu birçok etnograf, folklorist ve antropoloğun ilgisini çekmiştir. Kırgız ailesi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, genellikle 1917 Ekim Devrimi öncesi, Sovyetler Birliği dönemi ve bağımsızlık sonrası olmak üzere üç döneme ayrılabilir. Bu alanda öne çıkan araştırmacılarından biri Rahat Açilova’dır; çalışmalarında Kırgız ailesini mukayeseli bir şekilde ele almış ve kadının aile içindeki konumuna odaklanmıştır (Açilova, *Semya*). Diğer bir önemli araştırmacı Topçugül Şaydullayeva, çağdaş Kırgız köy ailesinin yapısını ve işlevini incelemiştir (Şaydullayeva). Ayrıca bağımsızlık sonrası Kırgız ailesi üzerine yapılan araştırmalardan biri, Ali Ünal’ın doktora tezi ve monografi çalışmasıdır; bu çalışmada Kırgız ailesinin yapısı, evlilik ritüelleri ve modern değişimler ele alınmıştır (Ünal, *Üy-bülö*). Aynı şekilde, Aynura Usubaliyeva’nın doktora tezi de gençlerin aile ve evlilik ilişkileri üzerindeki modern değişimleri ele almıştır (Usubaliyeva). Aile yapısıyla ilgili bazı bilgilere ise periyodik nüfus sayımlarında rastlanabilir; özellikle hane halkı ve çocuk sayısı, aile tipleri ve evlilik sayıları gibi verilere ulaşılabilmektedir (National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic).

Kazakistan'da aile ile ilgili çalışmaların devlet tarafından desteklendiği açık bir şekilde görülmektedir. Ekim-Kasım 2007'de, UNFPA adına Kazakistan Kamuoyu Araştırma Enstitüsü ile Kazakistan Cumhuriyeti Başkanlığı'na bağlı Aile ve Kadın Ulusal Komisyonu'nun desteğiyle gerçekleştirilen "Modern Kazak Ailesinin Sosyal Gelişimi" adlı sosyolojik çalışma önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, Kazakistan genelinde 3000 kişiyle gerçekleştirilen araştırmada; kadın-erkek arasındaki otorite, eşitlik, aile oluşumunun durumu, Kazakların aileye bakışı, ailede yaşayan erkek ve çocuk sayısı gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca, Hael Argınbaev tarafından hazırlanan tarihî-etnografik eser *Kazak Otbası: Kazak Ailesinin Geçmişi ve Bugünü Üzerine Bilimsel Araştırma Çalışması* ile Zeure Canazarova'nın *Sovremennaya Semya v Kazahstane i ee Problemy* adlı monografi çalışması, Kazak ailesine ilişkin önemli konuları ele almaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin 2021 yılındaki ulusal nüfus sayımı sonuçlarına dayanarak hazırlanan *Neke cene Otbası* raporu ile Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Sosyal Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan *Kazakstandık Otbasılar 2022 Ulıttık Bayandaması* adlı çalışma ise aile politikası ve ailelere yönelik sosyal destek konularında önemli bilgiler sunmaktadır.

Azerbaycan'da aile alanında yapılan çalışmaların, öncelikle bir devlet politikası olarak uygulandığı görülmektedir. Nitekim Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 6 Şubat 2006 tarihli kararıyla, Azerbaycan Cumhuriyeti Aile, Kadın ve Çocuk İşleri Devlet Komitesi (*Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri Dövlət Komitəsi*) oluşturulmuş olup, aileyle ilgili faaliyetlerin doğrudan devletin denetimi altında yürütüldüğü ve bu alanda bilim insanlarının da çalışmalar ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Mevcut komite, çalışma alanında devlet politikasını ve düzenlemelerini uygulayan merkezi yürütme organı olarak tanımlanmaktadır (Azərbaycan Respublikasının Ailə...). Son zamanlarda Rauf Məmmədov tarafından Azerbaycan'daki aile tarihi ve erken evlilikler üzerine yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır (Məmmədov, *Erkən Evlilik; Azərbaycan Ailəsi*).

Özbekistan'da aile ile ilgili çalışmaların esasını, devlet kurumları tarafından gerçekleştirilen istatistiksel nüfus sayımları oluşturmaktadır. Ülkede ailenin durumunu incelemek ve gelişimine ilişkin güncel sorunları belirlemek amacıyla, "Ulusal Bilimsel ve Uygulama Merkezi 'Oila'" (Aile), her yıl örnek anketler aracılığıyla araştırmalar yürütmektedir (Mamadaliyeva 70).

Özbekistan Cumhuriyeti Mahalle ve Aile Desteği Bakanlığı’na bağlı “Mahalla va Oila” Araştırma Enstitüsü, Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu’nun 10 Haziran 2020 tarihli ve 367 sayılı kararı uyarınca kurulmuştur. “Sağlıklı aile – sağlıklı toplum” fikrinin uygulanmasına bilimsel-metodolojik ve bilgi-analitik destek sağlayan uzmanlaşmış bir kurumdur (Mahalla va Oila Ilmiy-Tadqiqot Instituti). Ulusal Kamuoyu Araştırma Merkezi “*İjtimoiy Fikr*”, Özbek vatandaşlarının aileye ilişkin tutumları ve öncelikleri konulu sosyolojik bir çalışma yürüterek; vatandaşların ailenin rolü, aile refahının ana faktörleri, genç neslin modern gerçeklik koşullarında yetiştirilmesi ve Özbek toplumunda erken evlilik ile boşanmalara karşı tutumlarına ilişkin görüşleri ortaya koymaktadır (*İjtimoiy Fikr*).

Gençlerin evlilik tercihleri üzerine yapılan çalışmalar genel olarak ele alındığında; bireysel tercihler, önceki yaşam deneyimleri ve evlilikten beklentiler olmak üzere üç ana faktör ön plana çıkmaktadır. Bu faktörler arasında yaş, eğitim düzeyi, ekonomik durum, dini tercihler ve ailenin onayı gibi bireysel özellikler önemli rol oynamaktadır (Akbaş vd. 97; Boneta ve Mrakovčić 213, 16, 17, 19; Gürses 53–54; Süleymanlı ve Demir 24). Önceki yaşam deneyimleri arasında ebeveynlerin ilişkisi, aile içi çatışmalar ve romantik ilişkilerin varlığı gibi faktörler belirleyici olmaktadır (Jennings vd. 67; Yalçın vd. 863). Evlilikten beklentiler arasında ise sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi ve sosyal statünün artırılması ön plana çıkmaktadır (Akbaş vd. 95; Tüzemen ve Özdağoğlu 221). Bu çalışmalar, evlilik tercihlerinin bireyin deneyimleri, değerleri ve yaşam koşulları tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır (Carroll vd. 231–32; Günay ve Bener 9; Köroğlu 69).

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. Nicel araştırma, pozitivist bir bakış açısıyla, sistematik bir planlama sürecini barındıran ve analiz sürecini içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 58; Büyükoztürk 14–20). Araştırma modeli olarak ise betimsel tarama modeli esas alınmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya hâlen var olan bir durumu, olayı, bireyi veya nesneyi, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Bu tür araştırmalarda incelenen olay,

durum, birey veya nesne, kendi iç koşulları içinde değerlendirilir; değiştirme veya etkileme amacı taşımayan bir gözlem ve analiz süreci izlenir. Genellikle belirli bir konuyu, olguyu veya durumu daha iyi anlamak ve tanımlamak amacıyla kullanılır ve uygulamaya yönelik bir müdahale hedeflemez (Karasar 77). Bu yöntem tercih edilerek, üniversite öğrencilerinin aile ve evlilik kurumuna ilişkin bazı görüşleri ülkeler bazında değerlendirilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini; Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan ve Rusya Federasyonu Başkurdistan Cumhuriyeti'nde lisans düzeyinde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmanın olanaksız olması nedeniyle, evren içerisinden örnekleme yöntemine gidilmiştir. Bu kapsamda, verilerin toplanmasında uygun örnekleme stratejisi kullanılmıştır. Christensen vd. (145), uygun örneklemede çalışmaya en uygun ve kolayca ulaşılabilen kişilerin araştırmaya dâhil edildiğini belirtmişlerdir. Bu yöntem tercih edilerek, araştırmanın amacına uygun olacak şekilde çalışmaya katılmayı kabul eden 6689 kişiden veri toplanmıştır (Azerbaycan: 1037; Başkurdistan: 775; Kırgızistan: 540; Kazakistan: 673; Türkiye: 3267; Özbekistan: 397).

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın kapsamında yer alan sınırlılıkların dikkate değer olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Çalışma, online anket tekniği kullanılarak Azerbaycan, Başkurdistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkiye olmak üzere altı farklı Türk Cumhuriyeti'nde yükseköğrenim gören öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın altı farklı ülkede online olarak yürütülmesi, katılımcı sayısının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Araştırma soruları, literatür taraması sonucunda araştırmacılar tarafından oluşturulan bir dizi sorudan oluşmaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin evlilikle ilgili görüşlerine ilişkin sunulan verilerin belirli ölçüde sınırlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak, çalışmanın konusunun elde edilen bulguları etkileyebileceği de unutulmamalıdır. Örneğin, evlilikle ilgili olumlu görüşlere sahip öğrencilerin anketi tamamlama eğiliminde olması gibi faktörler, çalışmanın sonuçları üzerinde yanlılık oluşturabilecek etkilere sahip olabilir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, anket tekniği kullanılarak veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Anket tekniği, katılımcılara belirli sorular yönelten yapılandırılmış bir veri toplama aracıdır. Bu teknik sayesinde, öğrencilerin aile ve evlilik konusundaki görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Oluşturulan anket formunda, üniversite öğrencilerinin öğrenim gördüğü yer ve cinsiyet gibi sosyo-demografik soruların yanı sıra, araştırmanın temel problemi doğrultusunda hazırlanan sorular yer almaktadır. Form, kadın ve erkeklerin ideal evlilik yaşı; ailenin şiddetle karşı çıktığı biriyle evlenme tercihi; görücü usulü evliliğe ilişkin görüşler ve evlilikte eş seçimi kriterlerini sorgulayan toplam sekiz sorudan oluşmaktadır. Formun işlevselliğini sağlamak amacıyla ters kodlanmış tekrar sorularına yer verilmiş, böylece öğrencilerin sorulara bilinçli yanıt verip vermedikleri de kontrol edilmiştir. Anket formuna dâhil edilen sorular, alan uzmanı üç akademisyenin görüşleri ve literatür taraması doğrultusunda araştırmacı tarafından formüle edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmacılar, çıkar çatışması bulunmayan bu çalışmanın etik uygunluğunu kontrol ettirmek amacıyla Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na başvurmuş ve 99083 evrak numarasıyla 10.07.2023 tarihinde onay almıştır. Etik onayın ardından, hazırlanan form Google Formlar'a aktarılmış, gerekli teknik düzenlemeler yapılmış ve hedef cumhuriyetlerdeki katılımcılara erişmek amacıyla profesyonel destekle altı farklı dile çevrilmiştir. Araştırma öncesinde yapılan pilot çalışmada toplam 250 katılımcıya ulaşılmış, veriler SPSS yazılımına aktararak formun güvenilirliği ve araştırma sorularına uygunluğu test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak form son hâline getirilmiştir. Pilot uygulamanın ardından, altı dilde hazırlanan bağlantı linkleri, araştırma kapsamındaki cumhuriyetlerde yer alan üniversite öğrencilerine 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Dönemi itibarıyla çevrim içi olarak ulaştırılmıştır. Veri toplama sürecinde destek sağlayan ilgili üniversitelerdeki öğretim elemanları aracılığıyla, öğrencilerin olası endişelerini gidermek maksadıyla formların giriş bölümüne çalışma hakkında kapsamlı bilgiler eklenmiş ve araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı vurgulanmıştır. Böylece öğrencilerin olası kaygıları azaltılmış ve veriler araştırma etiğine uygun biçimde toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Google Form aracılığıyla, aynı soru seti üzerinden ilgili ülkelerde toplanan veriler, öncelikle teknik düzenlemelere tabi tutulmuş; ters kodlanmış sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda bilinçli şekilde doldurulmadığına kanaat getirilen veriler elenmiştir. İlgili teknik işlemlerin ardından veriler, SPSS 25.0 programında bir veri tabanı oluşturularak sisteme aktarılmıştır. Aktarılan veriler, araştırmanın amacına uygun olarak cumhuriyetler bazında gruplandırılmış ve frekans, yüzde gibi betimsel istatistiksel analizler uygulanmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler, bulguların daha işlevsel bir şekilde sunulması amacıyla Microsoft Excel programına aktarılmış ve grafiksel olarak görselleştirilmiştir.

Bulgular

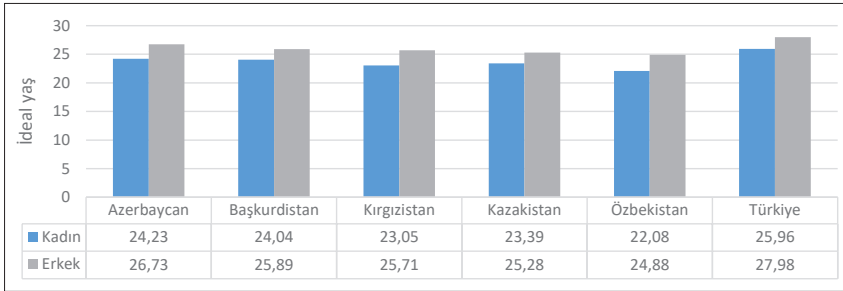
Bu bölümde, Türk Cumhuriyetleri'nde üniversite öğrencilerinin evliliğe ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik olarak yürütülen çalışma kapsamında elde edilen verilere ait bulgular, farklı başlıklar altında sunulmaktadır.

İdeal Evlilik Yaşına İlişkin Düşünceler

Evlenme yaşı ya da evlilik yaşı olarak ifade edilen durum, bir kişinin evlenmesine kanunen müsaade edilen yaş olarak tanımlanır. Evlenme yaşı, her toplumda kendi kültürel değerlerine göre farklılık göstermekle birlikte, günümüzde dünya genelinde en yaygın olarak 18 yaş yasal evlenme yaşı olarak belirlenmiştir. Pek çok ülkede evlenme yaşının 18 olarak kabul görmesi hem aile yapısındaki değişimi hem de evlenme yaşının küresel ölçekte kazandığı ortak boyutu gözler önüne sermektedir.

Toplumların sosyal ve ekonomik şartları, yapısal sorunlardan kaynaklanan etmenler, inançları, değer yargıları ve gelenek–görenekleri, evlilik üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilmektedir. Modern toplumlara kıyasla, geleneksel toplum özellikleri taşıyan ülkelerde genellikle ilk evlenme yaşı daha düşük olmakla birlikte, bu durum göreceli farklılıklar gösterebilmektedir. Nitekim bazı dönemlerde, ülkelerin içinde bulundukları ekonomik ve sosyal koşullar; özellikle bireylerin gençlik döneminde karşılaştıkları yapısal zorluklar, savaşlar ve doğal afetler gibi etkenler hem evlilik oranlarını hem de evlenme yaşını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Şahin 82; Usanmaz ve Yıldırım 119).

Eş seçiminde aranan kriterler birçok faktöre göre değişebilmekle birlikte, çoğunlukla ilk kriteri yaş oluşturmaktadır (Koroğlu). Bireylerin eş adaylarında yaş kriterine yönelik beklentileri, eş seçiminde önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde pek çok ülkede, ortalama evlilik yaşının yükseldiği gözlemlenmektedir. Literatürde ortalama evlilik yaşının yükselmesiyle ilgili çalışmalar, 1980'li yıllarda özellikle Batılı toplumlarda kendini göstermeye başlamıştır (Friedl ve Ellis; Booth ve Edwards; Eralp ve Gökmen). Ancak bu konunun, ortalama evlenme yaşı en yüksek ve doğurganlık oranı en düşük ülkelerden biri olan Japonya özelinde daha sık ele alındığı dikkat çekmektedir (Uchida vd.; Retherford vd.; Eralp ve Gökmen). Bu bağlamda, çalışma kapsamında katılımcılara ideal evlenme yaşıyla ilgili tercihlerini belirlemeye yönelik bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Grafik 1'de sunulmuştur.

Grafik 1. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Erkek ve Kadının İdeal Evlilik Yaşına İlişkin Görüşleri

Grafik 1'de, Türk Cumhuriyetleri'nde üniversite öğrencilerinin kadın ve erkeklerin ideal evlilik yaşına ilişkin görüşleri sunulmaktadır. Buna göre, Türkiye'de hem kadınlar hem de erkekler için belirlenen ideal evlilik yaşı diğer cumhuriyetlere kıyasla daha yüksektir. Kadınlar için Türkiye'de ortalama ideal evlilik yaşı 25,96, erkekler için ise 27,98 olarak hesaplanmıştır. Özbekistan ise hem kadınlar hem de erkekler için en düşük ideal evlilik yaşına sahip cumhuriyet olarak öne çıkmaktadır; bu ülkede kadınlar için ortalama yaş 22,08, erkekler için 24,88'dir. Bu bulgular, örneklem grubunda yer alan gençlerin ideal evlilik yaşına ilişkin beklentilerinin genel olarak düşük olduğunu ortaya koymakta, ancak Türkiye'de bu yaşların diğer cumhuriyetlere göre nispeten daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, Türkiye’de erken evliliklere ilişkin olarak, erkeklerin kadınlara kıyasla daha olumlu bir bakışa sahip olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte, kadınların erken yaşta evlenmesini ideal olarak gören bu yaklaşımın toplumda geniş ölçekte yaygın olduğu söylenemez. Hem erkek hem de kadın katılımcılar, 19 yaşından önce evlenmeyi erkekler için uygun bir evlenme yaşı olarak değerlendirmemektedir.

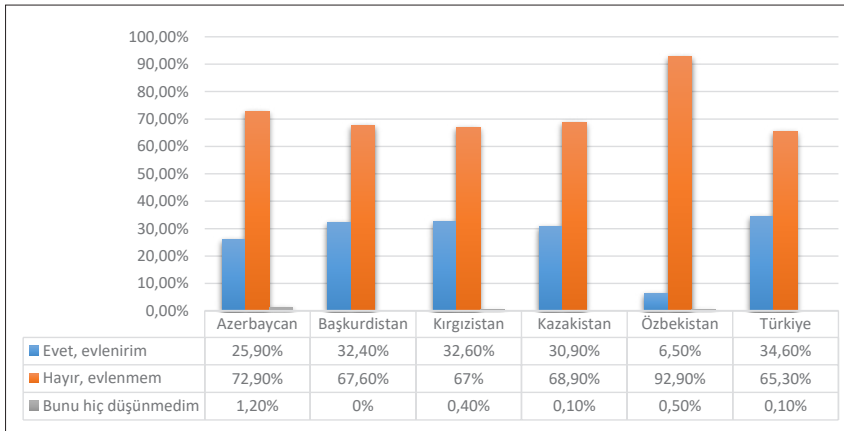
Mevcut istatistiki veriler, evlenme yaşı konusuna açıklık getirmesi bakımından önemli bilgiler sunmaktadır. Türkiye’de yıllara göre ortalama ilk evlilik yaşı incelendiğinde, her iki cinsiyette de evlenme yaşının arttığı gözlemlenmektedir. TÜİK verilerine göre, 2023 yılında erkeklerde ortalama ilk evlilik yaşı 28,3, kadınlarda ise 25,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK). Kırgızistan’da da ilk evlilik yaşında artış dikkat çekmektedir. 2022 yılında erkeklerde ortalama evlilik yaşı 27,9, kadınlarda ise 24,0 olarak kaydedilmiştir (STATKOM). Aynı yılın verilerine göre, Özbekistan’da erkeklerde ilk evlilik yaşı 26,5, kadınlarda ise 22,3 olarak tespit edilmiştir (The State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan). Azerbaycan’da 2022 verilerine göre erkeklerde ilk evlilik yaşı 28,5, kadınlarda 24,1’dir (AzSTAT, “Rəsmi Qeydə”; AzSTAT, “Gələcəyin Ailəsi”). Kazakistan’da 2023 verilerine göre erkeklerde ilk evlilik yaşı 27,8, kadınlarda ise 25,2 olarak rapor edilmiştir (QAZSTAT, “Braki i Razvody”; QAZSTAT, *Neke cene Otbası*). Son olarak, Başkurdistan’da 2023 yılı verilerine göre erkeklerde ortalama ilk evlilik yaşı 28,9, kadınlarda ise 26,8 olarak belirlenmiştir (BAŞKORTOSTANSTAT).

2000’li yıllardan sonra, bahsi geçen ülkelerde hem erkeklerde hem de kadınlarda ilk evlilik yaşının sürekli olarak arttığı dikkat çekmektedir. Mevcut ülkelerde gençlerin ifade ettiği ideal evlenme yaşı ile gerçek evlenme yaşı arasında, hayatın gerçeklikleri doğrultusunda farklı tercihler olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumdan hareketle, gençlerin evlilik tercihlerini belirleyen sosyal ve ekonomik etkenler üzerine yapılacak derinlemesine araştırmalar, gençliğin evlenme sürecine ilişkin görüşlerini ortaya koymak açısından önemli veriler sağlayacaktır. Öte yandan, ilk evlenme yaşındaki yükselmenin temelinde küresel düzeyde ortaya çıkan ortak yönelimlerin etkisinden söz etmek mümkündür (Ünal, “Moderndeşüü cana Aalamdaşuu” 146). Evlilik yaşındaki bu artış, uzun vadede Türk halkları açısından aile kurumunda meydana gelen genel eğilimleri yansıtmaları bakımından önemli bir veri kaynağıdır. “*Erken evlenen kazanır*” veya “*erken kalkan yol alır, erken*

evlenen döl alır” gibi geleneksel söylemlerin, son yıllarda yaşanan sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle; özellikle kadınların iş hayatına daha fazla katılım göstermesi sonucunda değişime uğradığı anlaşılmaktadır.

Eş Seçiminde Aile Onayına İlişkin Düşünceler

Geleneksel değerlerin etkili olduğu toplumlarda bireyler, kişisel tercihlerinde de toplumsal grubun belirleyiciliğini dikkate almak zorundadır. Geleneksel yapı içerisinde varlık gösteren davranış kalıpları, toplumun her kesiminde etkili olduğu gibi, aile ve evlilik kurumunda da bireylerin hayatını önemli oranda biçimlendirmektedir. Evlilik kurumunda, özellikle bu durum bireylerin eş adaylarını tercih etme döneminde ailelerin etkisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Genç erkek veya kız evlenme çağına geldiklerinde anne ve baba, münasip bir adayda karar kılabilmek için birtakım faaliyetlerin içinde kendilerini bulurlar. Günümüzde ise sosyokültürel değişimler sonucunda, eş seçiminde kadın ve erkeğin ortak karar vermesi, ailelerinin karşılıklı onaylarının alınması yaygın uygulamalar arasındadır (Kartal). Bu durumun çağdaş Türk toplumlarında gençler açısından ne derecede kabul edilebilir olduğunun anlaşılması için “Ailenizin kesin olarak karşı çıktığı biriyle evlenir misiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Grafik 2’de paylaşılmıştır.

Grafik 2. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Ailenin Kesin Olarak Karşı Çıktığı Biriyle Evlenmeyi Tercih Etme Durumu

Grafik 2'de, Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin, ailelerinin kesin olarak karşı çıktığı biriyle evliliğe olan yaklaşımlarına ilişkin tercihleri yer almaktadır. Verilere göre, altı cumhuriyette de üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun, ailelerinin şiddetle karşı çıktığı biriyle evlenmeyi düşünmedikleri görülmüştür. Aynı zamanda, Özbekistan'daki bu yöndeki görüşün diğer cumhuriyetlere kıyasla daha baskın olduğu söylenebilir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, cumhuriyetler arasında küçük farklılıklar olsa da gençlerin evlilik tercihlerinde ailenin onayına önem verdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar açısından ebeveynler, evlilik gibi hayatın önemli bir aşamasına karşılık gelen süreçte, desteklerine ve görüşlerine önem verilen kişiler konumundadır.

Özellikle literatürde, Özbek toplumunda evlenecek gençlerin her iki taraftan ebeveynlerinin onayının alınmasının zorunlu olduğu vurgulanmaktadır (Mamadalieva 70). Yapılan araştırma sonuçlarının literatürle örtüştüğü ve verilerin güvenilirliğini ortaya koyduğu, dikkat çeken bir başka durumdur. Özbekistan'da ailenin, normal bir demografik durumun ve gelecekteki demografik potansiyelin korunmasını sağlayan yaşam değerlerini kaybetmeden; küresel kalıplara ve ulusal gelenek-göreneklere uygun olarak geliştiği görülmektedir (Mamadalieva 68).

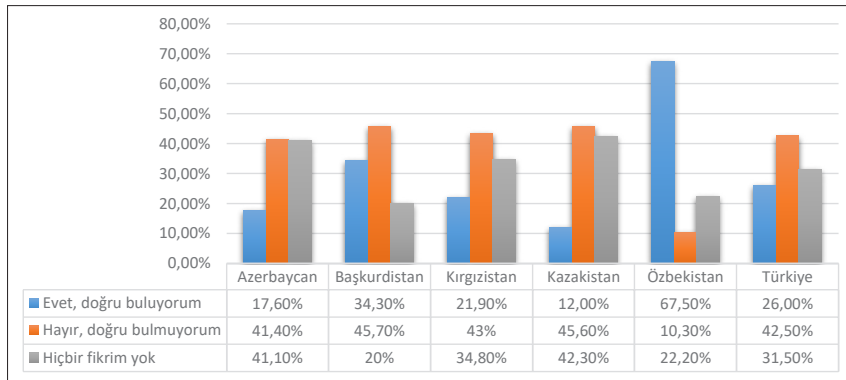
Yakın zamana kadar eş seçimi sürecinde, özellikle erkeğin hangi kızla evleneceği/evlenmesi gerektiği konusunda karar verici merci olarak ailelerin daha baskın ve belirleyici olduğuna karşın, değişen toplumsal koşulların etkisiyle bireylerin daha ziyade kendi iradeleriyle eş seçimi tercihinde bulundukları gözlemlenmektedir (Aksan 173).

Görücü Usulü Evliliğe İlişkin Düşünceler

Evlenme biçimleri hiç şüphesiz toplumun temel öğeleri olan aile türlerinin meydana gelmesini sağlamaktadır. Geleneksel ve kırsal topluluklarda yaygın bir şekilde görülen görücü usulü evlilik biçiminde, evlenecek çiftleri akrabaları, yakınları, komşuları ve ana babaları belirler. Evlenecek çiftlerin bireysel iradesinin eş seçiminde etkisi söz konusu değildir (Ünal, "Kırgızistan'da Düünden" 374). Ebeveynler, evlilik yaşına gelmiş erkek çocuklarına uygun bir eş ararken sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal konumlarını esas alan birtakım denklilere göre tercih yapmak isterler (Ünal, "Kırgızistan'da Düünden" 238). Anlaşma yoluyla evlilik ise evlenecek bireylerin kendi özgür

iradeleriyle karar verdikleri bir durumdur. Bu konuda ebeveynin etki ve rolü bulunmaz. Bu tür evliliklere daha çok büyük kentlerde rastlandığı gibi, evlenmeye karar veren kişilerin birbirlerini genellikle eğitim kurumlarında, çalıştıkları iş yerlerinde ve serbest zamanlarını değerlendirdikleri eğlence ortamlarında tanıştıkları anlaşılar. Bu evlilik türünde hoşlanma, sevgi ve karşılıklı anlayış belirleyici rol oynar. Tercihli evlenme türü ise genellikle ebeveynin onaylaması ve düzenlemesiyle gerçekleşir. Tercihli evlenmelerde rastlantılar söz konusu olmadığı gibi, bu evlenme türü var olan sosyal düzenin işleyişine ve sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. Tercihli evlenmeler aynı veya yakın akraba grupları arasında gerçekleşmektedir (Ünal, *Üy-bülö Maseleleri* 239). Aile yapısındaki dönüşüm ve toplumsal değişim süreci de bu evlenme biçimlerini etkilemiştir (Ünal, “Modernleşüü kana” 129-167).

Geleneksel toplum yapısında, geçmişte genellikle aileler tarafından tanıştırılan kadın ve erkek, daha sonra kendi tercihleri doğrultusunda evlenme kararı almaktaydı. Ancak günümüzde, bu durum görücü usulü evlenme biçimlerinden biri olmakla birlikte, gelişen teknolojik iletişim araçları ve sosyal medya gibi platformlar vasıtasıyla tanışarak, evlilik ilanları veya internet (evlilik siteleri) yolu ile de evlenilebilmektedir. Bu durumu anlamak amacıyla, elde edilen bulgular Grafik 3'te paylaşılmıştır.

Grafik 3. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Görücü Usulü Evliliğe İlişkin Görüşleri

Grafik 3'te, Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin görücü usulü evliliğe ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Verilere göre,

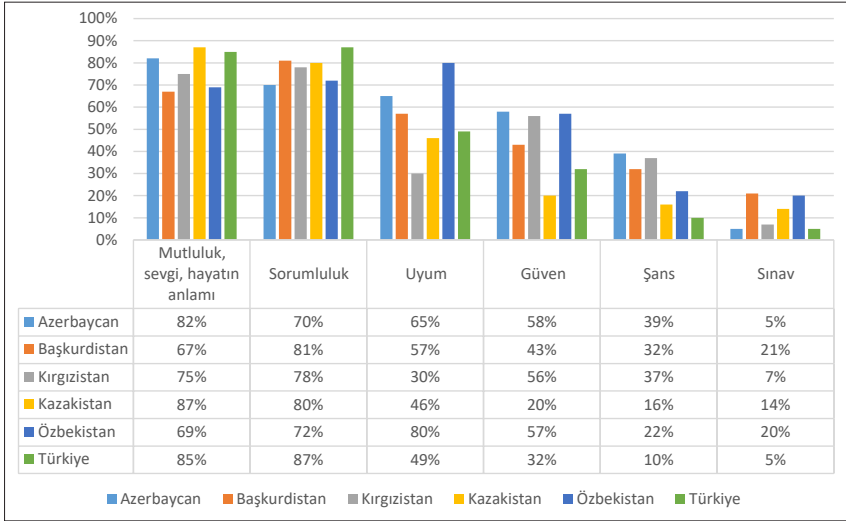
Özbekistan'daki üniversite öğrencilerinin çoğunluğu görücü usulü evlilikleri doğru bulurken, Kazakistan'daki üniversite öğrencileri arasında tam tersi bir eğilim gözlenmektedir. Bu farklılık oldukça dikkat çekicidir ve diğer cumhuriyetlerden ayrılan bir eğilimi temsil etmektedir.

Geçmişten günümüze, bu çerçevede eski görücü usulü evliliklerin yerini, çoğunlukla birbiriyle anlaşarak yapılan evlilikler almış durumdadır. Eş seçiminin özgürce yapılması yönündeki genel eğilim, ailenin yapısında ve özel olarak işlevlerinde ciddi değişimlerin yaşandığını açıkça ortaya koymaktadır (Başaran 136).

Aileye Atfedilen Değer

Bireylerin sosyal varlık olmayı öğrendikleri ilk etkileşim ağı olması nedeniyle aile hem bireysel hayatlar hem de toplumsal hayat için en temel kurumların başında gelir ve toplumun devamını sağlayan kültürel anlam kodlarının ve davranış biçimlerinin bireye aktarılması, bilindiği üzere büyük ölçüde aile kurumu içinde gerçekleşmektedir. Batı kültürü ve değerlerinin, çeşitli teknolojik enstrümanlar aracılığıyla kurgulanan yayılmacı ahlakı diğer ülkelerin toplumlarına derinden sirayet ederken; iletişim teknolojisi ve medya, yeni ve etkin bir sosyalleşme süreci (Dikeçligil 16) oluşturarak, sosyal ve teknolojik alanlarda en temel kurumlardan biri olan aileye atfedilen değeri ve aileye yönelik bakış açısını da etkilemektedir. Nitekim kimi ülkelerde aile hâlâ toplumun temeli olarak görülürken, kimi ülkelerde aileye modası geçmiş ve miadını doldurmuş bir kurum gözüyle bakılmaktadır (Duman).

“Dün olduğu gibi, bugün de aile, tüm Türk halklarında önemli bir kurum olmanın ötesinde, devlet oluşumunun merkezinde yer almaktadır. Belki de bundan ötürü, Türk halkları arasında ortak bir anlayış olarak ‘Aile küçük bir devlettir’, ‘Aile küçük dövlətdir’, ‘Үй-бүлө кичинекей мамлекет’, ‘Oila bu — kichik davlat’, ‘Отбасы шағын мемлекет’, ‘Maşgala — kiçi döwlet’, ‘Тайлэ — кечкенэ дәүләт’ olgusunun bütünlük gösterdiği anlaşılmaktadır. Peki, bu olgusunun temeli neye dayanmaktadır?” Bu bağlamda, Türk Cumhuriyetleri'nde öğrencilerin aile kavramına atfettikleri değeri belirlemek amacıyla bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Grafik 4'te paylaşılmıştır.

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Grafik 4. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerinin Aile Kavramına Yönelik Görüşleri

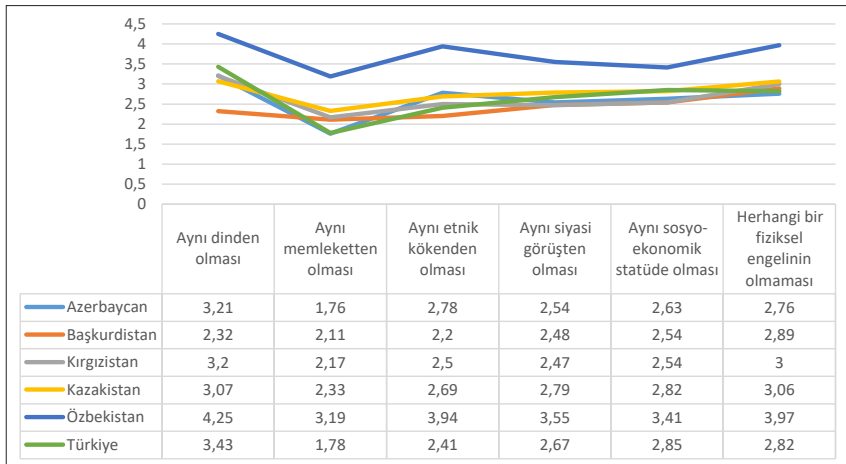
Grafik 4'te, Türk Cumhuriyetleri'nde üniversite öğrencilerinin aile kurumuna atfettikleri değer ve aile kavramını nasıl değerlendirdikleri konusundaki görüşleri sunulmaktadır. Bulgulara göre, altı cumhuriyette de benzer sonuçların elde edildiği görülmekle birlikte, aile kavramının genellikle mutluluk, sevgi ve yaşam anlamı gibi pozitif duygularla ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Bu kavram aynı zamanda sorumluluk, uyum, güven, şans gibi diğer unsurlarla da ilişkilendirilmiştir.

Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri

Eş seçme süreci, bir bireyin içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtırken; eş seçme usulleri, tercihleri ve gelenekleri, toplumun düşünsel dünyası hakkında geniş bir bilgi sunar (Sarı 28). Hayatın materyalleştirilmesi ve evliliklerin maddiyata dayalı zevk ve arzulara indirgenmesi, aile üyeleri arasında tahammül, sabır, sevgi, saygı, sadakat gibi erdemlerin ve değerlerin kaybolmasına neden olabilir (Can 65). Toplumsal değişimle birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik farklılıklar, zaman içinde aile yapısı ve işleyişinde önemli değişimlere yol açar (Bayer 103). Bu değişimlerin çoğu; aile değerleri,

ailenin örgütsel yapısı, üye sayısı, topluma katılımı, üretim süreci ve aile içi ilişkilere yönelik etkileri kapsamaktadır.

Çalışmada, gençlerin eş seçimini etkileyen kriterleri belirlemek amacıyla katılımcılara bir dizi soru sorulmuş ve elde edilen bulgular ile değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur. Her bir başlığın altında kümelenen benzer kodlar bir temayı oluşturmuş; ilgili başlıkta önce ortaya çıkan temalar, daha sonra bu temalarda yer alan kodlar ve son olarak da en sık tekrarlanan kodlar sunulmuştur.

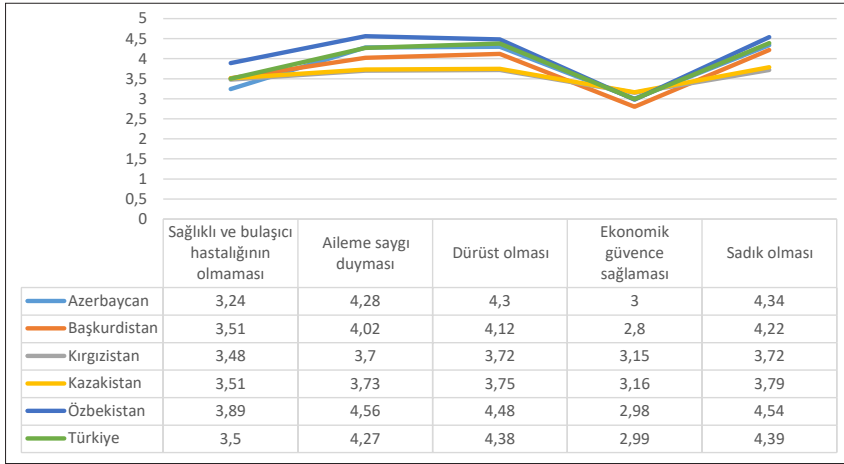

*Önemseme durumuna göre 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. 1 en düşük, 5 ise en büyük önemseme düzeyine karşılık gelmektedir.

Grafik 5. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri-I

Grafik 5'te, Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde göz önünde bulundurdıkları bazı tercihlere ilişkin eğilimlerine yer verilmektedir. Verilere göre, altı Türk Cumhuriyeti'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde; aynı dini inanca sahip olma, ardından aynı memlekette doğmuş olma, aynı etnik kökenden gelme, aynı siyasi görüşü paylaşma, aynı sosyo-ekonomik statüde olma ve eşin herhangi bir fiziksel engelinin olmaması gibi tercihlere yönelik yönelimleri birbirine benzer olmakla birlikte, bulgular bu altı cumhuriyetin tamamında söz konusu tercihlerin önemsendiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, gelenekler, ekonomik durum, eğitim düzeyi, dini inançlar ve fiziki özellikler, eş

seçiminde önemli kriterler olarak öne çıkmaktadır. Ancak bulgular, Özbekistan'da eş seçimine ilişkin bu yönelimlerin altı seçeneğin tamamında diğer beş cumhuriyete göre daha keskin bir şekilde belirginleştiğini ortaya koymaktadır.

*Önemseme durumuna göre 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. 1 en düşük, 5 ise en büyük önemseme düzeyine karşılık gelmektedir.

Grafik 6. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri-II

Grafik 6'da Türk Cumhuriyetleri'ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde göz önünde bulundurdıkları bazı tercihlere ilişkin yönelimlerine yer verilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin eş seçme tercihlerinde önem verdikleri özelliklerin sırasıyla; sağlıklı olması ve bulaşıcı hastalığa sahip olmaması, dürüstlük, güvenilirlik, sadakat, saygı, sorumluluk sahibi olma ve fiziksel güzellik şeklinde sıralandığı görülmüştür. Bu durumun bazı araştırma bulgularıyla da paralellik taşıdığı belirlenmiştir (Türkarslan ve Süleymanov; Mamadalieva; Baudiyarova ve Meirmanova).

*Önemseme durumuna göre 1 ile 5 arasında puanlandırılmıştır. 1 en düşük, 5 ise en büyük önemseme düzeyine karşılık gelmektedir.

Grafik 7. Türk Cumhuriyetlerindeki Üniversite Öğrencilerin Eş Seçimine İlişkin Tercihleri-III

Grafik 7’de, Türk Cumhuriyetleri’ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde göz önünde bulundurdıkları bazı tercihlere ilişkin yönelimlerine yer verilmektedir. Verilere göre, altı Türk Cumhuriyeti’ndeki üniversite öğrencilerinin eş seçiminde; yaş, eğitim ve maddi düzeyin kendilerine göre nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşleri birbirine benzemekte olup, bulgular bu altı cumhuriyetin tamamında yaş, eğitim ve maddi düzeyin eş seçiminde önemsendiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 5, 6 ve 7 genel olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencileri arasında eş seçiminde birbirine benzer görüşler bulunmakla birlikte, bulgular eş seçiminde çalışma kapsamında ele alınan tercihlerin genel anlamda öğrenciler tarafından önemsendiğini ortaya koymaktadır. Ancak, Özbekistan’da diğer cumhuriyetlere kıyasla biraz daha keskin sınırların bulunduğu da dikkate alınmalıdır. Bu bulgular, Türk Cumhuriyetleri arasında eş seçiminde ortak noktalar olduğunu gösterirken, Özbekistan’ın diğer cumhuriyetlerden biraz farklı bir yaklaşım sergilediğini ve belirli tercihlerde daha net sınırlarının olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, kültürel, sosyal ya da diğer faktörlerin Özbekistan’da eş seçiminde daha belirleyici olabileceğini düşündürülebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmadan elde edilen bulgular, toplumsal hayattaki hızlı değişimlere ve zihinsel kırılma süreçlerine rağmen aile ve evlilik kurumunun, Türk Cumhuriyetleri üniversite gençliği tarafından toplumsal yapının vazgeçilmez bir unsuru olarak önemsendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bulgular, aile yaşamı ve aile ilişkileri açısından gelenekselci bir bakış açısının benimsendiğini ve bu durumun cumhuriyetler arasında büyük farklılıklar göstermediğini ortaya koymuştur. Nitekim bu sonuçları, literatürde yer alan konuyla ilgili diğer çalışmalarla da desteklemek mümkündür. Örneğin, Türkiye ve Azerbaycan'da son sınıf üniversite öğrencileriyle karşılaştırmalı olarak 2010 yılında 2210 kişiyle gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucuna göre, her iki ülkenin üniversite öğrencilerinin aile kurumunun önemini koruduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, elde edilen bulguların literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Gençlerin eş seçiminde yaş faktörü ile ilgili görüşleri incelendiğinde, her bir ülkede ortak bir şekilde kadınların evlilikte erkeklerden daha küçük olması gerektiği görüşünün hakim olduğu görülmektedir. Literatürde gerçekleştirilen çalışmaların birçoğunda da benzer sonuçlarla karşılaşmak mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, eş seçiminde yaş faktörüyle ilgili olarak literatürle uyumlu sonuçların elde edildiği söylenebilir. Altı cumhuriyette de yaş konusundaki tercihler birbirine yakın olsa da, Türkiye'nin kısmen de olsa diğer Türk Cumhuriyetlerinden hem kadın hem de erkeğin ideal evlilik yaşı ile ilgili olarak ayrıldığı gözlemlenmektedir (her iki cinsiyet için de daha yüksek evlilik yaşı tercihi). Literatürde, farklı cumhuriyetlerde gerçekleştirilen çalışmalarda kadınların ve erkeklerin evlilik yaşlarının yükselmesinin bir dizi faktörle ilişkilendirildiği görülmektedir. Eğitim, kadının iş hayatına atılması, ekonomik nedenler ve sosyal çevre gibi bazı unsurlar, evlilik yaşının yükselmesinde etkili olan faktörler olarak öne çıkmaktadır. Tezcan ve Coşkun (29) tarafından Türkiye özelinde gerçekleştirilen bir çalışmada ise Türkiye'de evlilik yaşının yükselmesi, literatürle uyumlu şekilde; kadının iş hayatına atılması, kentleşme, eğitim seviyesi ve yaşanan bölge ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmaya ek olarak, gençler özelinde Türkiye'de evlilikte yaş tercihinin yüksek olmasının temel nedenlerinin daha kapsamlı çalışmalarla ortaya konulması, araştırmaya değer görülmektedir. Bu duruma ilişkin yapılacak kapsamlı bir değerlendirmenin,

Türkiye'de yürütülecek aile politikalarına da katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Gençlerin, ailenin şiddetle karşı çıktığı biriyle evlenmeyi tercih etme durumları incelendiğinde, genel olarak evlilik tercihlerinde ailenin onayına önem verdikleri saptanmıştır. Bu durum, Türk Cumhuriyetleri'nde aile değerlerine verilen önemi göstermektedir. Literatürde bu düşünciyi destekleyen farklı çalışmalarla karşılaşmak mümkündür. Buna ek olarak, yapılan bu çalışmanın sonuçlarıyla benzer şekilde, gençlerin evlilik tercihlerinde ailenin onayına ya da uyumuna önem verdiklerini ortaya koyan çeşitli çalışmalara literatürde rastlanmaktadır. Bu durum, her ne kadar farklı cumhuriyetlere ayrılmış olsalar da Türk Cumhuriyetleri'nde aileye verilen değeri yansıtmakta ve gençlerin evlilik tercihinde ailenin onayını önemseydiğini ortaya koymaktadır.

Gençlerin görücü usulü evliliğe ilişkin görüşleri incelendiğinde, Özbekistan hariç diğer cumhuriyetlerde öğrenim gören gençlerin büyük çoğunluğunun görücü usulü evliliği onayladıkları görülmektedir. Bu durum, Özbekistan'ın görücü usulü evlilikle ilgili görüş açısından çarpıcı bir şekilde diğer cumhuriyetlerden ayrıldığını ortaya koymaktadır. Literatürde, ataerkil aile yapısıyla ön plana çıkan Özbekistan'ın aile yapısı ve sosyal ilişkilerdeki baskınlığını ortaya koyan farklı çalışmalarla karşılaşmak mümkündür. Literatürdeki bu bulgularla birlikte elde edilen sonuçlar, Özbekistan'ın görücü usulü evliliğe ilişkin tercihlerinde kültürel yapının etkili olduğunu düşündürmektedir. Nitekim, bu durumla ilişkili olarak yapılan bu çalışmanın sonuçlarında da Özbekistan'ın diğer cumhuriyetlerden ayrı olarak eş seçim kriterlerinin daha keskin olduğu görülmektedir. Bu durum, literatürde yer alan ilgili düşünciyi desteklemektedir. Bu noktada, eş seçimi ve evlilik sürecinde Özbekistan'daki gençlerin diğer cumhuriyetlere göre geleneksel aile yapısının daha baskın olduğu ve evlilik sürecinde daha keskin sınırlara sahip oldukları söylenebilir. Özbekistan özelinde daha kapsamlı gerçekleştirilecek bazı çalışmalarla gençlerin bu tercihlerinin temel belirleyicileri saptanabilir.

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar, Türk Cumhuriyetleri arasında ideal evlilik yaşının genel olarak düşük olduğunu göstermekle birlikte, Türkiye'de ideal evlilik yaşının, diğer cumhuriyetlere göre nispeten daha yüksek olduğunu; genel olarak, ailenin karşı çıktığı biriyle evlenme

konusunda gençlerin ailelerinin görüşüne önem verdiklerini; görücü usulü evliliğe yönelik, gençler arasında (Özbekistan hariç) olumsuz bir görüşün hâkim olduğunu; eş seçiminde yaş, eğitim, maddi düzey vb. tercihlerin belirgin bir şekilde gençler arasında göz önünde bulundurulduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda elde edilen sonuçlar, evlilikte eş seçim tercihlerinin cumhuriyetler arasında birbirine yakın düzeyde seyrettiğini, ancak Özbekistan'daki gençlerin diğer cumhuriyetlere göre aynı din, memleket, etnik köken, siyasi görüş, sosyo-ekonomik statü ve fiziksel engelin olmaması gibi kriterlerde daha keskin tercihlere sahip olduklarını göstermektedir. Bu noktada, Türk Cumhuriyetleri'nde gençlerin evlilik konusunda farkındalık düzeylerinin artırılması, sağlıklı bir toplumun inşasında büyük önem arz etmektedir.

Aile değerleriyle ön plana çıkan Türk Cumhuriyetleri'nde, aile yapısının yegâne bileşeni olarak evlilik kurumu ile ilgili farkındalığın artırılması ve müfredat programlarına dahil edilecek derslerle gençlerin bilgi düzeyinin yükseltilmesinin buna katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, gençler özelinde aile ve evliliğin önemini ortaya koyabilecek çeşitli kongre ve etkinliklerin düzenlenmesiyle, bu alanda kamuoyunda bir farkındalık ve gündem oluşumuna katkı sağlanabilir.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışmanın yürütülmesi sürecinde Türk Cumhuriyetlerinde araştırmaya katkı sunan kurum yetkililerine ve veri toplama aşamasında gönüllü olarak katılım sağlayan tüm bireylere teşekkür ederiz. Verdikleri destek ve iş birliği, çalışmanın sağlıklı bir şekilde tamamlanmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar, bu çalışmanın hazırlanması ve sunulması sürecinde herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş ile çıkar çatışması içerisinde olmadıklarını beyan ederler. Ayrıca yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- AAK (Aile Araştırma Kurumu). *Aile Yazıları*. I–V, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.
- AAK. *Türk Aile Ansiklopedisi*. I–III, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.
- Açılova, Rahat. *Natsiya i Semya*. İlim, 1987.
- Açılova, Rahat. *Semya i Obşestvo*. Kırgızstan, 1986.
- Akbaş, Meltem, vd. “Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Tutumlarını Etkileyen Faktörler.” *Çukurova Medical Journal*, vol. 44, no. 1, 2019, ss. 93–100, <https://doi.org/10.17826/cumj.441022>.
- Aksan, Gamze. “Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi.” *Sistematik Aile Sosyolojisi*, ed. Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, 2016, ss. 169–194.
- Aktaş, Gül. “Türkiye’de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış.” *Sosyoloji Konferansları*, vol. 52, 2015, ss. 419–441.
- Argınbaev, Halel. *Kazak Otbası: Kazak Otbasının Keşegisi men Bügingisi Cayındagı Gılmi Zertteu Engbek*. Kaynar, 1996.
- Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi. “Haqqımızda.” 09 Eylül 2024, <https://family.gov.az/az/pages/haqqimizda>.
- AzSTAT (Azerbaijan State Statistical Committee). “Galacayın Aila Modelini Simvollaşdıran Asas Dəyərlər Mövzusunda Təhlil.” *Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi*, 2023, https://family.gov.az/store/media/aida/Gelecek%20Aile_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%201.pdf.
- AzSTAT. “Rəsmi Qeydə Alınmış Nikaha Daxil Olan Əhalinin Orta Yaşı.” 2024 <https://www.stat.gov.az/source/demography/ay/>.
- Başaran, Emrah. “Ailenin İşleyişi ya da Gerçekleştirimi.” *Sistematik Aile Sosyolojisi*, edited by Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, 2016, ss. 141–168.
- BAŞKORTOSTANSTAT (Bashkortostan Statistical Service). “8 İyulya – Vserossiyskiy Den Semi Lubvi i Vernosti.” 7 Temmuz 2023, 09 Eylül 2024 <https://02.rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Vserossiyskiy-den-sem-i-lyubvi-i-vernosti.pdf>.
- Baudiyarova, Kuralay, ve Gulzhan Meirmanova. “Problems of Family and Marriage Relations of Kazakh People (Based on Ethnographic Materials of Southern Kazakhstan).” *Bulletin of History*, vol. 109, no. 2, 2023, ss. 129–137.
- Bayer, Ali. “Değişen Toplumsal Yapıda Aile.” *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, vol. 4, no. 8, 2013/2, ss. 101–129.

- Boneta, Željko, ve Marko Mrakovčić. “Studentski Stavovi O Braku, Kohabitaciji I Tranziciji U Brak.” *Revija za socijalnu politiku*, vol. 28, no. 2, 2021, ss. 205–224. <https://doi.org/10.3935/rsp.v28i2.1745>.
- Booth, Alan, ve John N. Edwards. “Age at Marriage and Marital Instability.” *Journal of Marriage and Family*, vol. 47, no. 1, 1985, ss. 67–75.
- Bourdieu, Pierre. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Çev. Richard Nice, Routledge, 1996.
- Büyüköztürk, Şener, vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 14th ed., Pegem Akademi Yayınları, 2013.
- Byrne, Donn. “Attitudes and Attraction.” *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 4, Academic Press, 1969, ss. 35–89.
- Can, İslam. “Moderniteden Postmoderniteye Ailenin Ontolojisi ya da Modern Çekirdek Aile Çerezleşiyor mu?” *Aile Sosyolojisi Yazıları*, Ed. Mustafa Aydın, Açılım Kitap, 2014, ss. 51–81.
- Canazarova, Zeure. *Sovremennaya Semya v Kazahstane i ee Problemy*. Kazak Universiteti, 2004.
- Carroll, Jason S., vd. “So Close, Yet So Far Away: The Impact of Varying Marital Horizons on Emerging Adulthood.” *Journal of Adolescent Research*, vol. 22, no. 3, 2007, ss. 219–247. <https://doi.org/10.1177/0743558407299697>.
- Christensen, Larry B., vd. *Research Methods, Design, and Analysis*. 2011.
- Çiçek, Zuhâl. “Gençlerin Aile ve Evlilik Kurumuna Yaklaşımlarının Sosyolojik Analizi: Pamukkale Üniversitesi Örneği.” *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, vol. 5, no. 1, 2022, ss. 1–11.
- Dikeçligil, F. Beylû. “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu.” *Muhafazakar Düşünce*, 2018, ss. 21–52.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. DPT Yayını, 1992.
- Duman, M. Zeki. “Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı.” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, vol. 1, no. 4, 2012, ss. 19–51.
- Duran, Resul. “Türkiye Aile Yapısının Geleceğine Yönelik Çıkarımların Değerlendirilmesi.” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, vol. 2, no. 1, 2022, ss. 147–164.
- Eralp, Anıl, ve Şahika Gökmen. “Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesini Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar.” *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, vol. 7, no. 2, 2020, ss. 395–412, <https://doi.org/10.17541/optimum.698063>.
- Fox, Robin. *Kinship and Marriage: An Anthropological Perspective*. Cambridge UP, 1967.

- Friedl, John, ve Walter S. Ellis. "Celibacy, Late Marriage and Potential Mates in a Swiss Isolate." *Human Biology*, vol. 48, no. 1, 1976, ss. 23–35.
- Günay, Gülay, ve Özgün Bener. "Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları." *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 3, no. 1, 2013, ss. 1–16, <https://doi.org/10.14230/joiss9>.
- Gürses, Ayşe-Sümeýra. *Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Algısı*. Master's thesis, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.
- Hallaç, Saliha, ve Fatma Öz. "Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, vol. 6, no. 2, 2014, ss. 142–153.
- Heider, Fritz. *The Psychology of Interpersonal Relations*. Wiley, 1958.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). *Türkiye Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1968.
- İctimoiy Fikr*. Uzbekistants o Semye: Ustanovki i Prioriteti. 15 May 2023, <https://ijtimoiyfikr.uz/ru/issledovaniya/obschestvo/2588.htm>.
- Jennings, A. Marlene, vd., "Attitudes toward Marriage." *Journal of Divorce & Remarriage*, vol. 17, no. 1–2, 1992, ss. 67–80, https://doi.org/10.1300/J087v17n01_05.
- Karadağ, Sevinç. "Kırgızistan Üniversite Öğrencileri Arasındaki Flört, Evliliğe Bakış ve Evlilik Hazırlıkları." *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, vol. 16, 2006, ss. 207–218.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 28. basım, Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Kartal, Atila. "Türkiye'de Evlilik ve Evlenme Kültürü: Geleneksel Normlara Halkbilim Perspektifinden Bir Bakış." *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 36, 2023, ss. 730–753, <https://doi.org/10.29000/rumelide.1372403>.
- Kazakstandık Otbasılar 2022. Kazakstandık Kogamdık Damu İnstitutı (KeAK), 2022, 1 Eylül 2024, https://www.gov.kz/uploads/2022/12/30/cf119493736caaf9140cc747f31c27f9_original.19265075.pdf.
- Keldal, Gökay. *Evliliğe Hazır Oluş ile İlişkili Faktörler*. Unpublished doctoral dissertation, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2021.
- Koçak, Yasemin Ertan. "Bir Sistem Olarak Aile ve Ailede Kriz." *Farklı Boyutlarıyla Sosyal Problemler: Sosyal Politikalar Ekseninde Multidisipliner Yaklaşımlar*, Ed. Mehmet Yılmaz ve Enver Günay, İksad Publishing House, 2020, ss. 163–180.
- Koroğlu, Tevfik. *Üniversite Gençliğinde Evlilik, Aile ve Boşanma Konusundaki Düşünce ve Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Karabük Üniversitesi Örneği*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Mahalla va Oila İlmiy-Tadqiqot İnstitutı. 07 Eylül 2024, <https://moiti.uz/oz>.

- Mamadalieva, Hafizahon H. *Young Family as an Object of Social Work*. Oila (Family) National Scientific and Practical Center, 2013.
- Məmmədov, Rauf. *Erkən Evlilik Probleminin Araşdırılması və Ondən Çıxış Yolları*. Servis AZ MMC-nin Mətbəəsi, 2018.
- Məmmədov, Rauf. *Azərbaycan Ailəsi: Dünən və Bugün*. Sabah, 2018.
- National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic. *Domohozyaystva i Semi Kyrgyzstana 2011* [Households and Families of Kyrgyzstan 2011]. National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2011.
- National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic. *Domohozyaystva i Semi Kyrgyzstana 2022* [Households and Families of Kyrgyzstan 2022]. National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2022.
- Newcomb, Theodore M. "The Acquaintance Process: Looking Mainly Backward." *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 36, no. 10, 1978, ss. 1075–1083, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.36.10.1075>.
- Özen, Sevinç. "Aile Kurumunda Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar." *Seminer 5*, İzmir: E.Ü. Yayınları, 1987, ss. 267–281.
- Özgüven, İbrahim Ethem. *Evlilik ve Aile Terapisi*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- Pehlivan, Oğuzhan. *Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası*. Unpublished doctoral dissertation, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Poloma, Margaret M. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, 1993.
- QAZSTAT. "Braki i Razvody v 2023 Godu." 12 Apr. 2024, 05 Eylül 2025, <https://l24.im/oPjQ>.
- QAZSTAT. *Neke cene Otbası*. Kazakistan Respublikası Strategiyalık Josparlau cene Reformalar Agenttigi Ulttıq Statistika Buroı, 2023, 05 Eylül 2024, <https://l24.im/FODimp>.
- Retherford, Robert D., Naohiro Ogawa, ve Rikiya Matsukura. "Late Marriage and Less Marriage in Japan." *Population and Development Review*, vol. 27, no. 1, 2001, ss. 65–102, <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2001.00065.x>
- Sarı, Özgür. "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı." *Sistematik Aile Sosyolojisi*, Ed. Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, 2016, ss. 17–41.
- STATKOM. "Sredniy Vozrast Vstupleniya v Perviy Brak po Polu i Territoriya." Dec. 2022, 09 Eylül 2024, <https://www.stat.kg/ru/gendernaya-statistika/naselenie/>.
- The State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. Marriage Statistics in the Republic of Uzbekistan, 2022. The State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan, 2023.

- Süleymanlı, Ebulfez, ve Ayşegül Demir. “Türkiye’de Üniversite Gençliğinin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları.” *Social Research – Sosial Tədqiqatlar*, vol. 2, no. 1, 2022, ss. 11–26.
- Şahin, Salih. *Geçmiş Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*. Pegem Akademi, 2018.
- Şaydullayeva, Topçugül. Struktura i Funktsii Sovremennoy Kirgizskoy Selskoy Semi. *Kazakh National Univ. al-Farabi*, 1992.
- TADA. *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010.
- TAYA. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014.
- Tezcan, Sabahat, ve Yadigar Coşkun. “Türkiye’de 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri.” *Nüfusbilim Dergisi*, vol. 26, no. 1, 2016, ss. 15–34.
- Timur, Selim. *Türkiye’de Aile Yapısı*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972.
- Turgut, Faruk. “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar.” *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, vol. 1, no. 1, 2017, ss. 93–117.
- Türkarlan, Nesrin, ve Abulfez Süleymanov. “Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evlilik Konusundaki Görüş ve Düşünceleri – Azerbaycan ve Türkiye Karşılaştırması.” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, no. 5, 2010.
- TÜİK. “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023.” Türkiye İstatistik Kurumu, 2024.
- Tüzemen, Adem, ve Aşkın Özdağoğlu. “Doktora Öğrencilerinin Eş Seçiminde Önem Verdikleri Kriterlerin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ile Belirlenmesi.” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, vol. 21, no. 1, 2007, ss. 215–232.
- Uchida, Eiji, Shigeru Araki, ve Katsumi Murata. “Socioeconomic Factors Affecting First Marriage and Birth Rates by Sex and Age in the Total Japanese Population.” *Journal of Epidemiology*, vol. 21, no. 2, 1992, ss. 107–118.
- Usanmaz, Ahmet, ve Orhan Yıldırım. “Turizm Sektöründe Çalışan Yükseköğretimli Gençlerin Çalışma Deneyimleri: Antalya Belek Örneği.” *Çalışma ve Toplum*, vol. 1, no. 84, 2025, ss. 117–153, <https://doi.org/10.54752/ct.1624064>.
- Usubalieva, Aynura. *Transformatsiya Semeyno-Braçnıh Otnoşeniy Molodeji Kirgıztana*. Cand. Sociol. Sci. diss., Kirgızskiy Natsionalniy Universitet im. J. Balasagına, 2017.
- Ünal, Ali. “Modernleşüü kana Aalamdaşuu Prostsessinde Üy-Bülönün Transformatsiyası.” *Aalamdaşuunun Abaldarı*, Ed. Cevat Öyurt ve Ertan Özensel, Çizgi Kitabevi, 2023, ss. 129–167.

- Ünal, Ali. “Kırgızistan’da Düünden Bugüne Eş Seçimi Prensipleri.” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, no. 89, Mar. 2019, ss. 187–213.
- Ünal, Ali. *Üy-bülö Maseleleri Sotsiologiyanın Küzgüsündö*. Maxprint, 2015.
- Wallace, Ruth A., ve Alison Wolf. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. M. Rami Ayas ve Leyla Elburuz, Doğu Batı Yayınları, 2012.
- Whiteside, Mary F. “The Parental Alliance Following Divorce: An Overview.” *Journal of Marital and Family Therapy*, vol. 24, no. 1, 1998, ss. 3-24, <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1998.tb01060.x>.
- Yalçın, Hatice, vd. “Gençlerin Evlilik ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 10, no. 52, 2017, ss. 858–865.
- Yıldırım, Ali, ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 9. basım, Seçkin Yayınları, 2003.

Araştırma Makalesi / Research Article

Reflections on the Interconnection Between Humanitarianism and National Identity in Asylum-Seeker Policies: A Comparative Analysis of Japan and Türkiye*

Gökberk Durmaz**

Mehmet Akif Kireççi***

Gürol Baba****

Abstract

This study investigates the impact of humanitarianism and its practical application through humanitarian diplomacy on asylum-seeker policies in Japan and Türkiye. It particularly focuses on how these policies are interconnected with the national identities of the countries. Japan's practices are characterized by a restrictive stance, rooted in its historical emphasis on a homogeneous society and post-WWII alignment with the United States. This alignment has fostered a conservative immigration policy that reflects broader Western values of controlled immigration and stringent vetting, prioritizing cultural cohesion over inclusivity. In contrast, Türkiye's policies rely more on humanitarianism incorporating Turkic heritage and Islamic values, leading to a more inclusive stance towards asylum seekers, notably Syrian refugees, which is also a strategic response to regional instability and security concerns. The comparative analysis reveals how the

* Date of Arrival: 05 September 2024 – Date of Acceptance: 12 March 2025

Citation: Durmaz, Gökberk, Mehmet Akif Kireççi, and Gürol Baba. "Reflections on the Interconnection Between Humanitarianism and National Identity in Asylum-Seeker Policies: A Comparative Analysis of Japan and Türkiye." *bilig*, no. 114, 2025, pp. 175-199, <https://doi.org/10.12995/bilig.8343>.

** Corresponding author; Asst. Professor, Social Sciences University of Ankara (ASBU), Faculty of Political Science, Department of International Relations – Ankara/Türkiye ORCID: 0000-0001-5031-6837, gokberk.durmaz@asbu.edu.tr

*** Professor, Social Sciences University of Ankara (ASBU), Faculty of Political Science, Department of International Relations – Ankara/Türkiye ORCID: 0000-0003-1366-6955, akif.kirecci@asbu.edu.tr

**** Professor, Social Sciences University of Ankara (ASBU), Faculty of Political Science, Department of International Relations – Ankara/Türkiye ORCID: 0000-0001-9664-2363, gurol.baba@asbu.edu.tr

interlink between humanitarianism and the national identity of each country influences their asylum policies by unfolding the reasons behind Japan's restrictive approach contrasts with Türkiye's more accommodating stance. Understanding these dynamics offers insights into how nations navigate asylum and immigration issues under the influence of humanitarianism and national identity.

Keywords

Japan, Türkiye, humanitarianism, national identity, asylum-seeker, immigration.

İnsaniyetperverlik ve Millî Kimlik Arasındaki Bağlantının Sığınmacı Politikalarına Yansımaları: Japonya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*

Gökberk Durmaz**

Mehmet Akif Kireççi***

Gürol Baba****

Öz

Bu çalışma, insaniyetperverliğin ve bunun insani diplomasi yoluyla pratik uygulamasının Japonya ve Türkiye'deki sığınmacı politikaları üzerindeki etkisini incelemektedir. Özellikle bu politikaların her iki ülkenin ulusal kimlikleriyle nasıl bağlantılı olduğuna odaklanmaktadır. Japonya'nın uygulamaları, homojen bir topluma yaptığı tarihsel vurgu ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ile olan uyumundan kaynaklanan kısıtlayıcı bir duruşla karakterize edilmektedir. Bu uyum, kontrollü göç ve sıkı inceleme gibi daha geniş Batı değerlerini yansıtan ve kapsayıcılıktan ziyade kültürel uyuma öncelik veren muhafazakar bir göç politikasını teşvik etmiştir. Buna karşılık, Türkiye'nin politikaları daha çok Türk mirasını ve İslami değerleri içeren insancılığa dayanmakta ve başta Suriyeli mülteciler olmak üzere sığınmacılara yönelik daha kapsayıcı bir duruşa yol açmaktadır ki bu aynı zamanda bölgesel istikrarsızlık ve güvenlik endişelerine stratejik bir yanıtıdır. Karşılaştırmalı analiz, Japonya'nın kısıtlayıcı yaklaşımının Türkiye'nin daha uzlaşmacı duruşuyla tezat oluşturmasının ardındaki nedenleri ortaya koyarak, insaniyetperverlik ve her ülkenin ulusal kimliği

* Geliş Tarihi: 05 Eylül 2024 – Kabul Tarihi: 12 Mart 2025

Atıf: Durmaz, Gökberk, Mehmet Akif Kireççi, ve Gürol Baba. "Reflections on the Interconnection Between Humanitarianism and National Identity in Asylum-Seeker Policies: A Comparative Analysis of Japan and Türkiye." *bilig*, no. 114, 2025, ss. 175-199, <https://doi.org/10.12995/bilig.8343>.

** Sorumlu yazar; Dr. Öğretim Üyesi., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara/Türkiye ORCID: 0000-0001-5031-6837, gokberk.durmaz@asbu.edu.tr

*** Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara/Türkiye ORCID: 0000-0003-1366-6955, akif.kirecci@asbu.edu.tr

**** Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara/Türkiye ORCID: 0000-0001-9664-2363, gurol.baba@asbu.edu.tr

arasındaki bağlantının sığınma politikalarını nasıl etkilediğini gözler önüne seriyor. Bu dinamikleri anlamak, ulusların insaniyetperverlik ve ulusal kimliğin etkisi altında sığınma ve göç konularını nasıl ele aldıklarına dair fikirler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Japonya, Türkiye, insaniyetperverlik, millî kimlik, sığınmacı, göç.

Introduction

The treatment of asylum seekers and refugees varies significantly depending on legal status, national identity, and the political priorities of host countries. Refugees, recognized under the 1951 Geneva Convention, and asylum seekers, individuals seeking international protection, often escape similar threats like wars and political violence (Phillips 2; Whittaker 1-2). Host governments, as Jacobsen (658) outlines, can respond by doing nothing, easing access, or tightening regulations. The broader international system's lack of a unified body to address refugee issues leaves individual countries grappling with the complexities of managing asylum seekers (Avdan 446; Abe 6). Effective asylum policies, therefore, necessitate nuanced, collaborative approaches that account for both humanitarian needs and geopolitical realities.

This article examines the impact of the interplay between humanitarianism and national identity on asylum-seeker policies, using Japan and Türkiye as case studies from distinct geographical and cultural contexts. Japan, an archipelago in the easternmost part of Asia, contrasts with the Turkish peninsula (Anatolia), situated in the westernmost part of the Asian continent. Despite both countries establishing their nation-states from the legacies of their respective empires, Japan has remained more isolated within its archipelago. Although geographically distant, the modernization processes of Japan and Türkiye have been subjects of comparative studies, which contributed to their national identity-building processes. Ward and Rustow (1964) compared these two countries in terms of traditional society, foreign contributions, economic and political modernization, education, mass media, bureaucracy, military, and leadership. The Meiji Restoration in Japan and Atatürk's reforms, which began in the late Ottoman period, are often viewed as similar in the context of political modernization or Westernization (Ward and Rustow 117–146). In both countries, these modernization policies were applied similarly to building up a nation-state-based national identity inspired by Western modernization. Throughout the Cold War, Japan intensified its relations with the United States (US) strategically, politically, economically, militarily, ideologically, and culturally. Türkiye, on the other hand, became a member of NATO and maintained close ties with the US, albeit with considerable fluctuations. Indeed, several

rifts in this relationship put Ankara at odds with Washington. However, it did not change the Western orientation of the countries' elites.

Another notable yet underexplored similarity between these two countries is the influence of humanitarianism (Ulusoy; Şeyşane and Tanrıverdi; Haşimi; Liu-Farrer et al.; Honna; Sato and Asano), particularly the practice of humanitarian diplomacy on their foreign policy initiatives. Aiming to fill this gap in the literature, this article highlights how the humanitarianist outlook impacts asylum-seeker policies in Japan and Türkiye. On the other hand, the article argues that the influence of humanitarianism on asylum-seeker policies is not straightforward; rather, it is intricately linked with the national identities.

The cases of Türkiye and Japan illustrate this intricate link effectively. Japan's isolationist tendencies, rooted in its unique national identity, contrasted with Türkiye's evolving stance towards Turkic heritage and Islamic values. This divergence underscores how political and ideological shifts shape each country's approach to asylum-seeking, revealing a complex interplay between humanitarianism and immigration policy.

This study employs a qualitative comparative analysis to explore and analyze the asylum-seeker policies of two distinct countries: Türkiye and Japan. By examining their socio-political contexts, legal frameworks, and implementation processes, this study aims to provide a nuanced understanding of how national asylum policies under the influence of humanitarianism and national Identity differ and converge in response to global migration challenges.

The qualitative comparative analysis is well-suited for analyzing complex, context-dependent phenomena like asylum-seeker policies of two distinct countries. This approach allows for an in-depth exploration of each country's unique legal and socio-political environment while drawing comparisons that reveal broader patterns and insights.

The Impact of the Humanitarianism and National Identity Link: "Compassionate and Caring" Immigration

Humanitarianism, in political analysis and intervention, blends politics with efforts to promote human welfare (Smith 50, 56; Kireççi, "İnsaniyetperverlik" 19). The roots of humanitarian diplomacy trace back

to the nineteenth century, with aid being offered on local, national, and international levels (Regnier 1215). Initially, humanitarian diplomacy focused on protecting vulnerable groups such as children and women from crises like wars and disasters (Kireççi, “Humanitarian Diplomacy” 2). States often employ charity organizations like the Red Cross and Red Crescent and utilize armed forces to address humanitarian crises.

Most countries allocate budgets for humanitarian issues according to their capacity. However, Mahdavi (7) critiques the hegemonic neoliberal approach to the Responsibility to Protect (R2P), arguing that it narrows global ethical norms by overlooking the contributions of non-Western countries. Japan and Türkiye, among other non-Western nations, have historically provided humanitarian assistance to those in need, including asylum seekers.

Defining identity begins with a fundamental question: Who am I? (Eriksson 108). Culture is central to this definition, as it sets the boundaries within which individuals operate (Wahrman 116). Elements such as religion, language, beliefs, race, ethnicity, and social roles shape personal identities while contributing to collective identities. National identity, a form of collective identity, extends beyond shared goals to encompass a nation’s core characteristics. Kowert (1–2) links national security priorities and interests directly to national identity, which is constructed through elements like religion, history, and cultural traits. This construction answers the questions: Who are we? And, who are we not?

Today, identities exist at various levels—individual, group, societal, and national (Gillis 4). Billig (83) notes that national identity involves distinguishing a nation’s unique traits in relation to others. National identity, therefore, can influence policies and social acceptance toward asylum seekers (Austin and Fozdar 15; Starkweather 2) and affect economic and political integration (Carey 406–407). In some countries, asylum seekers may be viewed as threats to national identity.

National identity is shaped through governmental efforts, including campaigns and legislation (Ortmann 27). The relationship between national identity and political priorities is influenced by global and domestic dynamics (Veen and Zelle 22). Historical events, like post-WWII Japan, can lead to

shifts in national identity aligned with external values. Understanding this relationship is crucial for grasping the broader context of refugee policies.

The formation of national identity operates through a dialectical process. Like in humanitarianism, this process of identity formation relies on constructing and reinforcing boundaries between “us” group and “them” group (Dauvergne 72). Similarly, although humanitarianism in the context of immigration encompasses the most generous aspects of ‘liberal immigration laws’, it simultaneously reinforces the distinction between “us” and “them” (Dauvergne 71). Dauvergne argues that the significance of the individual’s identity, as a recipient of humanitarian aid, is largely reflective of the nation’s own identity. Through the lens of liberal political philosophy, she suggests that humanitarianism serves as a mechanism for nations to present themselves as ‘compassionate and caring’ (Dauvergne 75). In this framework, humanitarian immigration law essentially determines what “we” can offer to “them” (Dauvergne 71). By reinforcing this distinction, humanitarianism contributes to defining national identity, which is shaped by ‘the “othering” process’ (Dauvergne 71). As such, national identity and humanitarianism in immigration policies are interrelated and mutually reinforcing. Catherine Dauvergne, in her analysis of Australia and Canada, asserts that ‘humanitarianism is about identity’ (Dauvergne 164). This connection between humanitarianism and national identity is particularly evident in asylum-seeker and refugee policies since within the domain of refugee selection, policies and practices categorize refugees as ‘the other,’ reflecting back on the national self.

Humanitarianism and National Identity in Asylum Policies: Japan vs. Türkiye

The Japanese Case

Japan remained isolated for over two centuries during the Edo era’s Sakoku period (1603-1868). In the early 20th century, Japan expanded its empire into the Asia-Pacific, transporting labor and resources from occupied regions while treating these newcomers as outsiders (Uchida 394; Shin and Robinson 13). Despite these interactions, Japan resisted integrating these groups into its society.

Post-WWII, Japan's foreign policy has been shaped by key security concerns: establishing a new international security order in Asia-Pacific; prioritizing economic cooperation with Southeast Asian countries while ensuring that Japan would not become an aggressive military power again under the Fukuda Doctrine; and resolving pre-Cold War territorial disputes with Russia. Humanitarian efforts have been central to Japan's foreign policy, as exemplified by its focus on official development assistance (ODA) and humanitarian aid instead of military intervention (Nishikawa 133). However, Japan has faced criticism for using ODA to benefit its investments, though it has recently shifted to a human security approach (Gomez 324).

Japan is often seen as a homogeneous nation, which has fueled resistance to accepting new identities (Kaneko 35). This stance is challenged by an aging population and a labor shortage. While attempts to boost the population through increased marriage rates have been unsuccessful (Fukuda 72; Boling 307), Japan has explored advanced robotics as a solution to the labor shortage, though this cannot fully address the issue (Robertson, "Robo Sapiens" 369). As a last resort, Japan has cautiously opened its doors to immigration, recognizing its benefits but facing significant societal resistance (Akashi, "New Aspects" 192).

Japan has been criticized for its harsh treatment of refugees, particularly in detention centers where asylum-seekers, like Afghans, have faced severe mental health issues (Ichikawa et al. 345). The country's strict immigration policies, shaped by its geographical isolation and complex bureaucracy, make obtaining refugee status difficult (Tarumoto 14-15). Although Japan has supported refugees through donations to UNHCR (UNHCR Iran), it remains reluctant to accept them domestically, partly due to fears of straining relations with countries like China (Wolman 409).

Despite Japan's stringent refugee regime, it has historically granted asylum to certain groups, such as Russians fleeing the Bolsheviks and Jews escaping the Nazis (Yamagata 2-3; Tokayer and Swartz). These decisions were often driven by strategic considerations, such as countering Bolshevik influence or leveraging Jewish expertise to strengthen ties with the U.S. (Best 313-314).

In response to the Ukrainian crisis, Japan's approach has notably shifted, accepting more refugees and signaling a potential change in its traditionally

unwelcoming stance (CNA). However, Japan still struggles with sustainable refugee policies, reflecting its complex history and cautious approach to immigration.

Japan's refugee challenges have evolved over time, with notable milestones identified by Akashi ("Challenging" 219). First, the Indochinese refugee crisis of the late 1970s presented an unexpected challenge for Japan. Second, in the 1980s, the subsequent Indochinese flow was classified by Japanese authorities as economic migration rather than genuine refugee status. Third, the May 2002 incident at the Japanese Consulate General in Shenyang, where North Korean refugees were forcibly extracted by Chinese police, highlighted issues of sovereignty and international pressure (Akashi, "Challenging" 235). The first wave of Indochinese refugees, in particular, was not an intentional choice by Japan but a result of international pressure (Koizumi 184).

These milestones reflect Japan's evolving approach to asylum seekers. The country has recognized that asylum seekers can arrive unexpectedly and that economic migrants might disguise themselves as refugees to improve their living conditions (Saxton 114). As Japan continues to refine its policies, both national identity and political priorities will play crucial roles in shaping its approach to asylum seekers and immigrants.

Japan demonstrates a paradox in its approach to refugees: while it generously supports refugee programs financially around the world, it maintains a stringent policy towards accepting refugees within its own borders (Kalicki 369). This paradox highlights Japan's commitment to good international citizenship and humanitarian assistance (Hook et al. 391–392), but also reflects a reluctance to admit refugees whose presence might challenge Japan's homogeneous national identity.

Japan faces two intertwined crises regarding refugee acceptance. Traditionally, Japan has emphasized a blood-linked, culturally homogeneous society that prioritizes preserving Japanese identity (Robertson, "Hemato-Nationalism" 93). Concurrently, modern challenges such as a stable economy, an aging population, and the pressures of globalization have compelled Japan to reconsider its policies, albeit reluctantly (Chan 128–130; Sasaki 69).

An unusual instance of Japan’s evolving approach occurred with the acceptance of 114 refugees from Afghanistan in 2023, a significant number given Japan’s historically stringent policies (Mainichi Shimbun). These Afghan refugees, many of whom had established ties with the US and Japan before the Taliban’s return to power, align with Japan’s modern identity, which has been increasingly influenced by Western values. This development follows a notable increase in refugee admissions: Japan granted 74 refugee statuses in 2021, which nearly tripled to 202 in 2022 (Japan Times, “Japan Granted”). The simultaneous acceptance of 114 Afghan refugees in 2023 represents a substantial shift in Japan’s refugee policy.

Table 1
Japan’s Number of Refugees and Asylum-seekers (2017-2023) (UNHCR, *Refugee Data*)

Year	Country of Asylum	Refugees under UNHCR’s mandate	Asylum-seekers	Stateless
2017	Japan	2.189	31.204	585
2018	Japan	1.893	29.040	709
2019	Japan	1.463	29.123	687
2020	Japan	1.132	23.765	707
2021	Japan	1.508	16.709	531
2022	Japan	17.406	12.473	508
2023	Japan	22.235	23.916	503

According to UNHCR data, the number of refugees under its mandate increased more than tenfold in 2023, reaching 22,235 due to the Ukrainian-Russian War, escalating violence in the Middle East, and the rising number of evacuees from Taliban-controlled Afghanistan (UNHCR).

Japan, known for its stringent refugee recognition policies, has chosen to classify Ukrainian asylum-seekers as “evacuees” rather than integrating them into regular refugee procedures. As the conflict in Ukraine extends into its third year, Japan has announced a new application process that grants Ukrainian refugees the same rights as those recognized under standard refugee status (Visit Ukraine). This move parallels past U.S. pressure on

Japan to accept 10,000 Indochinese refugees in the 1970s. Similarly, during the G7 meeting in Hiroshima in May 2023, Japan faced international pressure to accept more Ukrainian refugees or evacuees (Reuters). U.S. President Joe Biden's criticism of Japan as "xenophobic" due to its reluctance to accept asylum-seekers has further intensified this pressure (DW).

The connection between humanitarianism and national identity significantly influences Japan's asylum-seeker policies, revealing a complex relationship between national identity and the treatment of outsiders. Historically, Japan has emphasized a strict divide between "us" (the Japanese) and "them" (foreigners) to maintain cultural homogeneity. This is seen in its resistance to integrating occupied peoples during imperial expansions and strict post-WWII immigration policies. Humanitarian efforts in Japanese foreign policy are framed within this context, reflecting national identity while preserving the nation's insularity.

Japan's approach to asylum-seekers highlights this paradox. Despite substantial global humanitarian contributions, Japan's domestic policies remain stringent, reflecting a reluctance to admit those who might disrupt cultural unity. Geographic isolation and rigorous immigration procedures further limit entry. Asylum-seekers are often viewed as economic migrants rather than genuine refugees, resulting in low acceptance rates.

However, with an aging population and labor shortages, Japan has shown some policy shifts. The recent acceptance of a few Ukrainian and Afghan refugees, driven by international pressure and changing geopolitical realities, suggests a cautious opening. Yet, these exceptions remain controlled within a framework that maintains the distinction between "us" and "them." Japan's immigration policies reflect a balance between compassion and maintaining cultural homogeneity, illustrating the intertwined nature of national identity and immigration policy amidst globalization and demographic changes.

The Turkish Case

Humanitarianism has long been a cornerstone of Turkish domestic and international policy. This ethos has significantly shaped Türkiye's approach to humanitarian diplomacy, reflecting a blend of realist and idealist perspectives (Ulusoy 738). The Turkish Red Crescent (Hilal-i Ahmer Cemiyeti), founded in 1868, initially assisted people from the Caucasus fleeing Russian violence

and later played a key role in supporting those displaced from the Balkans and other regions (Gilley 39). While Gilley views Türkiye as a Middle Power, Şeyşane and Tanrıverdi (173) argue that Türkiye has been a major player in humanitarian diplomacy, both historically and in the present day. The Turkish Red Crescent has provided aid across the globe—from South America to East Asia and from North America to Africa—even amid the adversities of WWI and the Turkish War of Independence (Acchan 59).

Historically, under the Ottomans, numerous asylum-seekers were accepted into the country throughout different centuries. Ottoman archival documents show major instances of people taking shelter in large numbers from different regions who were fleeing from religious or ethnic oppression, or for political reasons (*Cihan-Penah*). Cases include but not limited to Ottomans' giving refuge to Jews in 1492 and Muslims in 1570 and in 1613 who fled from the Spanish Inquisition; Polish people in 1772 and in 1856; the Crimeans in 1856, and the Caucasians in 1878, who were forced to flee from their homes by Russia, Tunisian Bedouins in 1881 who escaped from the French oppression. Turkish population of Bulgaria for instance forced to flee the country and took refuge in Türkiye in 1923, 1950 and 1989 in large numbers (Duman 474; Çolak 118; Kemaloğlu), as well as Hungarians who fled from the revolution in 1956.

Kurds, Soranis, Goranis, and Zazas sought refuge during the First Gulf War in 1991, with almost 400 thousand displaced people (Özdemir 133), which was another example highlighting Türkiye's unique stance on humanitarian issues. The largest number of asylum seekers during the Republican era was displaced Syrians because of the civil war in the country which started in 2011 and did not end for several years. During the Syrian Civil War, Assyrians, Yazidis, Christians, and Muslims (Ihlamur-Öner; Ali 85; Erdener) have been sheltered by Türkiye, regardless of their ethnicity. This historical record illustrates an enduring legacy of humanitarian assistance, spanning from the Ottoman Empire to modern times.

However, this legacy experienced a notable shift under the Turkish Republic (Bozdoğan and Kasaba 3). These changes were influenced by the new Republic's effort to redefine its national identity, distancing itself from its Ottoman heritage (Bozdoğan and Kasaba 17). Between 1923 and 1927, the Turkish Republic accepted and resettled over 450,000 Turks who had been

left behind in Greek territory after WWI, implementing national identity policies. Reflecting this shift from the Ottoman past and emphasizing the country's Western orientation, Türkiye signed the 1951 Geneva Refugee Convention with geographical limitations (Soykan 3), recognizing only European refugees while offering conditional refugee status to individuals from other regions who could remain staying in Türkiye, only until resettlement to a third country. Therefore, Syrian asylum-seekers, who poured into Türkiye since the civil war erupted, could not be recognized as refugees, but rather they were given the official status of people under "temporary protection" with a specific legislation in 2014.

After the hopes of displaced Syrians to return to their country disappeared, Türkiye, under the Justice and Development Party, partially reversed this shift by returning to the Ottoman legacy in various aspects of sociopolitical life and foreign policy. This heritage has influenced Türkiye's national identity and strengthened its relations with the Middle East and the Islamic world. During the Arab Spring and the Syrian Civil War, Türkiye, driven by humanitarian concerns, had to shelter about 3.5 million displaced Syrians, addressing their immediate humanitarian needs. This approach enhanced Türkiye's reputation in the Muslim world (Salem 1-2) and the Western world.

Türkiye has faced significant challenges due to the massive influx of asylum-seekers from Syria since 2011. The Arab Spring and subsequent civil war have undermined central authority and caused the regime to implement repressive policies and atrocities against its citizens. Meanwhile, DAESH and PKK/YPG rebels, who have been given room to maneuver, have destabilized the Turkish-Syrian border. Almost half of the asylum-seekers who were fleeing from the brutal civil war were women, and the majority of the remaining half were children. Therefore, Türkiye responded promptly to the humanitarian crisis by opening its borders to those fleeing the brutal conflict for their lives.

The sudden and large-scale arrival of Syrian and other asylum-seekers initially challenged Turkish migration and refugee management policies. Figure 1 illustrates the top three countries of origin for refugees (including people under temporary protection): Syrians, about 3.5 million; Afghans, about 13 thousand; Iraqis, about 12.5 thousand people. On the other hand,

Figure 2 illustrates the top three countries of origin for asylum-seekers: Afghans, about 126 thousand; Iraqis, about 115 thousand; and Iranians, about 12 thousand people.

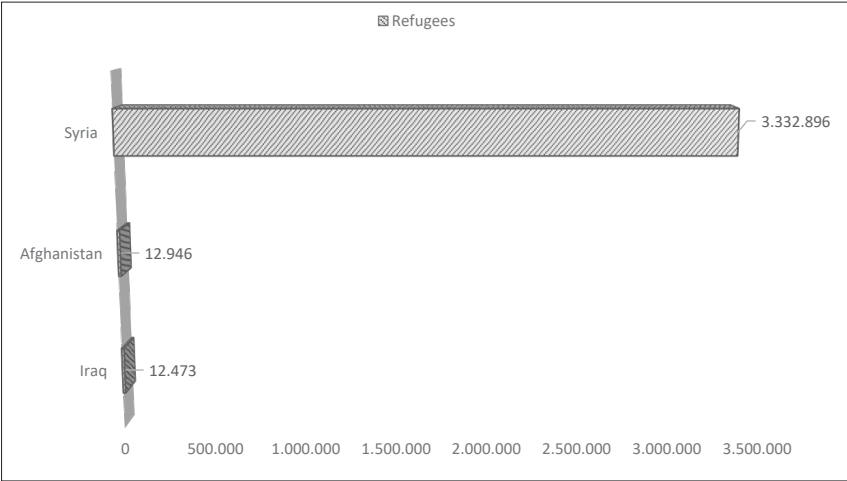

Figure 1. Top 3 country of origin for refugees (including temporary protection) in Türkiye (UNHCR, *Factsheet*)

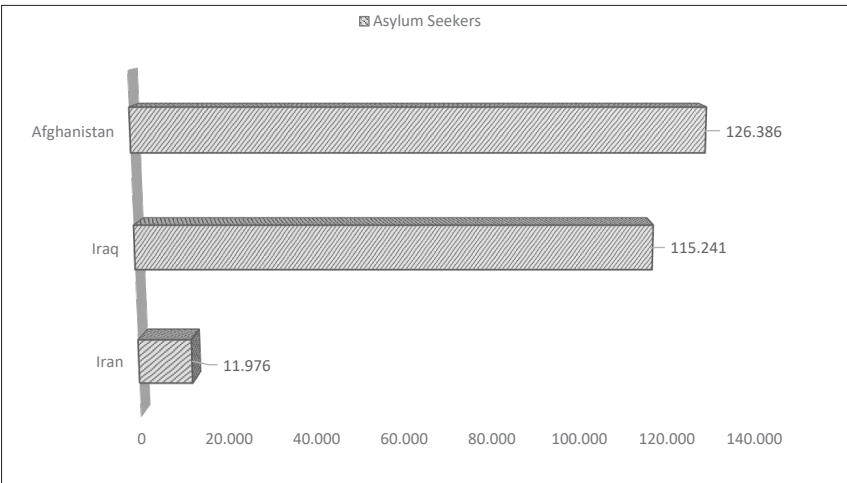

Figure 2. Top 3 country of origins for asylum seekers in Türkiye (UNHCR, *Factsheet*)

Inspired by its historical legacy, Türkiye views aiding others as still important in 21st-century regional politics. In parallel, Turkish migration policies have increasingly prioritized human security and regional stability (Karakoc and Dogruel 364). Despite opposition from various groups, such as the Victory Party, against Türkiye’s refugee policies (Ashawi and Kucukgocmen), the government has maintained a sensitive approach to the humanitarian crisis occurring across its borders (Demir and Yılmaz 7, 17). Since the Syrian Civil War started in 2011, Türkiye had to shelter about 3.5 million Syrians, as Figure 3 illustrates by year. Between 2011–2013 in the Syrian Civil War, less than 300 thousand displaced Syrians took refuge in Türkiye, whereas the numbers increased almost ten times in the following five years. Hence, no country in the world can easily handle that massive flow of people. This balance underscores how humanitarianism and national identity are interrelated and mutually reinforcing, as per Dauvergne’s framework.

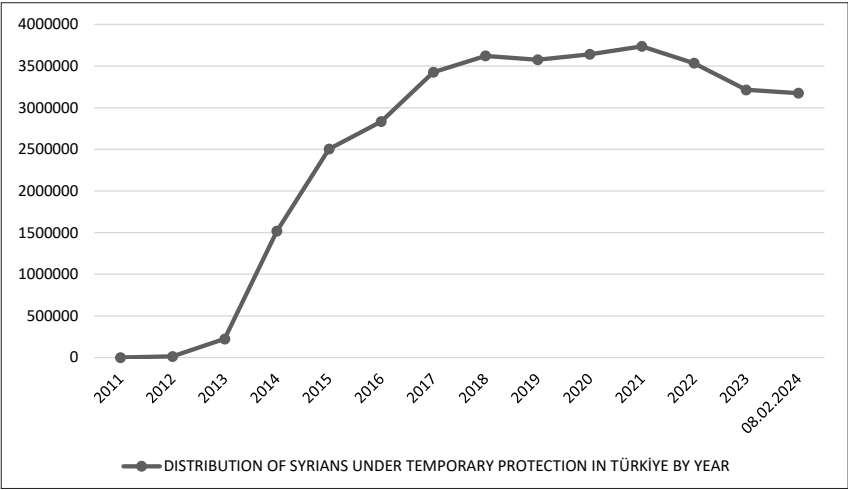

Figure 3. Distribution of Syrians under temporary protection in Türkiye by year (Goc Idaresi)

Comparative Analysis of Historical Trajectories and Contemporary Implications

Japan’s approach to humanitarianism has historically been cautious. During the Edo era, Japan was isolated, and in the early 20th century, it expanded its empire while maintaining a clear distinction between occupiers and local

populations (Uchida 394; Shin and Robinson 13). This historical context highlights Japan's consistent tendency to view newcomers as outsiders, reinforcing boundaries between "us" and "them." Türkiye's approach to humanitarianism has deep historical roots, influenced by Ottoman traditions of providing refuge (Gilley 39). The country has historically hosted diverse groups fleeing persecution, demonstrating a long-standing commitment to humanitarian aid (Bozdoğan and Kasaba 3). This tradition reflects an integrated approach to humanitarianism and national identity, where aiding others aligns with both historical legacy and contemporary values.

Japan's domestic refugee policies remain stringent, with a complex bureaucracy making it difficult for asylum-seekers to gain status (Tarumoto 14-15). This reluctance reflects Japan's struggle to reconcile its humanitarian contributions with maintaining cultural homogeneity. The Turkish Republic initially distanced itself from Ottoman practices but later partially reversed this stance under the AK Party. The emphasis on the Ottoman legacy has influenced Türkiye's approach to humanitarianism, especially in response to the Syrian Civil War (Salem 1-2). Türkiye's acceptance of millions of Syrian refugees demonstrates a significant alignment between humanitarianism and national identity (Demir and Yılmaz 7, 17), enhancing its role in the Muslim world and beyond, as well as balancing regional stability.

Recent policy shifts in Japan, such as the acceptance of Afghan refugees and changes in treatment for Ukrainian refugees, indicate a cautious opening (Mainichi Shimbun; Japan Times, "Number of Ukrainian"). These changes, however, are still framed within a context that seeks to preserve Japan's homogeneous national identity while responding to international pressures (Wolman 409). Whereas Türkiye has been facing challenges due to the large influx of refugees and associated internal and external pressures, despite its humanitarian stance (Ashawi and Kucukgocmen). The country strives to continue to balance humanitarian commitments with national identity, particularly in the context of regional politics (Karakoc and Dogruel 364).

Both Japan and Türkiye use humanitarianism to reflect and reinforce national identity, but they do so in different ways. Japan's historical isolation and modern reluctance to integrate refugees reinforce a strict boundary between "us" and "them," while Türkiye's historical and contemporary practices show a more integrated approach, reflecting a blend of humanitarianism

and national identity. Japan's policies demonstrate a cautious opening to refugees under international pressure while maintaining strict domestic controls. Türkiye's policies, by contrast, show a more proactive stance in accepting refugees and integrating them into national frameworks, reflecting a commitment to humanitarian values that align with its national identity. Japan, on the other hand, has historically been shaped by isolation and homogeneity, influencing its approach to refugees. Türkiye's national identity, increasingly influenced by its Ottoman heritage, accommodates a more inclusive approach to humanitarianism, though challenges persist in managing large-scale refugee inflows.

Conclusion

For Japan, the impact of the link between humanitarianism and national identity on asylum-seeker policies reveals a complex interplay between national identity and the treatment of outsiders. Historically, Japan maintained a rigid distinction between "us" (*uchi*) and "them" (*soto*), rooted in its desire to preserve cultural homogeneity. This is evident in Japan's resistance to integrating occupied peoples into its society during its imperial expansions and its strict post-WWII immigration policies. Humanitarianism in Japanese foreign policy has been framed within this context, where aid and assistance are offered as a reflection of national identity, but without compromising the nation's insular character.

Japan's approach to asylum-seekers and refugees illustrates this paradox. Despite its significant financial contributions to global humanitarian efforts, Japan's domestic policies remain stringent, reflecting a deep-seated reluctance to admit those who might disrupt the perceived cultural unity. This reluctance is reinforced by the nation's geographic isolation and rigorous immigration procedures, which serve as barriers to entry. The distinction between "us" and "them" is further reinforced by Japan's treatment of asylum-seekers as potential economic migrants rather than genuine refugees, leading to low acceptance rates.

However, as Japan faces an aging population and labor shortages, the tension between maintaining national identity and addressing economic imperatives has prompted some policy shifts. The acceptance of a limited number of Ukrainian and Afghan refugees in recent years indicates a cautious opening,

driven partly by international pressure and changing geopolitical realities. Yet, these exceptions still operate within a framework that emphasizes Japan's control over who is allowed to enter and under what conditions, maintaining a clear distinction between "us" and "them."

Therefore, Japan's immigration and refugee policies can be interpreted as a manifestation of its national identity, where humanitarianism is carefully calibrated to reflect compassion without diluting the nation's cultural homogeneity. This approach underscores the mutually reinforcing relationship between national identity and immigration policy, as Japan continues to navigate the challenges of globalization and demographic change.

On the other hand, humanitarianism has been a fundamental aspect of Turkish policies towards displaced Syrians and those who are in need, deeply rooted in tradition. Adherence to the principle of humanitarianism has guided Türkiye's humanitarian diplomacy, notably through the Turkish Red Crescent, which has historically assisted displaced populations from the Caucasus, Balkans, and beyond. The transition from the Ottoman Empire to the Turkish Republic saw shifts influenced by evolving national identity. The 1951 Geneva Refugee Convention, with its European-centric focus, and Türkiye's evolving refugee policies reflect these changes.

Türkiye's challenges due to the influx of Syrian asylum-seekers since 2011 also underscore the dynamic between humanitarianism and national identity. The arrival of asylum-seekers in huge numbers overwhelmed Türkiye's capacity, as no country would be prepared to receive hundreds of thousands of asylum-seekers within days. Yet, Türkiye's prompt response by opening its borders deserves to be recognized as a country that prioritizes humanitarian policies, particularly because the significant portion of the asylum-seekers were women and children requiring immediate protection.

In a nutshell, this study reveals how Japan and Türkiye's approaches to humanitarianism are shaped by their respective national identities and historical contexts. Japan's stringent policies reflect a struggle between maintaining cultural homogeneity and responding to international pressures, while Türkiye's more integrated approach aligns humanitarianism with national identity despite ongoing challenges. Both cases illustrate

the complex interplay between humanitarianism and national identity in shaping immigration policies.

Contribution Rate Statement

The authors' contribution rates in this study are equal.

Conflict of Interest Statement

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of this study. There is no conflict of interest between the authors.

References

- Abe, Koichi. "Are You a Good Refugee or a Bad Refugee?: Security Concerns and Dehumanization of Immigration Policies in Japan." *Asia Rights*, vol. 6, no. 1, 2006, pp. 1–36.
- Acehan, Işıl. "Ottoman Immigrants and the Formation of Turkish Red Crescent Societies in the United States". *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, vol. 20, no. 1, 2015, pp. 59–76.
- Akashi, Junichi. "Challenging Japan's Refugee Policies." *Asian and Pacific Migration Journal*, vol. 15, no. 2, 2006, pp. 219–239.
- Akashi, Junichi. "New aspects of Japan's immigration policies: is population decline opening the doors?" *Contemporary Japan*, vol. 26, no. 2, 2014, pp. 175–196, DOI: 10.1515/cj-2014-0009.
- Ali, Majid Hassan. "The Forced Displacement of Ethnic and Religious Minorities in Disputed Areas in Iraq: A Case Study of the Post-2014 Yazidi Minority." *AlMuntaqa*, vol. 5, no. 1, 2022, pp. 76–89.
- Ashawi, Khalil, and Ali Kucukgocmen. "Syrians worry over Turkey's opposition anti-immigrant stance." Reuters.com, 2023, <https://www.reuters.com/world/middle-east/anger-fear-among-syrians-amid-turkish-oppositions-anti-immigrant-campaign-2023-05-26/>.
- Austin, Catherine, and Farida Fozdar. "Framing Asylum Seekers: The Uses of National and Cosmopolitan Identity Frames in Arguments about Asylum Seekers." *Identities*, vol. 25, no. 3, 2016, pp. 245–265, doi:10.1080/1070289X.2016.121.4134.
- Avdan, Nazli. "Do asylum recognition rates in Europe respond to transnational terrorism? The migration-security nexus revisited." *European Union Politics*, vol. 15, no. 4, 2014, pp. 445–471.
- Best, Gary Dean. "Financing a foreign war: Jacob H. Schiff and Japan, 1904–05." *American Jewish Historical Quarterly*, vol. 61, no. 4, 1972, pp. 313–324.

- Billig, Michael. "The national nature of globalization and the global nature of nationalism: Historically and methodologically entangled." *Theory & Psychology*, vol. 33, no. 2, 2023, pp. 175-192.
- Boling, Patricia. "Demography, Culture, and Policy: Understanding Japan's Low Fertility." *Population and Development Review*, vol. 34, no. 1, 2008, pp. 307-326, <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2008.00221.x>.
- Bozdoğan, Sibel, and Reşat Kasaba, eds. *Rethinking modernity and national identity in Turkey*. vol. 7, University of Washington Press, 1997.
- Carey, Sean. "Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?" *European Union Politics*, vol. 3, no. 4, 2002, pp. 387-413, <https://doi.org/10.1177/146.511.6502003004001>.
- Chan, Jennifer. "Civil Society and Global Citizenship in Japan." *Japanese Politics Today*, eds. T. Inoguchi, P. Jain, Palgrave Macmillan, 2011, https://doi.org/10.1057/978.023.0370838_8.
- Cihan-Penah. *Shelter of the World: Humanitarian Diplomacy from Ottoman to the Present*, 2nd Edition, Turkish Presidential State Archives Publications, 2023.
- CNA (Channel News Asia). "Japan brings in 20 Ukrainian refugees on special flight." 2022, <https://www.channelnewsasia.com/asia/ukraine-invasion-japan-brings-20-refugees-special-flight-2608401>.
- Çolak, Filiz. "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)." *Tarih Okulu Dergisi*, no. XIV, 2013, pp. 113-145.
- Dauvergne, Catherine. *Humanitarianism, Identity, and Nation: Migration Laws of Australia and Canada*. University of British Columbia Press, 2005, p. 71.
- Demir, Sertif, and Muzaffer Ercan Yılmaz. "An analysis of the impact of the Syrian crisis on Turkey's politic-military, social and economic security." *Gazi Akademik Bakış*, vol. 13, no. 26, 2020, pp. 1-19.
- DW. "Is Japan xenophobic like US President Biden Claims?" *Deutsche Welle*, 2024, <https://www.dw.com/en/is-japan-xenophobic-like-us-president-biden-claims/a-69007303>.
- Duman, Önder. "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)." *Atatürk Yolu Dergisi*, vol. 11, no. 43, 2009, pp. 473-490, https://doi.org/10.1501/Tite_000.000.0299.
- Erdener, Eda. "The Ways of Coping with Post-war Trauma of Yezidi Refugee Women in Turkey." *Women's Studies International Forum*, vol. 65, no. 1, 2017, pp. 60-70.
- Eriksonn, Erik Homburger. *Identity and the life cycle*. W W Norton & Co. 1980.
- Fukuda, Setsuya. "Marriage Will (Continue to) Be the Key to the Future of Fertility in Japan and East Asia." *Vienna Yearbook of Population Research*, vol. 18, 2020, pp. 71-80, *JSTOR*, <https://www.jstor.org/stable/27041931>.

- Gilley, Bruce. "Turkey, Middle Powers, and the New Humanitarianism." *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, vol. 20, no. 1, 2015, pp. 37–58.
- Gillis, John R., ed. *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton University Press, 1996.
- Goc Idaresi. "Distribution of Syrians under Temporary Protection by Years." 2024, <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27>.
- Gomez, Oscar A. "Japan and the international humanitarian system: In the periphery by design, principle or strategy?" *Asian Journal of Comparative Politics*, vol. 6, no. 4, 2021, pp. 315–329.
- Liu-Farrer, Gracia, et al. "Neoliberal humanitarianism: Contradictory policy logics and Syrian refugee experiences in Japan." *Migration Studies*, 2024, pp. 1–16, <https://doi.org/10.1093/migration/mnae007>.
- Haşimi, Cemalettin. "Turkey's humanitarian diplomacy and development cooperation." *Insight Turkey*, vol. 16, no. 1, 2014, pp. 127–145.
- Honna, Jun. "Japan and the responsibility to protect: Coping with human security diplomacy." *The Pacific Review*, vol. 25, no. 1, 2012, pp. 95–112.
- Hook, Glenn D., et al. *Japan's international relations: politics, economics and security*. Routledge, 2011.
- Ichikawa, Masao., Nakahara, Shinji, and Susumu Wakai. "Effect of post-migration detention on mental health among Afghan asylum seekers in Japan." *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, vol. 40, no. 1, 2006, pp. 341–346.
- Ihlamur – Öner, Suna Gülfer. "Turkey's Refugee Regime Stretched to the Limit? The Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows". *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, vol. 18, no. 3, 2013, pp. 191–28.
- ILO. "Syrians in the Turkish labour market." International Labour Organization (ILO), <https://www.ilo.org/media/80436/download> (Accessed: 17.06.2024).
- Jacobsen, Karen. "Factors Influencing the Policy Responses of Host Governments to Mass Refugee Influxes." *International Migration Review*, vol. 30, no. 3, 1996, pp. 655–678.
- Japan Times*. "Number of Ukrainian evacuees to Japan reaches 1000." 2022, <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/05/21/national/refugees-ukraine-1000/>.
- Japan Times*. "Japan granted refugee status to a record 74 people in 2021." 2022, <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/05/13/national/refugee-japan-record/>.
- Karakoc, Jülide and Fulya Dogruel. "The Impact of Turkey's Policy toward Syria on Human Security." *Arab Studies Quarterly*, vol. 37, no. 4, 2015, pp. 351–66, <https://doi.org/10.13169/arabstudquar.37.4.0351>.

- Kalicki, Konrad. "Japan's liberal-democratic paradox of refugee admission." *The Journal of Asian Studies*, vol. 78, no. 2, 2019, pp. 355–378.
- Kaneko, Mai. "Beyond 'Seclusionist' Japan: Evaluating the Free Afghans Refugee Law Reform Campaign After September 11". *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, vol. 21, no. 3, 2003, pp. 34-44, doi:10.25071/1920-7336.21298.
- Kemaloğlu, A. İ. *Bulgaristan'dan Türk Göçü* (1985-1989). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2012.
- Kireççi, Mehmet Akif. "Humanitarian Diplomacy in Theory to Practice." *Perceptions: Journal of International Affairs*, 20(1), 2015, pp. 1–6.
- Kireççi, Mehmet Akif. "İnsaniyetperverlik, Hayırseverlik ve İnsani Diplomasi." *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, eds. Kavak, H. Zehra, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023, pp. 19-39.
- Koizumi, Koichi. "Resettlement of Indochinese Refugees in Japan (1975–1985) An Analysis and Model for Future Services." *Journal of Refugee Studies*, vol. 4, no. 2, 1991, pp. 182-199.
- Kowert, Paul A. "National identity: Inside and out." *The Origins of National Interests*. Eds. Chafetz, Glenn., Spirtas, Michael., and Frankel, Benjamin. 8(1), 1999, pp. 1–34.
- Mahdavi, Mojtaba. "A Postcolonial Critique of Responsibility to Protect in the Middle East." *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, vol. 20, no. 1, 2015, pp. 7–36.
- Mainichi Shimbun. "Japan recognizes record 114 people as refugees at one time." 2023, <https://mainichi.jp/english/articles/20230715/p2a/00m/0na/012000c>.
- Nishikawa, Yukiko. *Japan's Changing Role in Humanitarian Crises* (1st ed.). Routledge, 2005, <https://doi.org/10.4324/978.020.3029329>.
- Ortmann, Stephan. "Singapore: The Politics of Inventing National Identity." *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, vol. 28, no. 4, 2006, pp. 23–46, <https://doi.org/10.1177/186.810.340902800402>.
- Özdemir, Erol. "Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri." *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, vol. 1, no. 3, 2017, pp. 114–140.
- Phillips, Janet. *Asylum seekers and refugees: what are the facts?* Canberra: Department of Parliamentary Services, Parliament of Australia, 2013.
- Regnier, Philippe. "The emerging concept of humanitarian diplomacy: identification of a community of practice and prospects for international recognition." *International Review of the Red Cross*, vol. 93, no. 884, 2011, pp. 1211–1237, doi:10.1017/S181.638.3112000574.
- Reuters. "Japan's G7 refugee balancing act: door open for Ukrainians, but not many others." 2023, <https://www.reuters.com/world/japans-g7-refugee-balancing-act-door-open-ukrainians-not-many-others-2023-05-19/>.

- Robertson, Jennifer. "Robo Sapiens Jananicus: Humanoid Robots and the Posthuman Family." *Critical Asian Studies*, vol. 39, no. 3, 2007, pp. 369–398, doi: 10.1080/146.727.10701527378.
- Robertson, Jennifer. "Hemato-Nationalism: The Past, Present, and Future of 'Japanese Blood.'" *Medical Anthropology*, vol. 31, no. 2, 2012, pp. 93–112, doi: 10.1080/01459.740.2011.624957.
- Salem, Paul. "Türkiye's Image in the Arab World." *TESEV*, 2011, pp. 1–8, https://www.tesev.org.tr/wpcontent/uploads/report_Turkeys_Image_In_The_Arab_World.pdf.
- Sasaki, Masamichi. "Globalization and National Identity in Japan." *International Journal of Japanese Sociology*, vol. 13, no. 1, 2004, pp. 69–87, doi:10.1111/j.1475-6781.2004.00054.x.
- Sato, Yoichiro, and Masahiko Asano. "Humanitarian and democratic norms in Japan's ODA distributions." *Norms, interests, and power in Japanese foreign policy*, Palgrave Macmillan US, 2008, pp. 111–127.
- Saxton, Alison. "'I Certainly Do not Want People like That Here': The Discursive Construction of 'Asylum Seekers'." *Media International Australia*, vol. 109, no. 1, 2003, pp. 109–120, <https://doi.org/10.1177/1329878X031.090.0111>.
- Shin, Gi-Wook, and Michael Edson Robinson, eds. *Colonial modernity in Korea*. 184(1). Harvard Univ Asia Center, 1999.
- Smith, Hazel. "Humanitarian Diplomacy: Theory and Practice." *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and their Crafts*, eds. Minear, Larry and Smith, Hazel, United Nations University Press, Tokyo, 2007, pp. 36–62.
- Soykan, Cavidan. "The migration-asylum nexus in Turkey." *Enquire*, vol. 3, no. 1, 2010, pp. 1–18.
- Starkweather, Sean. "Cosmopolitan in Form, Nationalist in Content: A Comparative Analysis of Japanese National Identity in the Postwar Era and Today." *The Macksey Journal*, vol. 3, no. 84, 2022, pp. 1–14.
- Şeyşane, Volkan, and Görkem Tanrıverdi. "States as 'Humanitarians': The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, vol. 10, no. 1, 2022, pp. 153–178, <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.993408>.
- Tarumoto, Hideki. "Why restrictive refugee policy can be retained? A Japanese case." *Migration and Development*, vol. 8, no. 1, 2018, pp. 7–24, doi: 10.1080/21632.324.2018.1482642.
- Tokayer, Marvin, and Mary Swartz. *The Fugu Plan: The untold story of the Japanese and the Jews during World War II*. Gefen Publishing House, 2004.
- Uchida, Jun. "Brokers of empire: Japanese settler colonialism in Korea, 1876–1945." *Brokers of Empire*, Harvard University Asia Center, 2020.

- Ulusoy, Hasan. "The Evolution of Turkish Humanitarian Diplomacy in The Centenary of the Republic: Constructivist Perspective." *Yönetim Bilimleri Dergisi*, no. 21 (special issue), 2023, pp.726-742, <https://doi.org/10.35408/comuybd.1363527>.
- UNHCR Refugee Data. 2024, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=BnA1pT>".
- UNHCR Factsheet. "Biannual Factsheet." 2023, <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/10/bi-annual-fact-sheet-2023-09-turkiyeF.pdf>.
- UNHCR Iran. "UNHCR welcomes Japan's donation of 1.2 million USD to support displaced Afghans in Iran." 2023, <https://www.unhcr.org/ir/2023/02/27/unhcr-welcomes-japans-donation-of-usd-1-2-million-to-support-displaced-afghan-in-iran/>.
- Veen, Hans-Joachim, and Carsten Zelle. "National Identity and Political Priorities in Eastern and Western Germany." *German Politics*, vol. 4, no. 1, 1995, pp. 1–26, doi:10.1080/096.440.09508404384.
- Visit Ukraine. "The Japanese government has introduced a new program for Ukrainians: what is known." 2023, <https://visitukraine.today/blog/3025/the-japanese-government-has-introduced-a-new-program-for-ukrainians-what-is-known>.
- Wahrman, Dror. *The making of the modern self: Identity and culture in eighteenth-century England*. Yale University Press, 2004.
- Ward, Robert, E., and Dankwart A. Rustow. *Political Modernization in Japan and Turkey*. Princeton University Press, 2016 (originally published in 1964).
- Whittaker, David J. *Asylum seekers and refugees in the contemporary world*. Routledge, 2006.
- Wolman, Andrew. "Japan and international refugee protection norms: Explaining non-compliance." *Asian and Pacific Migration Journal*, vol. 24, no. 4, 2015, pp. 409–443, doi: 10.1177/011.719.6815606852.
- Yamagata, Atsushi. "Conflicting Japanese Responses to the Syrian Refugee Crisis." *The Asia-Pacific Journal*, vol. 15, no. 24, 2017, pp. 1–27.

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi

© Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Yayın İlkeleri

bilig, Türk Dünyasının kültürel zenginliklerini, tarihî ve güncel gerçeklerini ve problemlerini bilimsel ölçüler içerisinde ortaya koymak amacıyla yayımlanmaktadır.

bilig'e gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması veya daha önce yayımlanmış çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olma şartı aranır. Türk Dünyasıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir.

Makalelerin *bilig*'de yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum açıkça belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

bilig, Kış/Ocak, Bahar/Nisan, Yaz/Temmuz ve Güz/Ekim olmak üzere yılda dört sayı yayımlanır. Her yılın sonunda derginin yıllık dizini hazırlanır ve Kış sayısında yayımlanır. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurt içi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Yazıların Değerlendirilmesi

bilig'de makale başvurusu bilig.yesevi.edu.tr web adresinden "Makale Yönetim Sistemi"ne kaydolarak yapılır. E-posta ile gönderilen makaleler değerlendirmeye alınmaz.

bilig'e gönderilen yazılar, önce dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına gönderilir. Yayın için gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli ölçütlerdir. Yayın ilkelerine uygun yazılar Yayın Kurulu tarafından incelenir. Dergi kapsamına giren ve değerlendirme için uygun bulunanlar, ilgili alanda uzman hakemlere gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar Makale Yönetim Sisteminde saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştiri ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilmeyen yazılar, sistemden silinmez. Yazıların yayımlanmasında nihai karar Yayın Kuruluna aittir.

bilig'de yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı*'na devredilmiş sayılır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu ve yazım tercihleri, yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Etik İlkeler

bilig, Yayın Etiği Komitesinin (COPE) “Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama Rehber İlkeleri” ve “Dergi Yayıncıları için Davranış Kuralları” belgelerini takip etmektedir. COPE'nin “Öz Uygulamalar” belgesi ile ilgili olarak bk. <https://publicationethics.org>

bilig'e çalışmalarını sunan yazarların aşağıda belirtilen etik ilkeleri karşılamaları zorunludur.

Ortak yazarlık: Aday makalenin yazarları sunulan çalışmaya önemli katkı sağlayanlarla sınırlı olmalıdır. Makalenin yazarları makalenin sunumundan önce kesinleşir. Çalışmaya katkısı olmayanların isimlerine aday makalede yer verilmesi (hediye yazarlık) ya da katkısı olanların isimlerine yer verilmemesi (hayalet yazarlık) kabul edilemez.

Teşekkür: Yazarlar gönderdikleri çalışmaları destekleyen kuruluşları, finansal kaynakları Teşekkür kısmında beyan etmekle yükümlüdür.

Özgünlük ve intihalden arınıklık: Sunulan çalışma bütünüyle yazarlarına ait olmalıdır. Diğer araştırmacıların çalışmalarına makale içinde yer verildiyse bunun uygun bir şekilde alıntılanması ve kaynaklarda bu çalışmaların listelenmesi gerekmektedir. Yazar makalesini intihal önleme yazılımı olan Turnit-in ya da iThenticate programlarından biri ile kontrol ederek benzerlik raporunu makale başvurusunda dergiye göndermekle yükümlüdür. Benzerlik oranı %15 ve üzeri olan makaleler değerlendirmeye alınmayacaktır.

Etik kurul izni ve onayı: Katılımcılardan anket, ölçek, görüşme, gözlem vb. yollarla veri toplamayı gerektiren araştırmalar için etik kurul izni alındığı aday makale içinde belirtilmelidir. Veri toplama sürecinde etik hususlara hassasiyet gösterildiğinin kanıtları (başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için izin alınması gibi) çalışma içinde sunulmalıdır.

Basılmış bir yayının tekrar sunumu: Yazarların, daha önce yayınlanmamış çalışmalarını *bilig*'e sunmaları beklenir. Çalışmanın *bilig*'e sunumuyla birlikte bir başka dergiye de gönderilmiş olması kabul edilemez.

Dilimleme: Yazarlar bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda

yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmamalıdır.

Ham verileri sunma ve saklama: Yazarlar, editör ve hakemler tarafından talep edildiğinde araştırmalarının ham verilerini sunmak ve bu verileri makaleleri yayımlandıktan sonra da saklamak zorundadırlar.

Yayımlanmış makalelerde hata tespiti: Bir yazar *bilig*'de yayınlanmış makalesinde önemli bir hata veya yanlışlık olduğunu tespit ettiğinde, dergi editörünü derhal haberdar etmek ve makaleyi geri çekmek veya düzeltmek için editörle işbirliği yapmak zorundadır.

Yayın Politikası

bilig'de yayımlanan bütün makaleler aynı zamanda tam metin olarak bilig.yesevi.edu.tr web adresinde açık erişimli olarak yer almaktadır.

bilig'de makale değerlendirme ve yayın aşamasında yazardan hiçbir şekilde ücret alınmaz. Yazara da telif ücreti ödenmez.

Yazım Dili

bilig'de Türkçe ve İngilizce makaleler yayımlanır. Makalelerin Türkçe ve İngilizce özetlerine (abstracts) yer verilir.

Yazım Kuralları

bilig'de 97. Sayıdan itibaren MLA atıf sisteminin yazım kuralları uygulanmaktadır. Alıntılar, göndermeler ve kaynakça ile ilgili temel hususlar aşağıda örneklerle gösterilmiş olup örneği bulunmayan kaynaklar için MLA atıf sisteminin 8. versiyonu (<https://style.mla.org/>) esas alınmalıdır.

Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

1. Başlık: İçerikle uyumlu, içeriği en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **koyu** harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı, en fazla 10-12 kelime arasında olmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Makale dosyasında yazar ad(lar)ı ve adres(ler) i bulunmamalıdır. Yazar(lar)la ilgili bilgiler başvuru sırasında Makale Yönetim Sisteminde ilgili alanlara yazılmalıdır.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en fazla 200 kelimeden oluşan Türkçe ve İngilizce öz bulunmalıdır. Öz içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özün altında bir satır boşluk bırakılarak en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Anahtar kelimeler makale içeriği ile uyumlu ve kapsayıcı olmalıdır.

4. Ana Metin: A4 boyutunda (29.7x21 cm.) kâğıtlara, MS Word programında, *Times New Roman* veya benzeri bir yazı karakteri ile 12 punto, 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında 2.5 cm boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Öz ve kaynakca dahil Türkçe makaleler 8.000 (sekiz bin), İngilizce makaleler ise 10.000 (on bin) kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti eğik harfler gibi çifte vurgulamalara yer verilmemelidir.

5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) koyu ve ilk harfleri büyük; ara başlıklar, yalnız ilk harfleri büyük; alt başlıklar ise ilk harfleri büyük ve italik yazılmalıdır.

6. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise sadece tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik yazılmalı; tablo adı ise, bir alt satırda her sözcüğün ilk harfi büyük yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekiller siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin soluna hizalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası nokta ile bitmelidir. Hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalı ve kaynağı verilmelidir. Aşağıda tablo örneği sunulmuştur.

Tablo 1

Türk Üniversitelerinde Uluslararası Öğrenciler (2017-2018)

	Erkek	Kadın	Toplam
Toplam Uluslararası Öğrenci Sayısı	81706	43324	125030
TÜRKSOY Tam ve Gözlemci Üye Ülkeler	24309	11686	35995
Azerbaycan	12911	4177	17088
Kazakistan	1051	1014	2065
Kırgızistan	1105	821	1926
Moldova	175	225	400
Özbekistan	435	405	840
Rusya	808	621	1429
Türkmenistan	7824	4423	12247
Türkiye'deki Üniversitelerdeki Toplam Lisansüstü ve Lisansüstü Öğrenci Sayısı	2622936	2168678	4791614
Uluslararası Öğrenci Oranı	3,12%	2,00%	2,61%

Kaynak: "Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu." YÖK, 17 Ağustos 2019, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

7. Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı (yazının üçte birini) aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler.

8. Alıntı ve Göndermeler: Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 2.5 satırdan az alıntılar satır arasında; 2.5 satırdan uzun alıntılar satırın sadece solundan 2 cm içeride, blok hâlinde ve 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Dipnot kullanımından mümkün olduğunca kaçınılmalı, bu kullanıma yalnız açıklamalar için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.

Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır:

(Köprülü 15).

İki yazarlı yayınlarda yazarların soyadları aşağıdaki şekilde yazılmalıdır:

(Taner ve Bezirci 22).

Üç ve daha fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve “ve diğerleri/vd.” yazılmalıdır:

(Gökay ve diğerleri 18).

(Gökay vd. 18).

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece sayfa numarası yazılmalıdır:

Tanpınar (131), bu konuda ...

Aynı yazara ait iki veya daha fazla esere gönderme yapılırsa yazar soyadından sonra yayının ilk birkaç kelimesi yazılarak ayırt edilmelidir:

(Dilçin, *Divan Şiiri* 86).

(Dilçin, *Fuzulî'nin Şiiri* 110).

Aynı soyadı taşıyan yazarlara ait yayınlarda soyadından önce yazar adı kısaltılarak yazılmalıdır:

(S. Kaplan 41).

(M. Kaplan 16).

Sayfa numarası bulunmayan elektronik yayınlarda sadece soyadı ya da başlık yazılmalıdır.

Yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. yayınlarda ise eser ismi yazılmalıdır, eser ismi uzun ise ilk 2-3 kelimesi yazılmalıdır.

Kişisel görüşmeler, metin içinde soyadı belirtilerek gösterilmeli, ayrıca kaynaklarda da tarihle birlikte belirtilmelidir.

9. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Yararlanılan kaynağın yazarı soyadı önce belirtilecek şekilde gösterilmelidir.

Örnek:

İsen, Mustafa. *Tezkireden Biyografiye*. Kapı Yayınları, 2010.

Köprülü, Mehmet Fuat. *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. MEB Yayınları, 1961.

Kaynağın iki yazarı varsa öncelikle çalışmada ismi önce yazılmış yazarın soyadı bilgisi ile başlanır, künye bilgilerinin alfabetik sıralanmasında ilk yazardan sonrakilerin soyadlarının öne alınmasının işlevi yoktur.

Örnek:

Taner, Refika, ve Asım Bezirci. *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Gözlem Yayınları, 1981.

Kaynağın üç ve daha fazla yazarı varsa, ilkinin soyadı ve adı, sonra “ve diğerleri/vd.” yazılmalıdır.

Örnek:

Altaev, Zhakypbek ve diğerleri. “Essence and Typology of Intellect in al-Farabi’s Epistemology.” *bilig*, no. 95, 2020, ss. 79-95.

Kitap ve dergi adları eğik yazılmalı; makale, kitap bölümü gibi kaynaklar tırnak içinde gösterilmelidir. Kitap künyesinde sayfa numara bilgisi gerekmezken; dergi, ansiklopedi maddesi, kitap bölümü gibi kısa yapıtlarda yararlanılan bölüme ait sayfa aralığı bilgisi mutlaka yer almalıdır.

Örnek:

Berk, İlhan. *Poetika*. Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Demir, Nurettin. “Türkçede Evidensiyel.” *bilig*, no. 62, 2012, ss. 97-117.

Aydınğün, İsmail, ve Ayşegül Aydınğün. “Crimean Tatars Return Home: Identity and Cultural Revival.” *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 33, no. 1, 2007, ss. 113-128.

Kitabı çeviren, derleyen, yayıma hazırlayan ya da editörlük yapan varsa ismine yazar ve eser bilgisinden sonra yer verilmelidir.

Örnek:

Shaw, Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu*. Çev. Mehmet Harmancı, Sermet Matbaası, 1982.

Aydemir, Yaşar. “Lâmiî Çelebi’nin Mecmualara Yansıyan Şiirleri.” *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, ed. Bilal Kemikli ve Süleyman Eroğlu, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011, ss. 149-172.

Yazar ismi yoksa editör, hazırlayan ya da derleyen ismi başta verilmelidir:

Tarlan, Ali Nihat, haz. *Hayâlî Divanı*. Akçağ Yayınları, 1992.

Ansiklopedi maddelerinde madde yazarının biliniyorsa soyadı ve adından sonra, sırasıyla turnak içinde maddenin başlığı, ansiklopedinin tam adı, cilt numarası, yayınevi, yazılış tarihi ve sayfa aralığı belirtilmelidir:

Örnek:

İpekten, Haluk. “Azmi-zâde Mustafa Hâletî.” *İslâm Ansiklopedisi*, 4. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, ss. 348-349.

Tezler kaynak gösterilirken sırasıyla tez yazarının soyadı ve adından sonra, *eğik harflerle* tezin tam başlığı, tez tipi, tezin hazırlandığı üniversitenin adı, tezin yazıldığı tarih yer almalıdır:

Örnek:

Karakaya, Burcu. *Garibî’nin Yûsuf u Züleyhâ’sı: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi, 2012.

Yazmalar “Yazar. Eser Adı. Kütüphane, Koleksiyon, Katalog numarası, yaprağı.” şeklinde kaynak gösterilmelidir.

Örnek:

Âsım. *Zeyl-i Zübdetül-Eş’âr*. Millet Kütüphanesi, A. Emiri Efendi, No. 1326, vr. 45a.

İnternette yer alan bir çalışmaya atıfta bulunmak için yazarın soyadı, adı, yazının başlığı, yayıncı (web site adı), yayın tarihi, bağlantı adresi bilgilerini vermek yeterlidir.

Örnek:

Gökçek, Fazıl. “Mehmet Akif Ersoy.” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 03 Ocak 2018, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ersoy-mehmet-akif>.

Kişisel görüşmelerde, kaynak kişinin soyadı, adı, görüşme türü ve tarihi şu şekilde yazılmalıdır:

Demir, Adem. Telefon görüşmesi. 22 Mayıs 2018.

Henüz yayımlanmamış ama yayımlanmak üzere kabul edilmiş makale atıfları da şu şekilde gösterilebilir.

Örnek:

Bayram, Bülent. “G.T. Timofeyev’in Notları Çerçevesinde 20.Yüzyıl Başında Orta İdil’de Çuvaşların Etnik-Kültürel İlişkileri.” *bilig*, (yayımlanacak), doi: 10.12995/bilig.9801.

Yazışma Adresi

Ahmet Yesevi Üniversitesi

bilig Dergisi Editörlüğü

Aşağı Öveçler Mahallesi, 1314. Cadde, No: 19

Çankaya / ANKARA / TÜRKİYE

Tel: (0312) 216 06 00 • Faks: (0312) 216 06 09

bilig.yesevi.edu.tr

bilig@yesevi.edu.tr

bilig
Journal of Social Sciences of the Turkic World
© Ahmet Yesevi University Board of Trustees

Editorial Principles

bilig aims to present the cultural riches as well as the historical and contemporary realities and problems of the Turkic world within a scientific framework.

Submissions to *bilig* should be original articles that will fill a gap in the field or to be a review that evaluates previously published studies and produces new and worthwhile ideas. *bilig* also publishes essays introducing authors and works and announcing new and recent activities related to the Turkic world.

An article to be published in *bilig* should not have been previously published or accepted for publication elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if this is clearly indicated

bilig is published quarterly: Winter/January, Spring/April, Summer/July and Autumn/October. At the end of each year, an annual index is prepared and published in the winter issue. Each issue is forwarded to subscribers, libraries and international indexing institutions within one month after its publication.

Review of Articles

Article applications at *bilig* are made by registering to the “Manuscript Handling System” at bilig.yesevi.edu.tr web address. Articles sent via e-mail will not be evaluated.

Articles submitted to *bilig* are first reviewed in terms of the journal’s editorial principles. Those found unsuitable are returned to their authors for revision. Academic objectivity and scientific quality are considered of paramount importance in the evaluation of articles submitted for publication. Articles in accordance with editorial principles are reviewed by the Editorial Board. Submissions found suitable are referred to two referees working in relevant fields. The names of the referees are kept confidential and referee reports are stored in Manuscript Handling System.

If one of the referee reports is positive and the other negative, the article may be forwarded to a third referee for further assessment or alternatively, the Editorial Board may make a final decision based on the nature of the two reports. The authors are responsible for revising their articles in line with the criticism and suggestions made by the referees and the Editorial Board. If they disagree with any issues, they may make an objection by providing clearly-stated reasons. Submissions which are not accepted for publication are not deleted from the system. The final decision regarding the publication of the articles belongs to the Editorial Board.

The royalty rights of the articles accepted to be published in *bilig* are considered transferred to Ahmet Yesevi University Board of Trustees. Authors have full responsibility for the views expressed in their articles and for their stylistic preferences. Quotations from other articles and duplication of photographs are permitted as long as they are fully referenced and cited.

Ethical Principles

bilig follows the documents "Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors" and "Code of Conduct for Journal Publishers" of the Publication Ethics Committee (COPE). Regarding the "Core Practices" document of COPE, see. <https://publicationethics.org>

Authors submitting their work to *bilig* are obliged to meet the ethical principles stated below:

Authorship of the paper: Authorship should be limited to those who have made a significant contribution to the study. Authorship has been agreed prior to submission and that no one has been 'gifted' authorship or denied credit as an author ("ghost authorship").

Acknowledgements: Those (institutions and financial resources) who have provided support but have not contributed to the research should be acknowledged in an Acknowledgements section.

Originality and purity of plagiarism: The submitted work should be entirely owned by the authors. If the work of other researchers is included in the manuscript, it should be cited appropriately and listed in the references. The author is obliged to check the manuscript with one of the plagiarism prevention software, Turnitin or iThenticate, and submit the similarity report to the journal for application. Manuscripts with a similarity rate of 15% or more will not be considered.

Ethics committee permission and approval: Authors are required to describe in their manuscripts ethical approval from an appropriate committee and how consent was obtained from participants when research involves human participants.

Redundant publication: Authors are expected to submit original, previously unpublished content to *bilig*. It is unacceptable to submit the work for a review to another journal at the same time.

Salami publication or salami slicing: Authors should not present the results of a research as separate publications in academic appointments and promotions by disaggregating and disseminating the results of the research in an inappropriate manner and disrupting the integrity of the research.

Data access and retention: Authors are required to submit the raw data of their research when requested by the editors and referees, and keep this data after publication.

Fundamental errors in published works: When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published article, it is the author's obligation to promptly notify the journal editor and cooperate with the editor to retract or correct the paper.

Publication Policy

All the articles published in *bilig* are also available as full text on bilig.yesevi.edu.tr web address as open access.

No fee is charged to the author during article evaluation and publication in *bilig*. No royalties are paid to the author, either.

Language of Publication

bilig publishes articles in Turkish and English. Abstracts of the articles will be in Turkish and English.

Style Guidelines

In *bilig*, the style of the MLA citation system are applied as of the 97th issue. The main points regarding citations, references and bibliography are shown below with examples, and the 8th version of the MLA citation system (<https://style.mla.org/>) should be taken as a basis for sources without examples.

The following rules should be observed while preparing an article for submission to *bilig*.

1. Title of the article: The title should suit the content and express it in the best way, and should be written in **bold** letters. The title should consist of no more than 10-12 words.

2. Name(s) and address(es) of the author(s): The article file should not contain the name(s) and address(es) of the author. Information regarding the author(s) should be written in the relevant fields in the Manuscript Handling System during the application.

3. Abstract: At the beginning of each article, a concise abstract of no more than 200 words must be provided in both Turkish and English, and the article should be clearly summarized. The abstract should not include references to sources, figures and charts. Keywords of 5 to 8 words should be placed at the end of the abstract. There should be a single space between the body of the abstract and the keywords. The keywords should be comprehensive and suitable to the content of the article.

4. Body Text: The body of the article should be typed on A4 (29.7x21cm) paper on MS Word in size 12 Times New Roman or a similar font using 1,5 line spacing. Margins of 2,5 cm should be left on all sides and the pages should be numbered. Turkish articles, including the abstract and references, must not exceed 8,000 (eight thousand) words, while English articles should be fewer than 10,000 (ten thousand) words. Passages that need to be emphasized in the text should not be bold but italicized. Double emphases like using both italics and quotation marks should be avoided

5. Section Titles: The article may contain main and sub-titles to enable a smoother flow of information. The main titles (main sections, bibliography and appendices) should be bold and their first letters be capitalized; subtitles, only the first letters should be capitalized; sub-headings should be written in italics with their first letters capitalized.

6. Tables and Figures: Tables should have numbers and captions. In tables vertical lines should not be used. Horizontal lines should be used only to separate the subtitles within the table. The table number should be written at the top, fully aligned to the left; the table caption should be in the lower line and the first letter of each word in the caption should be capitalized. Tables should be placed where they are most appropriate in the text. Figures should be prepared in line with black-and-white printing. The numbers and captions of the figures should be written aligned to the left of the figure. The figure number should be written in italics, ending with a period. The caption should immediately follow the number. The caption should not be written vertically, with only the first letter capital, and the references should be stated. Below is a sample table.

Table 1

International Students at Turkish Universities (2017-2018)

	Male	Female	Total
Total Number of International Students	81706	43324	125030
TÜRKSOY Member and Observer Member States	24309	11686	35995
Azerbaijan	12911	4177	17088
Kazakhstan	1051	1014	2065
Kyrgyzstan	1105	821	1926
Moldova	175	225	400
Uzbekistan	435	405	840
Russia	808	621	1429
Turkmenistan	7824	4423	12247
Total Undergraduate and Graduate Students Number at Universities in Türkiye	2622936	2168678	4791614
International Student Ratio	3,12%	2,00%	2,61%

Reference: "The Report of the Number of the Students regarding" YÖK, 17 August 2019, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

7. Pictures: Pictures should be attached to the articles scanned in high-resolution print quality. The same rules for figures and tables apply in naming pictures.

The number of pages for figures, tables and pictures should not exceed 10 pages (one-third of the article). Authors having the necessary technical equipment and software may themselves insert their figures, drawings and pictures into the text provided these are ready for printing.

8. Quotations and Citations: Direct quotations should be placed in quotation marks. Quotations shorter than 2.5 lines should be placed within the flowing text. If the quotation is longer than 2.5 lines, it should be turned into a block quote with a 1.5 cm indentation only from the right and left, and the font size should be 1 point smaller. Footnotes and endnotes should be avoided as much as possible. They should only be used for essential explanations and should be numbered automatically.

Citations within the text should be given in parentheses as follows:

(Köprülü 15).

When sources with two authors are cited, the surnames of the authors should be given as follows:

(Taner and Bezirci 22).

When sources with three or more authors are cited, the surname of the first author is given and ‘et. al’ is added.

(Gökay et. al 18).

If the text already includes the name of the cited author, only the page number should be given:

In this respect, Tanpınar (131) says ...

When two or more works belonging to the same author are cited, the first few words of the publication should be distinguished after the author’s surname:

(Dilçin, *Divan Şiiri* 86).

(Dilçin, *Fuzulî’nin Şiiri* 110).

In manuscripts belonging to authors with the same surname, the name of the author should be shortened before the surname:

(S. Kaplan 41).

(M. Kaplan 16).

In electronic manuscripts with no page number, only the surname or title should be written.

In encyclopaedias and other sources without authors, only the name of the source should be written. If the title is long, the first 2-3 words should be given.

Personal interviews should be cited within the text by giving the surnames and dates should also be cited in the bibliography.

9. References: References should be placed at the end of the text, the surnames of authors in alphabetical order. The work cited should be entered with the surname of the author placed at the beginning:

Example:

İsen, Mustafa. *Tezkireden Biyografiye*. Kapı Yayınları, 2010.

Köprülü, Mehmet Fuat. *Azeri Edebiyatının Tekâmülü*. MEB Yayınları, 1961.

If a source has two authors, the surname of the first author should be placed first; it is not functional to place the surname of the other authors first in alphabetical order.

Example:

Taner, Refika, and Asım Bezirci. *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Gözlem Yayınları, 1981.

If a source has more than three authors, the surname and name of the first author should be written, and the other authors should be indicated by et.al.

Example:

Altaev, Zhakypbek et. al. "Essence and Typology of Intellect in al-Farabi's Epistemology." *bilig*, no. 95, 2020, ss. 79-95.

The titles of books and journals should be italicized; article titles and book chapters should be placed in quotation marks. Page numbers need not be indicated for books. Shorter works like journals, encyclopedia entries and book chapters, however, require the indication of page numbers.

Example:

Berk, İlhan. *Poetika*. Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Demir, Nurettin. "Türkçede Evidensiyel." *bilig*, no. 62, 2012, ss. 97-117.

Aydınün, İsmail, and Ayşegül Aydınün. "Crimean Tatars Return Home: Identity and Cultural Revival." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 33, no. 1, 2007, ss. 113-128.

Translator's, compiler's and editor's names (if there are any) should follow the author and title of the work:

Example

Shaw, Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu*. Çev. Mehmet Harmancı, Sermet Matbaası, 1982.

Aydemir, Yaşar. "Lâmiî Çelebi'nin Mecmualara Yansıyan Şiirleri." *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi*, ed. Bilal Kemikli ve Süleyman Eroğlu, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011, ss. 149-172.

If there is no author name, the name of the editor, preparer or compiler should be given first:

Tarlan, Ali Nihat, pre. *Hayâli Divanı*. Akçağ Yayınları, 1992.

For **encyclopedia entries**, if the author of the encyclopedia entry is known, the author's surname and name are written first. These are followed by the date of the entry, the title of the entry in quotation marks, the full name of the encyclopedia, its volume number, place of publication, publisher and page numbers:

Example:

İpekten, Haluk. "Azmi-zâde Mustafa Hâletî." *İslâm Ansiklopedisi*, 4. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, ss. 348-349.

For **theses and dissertations**, the surname and name of the thesis author should be followed by the full title of the thesis in italics, the thesis type, the name of the university where the thesis was prepared, the date the thesis was written:

Example:

Karakaya, Burcu. *Garibi'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı: İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi, 2012.

Handwritten manuscripts should be cited in the following way: Author. Title of the Work. Library. Collection. Catalogue number sheet.

Example:

Âsım. *Zeyl-i Zübdetül-Eş'âr*. Millet Kütüphanesi, A. Emirî Efendi, No. 1326, vr. 45a.

To cite **a study found on the Internet**, it is sufficient to provide the author's surname, name, title of the article, publisher (website name), date of publication, and link address.

Example:

Gökçek, Fazıl. "Mehmet Akif Ersoy." *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 03 Ocak 2018, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ersoy-mehmet-akif>.

In personal interviews, the surname, name, interview type and date of the source person should be given as follows:

Demir, Adem. Phone Call. 22 May 2018.

An article accepted for publication but not yet published can be cited in the following way:

Example:

Bayram, Bülent. "G.T. Timofeyev'in Notları Çerçevesinde 20.Yüzyıl Başında Orta İdil'de Çuvaşların Etnik-Kültürel İlişkileri." *bilig*, (yayımlanacak), doi: 10.12995/bilig.9801.

Address

Ahmet Yesevi Üniversitesi

bilig Dergisi Editörlüğü

Aşağı Öveçler Mahallesi, 1314. Cadde, No: 19

Çankaya / ANKARA / TÜRKİYE

Phone: +90 312 216 06 00 • Fax: +90 312 216 06 09

bilig.yesevi.edu.tr

bilig@yesevi.edu.tr